

Ortaöğretim

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

10

Ders Kitabı

Yazarlar

İfakat YÜCEL

Mahmut TÜRKYILMAZ

Selim SAĞIR

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI.....	: 8892
DERS KİTAPLARI DİZİSİ.....	: 1907

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Dil Uzmanı

Serap YAVAŞ

Görsel Tasarım Uzmanı

Fatma Zehra GÖKDUMAN

Menduh TOPSAKAL

ISBN 978-975-11-6783-5

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 25.07.2018 gün ve 99 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

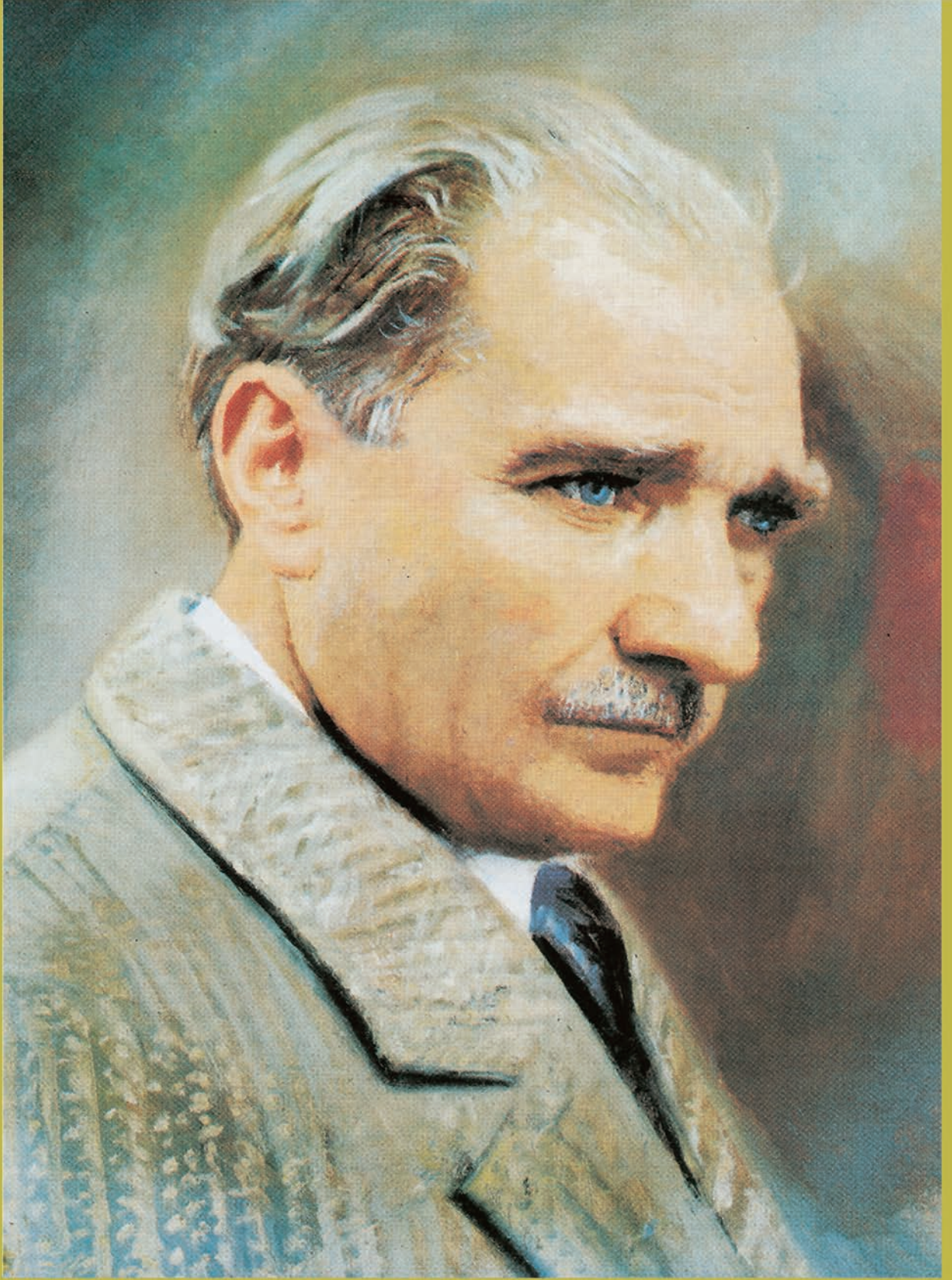
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

KİTAP TANITIM ŞEMASI	11
----------------------------	----

1. ÜNİTE

1. ÜNİTE: GİRİŞ	13
OKUMA ÇALIŞMALARI	14
Edebiyat-Tarih ilişkisi	15
Edebiyat-Din ilişkisi	19
Türk Edebiyatının Tarihî Dönemleri	23
Türkçenin Tarihî Gelişimi	29
Dil Bilgisi	31
YAZMA ÇALIŞMALARI	31
Yazma Süreci	31
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	33
Hazırlıklı Konuşma	33
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	34

2. ÜNİTE

2. ÜNİTE: HİKÂYE	37
OKUMA ÇALIŞMALARI	38
Dede Korkut Hikâyeleri	41
Halk Hikâyesi	47
Cenkname	50
Mesnevi	54
Tanzimat ve Servetifünun Dönemlerinde Hikâye	59
Millî Edebiyat Dönemi'nde Hikâye	65
Dil Bilgisi	68
YAZMA ÇALIŞMALARI	69
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	69
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	70

3. ÜNİTE

3. ÜNİTE: ŞİİR	75
OKUMA ÇALIŞMALARI	75
İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Şiiri	77
Koşuk	77
Sagu	78
Geçiş Dönemi Türk Şiiri	80
İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Şiiri	89
Halk Şiiri	89
Dinî-Tasavvufi Halk Şiiri	89
Dinî-Tasavvufi Halk Şiiri Nazım Türleri	89
İlahi	89
Nefes	92
Anonim Halk Şiiri	93
Anonim Halk Şiiri Nazım Biçimleri	93
Mâni	93
Mâni Türleri	94
Türkü	96
Anonim Halk Şiiri Nazım Türleri	97
Âşık Tarzı Halk Şiiri	98
Âşık Tarzı Halk Şiiri Nazım Biçimleri	99
Koşma	99
Âşık Tarzı Halk Şiiri Nazım Türleri	99
Divan Şiiri	103
Divan Şiiri Nazım Biçimleri	103
Gazel	103
Kaside	108
Kasidenin Bölümleri	109
Şarkı	112
Divan Şiiri Nazım Türleri	113
Dil Bilgisi	115
YAZMA ÇALIŞMALARI	116
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	116
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	117

4. ÜNİTE

4. ÜNİTE: DESTAN / EFSANE	121
OKUMA ÇALIŞMALARI	122
Destan	125
Doğal Destan	125
Dünya Edebiyatında Destan	125
Türk Edebiyatında Destan	130
İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Destanları	131
İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Türk Destanları	137
Yapma Destan	141
Efsane	147
Dil Bilgisi	150
YAZMA ÇALIŞMALARI	151
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	151
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	152

5. ÜNİTE

5. ÜNİTE: ROMAN	155
OKUMA ÇALIŞMALARI	156
Dünya Edebiyatında Roman	161
Türk Edebiyatında Roman	167
Tanzimat Dönemi'nde Roman	167
Servetifünun Dönemi'nde Roman	173
Millî Edebiyat Dönemi'nde Roman	181
Dil Bilgisi	183
YAZMA ÇALIŞMALARI	183
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	183
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	184

6. ÜNİTE

6. ÜNİTE: TİYATRO	187
OKUMA ÇALIŞMALARI	188
Geleneksel Türk Tiyatrosu	193
Karagöz	193
Orta Oyunu	200
Modern Türk Tiyatrosu	207
Temel Tiyatro Terimleri	210
Dil Bilgisi	215
YAZMA ÇALIŞMALARI	216
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	217
Meddah	217
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	218

7. ÜNİTE

7. ÜNİTE: ANI	221
OKUMA ÇALIŞMALARI	222
Anı	225
Dil Bilgisi	231
YAZMA ÇALIŞMALARI	233
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	233
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	234

8. ÜNİTE

8. ÜNİTE: HABER METNİ	237
OKUMA ÇALIŞMALARI	238
Haber	240
Temel Habercilik Terimleri	241
Gazete Haberi	241
Dergi Haberi	247
Genel Ağ Haberi	250
Dil Bilgisi	254
YAZMA ÇALIŞMALARI	256
Haber Yazma Aşamaları	256
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	257
Haber Sunuculuğu	257
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	258

9. ÜNİTE

9. ÜNİTE: GEZİ YAZISI	261
OKUMA ÇALIŞMALARI	262
Gezi Yazısı	265
Dil Bilgisi	277
YAZMA ÇALIŞMALARI	279
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI	279
ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	280

ÖĞRENCİ ÜRÜN DOSYASI DEĞERLENDİRME FORMU	283
HİKÂYE VE ROMAN OKUMA GÖZLEM FORMU	284
ŞİİR OKUMA GÖZLEM FORMU	285
YAZMA ÇALIŞMALARI YÖNERGESİ	286
SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI YÖNERGESİ	287
SÖZLÜ İLETİŞİM GÖZLEM VE DEĞERLENDİRME DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI	288
EDEBİYAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ	289
KAYNAKÇA	291
CEVAP ANAHTARI	295

KİTAP TANITIM ŞEMASI

Metin üzerinde yapıla-
cak çalışmalar kapsar.

Metne dikkat çekmek
ve okuma çalışmaları ile
ulaşılacak bilgi ve bece-
rilere yönelik beklenti ve
merak oluşturmak için ya-
pılacak çalışmayı kapsar.

Kazanımlar çerçevesin-
de metne yönelik soru ve
etkinliklere yer verilir.

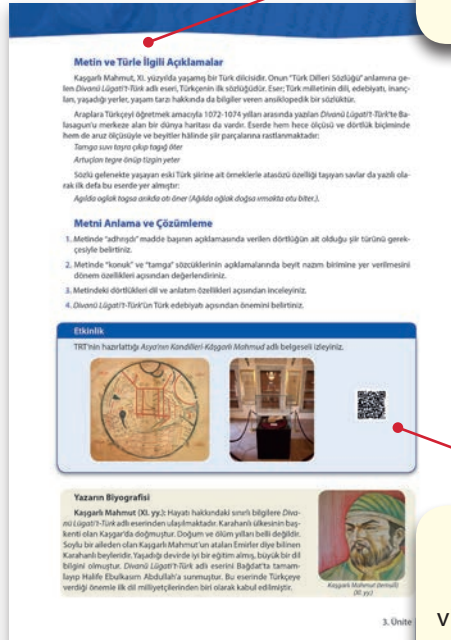
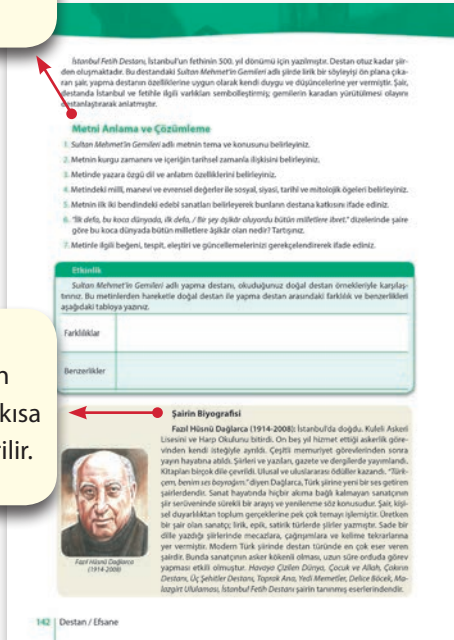
Metnin yazarının
önemli eserlerine ve kısa
biyografisine yer verilir.

İşlenecek metni göste-
rir. Seçilen metinlerdeki
standart dışı kullanımlar,
yazarın tercihi veya
döneme özgü olduğu için
yazım ve noktalamada
alıntı metinlerin aslına
sadık kalınmıştır.

Metinde geçen bazı
kelime ve kelime grupla-
rının anlamlarını açıklar.

Metin ve metnin türü
ile ilgili temel bilgiler,
metne atıflar yapılarak
açıklanır.

Karekod okuyucu
ile taranarak resim,
video, animasyon, soru,
soru çözümü vb. ilave
kaynaklara ulaşmayı
sağlayan barkod.
(Detaylı bilgi için
<http://kitap.eba.gov.tr/karekod>)

Ünitelerdeki sözlü iletişim çalışmalarına ait açıklamalar doğrultusunda yapılacak konuşma ve dinleme etkinliklerini kapsar.

Ünite sonunda, o ünite-
de kazandırılması amaçla-
nan bilgi ve becerileri
değerlendirmeye yönelik
çalışmaları kapsar.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

a. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma
Haber Semiyotikliği

Radjo ve televizyondaki haber merkezinde bulunan haber bültenlerini sunan kişiye **haber sunucusu** (haber spikeri), bu kişilerin yaptığı işi ise **haber sunuculuğu** denir.

Televizyondaki haber sunucusu, seyircinin girmeyeceği bir noktada bulunan ve prompter adı verilen bir ekrandan aldığı haber metnini okur. Bir son dakika gelişmesini duyulmayı veya canlı yayın sırasında bir hatayı düzeltmek için canlı yayın masasına doğru bağlarını kaldırır eder.

Haber sunuculuğu, gündemi ve gelişmeyi yakından takip etmeyi, donanımı ve tarzaftı etmek gerektirir. Haber sunuculuğunda dilin inceliklerine hakim olmak, vurgu ve tonlamaya dikkat etmek ve bedeni dilin etkili kullanımı önemlidir. Dil ve haberin hakim olmayan sunucu bocalayabilir, gereksiz yavanı yapabilir. Böylece iznenli bir haber, izlenin bir habere değil sunabilir.

Haberlerin sunuşu, hazırları kadar önemlidir. Haber sunucusu, haber metnini yazıya ve notalara kurallara dikkat ederler, her kelimenin değeri varken, ne çok hızlı ne de çok yavaş okumalıdır. Aynı zamanda ortamı canlı kılmak için seyirciye seslenmeden haber sunumunu sürdürmelidir.

b. Sözlü İletişim Uygulamaları

Etiklik

Yazdığınız veya seçtiğiniz haber metnini haberi içeriğiyle yanastak şekilde sununuz.

Sorumluluğu yaparken aşağıdaki kuraları göz önünde bulundurunuz.

- Bölümlemla, vurgulamla, tonlama ve duyulmaya dikkat ediniz.
- Sesleri ve heceleri birbirine karıştırmadan, yavaşlaman, tam ve doğru okunmasını, kelime ve cümle vurgusuna dikkat ediniz. Ses tonunuza amana, oturma, içimle ve hedef kitleye uygun olarak ayarlayınız.
- Konuşurken nefes almak için sözün anlamına uygun duraklamalar yapınız.
- Konuşma sırasında "hem, eee, ar" gibi sesleri kullanmaktan kaçınınız.
- "İşte, hanı, yani, şey, mesela, görüyorsunuz" vb. kelimeleri sıkı kullanmaktan kaçınınız.
- İçimle ve hedef kitleye ilişkin ilgili uygun jest ve mimikleri kullanınız. dinleyicilerle ilgili temas kurunuz. heyecanınıza kontrol ediniz.

8. Ünite 257

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARARI

1-6. sınıfların Harunîkâş Gecesi'ni 18 Temmuz'da İstanbul'daki şehitler anıtına aygıtladı. Metin göre coğrafyanızı:

18 TEMMUZ'DA ŞEHİTLER ANITI

Selâm Fâtih burcunda dirlen yığıştı
Ötüm yine vâdinde var oldu yığılşı
Selâm kıyam vakidinde vurdulu yığılşı
Şehadet üstünde kan revâzında şimdi ölüm
Silen, eylemiş de kulan yığılşı

Zâlimlere "Dün" diyen iyisizami bir bizi
"Alı Allah" rindıyla devirdik tiranları
Devlere mezar olan destânımı bir bizi

Bir İzzet gecesi meydanlara yürüdü
Gökçiyi âlev âlev yağınca östömüzden
Tekbirlerle çöğüş konuştuk yine yürüdük
Yürüdük salâ vakti karandık yine yürüdük
Kurbanlır kalbine açıldı yürüdük

Bir bin çiçekten gelen demârmız bir bizi
Bir hilâl bestesidir ruhumıza dokunan
Meşâlemiz, o kutlu fânemamız bir bizi

Şehitler dünyında parlayan nûrudur vatan
Vatân mı zemine deminsen dağ yıkılır
Yüzünde ay ışığı yine mağdur olur vatan
Tarih tebessem eder, bu vahşi çağ yıkılır
Bayrak kamçıyla yakmış sunur vatan

Derdimiz dilâvindedir, ezanımız bir bizi
Doğrilemiş parlıyor mehtabından ülkemizi
Denizeye kaçğan ezanımız bir bizi

Mekân bize müchürki, zaman derdikler bize
Suyundan içeyiz ilâhi bir sebilin
Mikver mehtabınız, hayal rüyalar bize
Yine bir Kertebâdır madumun kan, bilin
Samayın, sütfân olan fânı döndürer bize

Hangi denize varmak kılınmaz bir bizi
Koyutunda Yûsuf'u yeryüzü mahperisin
Nemeudun devlen ilanzamaz bir bizi

Nurulhak Göç

132 Destan / Efsane

1. ÜNİTE

GİRİŞ

Ünite İçeriği

Edebiyatın tarihle ilişkisi
Edebiyatın dinle ilişkisi
Türk edebiyatının tarihî dönemleri
Türkçenin tarihî gelişimi
Yazım ve noktalama çalışmaları
Yazma süreci
Hazırlıklı konuşma

Amaç

Edebiyatın tarih ve dinle ilişkisini, Türk edebiyatıyla Türkçenin tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi kavramak

Yazım ve noktalama kurallarını kavramak

Duygu, düşünce ve hayalleri yazılı ve sözlü anlatım yoluyla doğru ve etkili biçimde ifade etme becerilerini geliştirmek

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

Edebiyatın tarih ile ilişkisi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

TARİHİN EDEBİYATA, EDEBİYATIN TARİHE İHTİYACI

1. Metin

Fransız İhtilali sonrasında dünya, merkezinde insanın yer aldığı yeni bir anlayışın etkisi altına girer. Skolastizmin insana değer vermeyen baskılarına tepki olarak ortaya çıkan bu anlayış, insanla ilgili her şeyi kutsamayı ve onlarla ilgilenmeyi başlatmıştır. Bu ilgilerin içinde insanın birey olarak varlığı ve kimliği kadar insan topluluklarının varlığı ve kimliği de önemli bir değer olarak kabul görür. İnsanın kendisinden başlayarak varlığını, inançlarını ve aidiyetlerini öğrenmeye yönelik soruları onu kendisine, kendi gibi olanlara ve diğerlerine götürür.

Kendisi, benzerleri ve diğerleri gibi kavramları oluşturan ise, ancak zaman içinde üretilen değerlerin birleştirici kabiliyetidir. Dilden başlayan bu değerler bütünü, etrafında buluşanları sıradan insan toplulukları olmaktan çıkarır; sıfatlandırır ve millet yapar. Millet aynı dili konuşan, kendine özgü kültür, sanat, edebiyat, gelenek ve inanç sistemi üretebilmiş, geçmişin birikimi kadar geleceğin tasarımlarında da paydaş olan insan topluluğudur. İnsan topluluklarını millet yapan değerlerin başında da dil ve tarih birlikteliği vardır. 'Ortak bellek' olarak adlandırılan bu birliktelik modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı bir 'varoluş biçimi'dir. (...)

Tarihin dil gibi birleştirici temel değerlerden olması, ciddiye alınmasını sağlamış ve bilim olma sürecini hızlandırmıştır. Bu süreç bir düşünce akımı olarak milliyetçiliğin kabul görmeye başladığı zamanla aynı zamandadır. Ancak tarihin bilim olması, onun bir bilgi olarak öğrenilmesini ve insanlar üzerinde bir etki alanı oluşturmalarını kolaylaştırmaz. Sadece sebep ve sonuçları akılla izah edilen, belgelere dayandırılmış, anlaşılabilir ve metodu olan bilgi hâline getirir. Oysa tarihin birleştirici temel bir değer olması, 'ortak bellek' hâline gelmesi ancak herkes tarafından bilinir olmasıyla mümkündür. Bu durum tarihin etrafında öğrenilmesini, anlatılmasını ve nesiller arasında taşınmasını kolaylaştıran bir cazibe alanı yaratılmasını neredeyse zorunlu hâle getirmektedir. Tarihin sanatla, özel olarak da edebiyat aracılığıyla yeniden inşa edilmesi bu zorunluluğun bir sonucudur. Öte yandan tarihin sanata ve sanatçıya sayısız ilhamı sunabilen ve sayısız sanat eserini besleyebilen bir kaynak olduğu da hatırd tutulmalıdır. Modern öncesi anlatı geleneği gibi modern edebiyatın başta roman olmak üzere yeni türleri de tarihte kendilerini besleyecek sonsuz malzeme bulurlar ve kullanırlar.

Sanatın / edebiyatın tarihe, tarihin de sanata / edebiyata olan ilgi ve yakınlığı, bilimselleşme öncesi anlatı sanatıyla karışmış tarih anlayışını çağrıştırmaktadır. Bütün insanlığın tecrübesini taşıyan destanlarla İslami Türk edebiyatı geleneği içinde bir yanıyla tarih aktarımını gerçekleştiren cenknâmeler, battalnameler, gazavatnameler hatta müverrihlerin tuttıkları tarihler asıl itibarıyla birer 'anlatı' metnidir. Bünyelerinde tarihî gerçeklik kadar bazı kurgusal unsurları da barındıran bu metinler, modern edebiyatın tarihten ilham alan türlerinin önceki biçimleri sayılabilirler. Edebiyatla tarih arasında daima var olagelmiş bu yakınlığı, tarihin anlatıya olan yatkınlığı kadar, insanlığın -bu arada milletin- tecrübesini kalıcı kılmaya ve bu tecrübenin zamanlar arasındaki aktarımının da anlatım yoluyla gerçekleştirilmesine bağlamak gerekir.

Tarihin kendini anlatmak için edebiyattan faydalanması, edebiyatın bir 'malzeme deposu' olarak tarihe ihtiyaç duyması, her zaman olagelmiş bir ilişkidir. Tarih, edebiyat sanatı sayesinde şiir, hikâye, tiyatro ve roman olarak sonsuz sayıda yeniden üretilir. Her üretim, edebî türün yeni bir örneğinin ortaya konulması anlamını taşıdığı kadar, anlatılmak üzere seçilen tarihsel dönemin farklı yaklaşımlar içinden sunulmasıyla zihinlerde tazelenmesine de yardımcı olur. Her iki durumda da tarih sadece

kendisiyle ilgilenenlere hitap eden 'bilgi' olmaktan çıkarak artık geçmişte kalan bir zamanda ve bir mekânda, birileri tarafından yaşanmış, sebepleri ve sonuçları olan, herkese hitap edebilen / herkese ait olan bir bilgi hâline gelmektedir.

Salt bilgi olarak tarih, soyut ve insansızdır. "Tarihin en güzeli bile maddeden yoksundur. Oldum olası biraz soyuttur tarih." diyen Alain, *Edebiyat Üstüne Söyleşiler*'de yer alan bu cümleleriyle insansız tarihin soğuk bir bilgi yığını olduğuna vurgu yapmaktadır. Fakat bu soyut ve soğuk yapı, edebiyat sanatı sayesinde insanın fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla birlikte hayatın bütün ayrıntılarını yüklenerek etki alanını genişletmekte, insanın sıcaklığını, yaşanmışlık değerini kazandırarak hissedilebilir, öğrenilebilir ve aktarılabilir, dolayısıyla etrafında toplanılabilir bir bilgi olmasına imkân kazandırmaktadır.

Tarihi insanlı, bu anlamda da yaşanmış kılan ve somutlaştıran, edebiyat sanatının canlandırma kabiliyetidir. Edebiyat / roman, zaman bilgisine odaklanmış bu soyut bilgiyi biçtiği beden ve ruhla, birincil kaygısı estetik olan bir kurgu dünyaya dönüştürmüştür. Bu kurgu dünya 'tarih' olanın yeni ve şahsi bir yorumudur. Edebiyat sanatı tarihe boyutlar kazandırırken 'farklı tarihler' düşüncesini de ileri sürmektedir. Zira tarih belgelere dayandırılmış bir bilgi olmasına rağmen her tarihî belgeye, olaya, kişiye yaklaşım, tarih olana eklenmiş yeni bir boyuttur. "Tarihin kurulmasında yorum vazgeçilmez bir rol oynadığından ve var olan hiçbir yorum bütünüyle nesnel olmadığı için..." diyerek tarih yazımının bile bir yorum olduğuna dikkat çeken Carr, bu hâliyle tarihin sanatı besleme gücünü düşündürmektedir. Belgeler ve olgular etrafında yorumlar yapan tarihçi gibi malzemesini tarihten seçen sanatçı da yorumlar üretmektedir. Fakat tarihçinin uzattığı ışıkla bir gerçeklik / olgu hâlini alan tarih bilgisi, yazar yaklaştığında insanın ve hayatın sıcaklığını kazanmaktadır.

Hülya Argunşah, Tarih ve Roman (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

inşa etmek: Kurmak, yapmak.

müverrih: Tarih yazan kimse, tarihçi.

skolastisizm: Hristiyan kilisesinin Katolik dogmalarını Aristoteles'in felsefesinde temellendiren Orta Çağ düşüncesi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Edebiyat-Tarih İlişkisi

Tarih, edebiyatın yararlandığı alanlardan biridir. Sanatçı, konusunu veya ilhamını tarihten alan bir eser oluştururken dönemin gerçekliğini araştırır ve ona uygun yazar. Bunu yaparken bilgilendirmekten çok yaşanmışlık duygusu uyandırmayı amaçlar. Tarihî kişilikleri ve olayları bire bir aktarmak yerine kurgusal unsurlarla bezeyerek anlatır. Böylece tarihî gerçeklik, edebî metinlerde yeniden yorumlanır.

Tarihî bir belgenin ait olduğu zamanın belirlenmesinde, gerçekliğinin sorgulanmasında -temelde edebiyatın alanına giren- yazı tipi, kelime varlığı, dilin kullanım özelliği gibi ölçütlerden yararlanılır. Edebî metinlerde kullanılan yabancı kelimelerden hareketle bir milletin tarih içinde farklı topluluklarla ve milletlerle olan ilişkisinin düzeyi hakkında fikir sahibi olunabilir.

Yazıldığı zamanın sosyal ve siyasi yapısını, hayat anlayışını yansıtan edebiyat ürünleri tarihî bir dönemin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur. Bir milletin tarihindeki değer yargıları, gelişmişlik düzeyi, düşünce ve hayat tarzındaki değişiklikler edebiyat metinleri aracılığıyla izlenebilir. Millî bir tarih bilincinin ve sevgisinin oluşmasında ve yaşatılmasında edebiyat ürünleri önemli bir rol oynar.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Tarihin Edebiyata, Edebiyatın Tarihe İhtiyacı* adlı metne göre insan topluluklarını millet yapan değerler nelerdir? Açıklayınız.

2. Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları'nda verilenler dışında bilmediğiniz kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz, tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
3. Metinde geçen "Tarihin sanatla, özel olarak da edebiyat aracılığıyla yeniden inşa edilmesi" ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
4. Edebiyatla tarih arasındaki ilişkiyi metinden hareketle açıklayınız.
5. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
6. Metindeki düşüncüyü geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.
7. Metinde ortaya konulan bilgi, tespit, yorum ve görüşleri; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendiriniz.
8. Metinle ilgili tespit, eleştiri, beğeni ve güncellemelerinizi metne dayanarak ifade ediniz.

Etkinlik

TAARRUZUN BİRİNCİ GÜNÜ

(26 Ağustos 1922)

Gün ağarırken saat 05.00'te topçunun tanzim ateşi başlayarak 5.30'a kadar devam etti ve bundan sonra da tahrip ateşi başladı. Karanlıkta ilerleyen avcı hatlarımız dört beş yüz metreye kadar Yunan mevzilerine yanaştılar. Saat 6.45'te dördüncü kolordunun 5. tümeni Kalecik sivrisi ile bunun batısındaki düşman birinci mevziine girmeye muvaffak oldu. Bunun solundaki 11. tümen de düşman mevziine yaklaşmış ise de kendisine beşinci tümenle birlikte ikinci mevzie taarruz etmek emri verilmişti.

(...)

Bizzat Başkumandan'a gönderilen telsiz telgrafta da, İzmir'deki itilâf kuvvetleri konsoloslarına kendisi ile müzakerelerde bulunmak üzere selâhiyet verildiği, mülâkat gününün ve yerinin bildirilmesi istenilmekte idi. Buna karşılık, mülâkat yerinin 9 Eylül'de Nif (Kemal Paşa) olduğu bildirildi. Mustafa Kemal Paşa Nif'e geldiği zaman 9 Eylül'de süvarilerimiz İzmir'e girmiş ve bu suretle ordumuz Başkumandan'ın verdiği Akdeniz hedefine varmış bulunuyordu.

Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı (Kısaltılmıştır.)*

26 AĞUSTOS GECESİNDE SAATLER İKİ OTUZDAN BEŞ OTUZA KADAR

ve

İZMİR RIHTIMINDAN AKDENİZ'E BAKAN NEFER

(...)

Nurettin Eşfak

baktı saatına:

— Beş otuz...

Ve başladı topçu ateşiyle

ve fecirle birlikte büyük taarruz...

Sonra.

Sonra, düşmanın müstahkem cepheleri düştü.

Bunlar:

Karahisar güneyinde 50

ve doğusunda 20-30 kilometredeydiler.

Sonra.

Büyük Taarruz Panoraması, Türk, Azeri ve Rus sanatçıların ortak çalışması

Sonra, düşman ordusu kuvâyı külliyesini ihâta ettik

Aslıhanlar civarında

30 Ağustosa kadar.

(...)

Sonra.

Sonra, 9 Eylülde İzmir'e girdik

ve Kayserili bir nefer

yanan şehrin kızılıtsı içinde gelip

öfkeden, sevinçten, ümitten ağılıya ağılıya,

Güneyden Kuzeye,

Doğudan Batıya,

Türk halkıyla beraber

seyretti İzmir rıhtımından Akdeniz'i.

(...)

Nâzım Hikmet, *Ne Güzel Şey Hatırlamak Seni* (Kısaltılmıştır.)

a. Yukarıdaki metinlerin yazılış amaçlarını; dil, anlatım ve içerik özelliklerini belirleyiniz.

b. Metinlerin benzer ve farklı yönlerini gösteren bir tablo hazırlayınız.

Yazarın Biyografisi

Hülya Argunşah (1961-): Eskişehir'de doğdu. İstanbul Üniver-sitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Marmara Üniversitesinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Türk Edebiyatı Üzerine Tenkidî Fikirleri isimli teziyle yüksek lisans ve Türk Edebiyatında Tarihi Roman isimli teziyle doktora eğitimini tamamladı. 1997'de doçent, 2003'te profesör oldu. Erciyes Üniversitesi öğretim üyesi olan Argunşah yeni Türk edebiyatı, Türk roman ve hikâyesi, tarih ve edebiyat ilişkileri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın çalışmaları konusunda kitap, makale ve bildiri düzeyinde çalışmalarını sürdürmektedir. Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal, Babasının Kızı Olmak, Kendini Yazmak, Tarih ve Roman, Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde İnsan yazarın kitaplaştırmış çalışmalarıdır.

Hazırlık

Edebiyatın din ile ilişkisi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

DİN EDEBİYAT İLİŞKİSİ

(...)

2. Metin

Edebiyat açısından dinin tarifini yapmak güçtür. Ancak şu var ki din, bireyi mukaddes duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştirir. Bunu da büyük oranda sözün büyüğü gücünden yararlanarak yapar. Her şeyden önce, her dinin bir kutsal metni vardır. Kutsal metin, bir yandan okuyana dinin temel ilkelerini öğretirken öte yandan da onu metafizik gerçeklikle buluşturur. Böylece dindar kişi, kutsal kitabı okurken edebî bir bilince ve dil zevkine de ulaşır. Ulaşılan bu bilinç ve dil zevki, sanatın merkezinde yer alan estetik duyguyu ifade eder. Din, metafizik problemlere getirdiği çözümler, hayata yüklediği anlam, varlık, bilgi ve ahlak anlayışıyla estetik duyguyu besleyen en önemli kaynaktır.

Din ve edebiyat ilişkisi edebiyat bilimcilerinin ve eleştirmenlerin üzerinde durduğu konulardan birisidir. Bilindiği gibi, *edebiyat*, insana ait bir duyguyu, düşünceyi, hayali, yorumları, tutumları, gözlemleri dilin imkânlarıyla en güzel şekilde anlatma sanatıdır. Diğer bir ifadeyle edebiyat, duygu, düşünce ve hayallerin heyecan, hayranlık ve estetik zevk uyandıracak şekilde ifade edilmesidir. Bu sanat, bir dönemin, bir toplumun hissiyatını, inançlarını, irfanını, bilgilerini, algılarını, kavrayışını ve estetik dünyasını yansıtan ayna konumundadır. (Bkz. Orhan Okay, "Edebiyat", İstanbul, 1994, ss. 395-397.)

Din ve edebiyat ilişkisi kadim bir ilişkidir. Her şeyden önce, güzel sanatların başlangıcı hakkında araştırmalar yapan ilim adamları, estetik zevkin ortaya çıkışını ve gelişimini araştıran uzmanlar, musikin, raksın, şiir ve edebiyatın menşeinin din olduğu kanaatine sahiptirler. (Köprülü, "Türk Edebiyatı'nın Menşei", İstanbul, 1989, s. 49.) Diğer bir ifadeyle, sanatın ilk örnekleri ayinlerde ortaya çıkmıştır. Şiirin de ilk örnekleri bu ayinlerde söylenmiştir. En azından Türk şiirinin, *Şeylan*, *Sığır* ve *Yuğ* adlarıyla bilinen ayinlerde söylenerek geliştiğini bilmekteyiz. Dolayısıyla buralarda söylenen yahut okunan şiirler de dinî içeriğe sahiptir.

Bazı dilbilimciler *insanın varoluşuyla birlikte sözün de var olduğu* görüşündedirler. Nitekim bazı kutsal metinlerde "*önce söz vardı*" denilmektedir. Bu ifadeyi esas alan bazı dilbilimciler, sözün insandan eski olduğunu düşünmektedirler. Her hâlükârda söz, insanla yahut insandan evvel vardı ve bu söze bağlı olarak da edebiyat sanatı ortaya çıktı. Demek ki, sözlü kültür içinde gelişen edebiyat sanatının kökleri, insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak sözün yahut dilin, insanın yaptığı yeni keşiflerle, içine girdiği yeni toplum ve medeniyetlerle birlikte değişen ve gelişen bir özelliğe sahip olduğu da aşîkârdır. Dil, değişip geliştiğine göre edebiyatın da değişmesi mukadderdir. Nitekim edebiyat, başlangıçta dinî törenlerde söylenen dua ve ilahilerle sınırlı iken zamanla dünyevi alanı da içine alarak gelişip dönüş-müştür.

Başlangıçta *din adamları*, aynı zamanda ilk sanatkarlardır. Dinî ayini idare eden *şaman*, bu görevinin yanında, şifacı, büyücü, musikişinas, rakkas ve şairdir. Toplumun en önemli aktörü olan *şaman*, *söylediği şiirlerle sözlü kültüre, sanata ve edebiyata hayat vermiştir*. Bu dönemde *kam*, *oyun*, *bahşı* ve *ozan* gibi isimlerle anılan şair; toplumsal hadiseleri *destan* şeklinde şiire dönüştürmenin yanında, ölenlerin arkasından *sagular*, lirik duyguları ifade eden *koşuklar* ve hikmete ilişkin *savlar* söylemiştir. İslamlaşma öncesi bu tür edebî eserlerde içinde bulunulan dinin değerlerini, inanç esaslarını, ilkelerini ve beslediği duyguyu bulmak mümkündür.

Şunu açıkça belirtmek mümkündür: Dinî duygu ve düşünce, estetik ölçüleri, metot ve kavrayışı doğrudan etkilemiştir. Zira her şeyi hikmet ve maslahat gözeterek yaratan *Hakîm, Alîm, Kâdir ve Sâ-

ni-i Mutlak bir yaratıcıya inanan sanatçı, bütün evrenin bir tasarım ve hikmetin eseri olduğunu fark eder. Bu fark ediş, bütün sanat dallarında düzen, oran, ahenk ve işlevsellik gibi estetik ölçülerin geçerli olmasını sağlamıştır. Buradan hareketle Türk-İslâm edebiyatında nazım ve nesir, bütün tür ve şekilleriyle belirlenmiş olup sıkı kurallara bağlanmıştır. Vezinde uzun-kısa, açık-kapalı heceleri esas alan aruzun kabul edilmesi, kafiyesiz şiirin olabileceğinin akla getirilmemesi, söz ve mana sanatlarıyla estetik söyleyişin sınırlarının ve imkânının belirlenmesi gibi hususlar kesin çizgiler hâlinde ortaya konmuş ve titizlikle uygulanmıştır. Kaside, gazel, mesnevi, rubai ve kıta gibi nazım şekillerinin ve bu nazım şekilleriyle yazılan tevhit, münacat, naat, gazel gibi türlerin divanların içindeki hiyerarşik makamlarıyla kurallara bağlanmış olması, hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayan bu tevhit inancının bir sonucudur. Bütün bunlar, dinin edebî anlayış ve hayata ne denli yön verdiğine delalet eden hususlardır.

İslamlaşmayla birlikte edebiyat ve din ilişkisi daha zengin bir mahiyet kazanmıştır. Nitekim Türkler, İslamlaşma sürecinde tabii bir kültür değişimi yaşamış, yeni bir estetik anlayış içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Bu estetik anlayış, dünya görüşünde, yaratılış telakkisinde, hayat ve varlık tasavvurunda kendini göstermiştir. Bütün bunlar, içine girilen yeni dil havzası içerisinde yeni edebî eserlerin hayat bulmasını sağlamıştır. (...)

Bilal Kemikli, *Din Edebiyat İlişkisi (Kısaltılmıştır.)*

**Hakim*

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

Hakim: (metinde) Her şeyi bilen (Tanrı).

irfan: 1. Gerçeğe ulaştırıcı güçlü sezîş, manevi bilgi. 2. Tasavvuf kültüründe evrenin sırlarını bilme gücü.

kadim: Eski, ezeli.

maslahat: (metinde) Herhangi bir yere düzen verici, günlük yaşayışı sağlayıcı her türlü çalışma.

menşе: Başlangıç, bir şeyin çıktığı yer, köken, kaynak, sebep.

metafizik: Doğa ötesi.

rakkas: Dansçı.

raks: Dans.

Sani-i Mutlak: (metinde) Sanatlı, güzel yaratan, mutlak yaratıcı (Allah).

tasavvur: Göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma.

telakki: Anlayış.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Edebiyat-Din İlişkisi

Edebiyatla din arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Milletlerin tarihine bakıldığında dinî hayatın edebî dönemleri belirleyen önemli etkenlerden biri olduğu görülür. Örneğin Türklerin Şamanizm'i terk edip İslamiyet'e girmeleriyle sosyal hayatlarının birçok alanında olduğu gibi edebiyat ve dil anlayışlarında da köklü değişimler meydana gelmiştir. Türkler, İslamiyet'e Araplarla ve Farslarla temasları sonucu girdikleri için bu milletlere ait gazel, kaside, mesnevi, tevhit, münacat, naat gibi yeni nazım şekilleri ve türleriyle de tanışmıştır. Türkler İslamiyet'i kabul ederek bu dinin tevhit ilkesi temelinde yeni bir dünya görüşü edinmiş, bu olgu Türk edebiyatını içerik yönünden de etkilemiştir. Dinî duygular ve konular edebiyat eserlerine girmiştir. Böylece biçim ve içerik açısından İslam kültürünün belirlediği yeni bir edebî dönem (İslam Uygarlığı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı) doğmuştur.

Edebiyatla dinî hayat arasındaki ilişkinin bir yönü de edebiyatın dinî hayata etkide bulunduğu gerçeğidir. Dinî-tasavvufi edebiyat ürünleri toplumların dinî kültür ve yaşamlarını zenginleştirmiştir. Örneğin Süleyman Çelebi'nin yazdığı *Vesiletü'n-Necat (Mevlid)* adlı mesnevi, Türk milletinin kültüründe önemli bir yer tutan mevlit geleneğinin doğmasını sağlamıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Din Edebiyat İlişkisi* adlı metinde geçen “*Dil, değişip geliştiğine göre edebiyatın da değişmesi mukadderdir.*” cümlesindeki altı çizili kelimenin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
2. *Din Edebiyat İlişkisi* adlı metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Açıklayınız.
3. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
4. Metindeki düşüncüyü geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.
5. Metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
6. Metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik ve doğruluk açısından değerlendiriniz.
7. Metinde yazarın bakış açısını, konuya ve okuyucuya yönelik yaklaşımını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını belirleyiniz.
8. *Din Edebiyat İlişkisi* adlı metni *Tarihin Edebiyata, Edebiyatın Tarihe İhtiyacı* adlı metinle tür, biçim, üslup ve içerik yönünden karşılaştırınız.

	Din Edebiyat İlişkisi	Tarihin Edebiyata, Edebiyatın Tarihe İhtiyacı
Tür		
Biçim		
Üslup		
İçerik		

Bilal Kemikli
(1965-)

Yazarın Biyografisi

Bilal Kemikli (1965-): Sivas'ta doğdu. Yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Türk-İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğretim üyeliği yaptı. Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin kurucu dekanı oldu. *İlim ve Sanat, İslam, Yeni Dünya, Somuncu Baba, Dergâh, Edebiyat Ortamı, Ay Vakti, Yedi İklim* dergilerinde yazılarını yayımladı. TRT'nin hazırladığı bazı belgesellerde metin yazarlığı ve danışmanlık görevlerinde bulundu. Türk İslam Edebiyatı, Şehir-Hayat ve Derviş, İnsan-Deniz ve Hayat, Şiir ve İrfan, Dost İlinden Gelen Ses, Sunullah-ı Gaybî Divanı yazarın başlıca eserleridir.

Hazırlık

1. Aşağıdaki metinden hareketle Türklerin farklı bölge ve kültür şartlarından hangi alanlarda ve nasıl etkilendiğini belirtiniz.

Sosyal durum, iktisadî hayat, idarî ve askerî yönlerden olduğu gibi, dil, edebiyat, san'at itibariyle de Türkler yeni bölge ve kültür şartlarının gereklerine uymuşlar, dolayısıyla eskisinden oldukça farklı bir hüviyete bürünmüşlerdir. Bu şartlardan biri, İslâmiyetin dünyevî faaliyetleri de kadrolayan kitabî bir din olması, diğeri de yerli halkın, İslâmî akîde ve müesseselerle birlikte, eski İran (Sâsânî) geleneklerinden bir kısmını yaşatmakta devam etmesidir. Türkler, (...) davranışlarını çevrenin siyâsî, sosyal ve kültürel durumuna göre ayarlamakta mahir kimseler olduklarından, idarelerindeki bölgelerde Müslüman kütelerce alışılmış ve onları tedirgin etmeyen gelenek ve kuruluşlara müdahale etmemişlerdir. Bu itibarla: Sosyal tabakalaşmanın devamı, halk dili Farsça ile Kur'an dili Arapça'nın konuşma ve yazışmada, edebiyatta, dinî ve ilmî eserlerde kullanılması, Türk idareciler tarafından İslâmî isimler, unvanlar, lâkaplar alınması, mevcut hükümet teşkilâtının muhafaza edilmesi, devleti koruma hizmetine yerli unsurların iştirak ettirilmesi ve İslâm inanç ve ideallerinin devlette üstün bir mânevî güç durumuna yükselmesi bu Türk siyâsî teşekküllerinin özellikleri olmuşlardır.

İbrahim Kafesoğlu, *İslâm-Türk Devresinde Türk Kültürü* (Kısaltılmıştır.)

2. Aşağıdaki görsellerden hareketle Türk kültürü ile ilgili neler söylenebilir?

TÜRK EDEBİYATININ TARİHİ DÖNEMLERİ

3. Metin

Türk edebiyatı, Türklerin binlerce yıldan beri oluşturduğu kültürel birikimin yansımasıdır. Bu edebiyatın dönemlere ayrılmasında din, dil, siyaset, coğrafya ve kültür gibi unsurlarla köklü medeniyet değişiklikleri etkili olmuştur. Türk edebiyatı; İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı, İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatı ve Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı olmak üzere üç ana dönemde incelenir.

İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı sözlü ve yazılı dönem olmak üzere ikiye ayrılır. Başlangıç tarihi kesin olarak tespit edilemeyen sözlü dönemde sav, sagu, koşuk ve destan türünde ürünler verilmiştir. Türklerin İslamiyet'in kabulünden önceki yaşayış ve kültürlerini yansıtan bu ürünlerde arı bir dil görülür:

*Yağmur yağıp saçıldı
Türlü ççepek suçuldu
Yinçü kapı açıldı
Çından yıpar yuğruşur*

Günümüz Türkçesi

*Yağmur yağdı ve (suları her tarafa) saçıldı;
türlü türlü çiçekler açtı.
(Sanki) bir inci mahfazası açıldı;
sandal ve misk (kokuları) birbirine karıştı.*

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatının yazılı dönemine ait en eski ürünler balballardır. Balbal, Eski Türklerde kişinin anılması için mezarının veya bazı kurganların etrafına dikilen mezar taşına verilen isimdir. Daha sonra Göktürk ve Uygurlara ait metinler gelir.

"Türk" sözcüğü yazılı Türk kaynaklarında ilk kez *Göktürk Kitabeleri*'nde (*Orhun Yazıtları*) geçmektedir. Türk tarihinde edebî değer taşıyan yazılı ilk kaynak olan bu kitabeler, VIII. yüzyılda dikilmiştir. Kitabelerde Göktürklerin savaşları, komşularıyla ilişkileri, dönemin yöneticilerinin halka hesap vermesi gibi konular yalın bir dille işlenmiştir:

(...) *Türük bodun üçün tün udımadım, küntüz olurmadımı. İnım Kül Tigin birle, eki Şad birle ölü yitü kazgantım.*

Günümüz Türkçesiyle

(...) *Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Kardeşim Kül Tigin ile, iki Şad ile (birlikte) ölesiye yitesiyeye çalıştım, çabaladım.*

İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

X. yüzyıldan itibaren kitleler hâlinde İslamiyet'i kabul etmeye başlayan Türkler, İslamiyet etkisinde bir edebiyat oluşturur. Şiir ağırlıklı olan bu dönem, halk edebiyatı ve divan edebiyatı olmak üzere iki koldan ilerler. Halk edebiyatında koşma, semai, varsağı; divan edebiyatında gazel, kaside, mesnevi gibi nazım şekilleri kullanılır. Halk edebiyatı ürünlerinde halkın duygu ve düşünceleri sade bir dille anlatılırken Arap ve Fars edebiyatı etkisinde gelişen divan edebiyatında ağır ve sanatlı bir dil görülür:

*Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figân eder güle
Güzel sevmek bir sarp kale
Ya alınır ya alınmaz*

Erzurumlu Emrah

*Terk itdi ben za'îfini gitdi revân gibi
Gelmek müyesser olmadı bir dahı cân gibi
Ser-keşlik eylemezse o servün ayagina
Yüzler süriyü varayın âb-ı revân gibi*

Baki

Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

XIX. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşamının hemen her alanında yoğun biçimde Batı uygarlığının etkisi görülür. Tanzimat'la başlayıp Servetifünun, Fecriati ve Millî Edebiyat'la devam eden; Cumhuriyet Dönemi'nde gelişen ve günümüzde de varlığını sürdüren edebiyata Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı adı verilmektedir. Bu dönemde her türlü konu şiir, hikâye, roman gibi türlerle işlenmiştir:

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetden

Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez îânetden

Namık Kemal

HATIRA

Geçsin günler, haftalar,

Aylar, mevsimler, yıllar...

Zaman, sanki bir rüzgâr

Ve bir su gibi aksın...

Sen gözlerimde bir renk,

Kulaklarımda bir ses

Ve içimde bir nefes

Olarak kalacaksın...

Enis Behiç Koryürek

Bir gün, bir öğle üstü idi. Kahvenin çardağı altında oturuyorduk. Bizim Mehmet Ali, Bekir Çavuş, Salih Ağa ve Muhtar, hep orada idiler. Bahis, harp üzerine ve onun akıbetlerine dairdi. Onlara, İstanbul'un dört devletin askeri işgali altında olduğunu, İzmir'in ta Bursa'ya kadar Yunanlılar tarafından istila edildiğini, Adana'dan henüz Fransızların el çekmediğini, Urfa'da, Antep'te kanlı olaylar cereyan etmekte olduğunu haber veriyor ve her birinin yüzüne ayrı bir dikkatle bakıyordum.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*

Komisyon (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

âb-ı revân: Akarsu.

îânet: Yardım.

mürüvvet-mend: 1. İnsanlık sahibi. 2. Cömert, iyiliksever.

müeyesser olmak: 1. Kolaylıkla olmak. 2. Nasip olmak.

revân: Yürüyen, akan, giden.

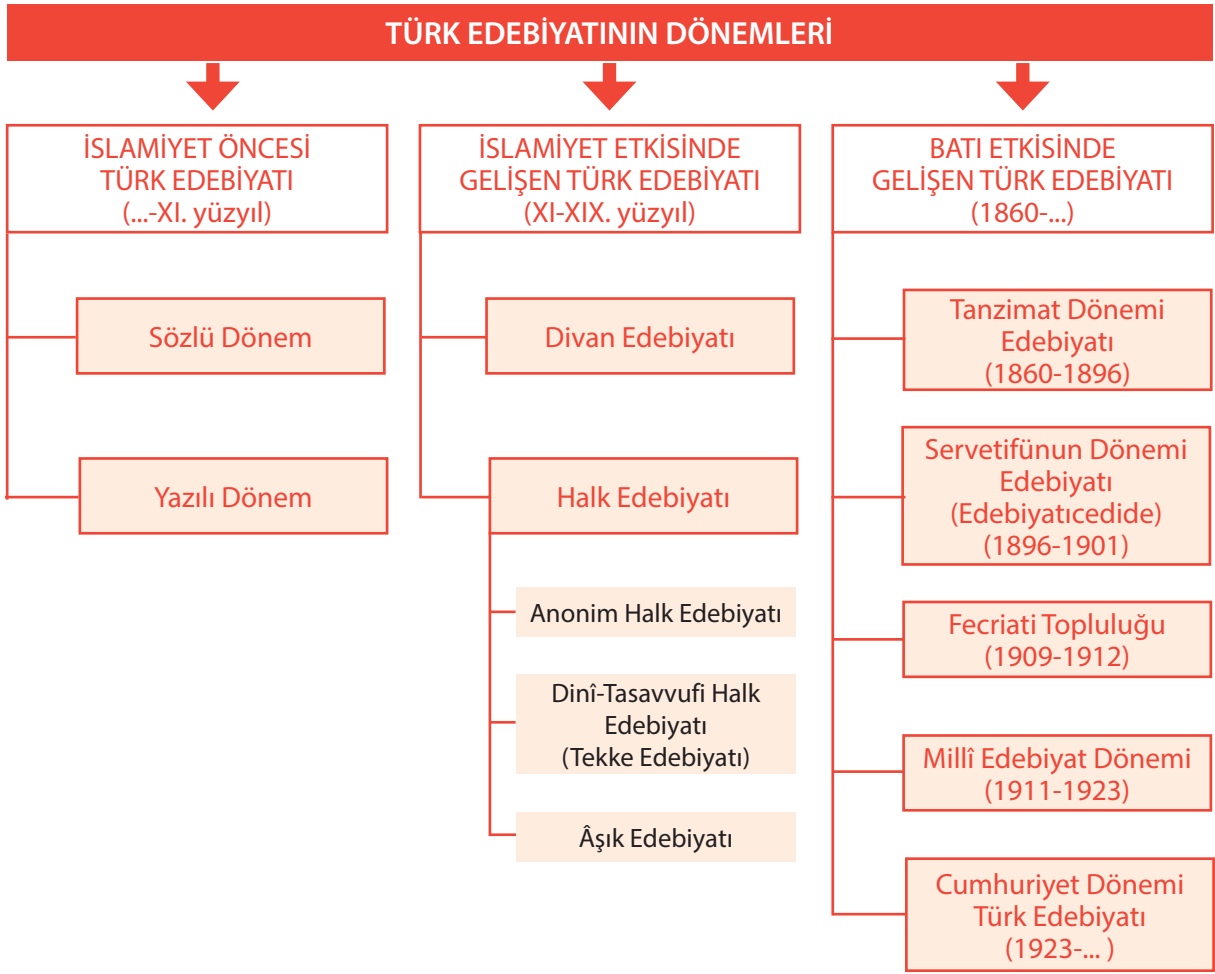
ser-keşlik: Dikbaşlılık, itaatsizlik, inatçılık.

serv: Servi ağacı (mecazen uzun boylu sevgili).

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk Edebiyatının Tarihî Dönemleri

Türk Edebiyatının Tarihî Dönemleri adlı metinde Türk Edebiyatının dönemlere ayrılmasında etkili olan unsurlardan bahsedilmiş ve Türk edebiyatının ana dönemleri (İslamiyet'in kabulünden önceki dönem, İslamiyet etkisinde gelişen dönem, Batı etkisinde gelişen dönem) üzerinde durulmuştur. Metinde bu dönemlere ilişkin bilgilerin yanı sıra dönemlerin temel özelliklerini yansıtan örnek metinlere yer verilmiş, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişim sezdirilmeye çalışılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Türk Edebiyatının Tarihî Dönemleri* adlı metinden hareketle Türk edebiyatının dönemlerini belirtiniz.
2. Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında kullanılan ölçütler nelerdir?
3. Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında hangi uygarlıklar etkili olmuştur? Bu uygarlıkların edebiyatımızdaki rollerini açıklayınız.
4. Sosyal ve kültürel olayların edebî eserin ortaya çıkmasındaki rolünü açıklayınız.
5. Dildeki değişimin Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasındaki etkisini açıklayınız.
6. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

Ana düşünce	
Yardımcı düşünceler	

Etkinlik

Tumluğ kelip kapsadı
Kutluğ yayığ tepsedi
Karlâp ajun yapsadı
Et yin üşüp emrişür

Günümüz Türkçesiyle

Soğuk gelip kapladı; kutlu yazı çeke-
medi; kar yağarak dünyayı kapattı;
vücut üşüyerek titriyor.

Dîvânu Lugâti't-Türk

Bir dem döner Cebraile
Rahmet saçar her mahfile
Bir dem döner İblisleyin
Bu hak ile düşman olur

İbrahim Tennuri

İbrâhîm
içimdeki putları devir
elindeki baltayla
kırılan putların yerine
yenilerini koyan kim

güneş buzdan evimi yıktı
koca buzlar düştü
putların boyunları kırıldı
İbrâhîm
güneşi evime sokan kim

asma bahçelerinde dolaşan güzelleri
buhtunnasır put yaptı
ben ki zamansız bahçeleri kucakladım
güzeller bende kaldı
İbrâhîm
gönlümü put sanıp kıran kim

Asaf Halet Çelebi

Niçe bir kan ağlayam hecrünle bağrum hûn olup
Ana kaldı kim düşem sahrâlara Mecnûn olup

Yaşımı Nil eyleyüp lâyük mîdur şehrinde kim
Tunca gibi boynumu burup gezem mahzûn olup

Taşlıcalı Yahya Bey

(hecr: Ayrılık; hûn: Kan.)

- Yukarıdaki metinleri içerik ve yapı yönünden değerlendiriniz.
- Metinlerin dil ve üslup farklılıklarını belirleyiniz.
- Belirlediğiniz farklılıkların sebeplerini sınıfta paylaşınız.

TÜRK YAZI DİLİNİN TARİHİ GELİŞMESİ

Eski Türkçe

4. Metin

Türk yazı dilinin ele geçen ilk örnekleri Orhun âbidelerinin metinleridir. Fakat bu metinler şüphesiz Türk yazı dilinin ilk örnekleri değildir. Çünkü Orhun âbidelerindeki dil yeni teşekkül etmiş bir yazı dili olarak değil, çok işlenmiş bir yazı dili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan, Türk yazı dilinin başlangıcını ele geçen bu ilk metinlerden çok daha öncelere çıkarmak gerekir. (...) Eski Türkçeden daha önceki devir ise Türkçenin karanlık devridir. O devir artık Eski Türkçenin Çuvaşça ve Yakutça ile, bunların da daha ileride Moğolca ile birleştikleri devirdir.

Göktürk Kitabeleri (Moğolistan)

Kuzey-doğu Türkçesi, Batı Türkçesi

Eski Türkçeden sonraki devre gelince, bu devirde Türkçe karşımıza birden fazla yazı dili ile çıkmaktadır. Eski Türkçenin sonlarında Orta Asyadaki Türklük âleminin parçalanarak büyük küteller hâlinde Hazer Denizinin güney ve kuzeyinden kuzeye ve batıya yayılması, yeni kültür merkezlerinin meydana gelmesi, İslâm kültürünün Türkler arasına gittikçe kuvvetli bir şekilde yerleşmesi, yeni mefhumlarla birlikte yeni bir yazının kabulü gibi çeşitli dış sebeplerle beraber Türkçenin içinde bir müddetten beri kendisini hissettiren tabii gelişmeler neticesinde ortaya çıkan büyük değişiklikler yazı dili birliğini parçalayarak Eski Türkçenin ömrünü tamamlamış ve ayrılan Türklük kollarının yeni kültür merkezleri etrafında kendi şivelerine dayanan yazı dilleri meydana getirmeleri birden fazla yeni yazı dilinin doğmasına ve gelişmeğe başlamasına sebep olmuştur. Böylece 12-13. asırdan sonra biri *Kuzey-doğu Türkçesi*, diğeri *Batı Türkçesi* olmak üzere iki Türk yazı dili meydana geldiğini görmekteyiz.

Kuzey Türkçesi, Doğu Türkçesi

Bunlardan *Kuzey-doğu Türkçesi* önce 13 ve 14. asırlarda, bir müddet, Eski Türkçenin tabii ve yeni bir devamı olarak eski ve yeni arasında köprü vazifesi gören bir geçiş devresi hâlinde devam etmiş, sonra 15. asırdan itibaren *Kuzey Türkçesi* ve *Doğu Türkçesi* olarak iki yeni yazı diline ayrılmıştır. Son zamanlara kadar devam eden bu yazı dillerinden Kuzey Türkçesi, Kıpçak Türkçesidir. Doğu Türkçesi ise (...) Timur devrinde başlayarak 15. ve 16. asırlarda kuvvetli bir edebiyat meydana getirmek suretiyle en parlak çağını yaşadıktan sonra son zamanda yerini modern Özbekçeye bırakan yazı dilidir.

Batı Türkçesi

Batı Türkçesi'ne gelince, bu yazı dili 12. asrın ikinci yarısı ile 13. asrın ilk yarısında teşekküle başladığı anlaşılan, 13. asrın ikinci yarısından itibaren de metinlerini günümüze kadar aralıksız bir şekilde takip ettiğimiz yazı dilidir. Selçuklulardan başlayarak bugüne kadar gelen ve devam etmekte olan bu yazı dili, Türklüğün en büyük ve en verimli yazı dili durumundadır. Batı Türkçesinin esasını Oğuz şivesi teşkil eder. Onun için bu yazı diline Oğuz Türkçesi de denilebilir. Oğuz şivesi Hazer Denizinden Balkanlara kadar uzanan sahaya yayılmış bulunan Türkçedir. Bu saha ise batı Türklerinin yaşadığı sahadır. Onun için Oğuz yazı diline, Oğuz Türkçesine umumî olarak Batı Türkçesi adını vermekteyiz.

Azeri Türkçesi, Osmanlı Türkçesi

Batı Türkçesinin içinde saha bakımından zamanla iki daire meydana gelmiştir. Bunlardan biri Azeri ve Doğu Anadolu sahasını içine alan doğu Oğuzcası, diğeri Osmanlı sahasını içine alan batı Oğuzcasıdır. Doğu ve batı Oğuzcaları arasında ilk asırlarda çok küçük saha farkları dışında bir ayrılık mevcut olmamış, bu saha farkları yavaş yavaş genişleyerek ancak 17. asırdan sonra doğu ve batı Oğuzca dai-

relerini meydana getirmiştir. Bununla beraber arada yine iki yazı dili olacak kadar fark mevcut değildir (...) bu iki Oğuz Türkçesi yazı dili olarak Batı Türkçesi adı altında bir bütün teşkil ederler.

Batı Türkçesinin gelişmesi

13. asırdan günümüze kadar Batı Türklerinin yazı dili ola gelmiş bulunan Batı Türkçesi iç ve dış gelişme ve değişiklikler bakımından şu üç devreye ayrılır:

1. *Eski Anadolu Türkçesi*
2. *Osmanlıca*
3. *Türkiye Türkçesi*

Eski Anadolu Türkçesi

Eski Anadolu Türkçesi 13, 14 ve 15. asırlardaki Türkçedir. Batı Türkçesinin ilk devrini teşkil eden bu Eski Anadolu Türkçesi bilhassa Türkçe bakımından kendisinden sonraki iki devreden çok farklıdır. Bu devreye Batı Türkçesinin bir oluş, bir kuruluş devresi olarak bakmak yerinde olur. Batı Türkçesini Eski Türkçeye bağlayan bir çok bağlar bu devrede henüz kendisini iyice hissettirmektedir. Bu devreden sonraki Türkçede gördüğümüz bir çok yeni şekiller bu devrede henüz Eski Türkçedeki eski şekillerinin izlerini taşımaktadırlar. Eski Anadolu Türkçesi bir taraftan böylece Eski Türkçenin izlerini taşıırken diğer taraftan köklerde ve eklerde bazı ses ve şekil ayrılıkları göstermek suretiyle Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinden biraz farklı bir durum arzeder.

Osmanlıca

Osmanlıca Batı Türkçesinin ikinci devri olup 15. asrın sonlarından 20. asrın başlarına kadar devam etmiş olan yazı dilidir. Dört asırdan fazla bir ömrü olan Osmanlıca, şüphesiz hep aynı kalmamış, baştan ve sondan geçiş devirlerinde ve ortada, hudutları kesin olarak çizilemeyen birbirine geçmiş çeşitli iç merhaleleri olmuştur. (...) Devrelerin birbirine geçişi keskin çizgilerle ayrılamayacağı için eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıca arasında da uzun bir geçiş safhası olmuştur.

Osmanlıca'yı batı Türkçesi içinde bilhassa Türkiye Türkçesinden ayrı bir devre hâlinde tutan şey onun dış yapısıdır. (...) Osmanlıca, dış yapı, yani yabancı unsurlar bakımından Eski Anadolu Türkçesinden de, Türkiye Türkçesinden de çok büyük farklarla ayrılan bir devre manzarası gösterir.

Türkiye Türkçesi

Türkiye Türkçesi Batı Türkçesinin üçüncü devresidir. Bugün de devam etmekte olan bu devre, 1908 meşrutiyetinden sonra başlar. Bu yeni devrenin 1908 meşrutiyetinden sonra başlayan ve Cumhuriyete kadar devam eden ilk safhası Türkiye Türkçesinin başlangıç devri mahiyetindedir. Bu kısa devirde çok süratli bir şekilde ortaya çıkan yeni yazı dilinin yanında Osmanlıca henüz tamamiyle sahneden çekilmiş değildir.

Türkiye Türkçesini Osmanlıcadan ayıran başlıca hususiyet onun yabancı unsurlar karşısındaki durumudur. (...) Türkiye Türkçesi terkipsiz Türkçedir.

Türkiye Türkçesi terkipler dışındaki yabancı unsurlar bakımından da Osmanlıcadan çok farklıdır. Bir kere Türkiye Türkçesi Osmanlıcadaki yabancı çekim edatlarından, Arapça, Farsça çokluk yapmak gibi yabancı kaidelerden de kurtulmuştur. Sonra yabancı kelime sayısı büyük ölçüde azalmış ve azalmaktadır.

Osmanlıcadan Türkiye Türkçesine geçiş, yazı dilini konuşma diline yaklaştırmak suretiyle olmuştur. (...) Yazı dili konuşma diline yaklaştırılırken tabii öteden beri kültür merkezi olarak Türkçe bakımından esasen yazı dilinin dayandığı konuşma diline sahip bulunan muhitin dili, yani İstanbul Türkçesi esas alınmıştır.

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi

(Kısaltılmıştır.)

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

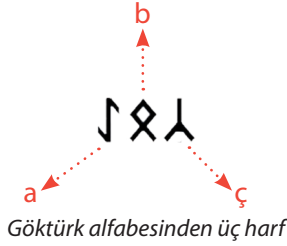
Türkçenin Tarihî Gelişimi

Türkçenin yazılı belgelerle takip edilemeyen dönemi “Türkçenin karanlık dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Yazılı belgelerle takip edilebilen dönemleri ise temelde Eski Türkçe (Göktürk, Uygur, Karahanlı Türkçeleri), Kuzey-doğu Türkçesi (Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi) ve Batı Türkçesi (Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi) şeklinde sıralanmaktadır.

Türk edebiyatı, sözle ve yazıyla olan ilişkisi bakımından sözlü ve yazılı olmak üzere iki dönemde incelenebilir.

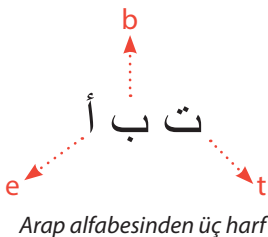
Sözlü Dönem, Türklerin henüz yazıyı kullanmadıkları devirlerde ürettikleri edebî ürünleri kapsar. Türklerin göçebe olarak yaşadığı devrin kültürünü, inançlarını, hayat biçimini yansıtan bu manzum ürünler; sığır (av töreni), şölen (ziyafet), yuğ (ölüm töreni) adları verilen törenlerden doğmuştur. Bu törenlerde ozan, kam, baksı veya şaman olarak adlandırılan kişiler; kopuz denilen saz eşliğinde şiirler söylemiştir. Tabiat, aşk, yiğitlik, ölüm, savaş gibi konuları işleyen; arı bir dili ve yalın bir anlatımı olan bu ürünler koşuk, sagu, sav ve destanlardır. VIII. yüzyıla kadar devam eden Sözlü Dönem’in ürünlerinde yabancı etkilere pek rastlanmamaktadır. Yazılı Dönem’de sözlü edebiyat geleneği son bulmamış, yazılı ürünlerin yanı sıra ayrı bir koldan devam etmiştir.

Yazılı Dönem, Türklerin yazıyı kullandıkları devirlerde ürettikleri yazılı edebî ürünleri kapsar. Yerleşik hayata geçen Türklerin dilinde etkileşim hâlinde bulundukları milletlerin kelimelerine sıklıkla rastlanır. Bu durum dinî, siyasi, coğrafi, kültürel sebeplerden kaynaklanır. Türkler tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda yaşamış, birçok toplumla etkileşim hâlinde olmuş bir millettir. Bunun sonucu olarak etkileşim hâlinde olduğu milletlere kelime vermiş, o milletlerden kelime almıştır. Özellikle dinî ve siyasi etkiler, alfabe değişikliklerine de sebep olmuş; böylece Türkler birçok alfabe kullanmıştır. Bunların başlıcaları Göktürk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin alfabeleridir.

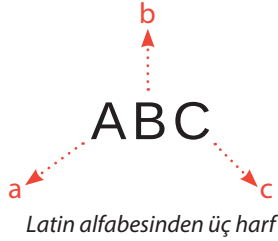
Göktürk Alfabesi: Türklerin kullandığı ilk alfabedir. Göktürklerle beraber, başta Hunlar olmak üzere birçok Türk kavmi tarafından VII-X. yüzyıllar arasında kullanılmıştır. VIII. yüzyıla ait *Göktürk Kitabeleri* (*Orhun Yazıtları*) bu alfabeyle yazılmıştır.

Uygur Alfabesi: Soğd kökenli olan ve bazı değişikliklerle Türkçeye uyarlanan alfabedir. Yaygın kullanım alanı, Uygur Türklerinin yaşadığı Doğu Türkistan bölgesidir. Uygur alfabesi, VIII-XV. yüzyıllar arasında kullanılmıştır. Uygur metinlerinde daha çok Maniheizm ve Budizm dininin esasları konu edilmiştir. *Altun Yaruk* (Altın Işık), *Sekiz Yükmek* (Sekiz Yığın), *İrk Bitig* (Fal Kitabı), *Kalyanamkara* ve *Papamkara* (İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade) adlı eserler Uygur alfabesiyle yazılmıştır.

Arap Alfabesi: Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra bu dinin metinlerinde gördüğü Arap harfle ini kullanmaya başladı. Bu alfabe, Türklerin yaşadığı pek çok yerde kullanılmıştır. Bugün başta Afganistan, Irak, İran gibi ülkelerde yaşayanlar olmak üzere bazı Türk topluluklarında hâlâ kullanılmaktadır. Arap alfabesi Türkiye’de 1928’deki Harf İnkılabı’na kadar kullanılmıştır. Türk edebiyatında Arap alfabesiyle yazılan ilk eserler *Kutadgu Bilig*, *Dîvânü Lugâi’t-Türk* ve *Atebetü’l-Hakayık*’tır.

Kiril Alfabeti: Orta Asya'da, uzun süre Sovyetler Birliği'nin (Rusya) hâkimiyeti altında yaşayan Türk topluluklarının kullandığı alfabedir. Kiril harfle i ile okuyup yazan Türk toplulukları, birbirlerinden farklı yirmiye yakın alfabe kullanmıştır. Bugün bağımsız devletleri olan bu Türk topluluklarının büyük bir bölümü Latin alfabesine geçmiştir.

Latin Alfabeti: Dünyada pek çok devletin kullandığı Latin alfabesi, bugün Türk devletleri ve toplulukları arasında en yaygın alfabedir. Türkiye'de 1928'deki Harf İnkılabı ile kullanılmaya başlanmıştır. Kanunla düzenlenen yeni alfabeye Türkçeye özgü birtakım sesleri karşılayan harfler eklenmiş, Türkçede olmayan bazı sesleri karşılayan harfler ise alfabeden çıkarılmıştır.

Türkçe, farklı coğrafyalarda farklı etkileşimlerle değişik lehçe ve şivelerde gelişimini sürdürmüştür. Türk dilinin Batı kolunda gelişimini sürdürerek bugüne gelen Türkiye Türkçesi, bugün zengin söz varlığı ve anlatım gücü ile gelişmiş bir bilim ve sanat dilidir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Türk Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesi* adlı metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Açıklayınız.
2. *Türk Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesi* adlı metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
3. Metindeki düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.
4. Metne göre Türkiye Türkçesini Osmanlı Türkçesinden ayıran özellikler nelerdir?
5. Metne göre Türkiye Türkçesi, Türkçenin tarihî gelişimi içinde hangi dönemde yer almaktadır?
6. Metinle ilgili beğeni, tespit ve eleştirilerinizi gerekçelendirerek ifade ediniz.
7. *Türk Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesi* adlı metni *Türk Edebiyatının Tarihî Dönemleri* adlı metinle tür, biçim, üslup ve içerik yönünden karşılaştırınız.

Yazarın Biyografisi

Muharrem Ergin (1923-1995): Gürcistan'ın Ahıska vilayetinde doğdu. Ailesi, Muharrem Ergin'in doğumundan üç yıl sonra Türkiye'ye göç ederek Muş'un Bulanık ilçesine yerleşti. Ergin; ilkokulu Bulanık'ta, ortaokulu Muş şehir merkezinde, liseyi Balıkesir'de okudu. Yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde yaptı. Üniversiteden 1947'de mezun olduktan sonra bir süre Boğaziçi Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği yaptı. 1950'de aynı üniversitenin mezun olduğu bölümüne asistan oldu. 1962'de *Dede Korkut Hikâyeleri* üzerine yaptığı çalışmayla doçent unvanını aldı. 1964'te Eski Türk Dili Kürsüsünün başkanlığı görevine getirildi. 1971'de Orhun Abideleri ve Azeri Türkçesi üzerine hazırladığı tez çalışmalarıyla profesör oldu. Uzun yıllar Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün başkanlığı görevini yürüttü. Türk dili ve kültürü üzerine yaptığı önemli çalışmalarıyla birçok ödüle layık görüldü. *Türk Dil Bilgisi*, *Osmanlıca Dersleri*, *Orhun Abideleri*, *Dede Korkut Kitabı*, *Azeri Türkçesi*, *Türklerin Soy Kütüğü*, *Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri*, *Kadı Burhaneddin Divanı* yazarın başlıca eserleridir.

Dil Bilgisi

1 kabul etmek

2 birbiri

3 üretebilmek

4 olagelmek

5 yardımcı olmak

6 kara yolu

7 gazavatname

8 hafta sonu

9 niçin

1. Yapılandırılmış griddeki (kutucuklu tablo) birleşik kelimelerin yanındaki numaraları, bu birleşik kelimelerin oluşumunu bildiren aşağıdaki cümlelerin yanındaki boşluklara yazınız.

- * *Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak* yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır. (.....)
- * Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbirisi veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır. (.....)
- * Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır. (.....)
- * *Hane, name, zade* kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır. (.....)
- * *-a, -e, -ı, -i, -u, -ü* zarf-fiil ekleriyle *bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek* ve *yazmak* fiilleriyle yapılan birleşik fiiller bitişik yazılır. (.....)

2. Aşağıdaki parçada günümüz yazım kurallarına uymayan kullanımları belirleyiniz.

Bu devreden sonraki Türkçede gördüğümüz bir çok yeni şekiller bu devrede henüz Eski Türkçedeki eski şekillerinin izlerini taşımaktadırlar. Eski Anadolu Türkçesi bir taraftan böylece Eski Türkçenin izlerini taşıırken diğer taraftan köklerde ve eklerde bazı ses ve şekil ayrılıkları göstermek suretiyle Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinden biraz farklı bir durum arzeder.

3. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanılma amaçlarını belirleyiniz.

Dilden başlayan bu değerler bütünü, etrafında buluşanları sıradan insan toplulukları olmaktan çıkarır; sıfatlandırır ve millet yapar. Millet aynı dili konuşan, kendine özgü kültür, sanat, edebiyat, gelenek ve inanç sistemi üretebilmiş, geçmişin birikimi kadar geleceğin tasarımlarında da paydaş olan insan topluluğudur. İnsan topluluklarını millet yapan değerlerin başında da dil ve tarih birlikteliği vardır. 'Ortak bellek' olarak adlandırılan bu birliktelik modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı bir 'varoluş biçimi'dir.

YAZMA ÇALIŞMALARI

a. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Yazma Süreci

Yazma; önceden belirlenmiş bir konuda duygu, düşünce ya da hayallerin belli bir düzen ve bütünlük içinde özgün olarak yazıya geçirilmesidir. Yazma; hazırlık, planlama, taslak metin oluşturma, düzeltme ve geliştirme, yazılan metni paylaşma gibi aşamaları olan bir süreçtir. Öğretici (bilgilendirici) metinlerdeki yazma aşamaları aşağıda açıklanmıştır.

1. Hazırlık

- Yazılacak metnin temasını, konusunu, amacını, hedef kitlesini ve türünü belirleme
- Metinde kullanılacak düşünce, bilgi ve olayları belirleme

2. Planlama

- Metnin ana düşüncesini / iletisini belirleme
- Ana düşünceyle / iletiyle bağlantılı yardımcı düşünceleri belirleme ve sıralama
- Yardımcı düşünceleri destekleyen düşünceyi geliştirme yollarını belirleme

3. Taslak Metin Oluşturma

Seçilen türe özgü yapı, dil ve anlatım özelliklerine uygun bir taslak metin oluşturulur.

4. Düzeltme ve Geliştirme

Taslak metin; paragraflar arası ilişki ve tutarlılık, yazım, noktalama, sayfa düzeni, tür özellikleri, iyi bir anlatımda bulunması gereken özellikler (açıklık, akıcılık, yalınlık, duruluk) vb. açısından gözden geçirilir. Belirlenen hatalar düzeltilir. Metnin farklı bakış açısıyla değerlendirilmesi için başkalarından yardım alınabilir.

Açıklık: Anlatımın belirsizlik taşıması, net olmasıdır. Metinde yoruma göre değişmeyen ifadeler yer verilir. Noktalama işaretleri yerli yerinde kullanılır. Tartışmaya yol açmayacak bir anlatım söz konusudur. Metinden herkes aynı anlamı çıkarır.

Akıcılık: Anlatımın ses akışına uygun olmasıdır. Metinde okunması kolay ifadeler yer verilir. Akıcılığı engelleyen ses ve ahenk kusurlarından kaçınılır.

Yalınlık: Anlatımda gereksiz ayrıntılardan, süslü ve sanatlı söyleyişlerden kaçınmaktır. Uzun cümleler, imgeler, sanatlı ve süslü anlatım yalınlığı bozar. Anlatımda kolay anlaşılır bir dil tercih edilir.

Duruluk: Anlatımda gereksiz sözlere yer vermemektir. Bir söz cümleden çıkarıldığında cümlelerin anlamında daralma veya bozulma olmuyorsa o söz gereksizdir.

5. Yazılan Metni Paylaşma

Yazılan metin yüksek sesle okuma, panoda sergileme; elektronik ortamlarda, kitap, dergi ve gazetelerde yayımlama, yarışmalara katılma gibi yollarla paylaşılır. Metne yönelik eleştirilere açık olunur, gerekirse metin çerçevesinde eleştiriler cevaplanır.

b. Yazma Sürecini Uygulama

Etkinlik

- "Yazının gelişimi", "Türk yazı sanatı" ve "alfabeler" gibi konularda bir yazma çalışması yapınız.
- Yazdığınız yazıları sınıfta okuyarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

a. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Hazırlıklı Konuşma

Konusu ve amacı belli olan, nerede ve ne zaman yapılacağı önceden bilinen, bir plana göre hazırlanıp dinleyiciler önünde yapılan konuşmaya hazırlıklı konuşma denir.

Hazırlıklı konuşmada hazırlık, planlama ve sunum aşamaları bulunur.

1. Hazırlık

- a. Konuyu, amacı ve hedef kitleyi belirleme
- b. Konuşma konusuyla ilgili gözlem, inceleme veya araştırma yapma

3. Sunum

- a. Mekânı, hedef kitleyi, konuyu ve amaçı dikkate alarak konuşma
- b. Etkili bir başlangıç yapma
- c. Önemli noktaları vurgulama
- ç. Konuşmayı takip etmeyi kolaylaştıran ifadeler kullanma
- d. Konuşmayı deyim, atasözü, vecize, terim, alıntı, kısa hikâye, anı, şiir, fıkra, söz sanatları, istatistiklerden yararlanma vb. unsurlarla zenginleştirme
- e. Gerektiğinde özetlemelere başvurma
- f. Konuşmayı etkili biçimde sonlandırma
- g. Konuşmayı planlanan sürede tamamlama

2. Planlama

- a. Konuşmanın temel bölümlerini belirleme
- b. Her bölümde vurgulanacak hususları belirleme
- c. Konuşma içeriğini süreye göre düzenleme
- ç. Konuşma metnini ve notlarını hazırlama
- d. Konuşmada kullanılacak görsel ve işitsel araçları hazırlama
- e. Konuşma provası yapma

b. Sözlü İletişim Uygulamaları

Hat sanatı, yazı tipleri / karakterleri, kâğıt, kitap, kütüphane gibi konular üzerinde hazırlıklı bir konuşma yapınız. Konuşmanızı görsel unsurlarla destekleyiniz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-4. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Edebiyat, tarih, felsefe ve sosyoloji gibi bilimsel sahalarda, kendi özel alanlarında bağımsız birer disiplindir. Başlangıçta tarih, edebiyatın bir biçimi olarak yer almaktayken 19. yüzyıl başlarında tarihçilerin kendi bilimsel yöntemlerini kullanarak tarih-edebiyat arasındaki ayrımı inşa ettikleri görülür. Böylece edebiyat, insanın duygu ve düşüncelerinin, felsefi yaklaşımlarının ifadesi; tarih ise insanoğlunun zaman içinde yaşadığı vakaların kaydı olarak ayrışır. Ancak bu iki disiplin arasındaki ilişki, her zaman aktif kalmaya devam eder. Zira bunlardan biri olmadan diğersinin anlaşılması güçtür.

Kemal Erol, Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı

1. Metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında ilişki kurunuz.
2. Metinden hareketle tarih ile edebiyat arasındaki farkı açıklayınız.
3. Metindeki düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.
4. Metinde virgölün kullanılma amaçlarını belirleyiniz.
5. I. Dönemlere ayrılmasında din, dil, siyaset ve kültür gibi unsurlar etkili olmuştur.
II. İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı ve İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatı olmak üzere iki ana dönemde incelenir.
III. Halk ve divan edebiyatı, İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatının kollarıdır.
Türk edebiyatı ile ilgili yukarıdaki yargılardan hangileri doğrudur?
A) I ve II B) I ve III C) II ve III D) I, II ve III E) Yalnız II
6. Dünya tarihinin büyük olayları arasında ön planda kendilerine önemli görevler düşmüş milletlerden biri olan Türkler, İslamiyet'in yayılmasında, daha da güçlenmesinde ve İslam düşüncesi ve kültürünün gelişip olgunlaşmasında geniş payı olan topluluklardan birini temsil eder. Bilindiği gibi Türkler -İslamiyet'i kabul etmeden önceleri- Şamanlık, Mani ve Budha gibi kültür çevrelerinin etkisinde kalmışlar, belli bir ölçüde, bu kültürlerle beslenmiş şiir ve sanat eserleri de meydana getirmişlerdir. Ancak bu çağlardan bize yetişebilen hiç bir verim, İslam kültürü ile gelişen Türk düşüncesi, duygu, sanat mahsullerinin sahip olduğu güzelliğe, zevke ve işlenmişliğe malik değildir. Ama bunlarda da Türk milletinin heyecanlarını, arzularını, ruhundan doğan duygularını -bir dereceye kadar- sezmek, bulmak mümkündür.

Abdülkadir Karahan, İslâm Kültürüyle Gelişen Türk Edebiyatı

Yukarıdaki parçada Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında etkili olan unsurlardan hangisi üzerinde durulmuştur?

- A) Dinî hayattaki değişimler
- B) Kültürel hayattaki değişimler
- C) Şive farklılıkları
- D) Sanat anlayışındaki değişimler
- E) Coğrafya değişiklikleri

7. Türkçe bugün dünya dilleri arasında nerededir? Cevaplaması çok kolay bir soru. Bunu tespit etmek için yüzlerce tarihî ve bilimsel kaynağımız var. Hemen dilimizin geçmişine göz atalım. Bugünkü büyük dillerin birçoğu yokken Türkçe bir dünya diliydi. İlk yazılı kaynaklarına 5-6. yüzyıllarda rastladığımız dilimizin eminiz ki en az miladın ilk yıllarına tarihlenebilecek yazılı kaynakları vardır. Fakat tabiat şartları bunların bize ulaşmasına imkân vermemiş. Kim bilir, belki bir gün karşımıza ceylan derisine yazılmış bir kitap, mağarada bulunmuş bir kaynak, sarp kayaların doruklarında düz bir kayanın yüzeyine yazılmış ve iki bin yıl önceye tarihlenmiş bir yazıtla karşılaşacağız. Bunu bilmek veya tahmin etmek zordur. Fakat dünyanın en ünlü bilim adamları bile Türkçenin en az beş bin yıllık bir geçmişi olduğu görüşünde birleşirler. Buradan şöyle bir sonuç çıkarabiliriz: Türkçe dünyanın en eski dillerinden biridir. Çince gibi, Arapça gibi, Farsça gibi. Miladi 730'larda atalarımız *Orhun Yazıtları*'nı diktiği zaman ne İngilizce ne Almanca ne Fransızca vardı. O gün yaşayan dillerden birçoğu bugün dil mezarlığında yerlerini aldılar.

Mustafa Argunşah, *Tarihin Derinliklerinden Gelen Türkçe*

Buna göre Türkçe ile ilgili olarak;

- I. Türkçenin bir dünya dili olduğu,
- II. Miladın ilk yıllarına dayanan yazılı kaynağının olduğu,
- III. *Orhun Yazıtları*'nın 730'larda dikildiği

ifadelerinden hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

- A) Yine başağrısı bir durumla karşı karşıyayız.
- B) Baş altı güreşleri daha tamamlanmadı.
- C) Baş örtüsünü bağlayıp odaya girdi.
- D) Başhekime dosyadaki raporu gösterdi.
- E) Küçük çocuk başköşeye geçip oturdu.

9. Dinî ayini idare eden *şaman*, bu görevinin yanında, şifacı, büyücü, musikişinas, rakkas ve şairdir.

I

II

III

IV

Toplumun en önemli aktörü olan *şaman*, söylediği şiirlerle sözlü kültüre, sanata ve edebiyata

V

hayat vermiştir.

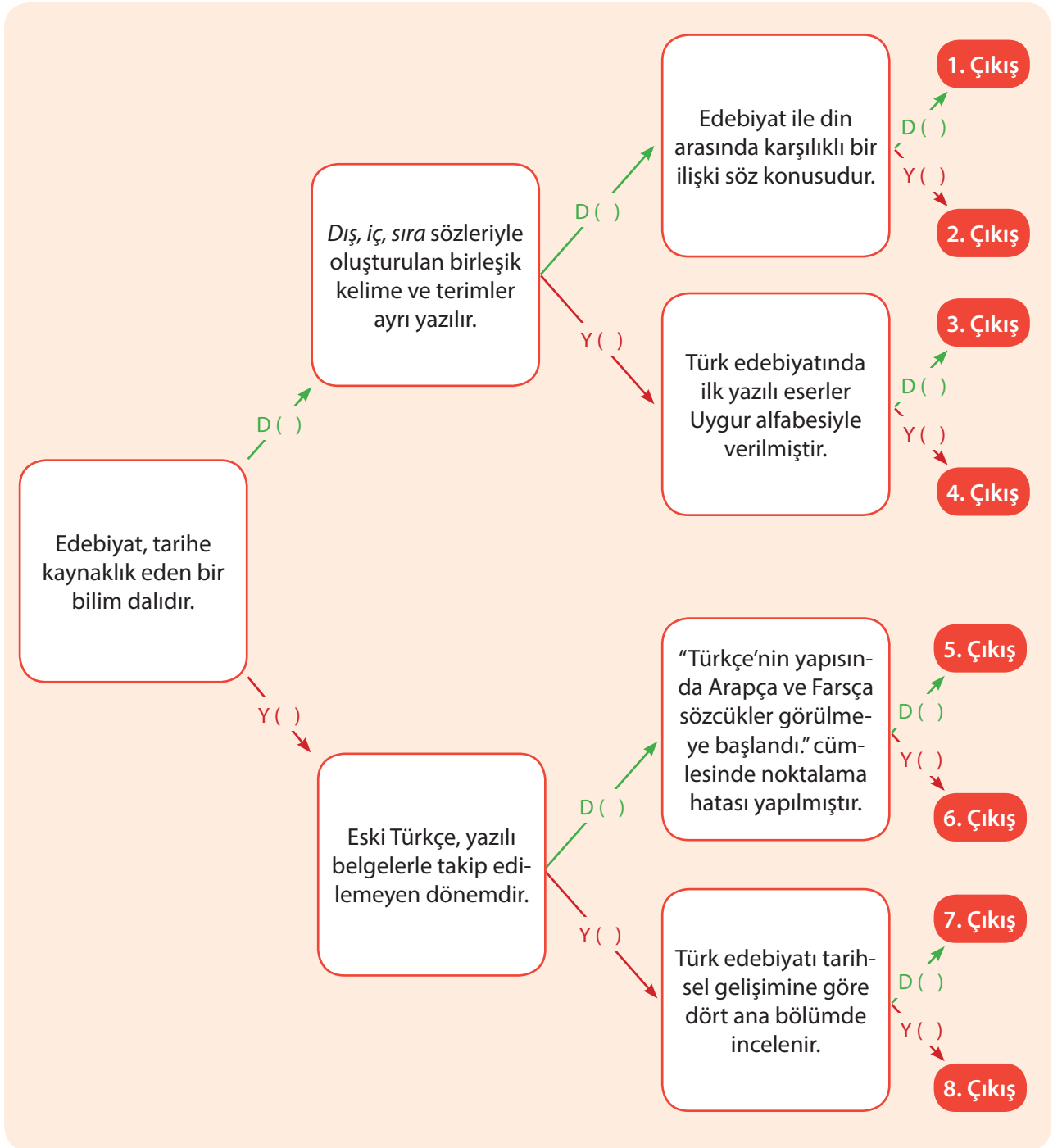
Bu parçadaki numaralanmış virgüllerden (,) hangisi, diğerlerinden farklı bir görevde kullanılmıştır?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

10. Türkçenin tarihî gelişimi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Yazılı belgelerle takip edilemeyen dönem "Türkçenin karanlık dönemi" olarak adlandırılır.
- B) Türkçenin yazılı belgelerle takip edilebilen ilk dönemi "Eski Türkçe" dönemidir.
- C) Özbek Türkçesi, Doğu Türkçesi kolunda gelişmiştir.
- D) Osmanlı Türkçesi, Kuzey-doğu Türkçesi kolunda gelişmiştir.
- E) Türkiye Türkçesi, Batı Türkçesi kolunda gelişmiştir.

11. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

2. ÜNİTE

HİKÂYE

Ünite İçeriği

Dede Korkut Hikâyeleri

Halk hikâyesi

Mesnevi

Tanzimat Dönemi'nde hikâye

Millî Edebiyat Dönemi'nde hikâye

Fiilimsiler, yazım ve noktalama çalışmaları

Hikâye yazma

Hikâye ile film uyarlaması farkı

Amaç

Türk edebiyatında hikâye türünün tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi örnek metinler üzerinden tanımak

Metni, kendi hayatı veya çevresindeki olay ve durumlarla karşılaştırmak

Fiilimsileri, yazım ve noktalama kurallarını kavramak

Hikâye yazma becerisi kazanmak

Hikâye ile film uyarlaması farkını değerlendirme becerisi kazanmak

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

Aşağıdaki bilgilerden yararlanarak Türklerde çocuklara isim verme geleneği hakkında neler söyleyebilirsiniz? Çocuklara isim verme geleneğinde günümüzde nasıl bir değişiklik olmuştur? Belirtiniz.

Eski Uygur yazısıyla yazılan tarihî destan Oğuznâme'ye (Oğuz Kağan Destanı) göre Oğuz Kağan çocuklarına Gün, Ay, Yulduz (Yıldız), Gök, Dağ ve Deniz (Keng Shih-men, Tursun Ayup, 1981: 28-29) diye ad koymuştur. Bu eski Türklerin iptidai inançlarında, doğanın ve doğadaki nesnelerin ne kadar mühim bir yer tuttuğunu gösterir. (...)

X. yüzyıldan itibaren özellikle Türklerin toplu hâlde Müslüman olmaları ile birlikte Türk kişi adlarına Arap adlarının yanı sıra Fars adları da karışmaya başladı. Bilindiği gibi Türkistan coğrafyasında kurulan Karahanlılar Devleti ile Kuzeybatı İran ve Ön Asya coğrafyasında kurulan Büyük Selçuklu Devleti'nde Arap etkisi kadar küçümsenemeyecek derecede Fars etkisi de vardı. Bu da Türklerin İslamiyet'i ve onun kaidelerini sistematik olarak Farslardan öğrenmelerinden kaynaklanıyordu. Bunun için Türk-İslam Kültürünün oluşması ve geliştirilmesinde önemli bir yere sahip olan Fars Kültürü doğal olarak Türk-İslam Kültürünün diğer dallarında olduğu gibi ad koyma âdetlerini de etkilemişti. Türklerin bir kısmı (özellikle İran sınırlarının içindeki ve İran'a yakın olan bölgelerdekiler) Farsça: Gül, Dil, Mihrî (Güneş), Hoca, Şah ve Mirza gibi sözlerden, Gülbahar, Gülistan, Gülçimen, Gülyar, Gülnaz, Gülhan, Gülnisa, Dilyar, Dilşat, Dilhayat, Dilara, Mihray, Mihriban, Mihrigül, Mihrinnisa, Hoca Ahmet, Hoca Niyaz, Hocahan, Şahkulu, Şahan, Şakır, Mirza Ahmet ve Mirza Alim gibi isimleri kız ve erkek çocuklarına ad olarak koymuşlardır.

Varis Abdurrahman, Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme (Kısaltılmıştır.)

KAM PÜRE'NİN OĞLU BAMSİ BEYREK DESTANI

1. Metin

Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Kara yerin üstüne ak otağını diktirmişti. Alaca gölgeliği gök yüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri Bayındır Han'ın sohbetine toplanmıştı. Pay Püre Bey de Bayındır Han'ın sohbetine gelmişti.

Bayındır Han'ın karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak yaya dayanıp durmuştu. Sağ yanında Kazan oğlu Uruz durmuştu. Sol yanında Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek durmuştu. Pay Püre Bey bunları gördüğünde âh eyledi, başından aklı gitti, mendilini aldı, böğüre böğüre ağladı.

Böyle edince, kudretli Oğuz'un arkası, Bayındır Han'ın güveyisi Salur Kazan kaba dizinin üzerine çöktü, gözünü dikerek Pay Püre Bey'in yüzüne baktı, der:

"Pay Püre Bey ne ağlayıp bağıırıyorsun?"

Pay Püre der:

Han Kazan nasıl ağlamayayım, nasıl bağıırmayayım, oğulda nasibim yok, kardeşte kaderim yok, (...) beyler tacım tahtım için ağlarım, bir gün olacak düşeceğim öleceğim, yerimde yurdumda kimse kalmayacak." dedi.

Kazan der:

"Maksudun bu mudur?"

Pay Püre Bey der:

"Evet budur, benim de oğlum olsa Han Bayındır'ın karşısına geçse dursa, hizmet eylese, ben de baksam sevinsem, kıvansam, güvensen" dedi.

Böyle diyince kudretli Oğuz beyleri yüzlerini göğe tuttular, el kaldırıp dua eylediler. “Allah Teâla sana bir oğul versin” dediler. O zamanda beylerin hayır duası hayır dua, bedduası beddua idi, duaları kabul olunurdu. Pay Piçen Bey de yerinden kalktı, der:

“Beyler, benim de hakkıma bir dua eyleyin, Allah Teâla bana da bir kız versin” dedi. Kudretli Oğuz beyleri el kaldırdılar dua eylediler, “Allah Teâla sana da bir kız versin” dediler. (...)

Bunun üzerine bir kaç zaman geçti, Allah Teâla Pay Püre Bey’e bir oğul, Pay Piçen Bey’e bir kız verdi. Kudretli Oğuz beyleri bunu işittiler, şâd olup sevindiler. Pay Püre Bey bezirgânlarını yanına çağırdı, buyruk etti:

“Bre bezirgânlar, Allah Teâla bana bir oğul verdi, Rum eline benim oğlum için güzel armağanlar getirin, benim oğlum büyüyünceye kadar” dedi.

Bezirgânlar da gece gündüz yola girdiler. İstanbul’a geldiler. Fevkalâde, nadide, güzel armağanlar aldılar. Pay Püre’nin oğlu için bir deniz tayı boz aygır aldılar, bir ak kirişli sert yay aldılar, bir de altı kanatlı gürz aldılar. Yol hazırlığını yaptılar.

Pay Püre’nin oğlu beş yaşına girdi, beş yaşından on yaşına girdi, on yaşından onbeş yaşına girdi. Dönüp baksa çalımli kartal hünerli bir güzel iyi yiğit oldu.

(...) Pay Püre Bey’in oğlu atlandı, ava çıktı. Av avlarken babasının tavlâsının üzerine geldi. Tavlâcı başı karşıladı, indirdi misafir etti. Yiyip içip oturuyorlardı.

Beri yandan da bezirgânlar gelerek Kara derbent ağzına konmuşlardı. Murada maksuda erişmesin, Evnük Kalesi’nin kâfirleri bunları casusladı. Bezirgânlar yatarken ansızın beş yüz kâfir saldırdılar, vurdular, yağmaladılar. Bezirgânın büyüğü tutuldu, küçüğü kaçarak Oğuz’a geldi. Baktı gördü Oğuz’un hududunda bir alaca gölgelik dikilmiş, bir bey oğlu güzel yiğit kırk yiğit ile sağında ve solunda, oturuyorlar. Oğuz’un bir güzel yiğidi ancak, “Yürüyeyim medet diyeyim” dedi.

Bezirgânlar der:

“Yiğit yiğit bey yiğit, sen benim ünümü anla sözümü dinle, on altı yıldır ki Oğuz içinden gitmiştik, fevkalâde kâfir malını Oğuz beylerine getiriyorduk. Pasının Kara Derbent ağzına göğüs vermiş idik, Evnük Kalesi’nin beş yüz kâfiri üzerimize saldırdı, kardeşim esir oldu, malımızı rızkımızı yağmaladılar, geri döndüler, kara başımı kaldırdım sana geldim, kara başının sadakası yiğit medet bana” dedi.

Bu defa oğlan (...) der:

“Ne diyorsam yetiştirin, giyimim ile benim koç atımı getirin hey, beni seven yiğitler binsinler” dedi.

Bezîrgân da önlerine düştü, kılavuz oldu. Kâfir de inerek bir yerde akçe bölüşmekteydi. Bu sırada yiğitler meydanının arslanı, pehlivanların kaplanı boz oğlan yetiştî. (...) bezîrgânların malını kurtardı. Bezîrgânlar der:

“Bey yiğit bize sen erlik işledin gel şimdi beğendiğin maldan al” dediler. Yiğidin gözü bir deniz tayı boz aygırı tuttu, bir de altı kanatlı gürzü, bir de ak kirişli yayı tuttu. Bu üçünü beğendi. Der:

“Bre bezîrgânlar bu aygırı ve sonra bu yayı ve bu gürzü bana verin.” Böyle diyince bezîrgânlar bozuldu. Yiğit der:

“Bre bezîrgânlar çok mu istedim.” Bezîrgânlar:

“Niye çok olsun, amma bizim bir beyimizin oğlu vardır, bu üç şeyi ona armağan götürmemiz gerek idi.” dediler. Oğlan der:

“Bre beyinizin oğlu kimdir?” Dediler:

“Pay Püre’nin oğlu vardır, adına Bamsı derler.”

Pay Püre’nin oğlu olduğunu bilemediler. Yiğit parmağını ısırdı. Der:

“Burda minnetle almaktansa, orda babamın yanında minnetsiz almak daha iyidir.” Atını kamçıladi yola girdi. Bezîrgânlar ardından bakakaldılar, “Vallah güzel yiğit, faziletli yiğit” dediler.

Boz oğlan babasının evine geldi. Babasına haber verildi, bezîrgânlar geldi, diye. Babası sevindi, çadır otağ, alaca gölgelik diktirdi, ipek halıcıklar serdi, geçti oturdu. Oğlunu sağ yanına aldı. (...)

Birdenbire bezîrgânlar geldiler. Baş indirip selâm verdiler. Gördüler ki o yiğit, (...) Pay Püre Bey’in sağında oturuyor. Bezîrgânlar yürüdüler yiğidin elini öptüler. Bunlar böyle edince Pay Püre Bey’in hiddeti tuttu, bezîrgânlara der:

“Bre (...) baba dururken, oğul elini mi öperler?” Dediler:

“Hanım, bu yiğit senin oğlun mudur?” “Evet benim oğlumdur” dedi. Dediler:

“Şimdi incinme Hanım, önce onun elini öptüğümüze, eğer senin oğlun olmasaydı bizim malımız Gürcistan’da gitmişti, hepimiz esir olmuştuk.” Pay Püre Bey der:

(...) Bre, bu oğlana ad koyacak kadar var mıdır?” “Evet sultanım, fazladır” dediler.

Pay Püre Bey kudretli Oğuz beylerini çağırdı misafir etti.

Dedem Korkut geldi, oğlana ad koydu, der:

“Ünümü anla sözümü dinle Pay Püre Bey

Allah Teâla sana bir oğul vermiş tutu versin

Ak sancak kaldırıncı müslümanlar arkası olsun

Karşı yatan kara karlı dağlardan aşar olsa

Allah Teâla senin oğluna aşıt versin

Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçit versin

Kalabalık kâfire girince

Allah Teâla senin oğluna fırsat versin

Sen oğlunu Bamsım diye okşarsın

Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun

Adını ben verdim yaşını Allah versin.” dedi.

(...)

Bamsı Beyrek, babasına, bir av sırasında gördüğü Banu Çiçek’le evlenmek istediğini söyler. Pay Piçen Bey’in kızı olan Banu Çiçek’in Deli Karçar adındaki ağabeyi, kızkardeşini isteyenleri öldürmektedir. Oğuz Beylerinin onu razı etmek için gönderdiği Dede Korkut’u Deli Karçar öldürmeye kalkar ancak Dede Korkut’un duasıyla eli havada kalır. Bunun üzerine Deli Karçar, kızkardeşinin Bamsı Beyrek’le evlenmesine razı olur. Düğün eğlenceleri sırasında Bayburt Hisarı’nın beyi baskın yaparak Bamsı Beyrek ve yiğitlerini tutsak eder. Deli Karçar, kız kardeşini bir oyunla Bamsı Beyrek’in ölüm haberini getiren Yalancı oğlu Yaltacuk’a verir. Düğün hazırlıkları sırasında Bayburt Hisarı’nda tutsak bulunan Bamsı Beyrek, durumu öğrenerek hisardan kaçır. Ozan kılığında düğüne gider ve Banu Çiçek’le görüşür. Yaltacuk’un yalanı ortaya çıkınca düğün bozulur. Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek birbirine kavuşur, kırk gün kırk gece düğün yapılır. Dede Korkut gelip destanlar söyler. Bu Oğuzname’yi Beyrek’e ithaf eder. Hikâyenin sonunda şu dua yer alır:

Dua edeyim hanım:

Yerli kara dağların yıkılmasın.

Gölgeli koca ağacın kesilmesin.

Ak sakallı babanın yeri cennet olsun.

Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun.

Oğul ile kardeşten ayırmasın.

Ahir vaktinde arı imandan ayırmasın.

Amin amin diyenler Tanrı’nın yüzünü görsün.

Derlesin toplansın günahınızı adı güzel

Muhammet Mustafa’nın yüzü suyuna bağışlasın hanım hey!..

Dede Korkut Kitabı, Hazırlayan: Muharrem Ergin

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

aşıt: Geçit, aşılacak yer.

bezirgân: Tüccar.

bürçek (pürçek): Alna ve şakağa sarkan saç.

derbent: Dağ geçidi.

göğüs vermek: Tırmanmak, çıkmak.

kıvanmak: İftihar etmek, sevinmek.

kiriş: Ok atılan yayın iki ucu arasındaki esnek bağ.

medet: Yardım, yardım isteme.

tavla: At ahır.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Dede Korkut Hikâyeleri

Türk edebiyatında destandan halk hikâyesine geçiş örneği olan Dede Korkut Hikâyeleri anonimdir. Kitabın bilinen en eski nüshaları XV. yüzyıla aittir.

Kitâb-ı Dedem Korkud Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân (Oğuzların Diliyle Dedem Korkut’un Kitabı) eserin asıl adıdır. Hikâyeler, IX-XI. yüzyıllar arasında oluşup XV. yüzyılın sonunda yazıya geçirilmiştir. Dede Korkut Hikâyeleri, bir mukaddime (önsöz) ve on üç hikâyeden oluşur. Bu hikâyelerin Dresden, Vatikan, Türkistan, Kazan ve Bursa olmak üzere toplam beş nüshası vardır. Bu metinler, destani hikayelerdir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde Oğuzların kendi çekişmeleri; tabiatla, olağanüstü güçlerle ve düşmanlarla mücadeleleri anlatılır. Olayların geçtiği yer Anadolu’nun kuzeydoğusu ile Azerbaycan sahasıdır.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Türklerin eski kültürleriyle İslamiyet’i kabul ettikleri döneme ait yaşantıları ve kültürel özellikleri iç içe görülmektedir. Hikâyelerin ortak kahramanı olan Dede Korkut; “Oğuzların akıl hocaları, ozanların piri ve keramet sahibi” bir kişidir.

Dede Korkut Hikâyeleri, zengin bir kelime dağarcığına sahiptir. Hikâyelerde arı bir Türkçe görülür, yabancı dillerin etkisi pek azdır. Deyimler, atasözleri ve kalıplaşmış ifadelerle anlatım zenginleştirilmiştir. Olayların anlatılmasında nesir, konuşmalarda genellikle nazım kullanılmıştır. Hikâyelerin düzyazı kısımlarında sıklıkla secilere başvurulmuştur. Nazım bölümlerinde uzun ve kısa dizelerin birlikte kullanımı, kelime tekrarı, ses akışı, asonans ve aliterasyon gibi unsurlarla ahenk sağlanmıştır.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı adlı metinde Oğuzların kültürel yaşamından (çocuksuzluğun nasıl değerlendirildiği, ad verme geleneği vb.) izler görülmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Pay Püre Bey'in ağlama sebebinin günümüzde de görülüp görülmediğini nedenleriyle belirtiniz.
2. *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı* adlı metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
3. Metindeki temel çatışmayı ve buna bağlı diğer çatışmaları belirleyiniz.
4. Metinde kişilerin olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tarihsel / gerçek kişiliklerini veya bu kişiliklerle ilişkilerini belirleyiniz.
5. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.
6. Metinde olayların birbirleriyle ilişkisinden ve sıralanışından (kurgulanması) yola çıkarak metnin olay örgüsünü belirleyiniz.
7. Metnin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
8. Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirleyiniz.
9. Metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirleyiniz.
10. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.

Açık ileti	
Örtük ileti	

1. Etkinlik

Bezirgân da önlerine düştü, kılavuz oldu. Kâfir de inerek bir yerde akçe bölüşmekteydi. Bu sırada yiğitler meydanının arslanı, pehlivanların kaplanı boz oğlan yetiştirdi. (...) bezirgânların malını kurtardı. Bezirgânlar der:

"Bey yiğit bize sen erlik işledin gel şimdi beğendiğin maldan al" dediler. Yiğidin gözü bir deniz tayı boz aygırı tuttu, bir de altı kanatlı gürzü, bir de ak kirişli yayı tuttu. Bu üçünü beğendi.

- a. Yukarıdaki parçada kullanılan anlatım biçimlerini bulunuz.
- b. Bu parçada kullanılan anlatım biçimlerinin işlevlerini belirleyiniz.

2. Etkinlik

- a. *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı* adlı metindeki değerleri belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz değerleri, içinde yaşadığınız toplumun değerleriyle karşılaştırınız.

Hazırlık

Bütün düğün halkı merakla Kerem'in derdinin ne olduğunu sordular.

Sofi, başlarından geçenleri bir bir anlattıktan sonra Kara Keşiş'i sordu.

Düğün halkı Kara Keşiş'in Orhan'a göçtüğünü söyledi. Kerem ile Sofi zaman yitirmediler, yola çıktılar.

Orhan'a geldiklerinde bağların, bahçelerin arasında birçok gelinlik kıza rastladılar. Bunlardan birisi Aslı'ya çok benziyordu. Kerem hemen sazına sardı, ona şu türküyü söyledi:

Güzeller seyrana çıkmış,

Birisi Aslı'ma benzer.

Al giyişi sallanışı,

Yürüyüşü Aslı'ma benzer

Kerem türküsünü bitirdiğinde kız kendisine söylendiğini anladı. O da Kerem'in türküsüne şu türkü ile karşılık verdi:

Anamın servi dalıyım,

Senin Aslın ben değilim.

Bir garip yiğit yarım var,

Senin Aslın ben değilim.

Bu türküye Kerem, şu türkü ile karşılık verdi:

Onlardan şifa,

Şükür beylerden kurtuldum.

O ceylanı düze götürdüm,

Şükür beylerden kurtuldum.

Bu türküye kızın yanıtı şu oldu:

Sözünden anladım ezel,

Bağına düşmemiş güzel.

Gürcistan'a geçti güzel,

Senin Aslı'n ben değilim.

Aldı sözü, söyledi Kerem:

Dertli Kerem dilek diler,

Ben ağlarım kendi güler.

Gözünden kanlı yaş döker,

Gülüşün Aslı'ma benzer.

Kerem, türküyü de söyledikten sonra kızlar ne istediğini sordular. Kerem, Kara Keşiş'i sordu. Gürcistan'a göçtüğünü söylediler. Kerem ile Sofi yola çıktılar, Gürcistan yolunu tuttular.

Kerem ile Aslı, Hazırlayan: Hasan Selim Hacıoğlu

1. Yukarıdaki metnin anlatım özelliğiyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
2. "Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez." atasözünden ne anladığınızı belirtiniz.

TAHİR İLE ZÜHRE HİKÂYESİ

2. Metin

Bir padişah ile vezirinin çocukları olmamaktadır. Bir derviş, onlara Allah'ın izniyle çocuklarının olacağını; kızın ismini Zühre, oğlanın ismini Tahir koymalarını söyler. Çocukları birbirinden ayırmadan büyütmelelerini, zamanı gelince de evlendirmelerini tembihleyerek ortadan kaybolur.

Bir süre sonra padişahın kızı, vezirin oğlu olur. Çocuklar birbirinden ayrıldığında feryatlarından durulmaz. İkisi birlikte bir köşkte büyür. Büyüyünce Tahir ile Zühre birbirlerini severler.

Aşağıdaki parçada Tahir ile Zühre'nin saz çalmayı öğrenip duygularını sazla dile getirmeleri anlatılmaktadır.

Aradan günler geçti. Bir gün Tahir bir ustanın saz çaldığını gördü ve sazın sesine hayran oldu. Usta ya, kendisine saz çalmasını öğretmesi için yalvarmaya başladı. Usta razı oldu. Birkaç ay saz dersi aldı. Bu arada Tahir'in saz öğrendiğini işiten Zühre de bir saz çalan kadın buldurup, saz çalmasını öğrendi. Her ikisi de kısa sürede o kadar güzel saz çalmayı öğrendiler ki herkes hayret etti. Hatta onlardan iyi kimse saz çalamaz hale geldiler.

Bir gün Tahir, Zühre'nin yanında otururken aşka gelip şu türküyü söyledi:

(...)

Aldı Tahir:

Aşkın meyini içtim
Can ile serden geçtim
Şevki ruyunla Zühre
Yaş yerine kan içtim.

Aldı Zühre:

Ey ruhları gül Tahir
Bal gibi meyl Tahir
Cismimden akan yaş
Lutfeyle gel sil Tahir.

(...)

Aldı Tahir:

Zühre'nin ruhu güldür
Tahir ona bülbüldür
Zühre'nin siyah zülfü
Kar üzeri sümbüldür.

Aldı Zühre:

Seninle yüz bir yaşta
Aşkım havası başta
Gündüz hayalim sensin
Geceler gördüm düşte.

Onlar aşklarını türkülerle dile getirirken padişahın kölesi onları kıskanır. Zühre'nin annesine Tahir ile Zühre'nin birbirlerini sevdiklerini anlatır. Padişahın karısı olanı biteni hemen padişaha haber verir. Padişah artık kızını Tahir'le evlendirme zamanı geldiğini belirtir. Fakat Zühre'nin annesi kızının bir vezir oğlu ile evlenmesine razı değildir. Hemen bir sihirbaz bularak padişaha sihir yaptırır. Padişahı Tahir'den soğutur ve onu saraydan kovdurur. Ayrılan iki âşık gece gündüz ağlar. Tahir elinde sazı bağ, bahçe gezerek türküler söyler. Babası kızının isteği üzerine bir köşk yaptırır. Zühre bu köşte dadısı ile kalır.

Aşağıdaki parçada Tahir'in, Zühre'nin köşküne gelmesi ve sonrasında yakalanıp tutsak olması anlatılmaktadır.

Bir gün köşkün penceresinden yola bakarken bir kişinin Tahir'in türkülerini söyleyerek gittiğini gördü. Yine saçını başını yolarak ağlamaya başladı. Bu tarafta da Tahir elinde sazı ile bağ, bahçe demeyip dolaşıyordu. Bir gün belki görürüm ümidiyle köşkün altına geldi. Ve şu türküyü söyledi.

Aldı Tahir:

Yürü hakikatsiz Zühre
Ahdinde durmaz Zühre
Beni ne tez unuttun
Ahdine bîvefa Zühre.

Zühre bu türküyü duyar duymaz pencereyi açtı. Dadısı "aman efendim açma, bütün gözcüler sizi gözetirler. Su uyur düşman uyumaz" dediyse de Zühre dinlemedi ve şu türküyü söyledi.

Aldı Zühre:

Hemden bana zar oldu
Köşk başıma dar oldu
İncitme beni Tahir
Yeter bana har oldu.

dedi. Zühre'yi gören Tahir bayılacak gibi oldu. Kendini toplayıp şu türküyü söyledi.

Aldı Tahir:

Ey Zühre biçâre
Yaktın beni sen nâre
Beni ne tez unuttun
Durmaz mısın ikrâre

Tahir daha pek çok sitemli türküler söyledi ve "birbirimizden ayrılmaya sebep nedir?" diye sordu. Zühre, "Arap köleyle, sihirbaz kadın" dedi. Bunlar böyle konuşturlarken gözcüler durumu Arap köleye haber verdiler. Arap köle de hemen padişaha gidip olanları anlattı. Padişah gazaba gelip, adamlarını gönderdi. Askerler köşkün altına geldiklerinde, Tahir ile Zühre'yi karşılıklı türküler söyleyerek ağlar-ken buldular. Hemen Tahir'in üzerine atılıp tuttular, alıp doğru padişaha götürdüler. Padişah, verdiği sözü unutup, "cellat" diye bağırdı. Vezirler ayağa kalkıp padişahı Tahir'i affetmesini istediler. Padişah vezirlerini kırmadı ve "Tez, Mardin şehrine sürülsün, bir daha bu diyara gelmesin, eğer bundan sonra bu şehirde görürsem, rica falan dinlemez, öldürtürüm" dedi. Vezirler Tahir'i, celladın elinden alıp, yanına beş on adam koyup, Mardin şehrine göndermek için yola çıkardı. Tahir giderken köşkün altından geçtiği sırada, pencereye bakıp derin bir ah çekip ağlamaya başladı ve şu türküyü söyledi:

Aldı Tahir:

Uyanır mı yardan
Yiğit vazgelir mi yardan
Gözü çıkası baban
Beni sürdürdü bu diyardan

Zühre bunu duyunca pencereyi açtı, gözleri yaşla doldu ve şu türküyü söyledi:

Aldı Zühre:

(...)
Sen gidersen uğur olsun
Çamlıbeller düz yolun olsun
Benden gayrı yâr seversen
Cellatlar boynunu vursun

Aldı Tahir:

Ben gidersem uğur olsun
Çamlıbeller yolum olsun
Senden gayrı yar seversem, Zührem
Cellatlar boynum vursun

Tahir yedi yıl zindanda kaldıktan sonra bir kervanın Zühre'nin selamını getirmesi üzerine kendinden geçer. Kendine geldiğinde ise kervanın gitmiş olduğunu görür. Bunun üzerine abdest alır, iki rekât namaz kılar ve dua eder. Duası kabul olur ve zindan kapıları açılır. Hızır onu siyah bir at ile beklemektedir. Ata binerler, Tahir bir ara uyur, uyandığında kendini Zühre'nin köşkünün altında bulur. Penceresini kapalı görünce sazını eline alır ve türkü söyler.

Aşağıdaki parçada Tahir'in, tutsaklıktan kurtulup Zühre'nin köşküne gelmesi anlatılmaktadır.

Haba varmış Zühre canım	Yedi yıl zindan çektim
Benim derdime dermanım	Gece gündüz efgan ettim
Ziyade uyumuş zahir	Hak nusret eyledi çıktım
Habnâzdan uyan hanım	Uyan efendim Zühre Hanım

(...)

Zühre Sultan, sesi duyunca, yatağından sıçrayıp, "acep bu saz çalan kim ola ki" diye pencereye gelince Tahir'i gördü. Ancak yedi yılda Tahir'in saçları beline kadar uzamış ve üstü başı perişan hale gelmişti. Zühre onu tanıyamadı, dikkatli bakınca Tahir olduğunu anladı. Hemen bin altın atıp, "al benim sevgili efendim üstünü başını düzelt, temizlen. Filan yerde senin dadın var, onun evine git, bakalım ayine-i devran ne gösterir?" dedi. Sonra, "belki bir yaramaz adam Tahir'i görür, varıp babama söyler, Tahirime zarar verirler" diye pencereyi kapatıp içeri girdi.

Tahir hemen altını alıp, sora sora dadısının evini buldu. Kapıyı çaldı. Dadısı Tahir'i tanıyamadı, "kimsin, ne istiyorsun?" diye sorunca, Tahir kendini tanıttı. O zaman dadısı Tahir'i içeri alıp bağrına bastı "ey benim sevgili efendim, bu ne haldir?" diye sordu ve ağlamaya başladılar. Daha sonra dadısı Tahir'i traş edip, üzerindeki kirli çamaşırlarını çıkartıp hamama soktu. Neyse Tahir tertemiz yıkandı yeni çamaşırlar ve elbise giydi. Başından geçen bütün macerayı bir bir anlattı. Bazen ağlayıp bazen gülerек dertleştiler. Uzun bir süre Tahir bu evde kaldı. Biraz dinlendi kendine geldi.

(...)

Bundan sonra Tahir ile Zühre geceleri bir araya gelerek türküler söylerler. Fakat köle bu durumu padişaha haber verince Tahir yakalanır. Padişah onu öldürtmek istese de vezirleri padişahı ikna ederler. Tahir'i sandığa koyup Şad Suyu'na bırakırlar. Bunu haber alan Zühre, Göl padişahının kızına mektup yazarak Tahir'in kurtulmasını sağlar. Göl padişahının üç kızı da Tahir'e âşık olunca Tahir oradan kaçır. Bir çeşme başında uykuya dalar. Uyandığında bir derviş ve bir siyah at görür. Derviş, Tahir'i terkisine alıp göz açıp kapayıncaya kadar Zühre'nin köşküne götürür. Tahir, dervişin Hızır olduğunu anlar. Sonra dadısının evine varan Tahir, Zühre'nin bir padişahın oğlu ile düğünü olduğunu öğrenir. Tahir kadın elbisesi giyerek düğüne katılır. Düğünde Tahir ile Zühre türküler söyleyerek atışırlar. Zühre, türkülerin sonunda kadının Tahir olduğunu anlar. Gizlice buluşup düğün hamamı günü kaçmayı düşünürler. Fakat köle durumu anlayıp padişaha haber verir. Tahir yine yakalanır. Padişah, içinde Zühre geçmeyen bir türkü söylerse onu affedeceğini belirtir. Fakat Tahir böyle bir türkü söyleyemez. Padişah ölüm emri verir. Tahir dua eder, cellatlar onu öldürecekken Allah'ın hikmetiyle ruhunu teslim eder. Zühre bu acıya dayanamaz, aklını kaybeder ve Tahir'in mezarının başına gider. Orada ruhunu teslim eder. İki âşığı yan yana gömerler. Gizli gizli Zühre'yi seven köle de kendini öldürür. Âşıkların baş ucuna da bu köleyi gömerler.

Aşağıdaki bölüm halk hikâyesinin son kısmından alınmıştır.

Aradan bir süre geçti. Oradan geçenler Zühre'nin mezarında bir beyaz gül fidanı, Tahir'in üzerinde kırmızı bir gül fidanı gördüler. (...) Arap'ın mezarında bir karaçalı bitmişti. Her sene âşıklar baltalarla o çalıyı keserler fakat çalı yine bitermiş. Tahir ile Zühre'nin mezarı ziyaretgâh olmuş. Âşıklar, sadıklar ve bağıryanıklar orasını ziyaret ederler.

Gerçekte Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Leylâ ile Mecnun, Arzu ile Kamber, Varka ile Gülşah, birbirlerini seven âşık ve sadıklar sonunda birbirlerine hasret ve namurat gitmişlerdir. Bunların hepsi dünyada ve ahirette hasret ve dünya meşakkati ile her birisi birer gün başka bir elemle bu öbür dünyaya göç etmişlerdir. Bu tuhaf kıssa sonradan geleceklere hisse kapsınlar diye anlatıldı.

Tahir ile Zühre, Hazırlayan: Fikret Türkmen (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ahd: Söz verme.

ayine-i devrân: Dünya aynası.

hab: Uyku.

ikrâr: Dil ile söyleme, bildirme.

mey: Şarap.

nâr: Ateş.

nusret: Yardım.

şevki ruy: Yüz(ünün) neşesi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Halk Hikâyesi

Aşk ve kahramanlık gibi temaları işleyen, genellikle âşıklar, meddahlar ve kıssahan denilen hikâyeciler tarafından anlatılan, nazım nesir karışık söylenen, anonim hikâyelere halk hikâyesi denir.

Halk hikâyeleri, halkın içinde doğar ve gelişir. Âşıklar ve meddahlar; hikâyeleri kahvehanelerde, köy odalarında, düğünlerde anlatarak bu hikâyelerin yayılmasında etkin bir rol oynar. Halk hikâyesi anlatan kişiye "hikâyeci, âşık, hikâyeci âşık" gibi isimler verilmiştir. Anlatıcılar, kimi zaman bu hikâyelere yeni maceralar, olaylar, kahramanlar eklemiş; böylelikle halk hikâyelerinin varyantları oluşmuştur.

Halk hikâyeleri belirli bir geleneğe bağlı olarak anlatılır, anlatımda genellikle kalıplaşmış ifadeler kullanılır. Halk hikâyelerinin nesir kısmında olaylar, tasvirler yer alır; nazım kısmında ise duygular genellikle saz eşliğinde ifade edilir. Halk hikâyelerinde sade ve anlaşılır bir dil kullanılır. Hikâyelerde masal, efsane, dua, beddua, deyim, atasözü gibi halka ait ürünlerden örnekler görülür.

Halk hikâyeleri, modern hikâyeden önceki dönemde hikâye türünün işlevini görmüştür.

Halk hikâyeleri, destan tipi (bazı tarihî kişiliklerin kahramanlıklarını işleyen) ve aşk temalı (halk arasında tanınmış kişilerin aşklarını anlatan) olmak üzere başlıca iki tarzda toplanabilir. Nesilden nesile sözlü olarak aktarılan bu hikâyeler, sonradan yazıya geçirilmiştir. Bu ürünler, modern hikâyeden önceki dönemde hikâye türünün işlevini görmüştür. *Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Garip ile Şahsenem, Emrah ile Selvihan, Asuman ile Zeycan, Köroğlu, Kirman Şah* türün tanınmış örneklerindendir.

Halk hikâyesi anlatma geleneğini yakın zamanda Şeref Taşlıova, İsmail Azerî, Nuri Çırağı gibi âşıklar devam ettirmiştir.

Geniş bir coğrafyada anlatılan *Tahir ile Zühre* hikâyesinin ne zaman ve nerede ortaya çıktığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Halk arasında dağınık olarak bulunan bu hikâyenin rivayetlerinin toplanarak XVI. yüzyılda yazıya geçirildiği kabul edilir. Türk halk hikâyesi geleneği içinde yer alan *Tahir ile Zühre*, mâniler ve türkülerle örülü bir hikâyedir. Kahramanlar, birbirlerini sevmelerine rağmen çeşitli engeller yüzünden kavuşamazlar. Hikâyede olaylar düzyazı, duyguların dile getirildiği yerler şiir şeklindedir. Tahir ile Zühre bu şiirleri saz eşliğinde dile getirirler.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Tahir ile Zühre Hikâyesi* adlı metinde geçen olağanüstülükleri belirleyiniz.
2. Olayların birbirleriyle ilişkisinden ve sıralanışından yola çıkarak metnin olay örgüsünü belirleyiniz.
3. Metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
4. Metindeki temel çatışmayı ve buna bağlı diğer çatışmaları belirleyiniz.
5. Metinde kişilerin tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.
6. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.
7. Metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.
8. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.
9. *Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da hattâ sevda yüzünden ölmek de ayıp değil, bütün iş Tahirle Zühre olabilmekte yani yürekte.*

Nazım Hikmet, *Tahirle Zühre Meselesi*

Yukarıdaki şiirden yola çıkarak *Tahir ile Zühre Hikâyesi*'nin sonraki dönemlere etkisini değerlendiriniz.

10. *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı* adlı metni *Tahir ile Zühre Hikâyesi* adlı metinle tür, biçim, üslup ve içerik açısından karşılaştırınız.

Etkinlik

- a. *Tahir ile Zühre Hikâyesi* adlı metinde anlatıcı ve bakış açısını belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz anlatıcı ve bakış açısının anlatımı nasıl etkilediğini tartışınız.

Hazırlık

Tarihî kişilerin kahramanlıklarını anlatan hikâyelerin millet hayatına kattığı değerler hakkında neler söyleyebilirsiniz?

KAN KALESİ

3. Metin

Hız. Ali bir sünnet düğününe davet edilir. Düğün için verebileceği bir hediyesi bulunmamaktadır. Bunun için kimseye haber vermeden Medine'den çıkar. Maceralı bir yolculuktan sonra hazinelerle dolu Kan Kalesi'ne ulaşır. Kâfirlerin yaşadığı bu kalenin sultanı Kahkaha adında zalim biridir. Ali, asıl kimliğini gizleyerek kendisini başka biri olarak tanıtır. Kahkaha, Ali için gösterişli bir ziyafet verir. Kahkaha'nın, Müslüman olduğunu herkesten gizleyen Bevvabe adında bir kızı vardır. Bevvabe'ye talip olan Tamruç adlı bir yiğit, Ali'nin başını getirdiğini söyler. Onun yalancı olduğunu söyleyen Ali ile Tamruç karşılaşır ve Ali galip gelir. Bu kez düşmanların hepsi Ali'ye saldırır, büyük bir savaş olur. Ali, nara atarak Kahkaha'nın üstüne atını sürer. Okçular, onu oka tutarak Kahkaha'ya set olur.

Aşağıdaki parça, Hız. Ali'nin Kahkaha'ya hücum edişinin anlatıldığı bölümden alınmıştır.

Ali dinlemedi okların birin

Heman kılıncını çekdi Ali'ye

Başladı terk etmeğe kâfir yerin

Ya'ni vurmak istedi ol veliye

Sürdü Döldül'ünü vardı ileri

Ali sıktı bileğini kâfirin

Korktu Kahkaha olur benzi sarı

Düştü kılıncı elinden tez anın

Bakdı ki Ali geliyor kendiye

Çekti kâfi i atından indirir

Kimin haddi Ali'ye bir şey diye

İki büktü tosbağaya döndürür

Çekdi at başını geri çevirir

Sol eliyle kalkan eyledi anı

Ras(t) gelen askeri vurur devirir

Az kala çıkaydı kâfirin canı

Başladı kaçmağa saraydan yana

Dedi ey kâfir nice oldu halin

Bunu görenler kamu kaldı tana

Haniya n'oldı senin bunda kulun

Bakdı Ali Kahkaha durmaz kaçır

Yeri göğü ben yarattım der idin

Bildi ki kâfir bu kez oldu naçar

Hem buna benzer nice (...) idin

Sürdü Döldül'ü anın ardısıra

Bak bu gün ne hale oldın giriftar

Önüne gelenleri kira kira

Hani göster göreyim elde nen var

Vardı yetiştı heman ol kâfire

Başın kurtarmağa kadir değilsin

Dedi ey mel'un kaçıyorsun nere

Ey ahmak sen de herkes gibi kulsun

Böyle kaçmak ile bu iş olur mı

Amma sen gel eski sözden fariğ ol

Ya bu ettiğin yanına kalur mı

Muhammed'e ümmet ol tanrıya kul

Bakdı kâfir Ali yetmiş kendiye

Cehennemden azad eyle canını

Kalmadı umudu kime ne diye

Yazık boşa geçirmişsin gününü

Tanrı birdir yarattı bu âlemi
İns ü cinn ü vahşi tuyur âdemi

Sen ana tap kurtarasın canını
Yok der isen akıtırım kanını

Dinlemedi kâfir Ali'nin sözün
Başladı bağırmağa hazin hazin

O arada kötü sözler söyledi
Şah-ı Merdan ana bu kez n'eyledi

Na'ra vurdu girdi kâfir içine
Kahkaha'yı çaldı orda kaçına

Eder idi kendiye anı siper
Kâfir elinde bölük bölük kopar

(...)

Kendiye vurana uzadır anı
Aldı kâfir çok yara aktı kanı

Kâfir ol kadar yedi o gün yara
Parçalandı heman oldu yüz pare

Kaldı ancak elinde bir uyluğu
Bilmiyom ki sol mıydı yahut sağ

Heman attı uyluğu kâfirlere
Ya'ni beş on da bununla öldüre

Tam yigirmi yedi kâfir yıkılır
Canı çıkar olduğu yerde kalır

En nihayet verdi canın tamuya
Olmadı iman müyesser bed huya

Ali'nin Medine'den ayrıldığını duyan Hz. Muhammed, onu bulup getirmesi için Halid Bin Velid'i görevlendirmiştir. Velid ve beraberindekiler, Ali'nin yardımına yetişir ve savaş Müslümanların zaferiyle sonuçlanır. Ali, ganimet olarak alınan beş yüz yükü Medine'ye döndüklerinde sünnet düğünü için hediye olarak verir. Düğün sahibi, beş yükü alır; gerisini fakirlere dağıtır.

Noksani, Noksani'nin Kan Kalesi Cengi, Hazırlayan: Doğan Kaya (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

âdem: İnsan.

bed: Kötü.

fariğ: Vazgeçmiş, çekilmiş.

giriftar: Tutulmuş, yakalanmış.

ins ü cinn: İnsan ve cin.

naçar: Çaresiz.

Şah-ı Merdan: Yiğitlerin şahı. (Hz. Ali için kullanılır.)

tamu: Cehennem.

tan: Ayıplama.

tuyur: Kuşlar.

uyluk: Kalçadan dize kadar olan bacak bölümü.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Cenkname

Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasındaki tarihî savaşların ve bu savaşlardaki Müslüman kahramanın yiğitliklerinin olağanüstü öğelerle bezenerek nazım-nesir karışık anlatıldığı hikâye kitaplarına cenkname denir.

Tarihî olay ve kişilerin kurmaca olarak anlatıldığı cenknameler, destan tipi halk hikâyesi grubuna dâhil edilebilir. Eskiden evlerde, köy odalarında, kiraathanelerde, cami avlularında cenknameler; bir kişi tarafından yüksek sesle okunur, orada bulunanlar tarafından ilgiyle dinlenirdi. Türün en çok bilinen örnekleri Hz. Ali, Hz. Hamza ve Battal Gazi'nin kahramanlıklarını konu alan cenk kitaplarıdır. Bu kitaplar içinde en çok okunanlar ise Hz. Ali'nin cenklerini anlatan *Hayber Kalesi* ve *Kan Kalesi*'dir.

Hız. Ali cenknamelerinde Hız. Ali'nin kahramanlıkları, kerametleri ve onun çevresinde gelişen olaylar anlatılır. Bu hikâyelerde Hız. Ali; Allah yolunda savaşan, halkı zalimlerden koruyan, olağanüstü güçleri olan, halkın sevdiği, mert, cesur ve cömert bir kahramandır. Onun için Allah'ın aslanı, yiğitlerin şahı, dinin kılıcı gibi sıfatlar kullanılır.

Âşıklar, farklı varyantları olan bir halk hikâyesini kendi hayal güçleriyle şekillendirmek suretiyle yeniden yazabilir. Noksani, anonim ve mensur olan *Kan Kalesi* hikâyesini manzum biçimde yeniden yazmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları*'nda verilenler dışında bilmediğiniz kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz, tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
2. Cenknamelerin oluşumunda toplumsal değişim ve etkileşimlerin, sözlü ve yazılı kültürün etkilerini belirleyiniz.
3. *Kan Kalesi* adlı metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
4. Olayların birbirleriyle ilişkisinden ve sıralanışından (kurgulanması) yola çıkarak metnin olay örgüsünü belirleyiniz.
5. Metinde kişilerin olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tarihsel / gerçek kişiliklerini veya bu kişiliklerle ilişkilerini; tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.
6. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.
7. Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirleyiniz.
8. Metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.
9. Metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirleyiniz.
10. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyerek aşağıdaki ilgili alanlara yazınız.

Açık ileti	
Örtük ileti	

Yazarın Biyografisi

Noksani (1913-1993): Âşık edebiyatında Noksani mahlasını kullanan pek çok ozan vardır. *Kan Kalesi* adlı cenknameyi yazan ozanın asıl adı Ahmet Turan Ünal'dır. *Kan Kalesi* yazarı Noksani, Sivas'ın Savcun köyünde doğmuştur. Mıntıka kâtipliği, vekil imamlık ve muhtarlık yapmıştır. Yalın bir dili ve güçlü bir anlatımı olan Noksani'de Âşık Ruhsati'nin etkisi görülür. Birçok halk hikâyesini anlatan ozan; tasavvuf konulu şiirlerin yanı sıra memleket, aşk ve gurbet temalı lirik şiirler de yazmıştır. Noksani'nin, *Kan Kalesi* adlı eseri tanınmış Hız. Ali cenknamelerindendir.

Hazırlık

1. Hz. Yusuf'la ilgili neler biliyorsunuz? Anlatınız.
2. Rüya yorumlarına inanır mısınız? Neden?

YÛSUF VE ZELÎHÂ

4. Metin

Kenan ilindeki Yakup Peygamber'in yedi yaşındaki oğlu Yusuf bir rüya görür. Rüyasını babasına anlatır. Yakup Peygamber, rüyasının peygamberlik müjdesi olduğunu belirterek oğluna rüyasını kimseye anlatmamasını tembihler. Bunu duyan kardeşleri onu öldürmek için plan yaparlar. Yusuf'u ava götürüp orada öldürmeyi düşünen kardeşler arasında anlaşmazlık çıkar ve onu kuyuya atıp gömleğini kana bularlar. Yakup Peygamber'e Yusuf'u kurdun yediğini söylerler. Yakup Peygamber buna inanmaz.

Mısır'da bir rüya gören tüccar, rüyasındaki kuyuyu arar ve bulur. Yusuf'u kuyudan çıkarırken durumu Yusuf'un kardeşleri fark eder. Bunun üzerine Yusuf'u kardeşlerinden satın alan tüccar, onu Mısır'a getirir. Diğer taraftan Zeliha rüyasında bir suret görür. Bu surete âşık olan Zeliha, bu suretin Mısır azizi olduğunu rüyasında öğrenir. Bu rüyadan sonra Zeliha'nın babası bir mektup yazarak Mısır azizi Kotifar'a durumu anlatır ve isterse kızını ona verebileceğini bildirir. Bu teklifi kabul eden Kotifar ile Zeliha evlenir. Fakat Zeliha rüyasında gördüğü azizin Kotifar olmadığını anlar.

Tüccar, Yusuf'u satmak için pazara çıkardığı sırada Zeliha Yusuf'u görür. Kotifar, Zeliha'nın isteği üzerine tüm malını vererek Yusuf'u alır. Tüm hazinesini kaybetmenin üzüntüsünü yaşarken hazinesinin dolu olduğunu vezirinden öğrenir. Bu olay üzerine Yusuf'un sıradan bir köle olmadığını anlar. Kotifar, Zeliha'dan Yusuf'a köle gibi davranmayıp onu oğlu gibi büyütmesini ister. Bu sırada hastalanan Zeliha'ya dadısının öğüdü üzerine bir saray yaptırılır. Saray bittikten sonra gezmek için Yusuf ile Zeliha saraya gelirler. Zeliha bu sırada kapıyı kilitler. Zeliha, aşkına karşılık vermeyen Yusuf'a iftira atar. Yusuf şahit olarak beşikteki çocuğu gösterir. Allah'ın hikmetiyle çocuk dile gelir. Eğer gömlek arkadan yırtılmış ise suçlu Zeliha'dır, der. Zeliha'nın suçlu olduğu anlaşılır. Mısırlı kadınların diline düşen Zeliha onlara ders vermek ister.

Aşağıdaki parçada Zeliha'nın Mısırlı kadınlara ders vermesi anlatılmaktadır.

Ol hâtûnlar çün sarâya geldiler
Zelhâ buyurdi turunc getürdiler

Çıkdi hücreden ol benzer aya
Yüzi nûrı şule verdi odaya

Mısır ehli âdeti eyle-y-idi
Her kişi kim konukluk ede-y-idi

Ol hâtûnlar çünki gördiler yüzün
Akli gidüp unudurlar kendözin

Taâmdan öndin turunc verür-idi
Sonra andan taâm yedürür-idi
(...)

Kıldılar âh kamusu düşdi yere
Oldı hayrân esrüdi anı göre

Zelhâ dahı getürdi her birine
Bıçak hem bir turunc verdi eline

Zelîhâ eydür kesün turuncunuz
Kanı elünüzdeki bıçağunuz

Eytdi kesmen demeyince siz anı
Kim çağırdı Yûsuf kandasın kanı

Her biri aldı bıçağı eline
Ellerin toğradı turunc yerine

Ellerin toğraduğın bilmediler
Ne hod kesilen acısın tuymadılar

Eytdiler ol kamu mâ hâzâ'l-başar
Dediler ferîştêdûr uşbu meğer

Zelhâ eydür gördünüz mi siz bunı
Budur âhir yanduran dün gün beni

Kim bakup bir kez yüzini gördünüz
Elünüz kesildüğün tuymadunuz

Ben aceb mi âşık oldumsa buna
Gördünüz yüzini batdunuz tana

Kulın sever deyü tana urdunuz
Sevdüğüm budur ki şimdi gördünüz

Eytdiler lâyük imiş sevmeklige
Cânı buna fidâ kılmaklige

Tanlayuban kamu gitdi işine
Düşdi Zelhâ Yûsuf'un teşvîşine

Fâilâtün / fâilâtün / fâilün

Zeliha isteğini yerine getirmedeği için Yusuf'u zindana attırır. Ölen Kotifar'ın yerine kardeşi Reyyan geçer. Bir süre sonra Yusuf, zindanda rüya tabiri yapmaya başlar. İki tutsağın rüyasını tabir eder ve iki rüya da Yusuf'un tabir ettiği gibi gerçekleşir. Reyyan kimsenin yorumlayamadığı bir rüya görür. Rühayı Yusuf yorumlayarak Reyyan'ın güvenini kazanır. Yusuf suçsuzluğunun kesin olarak ispatlanmasını ister. Mısırlı kadınlar ile Zeliha'nın bir arada bulunduğu sırada suçsuzluğu ispatlanır ve Zeliha saraydan kovulur. Reyyan, Yusuf'u Mısır'a aziz yapar ve işleri Yusuf'un rüya tabirine göre düzenler.

Artık yoksul olan Zeliha sürekli Yusuf'u anar. Yusuf'un geçeceği yerlerde onu bekler fakat Yusuf onu ne görür ne de duyar. Zeliha, bir köleyi Mısır'a aziz yapan kudrete inanır. Yusuf'un inandığı Allah'a iman eder. Zeliha daha sonra Yusuf ile karşılaşır. Yusuf'a olan aşkını anlatır. Bunun üzerine Cebrail gelir ve Allah'tan selam getirir. Yusuf'a, Zeliha'yı kendine eş olarak almasını söyler. Zeliha gençliğine döndürülür. Yusuf ile Zeliha nikâhlanır.

Yusuf, Mısır'a aziz olduktan sonra tüm yolları birleştirir. Amacı Mısır'a gelecek kardeşlerini görmektir. Yakup Peygamber geçim sıkıntısından dolayı oğullarını, Mısır azizinden yardım istemek için gönderir. Yusuf, Mısır'a gelen kardeşlerini sarayda ağırlar. Küçük kardeşleri Bünyamin'i hırsızlıkla suçlar ve sarayda alıkoyar. Yakup Peygamber, Yusuf'a mektup yazarak oğlunun bırakılmasını ister. Fakat bu sırada tüm gerçekler ortaya çıkar. Yusuf, babasını ve ailesini Mısır'a getirtir. Yetmiş yıl sonra baba oğul birbirine kavuşur. Kırk yıl Mısır'da kalırlar. Yusuf hariç diğerleri, Yakup Peygamber'in ölümüne yakın tekrar Kenan iline dönerler. Yusuf, Mısır halkını dinine davet eder, dinini kabul edenlerle bir şehir kurar. Dinini kabul edenler arasında Reyyan da vardır. Çok geçmeden önce Zeliha, sonra da Yusuf ölür.

Şeyyâd Hamza, Yûsuf ve Zelihâ, Hazırlayan: İbrahim Taş

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

esrümek: Sarhoş olmak, aklını kaybetmek, kendinden geçmek.

eyitmek: Söylemek.

ferište: Melek.

hod: Ancak, asla, hiç; dahi, de.

kanda: Nerede, nereye.

kanı: Hani, nerede.

kendözi (kendüzü, kendü özü): Kendisi.

mâ hâzâ'l-başar (mâ hâzâ beşer): Bu, insan değildir (Yusuf Suresi'nden).

öndin: Önce.

şule: Alev, yalım.

taâm: Yemek.

tan: Şaşmak, garip bulmak, ayıplamak.

teşvîş: (metinde) Düşünmeye dalmak.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Mesnevi

Mesnevi, sözlük anlamı "ikişer ikişer, ikişerli" olan Arapça bir kelimedir. Edebiyatta her beyti kendi içinde kafiyeli olan, aruz vezninin kısa kalıpları ile yazılan divan edebiyatı nazım şeklidir. Mesnevilerin beyit sayısında sınırlama yoktur. Mesnevilerde her beytin kendi içinde kafiyelenmesi, anlamın beyit içinde tamamlanması mesnevinin kolay ve uzun yazılmasını sağlamıştır. Mesnevilerde genellikle aşk, kahramanlık konularıyla dinî-tasavvufi konular işlenmiştir. Mesneviler bir bakıma bugünkü hikâye ve romanın yerini tutmuştur. Divan edebiyatında aynı şaire ait beş mesnevinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlere **hamse** denir. Türk edebiyatında hamse sahibi ilk şair Ali Şir Nevai'dir.

Türk edebiyatında bilinen ilk mesnevi, Yusuf Has Hacıp tarafından XI. yüzyılda kaleme alınan *Kutadgu Bilig* adlı eserdir. Mesnevi XV. yüzyıl ve sonrasında büyük bir gelişme göstermiş, mesnevilerin sayıları artmış ve konuları çeşitlenmiştir. Türk edebiyatında Yunus Emre'nin *Risaletü'n-Nushiyye*, Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Zeliha*, Âşık Paşa'nın *Garibname*, Ahmedî'nin *İskendername*, Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necat (Mevlid)*, Şeyhi'nin *Harname*, Fuzulî'nin *Leyla ve Mecnun*, Nabi'nin *Hayriye*, *Hayrabad*; Şeyh Galip'in *Hüsni ü Aşk* adlı eserleri tanınmış mesnevilerdendir. Mevlana'nın aslı Farsça olan *Mesnevi-i Manevi* adlı eseri de Türkçeye manzum ve mensur olarak defalarca çevrilmiş, açıklamaları yazılmış, sohbetleri ve dersleri yapılmış bir mesnevidir.

Yusuf ve Zeliha, Anadolu Selçuklu Dönemi'nin eseridir. Anadolu toprakları bu dönemde Moğolların istilasına uğramıştır. Dirlik ve düzenin kalmadığı Anadolu'da kargaşa hâkimdir. Şeyyad Hamza, Anadolu'nun böyle bir döneminde gönüllerin sıkıntısını ve üzüntüsünü gideren bir hikâye olarak nitelenen *Yusuf ve Zeliha* adlı mesnevisini yazmıştır.

Yusuf ve Zeliha, konusu Kur'an-ı Kerim'deki *Yusuf* suresinden alınan bir mesnevidir. Kur'an-ı Kerim'de bu hikâye "kissaların en güzeli" olarak isimlendirilmiştir. Mesnevi, Yusuf Peygamber'in hayatını hikâyeleştirerek anlatmıştır. Eserde aşk, kıskançlık, sevgi gibi duygularla devlet idaresi, devlet adamlığı gibi konular işlenmiştir. Eser, Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıması ve bugün kullanılmayan bazı kelimelere yer vermesi bakımından da önemlidir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Tema, bir metindeki temel duygu veya kavramdır; bilgisinden hareketle *Yusuf ve Zeliha* adlı metnin temasını bulunuz.
2. Konu, metinde duygu veya kavramların herhangi bir somut duruma bağlı olarak ele alındığı ana sorundur. Bu bilgiye göre metnin konusunu belirtiniz.
3. Metnin tür özelliklerini belirleyiniz.

4. Metnin ait olduğu türün ortaya çıkışının tarihsel dönemle ilişkisini belirleyiniz.

5. Metindeki çatışmaları belirleyiniz.

6. Yusuf Peygamber'in hayatıyla ilgili *Kıssa-yı Yusuf*, *Yusuf Mesnevisi*, *Yusuf u Zeliha* gibi isimlerle çeşitli eserler verilmiştir. XIII. yüzyıldan sonra Erzurumlu Darir, Hamdullah Hamdi, Kemal Paşazade, Taşlıcalı Yahya gibi sanatçılar bu konuyla ilgili mesneviler yazmıştır. Günümüzde de aynı konuyu işleyen sanatçılar vardır.

Yukarıdaki kısa bilgiden yola çıkılarak Yusuf ve Zeliha kıssasının Türk edebiyatındaki yeriyle ilgili neler söylenebilir? Açıklayınız.

7. Metnin olay örgüsünü aşağıdaki tabloya yazınız.

8. *Yusuf ve Zeliha* adlı metni *Kan Kalesi* adlı metinle tür, biçim, üslup ve içerik açısından karşılaştırınız.

	Yusuf ve Zeliha	Kan Kalesi
Tür		
Biçim		
Üslup		
İçerik		

Yazarın Biyografisi

Şeyyad Hamza (XIII-XIV. yy.): XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başında Akşehir'de yaşadığı düşünülmektedir. Anadolu'yu dolaşıp tasavvufi görüşleri halk arasında yaymak için şiirler söyleyen gezgin dervişlerdendir. Genellikle dinî-tasavvufi konularda şiirler yazmakla beraber din dışı konuları işlediği şiirleri de vardır. Eserlerinden Arapça ve Farsçayı iyi bildiği, İslam kültürü hakkında geniş bilgisi ve donanımı olduğu anlaşılmaktadır. Eserlerini mesnevi, gazel, kaside şeklinde yazmıştır. Şiirlerinde aruzun yanı sıra hece vezni de kullanmıştır. *Yusuf ve Zeliha*, *Dasitan-ı Sultan Mahmud* adlı mesnevileri tanınmış eserlerindendir.

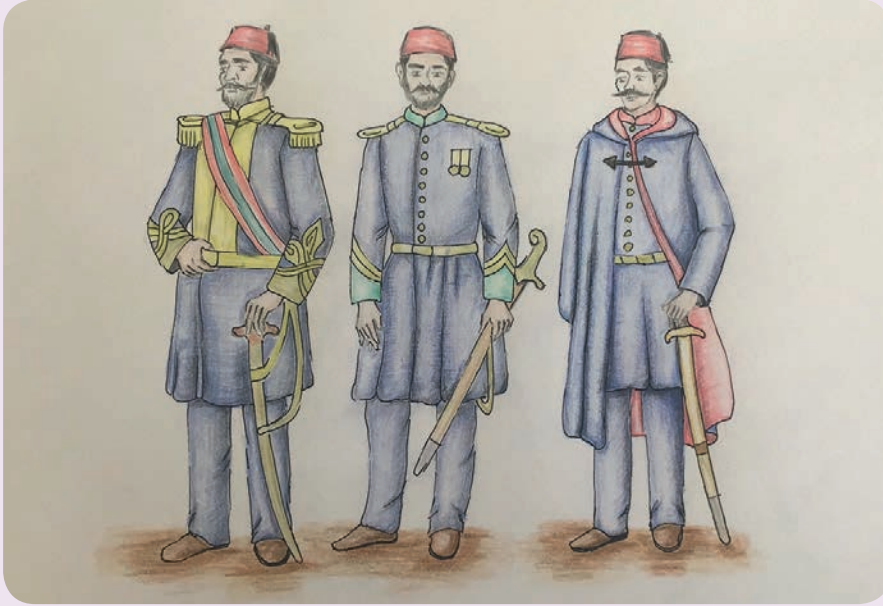
Hazırlık

1. Kılık ve kıyafetine bakılarak insanlar hakkında doğru hüküm verilebilir mi? Tartışınız.
2. Size göre büyük adamların özellikleri nelerdir? Tartışınız.
3. Aşağıda verilen metinlerden hareketle Türk toplumunda Tanzimat'la birlikte nelerin değiştiğini belirtiniz.

Tanzimat yenilikçileri Batı'yı taklit etmekle ağır biçimde eleştirilmişlerdir. II. Mahmut döneminde özellikle kılık-kıyafette, yani şekilde önemli değişiklikler yapılır. Kıyafet değişiminin zihniyette bir değişime yol açması da muhtemel bir durumdur. Çünkü iç-dış arasında her zaman bir bağ vardır. Şekli yeniliğin fikre yansması her dönemde görülebilir. Nitekim, Namık Paşa, miralay rütbesiyle başında bulunduğu Üçüncü Hassa Alayı'nın tanzimini Batı orduları usulünde yaparken, askerlerin başlarını dik tutabilmeleri için ceketlerinin yakalarını çok sert kumaştan yaptırır. Böylece taklitçi yaşama şekli bir alışkanlığa dönüşür. Önceleri önemsenmeyen fes bile zamanla vazgeçilmez bir aksesuar haline alır.

Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği dönemde, yenileşmenin bu kadar taklitçi bir duruma geleceğini kestirebilmek güçtür. Çünkü o dönemde devletin yenileşme süreciyle Avrupa karşısında tutunabileceği fikri hakimdir. Tanzimat'ın ilanından birkaç yıl sonra hızlı bir taklitçilik cereyanı görülür. Bu da Tanzimat'ın asıl amacına ters düşer. Amaçları farklı olsa da değişimin düğmesine basılmıştır artık. Amaç ile sonuç arasında yolda tutarsızlık olması uygulamaların yanlış yollara sapmasından kaynaklanır.

Mustafa Karabulut, *Tanzimat Dönemi'nde Osmanlının Yenileşme Sürecine Bir Bakış*

Tanzimat sonrası Türk edebiyatında, birbiriyle ilişkili birçok yeni temanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yeni temalar Tanzimat dönemiyle sınırlı kalmayıp, sonraki dönemlerde de genişleyerek devam eder. Hikâye türü -roman kadar hacimli olmamakla birlikte- yeni temaların işlenmesinde yazara oldukça geniş imkânlar sunmaktadır. Edebî eserler çevreyi, tabiatı ve insanları yansıtan bir ayna olduğu kadar, şartların etkisiyle değişen değer yargılarının topluma aktarılmasında, yeni hayat görüşünün toplum tarafından benimsenmesinde de önemli bir işlev üstlenmektedir.

Doç. Dr. Yılmaz Daşcıoğlu, Okan Koç
Batı Tarzı Türk Hikâyesinin Doğuşu ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ana Temalar

BU BÜYÜK ADAM KİMDİR?

5. Metin

O zaman alışkanlık edinmiştim. Babamın yüz kişiye ikametgâh olan konağında düzenlenmiş derslerimizi bitirdikten sonra akşamüzeri çoğu kere Taşkasap'tan Beyazıt'a kadar yayan gidip gelirdim. Bu şaşmaz olan akşam gidiş ve dönüşünde, daima bir adama tesadüf ederdim ki umursamazlıktan uzamış saçları geniş alnının üzerine dökülerek, derin düşünceler içinde dalgın dalgın attığı adımlarıyla ikide birde sendeler ve düşmemek için hemen kendini toplardı. Bir kere kendi kendime, "Bu büyük adam kimdir?" diye sordum. Bu zannım, bu sorum sebepsiz değildi. Çünkü bu adamın her hâl ve tavrını o günlerde Fransızca hocamızdan okuduğum "Büyük Adamların Hayatı" adlı kitabın tarifle ine ve nitelendirmelerine tamamıyla uygun buluyordum. Çoğu zaman Laleli yoluşundan, akıl yürütmeme göre ya bir teknik icat ya bir edebî güzellik, kısacası bir yüce maksada yönelik ve çevrili olan gözlerini göğe dikerek o geniş kültürlü alnını semadan aldığı bir ışıkla aydınlanmış görüldüğü hâlde Aksaray'a doğru inerdi. Kıyafet ilminin önemi inkâr olunamaz. Bir büyük bilginin eşyanın gerçeklerine bakışıyla bir şairin kâinata bakışı bir midir? İlkinin gerçekleri araştırmaya dikilen bakışında bir küçük kırılma, bir büyük sessizlik görüldüğü gibi, ikincisinin bir eşsiz cennet hayaline yönelik kararsız gözlerinde bir hüznün, bir ıstırap bulunmakta ve görünmekte değil midir? İkisi de ihtiyar olmuş bir şairle bir bilgine kıyafet ilminin gözüyle bakalım. Bilginin ak başı, hiçbir hararete karşı erimez karlarla kaplı bir dağ başı gibi hissiz, soğuk, büyük görünmez mi? Şairinki ise sisler, dumanlar içinde kalmış dağların doruklarını andırmaz mı?.. İşte çocukluğumda böyle düşünüyordum!..

Bu büyük adamın gözleri olgunluğun çekiciliğiyle o kadar gökyüzünün en yüksek tabakalarına bakardı ki bir kere etrafındaki Koska'nın sütçü, tütüncü dükkânlarına, bir kere önündeki Aksaray'ın sokaklarına baktığını, başını döndürüp bir kimseye bir kere selam verdiğini görmedim.

Victor Hugo mu? Jean Jacques Rousseau mu? Mesele burada.

Yavaş yavaş Jean Jasques Rousseau olduğuna hükmetmeye başladım. Zira hiçbir adama selam verdiğini, hiçbir adamla konuştuğunu görmediğim, insanlardan kaçan bu âlim, çoğu zaman tramvay yolunun üstünden geçen çingiraklı kömürcü develerinin arkasından akıllı bir tavırla başını göstermiş olurdu.

*Bâlâ-yı sereş zi-huşmendî
Mi taft sitâre-i bülendî
(Akıllılığının başının en yücesinden yükseklik yıldızı parlıyor.)*

Belki o günlerdeki deve takibi alışkanlığı, tabiat tarihine dair bir inceleme fikri ve eser yazmasına dayanıyordu. Tabiatın eserlerinin mezarı olan ateşli çöllerin bu kararsız seyyahı çölde oturanların kum âlemleri içinde bu cefalı yâri, kendisine has manidar bir tavırla ara sıra o uzun boynunu çevirerek bu büyük adamı inceden inceye süzen bakışlarla çevrelerdi.

Bir gün Laleli’de birçok halkın toplandığını ve aralarında birisinin bağırıp çağırdığını işitince kalabalığın içine sokuldum.

Ortada büyük bir şiddet ve öfkeyle değer bilmezlerin yığılması sebebiyle feryat eden meğer bizim âlimmiş! Büyük adamların öfkesi de büyük olur. Ne yücelik! Ne yücelik! Bu öfke zamanında heyecana gelen sonsuz okyanus gibi heybetli, müthiş, ulu bir hâl kazanmıştı. Etrafındakilere, “Adam olmaz, insanlık bilmez cahiller... Benim buradan geçtiğimi görmüyor musunuz? Gelip koluma dokunacak ne vardı? Meğer siz ne yaman cahillermişsiniz?” diye feryat ediyordu. O kalabalığın içinde en çok konuşulan ve azarlanan bir herif, “Asıl kara cahil sensin!” demesin mi? O anda büyük adamın sabır ve tahammülü elinden giderek herifin boğazından yakaladı. Herif de âlimin yakasına sarıldı.

Û der-men ü men der-û fütâde

Halk ez-pey-i mâ devân u handân

Engüş-t-i taaccüb-i cihânî

Ez-güft ü şenid-i mâ be-dendân

(Cihan halkının şaşıрма parmağı bizim dememizden ve işitmemizden dışındeydi, yani şaşırp parmaklarını ısırırlardı. O derviş bana ve ben ona düştük, yani birbirimizle çekişe ve savaşa düştük. Halk koşarak ve gülerek bizim ardımıza düştü.)

Ben de halkla beraber arkalarından gitmeye başladım. Biraz yürüdükten sonra hele ikisinin de arasını bularak bilgini cahilin pençesinden kurtardılar.

Bu büyük adamın yırtılmış yakasını düzelterek, çamurlar içindeki fesini giyerek, Aksaray’da karanlık sokaktaki ilim yuvası olan evine, o perişan hâliyle girdiğini görmek gerçekten pek dokunaklıydı. Bu büyük adamın kırılgan hâlinden gelen dehşetle, kapısını kapayıp da kaybolduğu zaman dedim ki: Şairlerin, bilginlerin en büyük eserleri ümitsizlik ve öfke durumlarında yazdıklarıdır.

Victor Hugo’nun bir eseri, Jean Jacques Rousseau’nun Emile’i öyle bir zamanda kaleme alınmamış mıydı? Cahillikten şikâyet eden bu adam kim bilir şimdi halkın eğitim ve öğretimine dair ne büyük bir felsefi eserle meşgul olmaya başlamıştır, niçin bu sokağın karanlığından bir bilgi güneşi doğmasın? Bu önemli çalışmaların iz ve sebeplerinden olmak gerektir ki kendisine birçok zaman hiçbir yerde tesadüf edemedim. Eğer hafızam beni aldatmıyorsa yirmi gün sonra ta uzaktan, bir tütüncü dükkânında, tütüncünün kendisine okumakta olduğu bir kâğıdı büyük bir özen ve dikkatle dinlediğini görerek o tarafa doğru gidince büyük adam da dükkândan çıkıyordu. Tütüncüye, “Bu büyük adama okuduğun kâğıt neydi?” diye sordum. Tütüncünün verdiği şu cevap, aradan seneler geçtiği hâlde hâlâ hatırımdan çıkmaz.

“O büyük adam değil, orta boylu. Memleketinden aldığı mektupları her zaman bana okutur. Onun okuması yazması yoktur.”

Samipaşazâde Sezai, Küçük Şeyler, Hazırlayan: Osman Sevim

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

manidar: Anlamlı.

seyyah: Gezgin.

sema: Gök.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Tanzimat ve Servetifünun Dönemlerinde Hikâye

Tanzimat Dönemi'nde toplum için sanat anlayışıyla geleneksel hikâye ile Batılı anlamda hikâye arasında bir köprü işlevi gören hikâyeler yazılmıştır. Bu hikâyelerde zaman zaman olayın akışı kesilerek okura seslenilmiştir. Giritli Ali Aziz Efendi'nin *Muhayyemat-ı Aziz Efendi*, Emin Nihat Bey'in *Müsameretname* adlı eserleri bu çabaların ilk ürünlerindendir. Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivayat* adlı eseri Batılı anlamda ilk hikâye örneklerindendir. Teknik yönden güçlü, Batılı örneklerle benzeyen ilk hikâye kitabı ise Sami Paşazade Sezaî'nin *Küçük Şeyler* adlı eseridir.

Servetifünun Dönemi'nde geleneksel anlayışlar terk edilmiş, hikâye biçim ve içerik olarak olgunlaşmış, anlatımda estetiğe önem verilmiştir. Dönemin sanatçısı Halit Ziya Uşaklıgil, Batılı anlamda yetkin hikâye örnekleri vermiştir. Türk hikâyesi artık ustaca kurgulanmış bir tür hâline gelmiştir. Bu dönemde betimlemeler işlevsellik kazanmış, olayın anlaşılması için araç olarak kullanılmıştır. Sıradan insanlar; yaşamları, düşünceleri, duyguları, kısaca tüm özellikleriyle hikâyede ele alınarak hikâyenin konusu genişletilmiştir. Bu dönemde Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Hikmet Müftüoğlu hikâye türünde eser veren sanatçılardandır.

Türk edebiyatında teknik yönden güçlü, Batılı örneklerle benzeyen ilk hikâyeye Sami Paşazade Sezaî'nin *Küçük Şeyler* adlı eseridir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Bu Büyük Adam Kimdir?* adlı metinde, büyük bilgin ve şairler hangi özellikleri ile karşılaştırılmaktadır? Açıklayınız.
2. Hikâyenin kahramanı kime benzetilmektedir? Niçin?
3. Tütüncünün verdiği cevaptaki "büyük adam" ile anlatıcının "büyük adam" anlayışı aynı mıdır? Neden?
4. Metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
5. Metinde zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.
6. Olayın serim, düğüm ve çözüm bölümlerine uygun olarak mantıksal bir sıralamayla sonuca bağlandığı hikâye türüne **olay hikâyesi**; olaylardan çok, günlük yaşamın bir kesitini ele alıp anlatan hikâye türüne **durum hikâyesi** denmektedir. Bu bilgilerden yararlanarak *Bu Büyük Adam Kimdir?* adlı metnin hangi hikâye türüne örnek olduğunu belirleyiniz.
7. Metinle ilgili tespit, eleştiri, beğeni ve güncellemelerinizi metne dayanarak ifade ediniz.

Gene bir gün kitapçıda İstanbul'dan yeni gelmiş şeyleri gözden geçirirken, Sami Paşazade Sezaî Bey'in *"Küçük Şeyler"* adlı kitabını gördüm. Onu, gençliğinde yazdığı *"Şir"* adlı trajedisıyla, en son eseri olan *"Sergüzeşt"* adlı romanıyla ve ikisinin arasında birkaç yazısıyla tanıdım ve Namık Kemal okulunu geleceğin kuşağına bağlayacak bir usta olarak selamlardım.

"Küçük Şeyler" beni çıldırttı. Sanat heyecanlarımın içinde bu kitaptan duyduğum zevke ve ruh esenliğine yetişebilecek bir duygulanma daha bilmiyorum. Bu bana yeni bir ufuk, ülkenin düzyazı ve sanat göklerinde vaatler dolu parlak bir tanyeri göstermiş oldu.

Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*

8. Yukarıdaki metinden hareketle Sami Paşazade Sezaî'nin sonraki dönemlere etkisini değerlendiriniz.

9. *Bu Büyük Adam Kimdir?* adlı metni *Tahir ile Zühre Hikâyesi* adlı metinle aşağıdaki tabloda verilen özellikler açısından karşılaştırınız.

	Bu Büyük Adam Kimdir?	Tahir ile Zühre Hikâyesi
Tür		
Biçim		
Üslup		
İçerik		

1. Etkinlik

- Bu Büyük Adam Kimdir?* adlı metinde anlatıcı ve bakış açısını belirleyiniz.
- Bu metinde anlatılanları anlatıcı ve bakış açısını değiştirerek yeniden düzenleyiniz.

2. Etkinlik

- Bu Büyük Adam Kimdir?* adlı metindeki başkahramanın özelliklerini belirleyiniz.
- Belirlediğiniz özelliklerin olay akışını etkileyip etkilemediğini tartışınız.

Yazarın Biyografisi

Sami Paşazade Sezai
(1859-1936)

Sami Paşazade Sezai (1859-1936): Tanzimat Dönemi sanatçılarından olan yazar, dönemin devlet adamlarından Sami Paşa'nın oğludur. Yaşadığı konağın geniş imkânları içinde özel eğitim alarak çoğu baba dostu olan sanatçılar ve bilginler arasında yetişti. Farsça, Arapça, Fransızca, Almanca ve İngilizceyi öğrendi. Sanatçı, memurluğu dolayısıyla yurt dışında bulundu; bu sırada Batı edebiyatını yakından tanıma fırsatı buldu. Türk edebiyatında Batılı anlamda hikâyenin teknik yönden güçlü ilk örneği kabul edilen *Küçük Şeyler*'i yazdı. Mürebbiyeler, alafrangalar, âşıklar, oyuncular, sanatçılar, mahalle kadınları gibi toplumun her kesiminden kişileri eserlerinde ustalıkla yansıttı. Süslü betimlemeler ve renkli benzetmeler yaptı. Olayları gerçekçi bir yaklaşımla ayrıntılı bir şekilde gözlemleyerek verdi. Hikâyeleri genellikle olay hikâyesi tarzındadır. Sami Paşazade Sezai; hikâye, roman, oyun türlerinden başka anı, sohbet, gezi özellikleri taşıyan eserler de verdi. *Küçük Şeyler* (hikâye), *Sergüzeşt* (roman), *Şîr* (oyun), *İclâl* ve *Rumuz-ul Edep* (gezi yazısı, anı, sohbet) sanatçının tanınmış eserlerindendir.

Hazırlık

1. Yabancı kùltùrlere ait özelliklerden hangileri sizi etkiler? Neden?
2. Türk kùltürünün temel özellikleri nelerdir? Belirtiniz.
3. Yabancı birine memleketinizi anlatmanız gerekse memleketinizin hangi özelliklerinden, değerlerinden bahsedersiniz? Niçin?
4. Aşağıdaki metinden hareketle Milli Edebiyat hakkında neler söyleyebilirsiniz?

II. Meşrutiyet'ten sonra Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının Selanik'te çıkardıkları Genç Kalemler (Bk.) dergisiyle başlatılan edebiyat hareketi. Milli bir edebiyat yaratmak için dilin millileştirilmesinin savunulduğu akım, Ziya Gökalp' in de katılmasıyla güçlenmiş, Türkçülük düşüncesiyle beslenmiştir. Akımın öncüsü şiirde Mehmet Emin Yurdakul'dur (Türkçe Şiirler, 1899). Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem, Ziya Gökalp ise ilk yürütücüleri olmuşlardır.

Türkçülük, Türkçecilik düşüncesine dayanan Milli Edebiyat hareketi ulusal kimlik arayışının bir ürünüdür. Bu açıdan bakıldığında Milli Edebiyat hareketinin salt bir edebiyat akımı olmayıp düşünsel, kültürel, siyasal bir nitelik taşıdığı görülür. Denebilir ki Genç Kalemler ya da *Yeni Lisan* hareketi yalnız dilde ve edebiyatta değil, toplumsal ve siyasal yapıda yenilik arayışlarının, düşünsel ve kültürel gelişimin sonucudur. Birdenbire ortaya çıkmamış, bir birikime dayanmıştır.

Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*

GİZLİ MABET

-Müfide Hanımefendi'ye-

6. Metin

Sermet, Doğu kùltürüne hayran bir Frenk'i bir arkadaşıyla tanıştırır. Frenk, Fransız yazar Loti'nin anlattığı Türkiye'yi merak etmektedir. Üç senedir Sermet'in evinde yaşayan Frenk her şeyin Avrupalı olmasından şikâyetçidir. Sermet'in arkadaşı isterse onu hiç Avrupalılaştırmamış bir eve götürebileceğini belirtir ve Karanfil Dadı ile yaşayan sütannesinin Karagümrük'teki evine götürür. Frenk'i sütannesine hacca gitmek için İstanbul'a gelen bir arkadaş olarak tanıtır. Uyku zamanı gelene kadar sohbet ederler. Sabah ise Sermet'in arkadaşı Frenk'i erkenden kalkmış, giyinmiş, bir şeyler yazarken bulur.

Aşağıdaki parçada Frenk uyandıktan sonra yaşananlar anlatılmaktadır.

Aşağı indik, sabah kahvelerimizi içtik. Sütannemin ellerini öptük. Bu Frenk'i, daha beter Şark pitorreskinin içine batırmak için yayan olarak Fatih'e götürdüm. Camiin karşısındaki kahveye oturduk. (...) Keyifle imiz gelmeye başlıyordu. Zavallıyı yine azıttırmak, coşturmak için:

— Azizim, şu karşıdaki mabede bak, dedim. Ne letafet, ne mehabet, değil mi?

— ...

Frenk gülümsedi, o kadar müteheyyiç görünmedi. Daha dün yıkık çeşmelerin, eğrilmiş duvarların huzurunda deli gibi çırpınan bu adamın kayıtsızlığı tuhafıma gitti. Sordum:

— Bu abideyi beğenmediniz mi, yoksa?

— Bu, bu mabet hiç.

diye mavi gözlerini küçülterek tekrar gülümsedi.

— Ne demek hiç? Bu; İstanbul'un en muazzam bir abidesidir...

— Bu hiç... Bu mabet hiç...

— Ne demek?..

— Ben, ondan daha mühimini gördüm.

— Olamaz, dedim, ne vakit gördünüz?

— Bu gece...

— Rüyanızda mı?

— Hayır...

— Ya nerede?

— Evde...

— Hangi evde?

— Yattığımız evde...

Şaşaladım:

— Ne gördünüz canım?

— Piyer Loti'nin göremediği bir şeyi! Hiçbir Avrupalının tanımadığı bir sırrı...

— ...

Gülümsüyordum:

— Evet, ben sizin gizli mabedinizi gördüm...

— Nasıl gizli mabet, canım?..

— Nafile, saklıyorsunuz. Ben gördüm işte!.. Asırlardan beri Avrupalıların gözlerinden sakladığınız mahrem mabedinizi, hususi bu gece gördüm.

— ...

— Ama emin olunuz, bu sırrı muhafaza edeceğim. Paris'e gidince gazetelere yazmayacağım, defterimde mukaddes bir şey gibi bu hatıra saklı kalacak.

— Lafla ınızdan hiçbir şey anlamıyorum, dedim.

— İsrar etmeyiniz, gördüm, gördüm...

— Neyi, canım?

— Gizli mabedinizi!..

— Bizim gizli mabedimiz filan yoktur.

— Nafile inkâr ediyorsunuz, ben gördüm.

— Tuhaf, çok tuhaf...

diye başımı sallıyordum.

Frenkçik dayanamadı. Cebinden maroken kaplı bir defter çıkardı:

— Bak görmüş müyüm, görmemiş miyim? dedi.

Son sayfaları okumaya başladı:

"... Sabah! Büyük bir heyecan, bir haz içinde şu satırları yazıyordum. Dün Sermet'in takdim ettiği bir Türk'le bu İstanbul'un en meçhul yerine geldim. Meğerse Jacques Casanova, Pierre Loti filan konaklarla yalıların selamlık dairelerinde birer kahve içmekle Şark'ı gördük sanıyorlarmış. Asıl Şark görünmeyen tabakalarda... Ben işte hiçbir Avrupalı'nın göremediği şeyi gördüm. Burası ihtiyar, dul bir kadının evi. Gayet dindar bir kadın. Evin içi, sofrası, takımı, âdet, tarzlar, hasılı her şey hiç bozulmamış... Tamamıyla alaturka. Gece beni en üst katta bir odaya yatırdılar. Sabahleyin gayet erken uyandım. Yataktan kalktım. Garip bir

tecessüs içimi yiyordu. Ayaklarımın uçlarına basarak dışarı çıktım. Karşıda bir oda vardı. Kapısı aralıktı. Yavaşça ittim. Bir de ne göreyim? Gizli bir aile mabedi!..

Beyaz perdeler inik. Aralarından soluk bir aydınlık giriyor. Duvarlarda birçok büyük levhalar asılı. Köşelerde ağır, ceviz ağacından yapılmış, demir çemberli mezarlar duruyor. Şüphesiz bu mezarlarda sevgili ölülerin mumyaları var. Bir tanesini açmaya çalıştım. Mümkün değil, kilitli. Sonra yerde irili ufaklı birçok kaplar duruyor. Bazıları bakırdan, bazıları porselenden. İçlerinde kıymetlileri var. Mesela kapının hizasında, birinci mezarın önündeki gayet kıymetli, etrafı altınla yaldızlanmış bir kap. Köşedeki yeşil bir vazo... Kim bilir nasıl bir topraktan yapılmış, mabedin içinde manasını anlayamadığım bir nispet dâhilinde ipten birtakım dıl'larla zaviyeler gerilmiş. Bu mukaddes zaviyelerin üzerinde şüphesiz ölülere ait olan birtakım relique'ler asılı. Kaplarda mukaddes sular duruyor. Bazısında taşacak derecede çok. Mekke'nin, Medine'nin, kim bilir hangi meçhul, hangi mukaddes köşelerinden gelen bu esrarlı, bu mukaddes sulardan tattım. Biraz kekremesi... Kapların dibinde hafif, ama gayet hafif bir toprak tortusu var. Her kaptan içtim. Hepsinin tadı var. Kalbim çarpmaya başladı memnu bir mabede girmiş bir küfürbaz, bir hain (...) heyecanı ile dışarı çıktım. Sanki bu mezarlar birdenbire açılacak, içlerinden yüzlerce sene evvel ölmüş ihtiyar Türkler kavuklarıyla, yatağanlarıyla kalkıp üzerime yürüyecekler sandım. Sanki duvardaki levhalar sallandı. Mukaddes kapların içi çalkandı. Sanki o an bir deniz olacak, oralarda beni boğacaklardı. Bu mukaddes suların hiddetini, sükûtunu, ulviyetini şimdi içimde duyuyor gibi oluyorum.

Esrarlı, müphem bir rehavet, bir ateş damarlarıma yayılıyor. Beynimde karanlık, meçhul bir kubbenin derin akislerini iştiriyorum. Öyle anlatılmaz bir heyecan duyuyorum ki..."

.....

Kendimi tutamadım. Öyle bir kakhaha attım ki (...) Dik dik yüzüme bakıyorlardı.

Frenk sordu:

- Neye gülüyorsun?
- Ayol, sen gizli mabede girmemişsin, dedim.
- Ya nereye girmişim?
- Sütannemin sandık odasına!

— Sandık odası mı?

— Bizim evlerde komod, aynalı dolap filan yoktur. Eşyalarımız birer sandıkta, sandıklar da birer odada durur. O mezar zannettiğin demir çemberli ceviz tabutlar, bizim çamaşır sandıklarımızdır.

— Ya duvardaki levhalar?..

— Sütbabamın eserleri... Yadiğâr diye sütannem satmıyor.

Frenk inanmıyordu. Ben hâlâ gülüyordum.

— Ya ipten yapılmış hendesî şekiller?.. O “relique”ler?..

— Yağmurlu havalarda çamaşır asmaya mahsus ip. Zaviyeler, müsellesler, tesadüfen teşekkül etmiş; relique zannettiğiniz de kullanılmayan esvaplar...

Frenk yine inanmıyordu. Mavi gözleri birdenbire bulutlanmıştı. Yalanımı yakalamış gibi başını salladı:

— Ya o mukaddes sular?.. Onlara ne diyeceksin azizim?.. dedi.

— Gece yağmur yağdı. Sütannemin sandık odası, bildim bileli akar. Tavandan damlayacak yağmur suları yerleri ıslatmasın diye geceleyin Karanfil, o kapları odaya sıra sıra dizmiş olmalı... dedim.

Frenk, evlerimizin üzerindeki “Maşallah” levhalarını millî bir sigorta şirketinin işaretleri, saçaklarımızda sallanan nazarlık pabuçlarını, damdan dama kaçan hırsızların oralara takılıp kalmış ayakkabıları zanneden meşhur milletdaşı gibi, bir an durdu, düşündü. (...) Yutkundu. Elinde açık kalan defterini cebine soktu. Ben hâlâ duruyor duruyor, gülüyordum.

— Gülme azizim, sizin sandık odalarınızda bile öyle esrarlı, öyle anlaşılmaz, öyle müphem, öyle dinî bir hâl var ki...

— Ne gibi?..

— Öyle bir şey ki... Siz körsünüz... Görmüyorsunuz vesselam, dedi.

Fakat bizim görmeyip de o yalnız kendi gördüğü şeyin ne olduğunu bir türlü söyleyemiyordu.

Malum ya, Türkler, hükümlerinde çok naziktirler! “Biz körsek, işte siz de dilsizsiniz!” cevabı ta dudaklarımın ucuna gelmişken sustum. Hiç ses çıkarmadım.

Ömer Seyfettin, Gizli Mabet (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

dıl: Kenar.

Frenk: Osmanlıların Avrupalılara, özellikle Fransızlara verdikleri ad.

komod: Küçük dolap, komodin.

maroken: 1. Yumuşak bir tür keçi derisi. 2. Bu deriden yapılmış veya bu deriyle kaplanmış.

mehabet: Büyüklük, ululuk, yücelik.

memnu: Yasak.

müphem: Belirsiz.

müselles: Üçgen.

müteheyyiç: Heyecanlı.

pitoresk: Resim konusu olmaya değer (görünüş).

relique: Kalıntı.

selamlık: Saray, köşk veya konaklarda erkeklere ayrılan bölüm.

tecessüs: Merakını gidermeye çalışma; görme, anlama merakı.

yatağan: İki yanı kesici, bir tür uzun savaş bıçağı.

zaviye: Açı.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Millî Edebiyat Dönemi'nde Hikâye

Millî Edebiyat Dönemi'nde genellikle millî ve manevi değerleri, Millî Mücadele'yi konu alan hikâyeler yazılmıştır. Bu hikâyelerde sade bir dil kullanılmış, gerçekçilik (realizm) akımına bağlı kalınmıştır. Ömer Seyfettin başta olmak üzere Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay bu dönemde hikâye türünde eser veren sanatçılardandır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Gizli Mabet* adlı metinde Frenk'e göre Avrupalılardan gizlenen mabedin özellikleri nelerdir?
2. Metnin tema ve konusunu belirtiniz.
3. Metindeki temel çatışmayı belirleyiniz.
4. Metindeki şahıs kadrosunun özelliklerini belirleyiniz.
5. Metin hangi hikâye türüne örnektir? Neden?
6. Metni kendi hayatınızdaki olay ve durumlarla karşılaştırınız.
7. Metinde öne çıkan yapı unsurunun kurgudaki işlevini değerlendiriniz.

1. Etkinlik

- a. *Gizli Mabet* adlı metindeki millî, manevi ve evrensel değerleri belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz değerleri içinde yaşadığınız toplumun değerleriyle karşılaştırınız.

2. Etkinlik

- a. 9. sınıfta öğrendiğiniz bilgilerden hareketle *Gizli Mabet* adlı metindeki anlatım biçim ve tekniklerini belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz anlatım biçim ve tekniklerinin metindeki işlevlerini değerlendiriniz.

Yazarın Biyografisi

Ömer Seyfettin (1884-1920): İstanbullu bir aileye mensup olan sanatçı Gönen'de doğdu. İlköğrenimini Aksaray Mekteb-i Osmanisin'de tamamladıktan sonra askerî okullarda eğitimini sürdürdü ve Mekteb-i Harbiye-i Şahanedan teğmen olarak mezun oldu. Selanik, İzmir ve Kuşadası'nda subay olarak görev yaptı. Vatanın ve milletin Türkçülük düşüncesiyle kurtulabileceğine inandı. Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp'la birlikte *Genç Kalemler* dergisini çıkararak Millî Edebiyat Dönemi'nin öncülerinden oldu. Bu edebî anlayışa uygun olarak sade bir Türkçe ile hikâyeler yazdı. Türk edebiyatında olay hikâyeciliğinin öncüleri arasında yer aldı. Hikâyelerinde dönemin özelliklerine uygun olarak gerçekçilik akımına bağlı kaldı. Hikâyelerinin konusunu çocukluk ve askerlik hatıralarından, günlük yaşamdan, tarihten, masallardan ve efsanelerden aldı. Ömer Seyfettin, şiir ve makale türlerinde de eser vermekle birlikte hikâyeleri ile tanındı. *Yüksek Ökçeler, Diyet, Falaka, Ant, Forsa, Kaşağı, Perili Köşk, Pembe İncili Kaftan, Başını Vermeyen Şehit, Gizli Mabet, Bahar ve Kelebekler* yazarın tanınmış hikâyelerindendir.

Ömer Seyfettin
(1884-1920)

BİR İLK TEMSİL AKŞAMI

MÜELLİFİN İNTİBALARI

Tam saat sekizde başlayacak. Beş dakika sonra perde açılacak. Makinistler, rejisör, aksesuvara bakan adam, herkes yerli yerinde. İlk sahnenin aktörleri yerlerine geçiyor, vaziyet alıyorlar. Son defa olarak perdenin deliğinden bakıyorum. Salon hıncahınç. Anfiteatr şeklinde sıralanmış, ışık içinde gülen, kıpırdanan binbeş yüz kafa. İçlerinden birkaçını şöyle böyle tanıyorum; fakat yüzleri bana değişmiş gibi geliyor. Bunlar tepeden bakan, nobran, hık mık dinlemiyen suratlar. Gözlükler perdeye çevrilmiş, şimdiden tabanca gibi bana nişan alıyor. Bir köşede, beklemenin azabı içinde rengi uçmuş, birkaç dost çehresi de var. Fakat kayıtsızlar, bit yeniği arıyanlar o kadar çok ki! Bütün bu insanların dışarıdan getirdikleri şeyler; o endişe, dalgınlık, meşgale, güvensizlik yığını... Bütün bunları dağıtmak, bu sıkıntılı, kötülük bulaştırıcı havayı yarıp geçmek, bu yüzlerce varlığı bir tek düşünceye bağlamak lâzım geleceğini, dramımın bu taş gibi sert bakışları hayatiyle nurlandırmadan yaşayamayacağını düşündükçe fena oluyorum... Biraz daha beklemek, perdenin kalkmasına mâni olmak istiyorum. Ama geçmiş ola. Yere üç defa vuruldu bile. Orkestra da çalmaya başlıyor... Sonra derin bir sessizlik ve kuliste kulağıma gelen boğuk, uzak, salonun azameti içinde kaybolmuş bir ses. Demek bizim piyes başladı. Ah zavallı, bu da mı başına gelecekti?...

Ne korkunç dakika! İnsan nereye gideceğini, ne yapacağını bilemiyor. İçi içine sığmazken, bir kulis direğine yaslanarak, oradan kulak mı kabartsın? İnsan kendisi o kadar teşvike muhtaçken, aktörleri mi cesaretlendirmeye çalışsın? Ne dediğini bilmeden mi söz söylesin? Zihninin başka yerlere takıldığı, bakışlarının perişanlığından belli iken, kalkıp da tebessüm mü etsin? Adam sen de! Salonun içine süzülme ve tehlikeye karşıdan bakmak, hepsinden iyi.

Alt kat localarından birine gizlenip, sanki iki ay müddetle eserimin etrafında bu sahnenin bütün tozlarının dalgalandığını gören, bütün bu jestleri, bütün bu sesleri, kapıların açılıp kapanmasından tutunuz da havagazının ayarına kadar en hurda mizansen teferruatını tertipliyen ben değilmişim gibi, kayıtsız, soğukkanlı bir seyirci kalıbına girmeye çalışıyorum. Bu çok tuhaf oluyor. Dinlemek istiyorum, fakat dinleyemiyorum. Her şey beni sıkıyor, rahatsız ediyor. Loca kapılarının anahtarla çatır çatır açılması, taburelerin takırdaması, birbirini teşvik eden, birbirine cevap veren öksürük fasılları, yelpaze ardından fısıldaşmalar, ipekli kumaşların hışırtısı, hasılı bana muazzam gelen bir sürü ufak tefek gürültü. Sonra jestlerdeki, tavırlardaki düşmanlık, pek memnun görünmeyen sırtlar, sıkılmışların yayılıp bütün dekoru kapatacak gibi olan dirsekleri.

Önümde, burundan takma gözlüklü bir delikanlı, ciddi ciddi not alıyor ve:

— Çocukça! diyor.

Yandaki locada yavaş sesle konuşuluyor:

— Biliyorsunuz ki yarın bu iş olacak.

— Yarın mı?

— Evet, mutlaka yarın.

Yarının bu adamlar için pek mühim olduğu görülüyor. Halbuki ben, yalnız bugünü düşünüyorum!... Bu karışıklık içinde sözlerimden hiçbiri, hedefini bulamıyor, insanın içine işlemiyor. Aktörlerin sesleri, yükselecek, salonu dolduracak yerde, rampaya gelip dayanıyor, ücretli alkışçıların aptalca şamatası arasında, cuppadak, suflörün deliğine düşüyor... Şu yukardaki adam da niçin kızıyor, bilmem ki. Doğrusu korkuyorum, artık gidiyorum.

Dışarıdayım. Yağmur yağıyor, ortalık zifiri karanlık, fakat ben farkında değilim. Işıklı kafaları ile localar, galeriler, hâlâ gözlerimin önünde dönüyor. Ortada da sahne, sabit bir nokta gibi, parlak, ben uzaklaştıkça kararıyor. İstedğim kadar yürüyeyim, silkineyim, nafile, hep onu, o melûn sahneyi görüyorum ve ezbere bildiğim piyes, beynimin içinde acı acı oynamaya, sürüklenmeye devam ediyor.

Sanki korkulu bir rüyayı yüklenmiş gidiyorum ve bu kâbusa, bana çarpıp geçen insanları, sokağın çirkefini ve gürültüsünü katıyorum. Bulvarın dönemecinde bir ıslık sesi duyunca duruyorum; elim ayağım titriyor. Hay koca budala! Orası omnibüs durağı... Yine yürüyorum. Yağmur bir kat daha şiddetleniyor. Bana öyle geliyor ki, orada da, piyesin üstüne yağmur yağıyor, her şey bozuluyor, sırsıklam oluyor ve utanan, paçavraya dönen kahramanlarım, havagazı ve su ile parıl parıl olmuş kaldırımlarda bata çıka, peşim sıra geliyor.

Bu kötü düşünceleri kafamdan atmak için bir kahveye giriyorum. Bir şeyler okumaya çalışıyorum. Fakat harfler birbirine giriyor, dans ediyor, uzuyor, kaynaşiyor. Artık kelimelerin ne mânaya geldiğini anlamaz oluyorum. Hepsi bana garip, mânasız görünüyor. Bu hal, birkaç sene evvel, deniz üstünde, fırtınalı bir günde, bir kitap okuyuşum vardı, onu hatırlatıyor. Su içinde kalmış başaltında bir kenara büzülmüş, elime de bir İngilizce grameri almıştım. İşte orada, dalgaların ve kırılan direklerin gürültüsü içinde, tehlikeyi düşünmemek, güverteye devriliş yayılan o yeşilimsi su yığınlarını görmemek için, kendimi bütün bütüne İngilizcedeki th'nin tetkikine vermeye gayret ediyordum. Fakat istediğim kadar yüksek sesle okuyayım, kelimeleri tekrarlıyayım, bağıra bağıra söyliyeyim, denizin ulumaları ve serenlerin yukarısında rüzgârın keskin ıslıklariyle dolup şişen kafama hiçbir şey girmiyordu.

Şu anda elimdeki gazete de, bana İngilizce gramerim kadar anlaşılabilir geliyor. Ama yine, önüme serdiğim büyük sahifeye gözlerimi dike dike, kısa ve sıkışık satırlar arasında, yarınki makalelerin serpilip açıldığını ve dikenli çalılarla acı mürekkep dalgaları arasında zavallı isminin çarpınıp durduğunu görür gibi oluyorum...

Birdenbire havagazı kısılıyor; kahveyi kapıyorlar.

Ne de çabuk!

Acaba saat kaç?

..... Bulvarlar pek kalabalık. Tiyatrolardan halk boşanıyor. Her halde piyesimi gören insanlarla karşılaşıyorum. Sormak, öğrenmek istiyorum ve aynı zamanda yüksek sesle söylenen mülâhazaları ve sokak ortası tefrikalarını iştmemek için, hızlı hızlı yoluma gidiyorum. Ah şimdi evlerine dönen ve piyes yazmamış olan insanlar, ne kadar bahtiyar... Yine tiyatronun önündeyim. Her taraf kapalı, karanlık. Anlaşıldı, bu gece bir şeyler öğrenmek bana nasip olmayacak. Fakat ıslak ilânlar ve henüz kapıda göz kırpan sıra sıra fenerler karşısında içim ezilir gibi oluyor. Az evvel, bütün şu bulvar köşesine gürültü ve ışık halinde yayıldığını gördüğüm bu büyük bina, yangına uğramış gibi sessiz, karanlık, ıssız ve sırsıklam... Haydi, artık bitti. Altı aylık çalışma, hülya, yorgunluk, ümit, her şey yandı, mahvoldu, bir gecenin havagazı alevinde uçup gitti.

Alphonse Daudet (Alfons Dode), Pazartesi Hikâyeleri, Çeviren: Sabri Esat Siyavuşgil (Kısaltılmıştır.)

(**anfiteatr**: Sıraları arkaya doğru basamaklı olarak yükselen salon; **havagazı**: Maden kömüründen çıkarılan, yakılarak ışık veya ısı sağlanan gaz; **hülya**: Hayal; **intiba**: İzlenim; **loca**: Tiyatro, sinema vb. yerlerde özel bölme; **mizansen**: Kurgu; **müellif**: Yazar; **mülâhaza**: Düşünce; **nobran**: Davranışı kaba, sert ve gönül kırıcı olan; **omnibüs**: Yolcu taşımada kullanılan atlı veya motorlu büyük taşıt; **seren**: Yelkenli gemilerde üzerine dört köşe yelken açmak ve işaret kaldırmak için direğe yatay olarak bağlanan gönder; **tefrika**: Birbirini tamamlayan yazılardan oluşan dizi; **temsil**: Oyun; **tetkik**: İnceleme.)

Gizli Mabef adlı metni *Bir İlk Temsil Akşamı* adlı metinle tür, biçim, üslup ve içerik açısından karşılaştırınız.

Türk ve dünya edebiyatından hikâye örnekleri okuyunuz.

Dil Bilgisi

1. Tahir daha pek çok sitemli türküler söyledi ve “birbirimizden ayrılmaya sebep nedir?” diye sordu. Zühre, “Arap köleyle, sihirbaz kadın” dedi. Bunlar böyle konuşturlarken gözcüler durumu Arap köleye haber verdiler. Arap köle de hemen padişaha gidip olanları anlattı. Padişah gazaba gelip, adamlarını gönderdi. Askerler köşkün altına geldiklerinde, Tahir ile Zühre’yi karşılıklı türküler söyleyerek ağlarken buldular. Hemen Tahir’in üzerine atılıp tuttular, alıp doğru padişaha götürdüler. Padişah, verdiği sözü unutup, “cellat” diye bağırdı. Vezirler ayağa kalkıp padişahı Tahir’i affetmesini istediler. Padişah vezirlerini kırmadı ve “Tez, Mardin şehrine sürülsün, bir daha bu diyara gelmesin, eğer bundan sonra bu şehirde görürsem, rica falan dinlemez, öldürtürüm” dedi. Vezirler Tahir’i, celladın elinden alıp, yanına beş on adam koyup, Mardin şehrine göndermek için yola çıkardı. Tahir giderken köşkün altından geçtiği sırada, pencereye bakıp derin bir ah çekip ağlamaya başladı.

a. Bu parçadaki fiilimsileri ve bunların türlerini belirleyerek tablodaki ilgili yerlere yazınız.

b. Belirlediğiniz fiilimsilerin metindeki işlevlerini değerlendiriniz.

Fiilimsi	Fiilimsi Türü

2. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

— Azizim, şu karşıdaki mabede bak, dedim. Ne letafet, ne mehabet, değil mi?

— ...

Frenk gülümsedi, o kadar müteheyyiç görünmedi. Daha dün yıkık çeşmelerin, eğrilmiş duvarların huzurunda deli gibi çırpınan bu adamın kayıtsızlığı tuhafıma gitti.

3. Zühre Sultan, sesi duyunca, yatağından sıçrayıp, “acep bu saz çalan kim ola ki” diye pencereye gelince Tahir’i gördü. Ancak yedi yılda Tahir’in saçları beline kadar uzamış ve üstü başı perişan hale gelmişti. Zühre onu tanıyamadı, dikkatli bakınca Tahir olduğunu anladı. Hemen bin altın atıp, “al benim sevgili efendim üstünü başını düzelt, temizlen. Filan yerde senin dadın var onun evine git, bakalım ayine-i devran ne gösterir?” dedi. Sonra, “belki bir yaramaz adam Tahir’i görür varıp babama söyler, Tahirime zarar verirler” diye pencereyi kapatıp içeri girdi.

Bu parçada günümüz yazım ve noktalama kurallarına uymayan kullanımları belirleyiniz.

YAZMA ÇALIŞMALARI

Etkinlik

- İncelediğiniz metinlerden hareketle bir hikâye yazınız.
- Yazdığınız metinleri çeşitli araç ve yöntemlerle (sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb.) sergileyiniz.

Not: Hikâye yazma çalışmalarının dışında, incelediğiniz metinlerden edindiğiniz düşünce ve izlenimleri konu alan farklı türlerde de yazma çalışmaları yapabilirsiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik

- Hikâyeden (Ömer Seyfettin'in *Diyet*, Mustafa Kutlu'nun *Uzun Hikâye* adlı eserleri gibi) uyarlanmış bir film izleyiniz.
- Filme konu olan hikâyeyi okuyunuz.
- Film ile hikâye arasındaki farkı değerlendiriniz.

2. Etkinlik

Kan Kalesi adlı metinde geçen "âdem, fariğ, giriftar, naçar, Şah-ı Merdan" kelimelerinin doğru telaffuzuna yönelik çalışmalar yapınız.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-5. soruları aşağıdaki halk hikâyesine göre cevaplayınız.

Kirman Şah Hikâyesi

Aradan zaman geçti. Günler, aylar, yıllar... Bir gün, Kirman, anası Mahbup'un hazırlamış olduğu yatakta uyurken (tabii Mahbup Hanım'ı kendi anası olarak bilmiyor); gecenin bir vaktiydi; baktı ki kapı açıldı. İçeriye üç nurani derviş girdi:

— Selam!

— Aleykümselam!

— Yavrum, sen Kirman mısın?

— Evet Derviş Baba!

— Yavrum, biz üç bin yıllık yoldan geliyoruz. Çok asil, çok helal süt emmiş bir insansın! Sana tuhvelerimiz, armağanlarımız, hediyelerimiz var. Getirdiğimiz bu hediyeleri sana gösterebilmemiz için ilk önce abdest alman lazım! Kelime-i tevhidi, kelime-i şehadeti getirdikten sonra biz bu bohçayı açacağız.

Her dervişin elinde bir bohça. Birinci derviş bohçasını açtı. İçersinden bir zümrüt kâse çıktı:

— Yavrum, bunun içersini bir suyla dolduracağız. Bu suyu içeceksin! Bunun adına aşk badesi derler. Âşık olacaksın ve sırtın yere gelmeyecek!

Derviş aşk badesini sunduktan sonra; 366 damar, 144 parça kemiği od tutup yanmaya başladı. Kirman:

— Derviş Baba! Kendimde dağları delecek kadar bir kuvvet hissediyorum ama ateşler içersinde de yanıyorum! deyince ikinci derviş bohçasını açtı. Kâsesini doldurup uzattı:

— Yavrum, bu su onun sükûnetidir, karşılığıdır!

O da, uzattığı suyu içirdiği zaman:

— Yavrum, bu da iki cihan serveri Hz. Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesellem yüzü suyu hürmetinedir. Bundan sonra artık hiç kimse sana erişmez! dedi.

Üçüncü derviş dedi ki:

— Arkadaşlar! Bu bohçayı açayım mı, açmayayım mı?

Dediler ki:

— Aç! Bu çok belalı bir bohçadır.

Derviş, açtı bohçayı. İçersinden o da bir kudret cemi, badesi çıkardı.

— Yavrum, içeceğin bu bade de, Herat Şahı'nın kızı Mahperî'nin aşkıdır.

Badeyi sunduktan sonra Kirman'ın bütün azaları "Mahperî" diye dile gelirken Kirman:

— Aman Derviş Baba! Bu nasıl aşk badesidir ki, bütün cismim yanmaya başladı? dedi.

Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri (Kısaltılmıştır.)

Hazırlayanlar: Fikret Türkmen, Nail Tan, M. Mete Taşlıova

1. Metnin kişi, yer ve zaman ögelerini belirleyerek aşağıdaki ilgili alanlara yazınız.

Kişiler:

Yer:

Zaman:

2. Metnin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.

.....
.....
.....
.....

3. Metinde günümüz yazım kurallarına uymayan kullanımları belirleyiniz.

.....
.....
.....
.....

4. Metnin ilk paragrafındaki noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

.....
.....
.....
.....

5. Aşağıdaki metinde fiilimsileri bularak bunların işlevlerini belirleyiniz.

— Yavrum, içeceğın bu bade de, Herat şahı'nın kızı Mahperı'nın aşkınadır.

Badeyi sunduktan sonra Kirman'ın bütün azaları "Mahperı" diye dile gelirken Kirman:

— Aman Derviş Baba! Bu nasıl aşk badesidir ki, bütün cismim yanmaya başladı? dedi.

6. Bu büyük adamın yırtılmış yakasını düzelterek, çamurlar içindeki fesini giyerek, Aksaray'da karanlık

sokaktaki ilim yuvası olan evine, o perişan hâliyle girdiğini görmek gerçekten pek dokunaklıydı.

Bu büyük adamın kırıgın hâinden gelen dehşetle, kapısını kapayıp da kayborduğı zaman dedim ki:

şairlerin, bilginlerin en büyük eserleri ümitsizlik ve öfke durumlarında yazdıklarıdır.

Bu parçada geçen altı çizili fiilimsiler, türüne göre ikişerli eşleştirildiğinde hangisi dışarıda kalır?

A) I.

B) II.

C) III.

D) IV.

E) V.

7. Dinî aşk hikâyelerimizin ilk örnekleri de 13. yüzyılda yazılmıştır. Ali adlı şairin 630 / 1233'te hece vezniyle ve dörtlüklerle yazdığı Yusuf Kıssası'ndan sonra ----'nin *Yusuf u Zeliha* ---- İslâmî edebiyatın en eski aşk hikâyesidir.

Hasibe Mazioğlu, *Divan Edebiyatında Hikâye*

Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisinde verilenler getirilmelidir?

- A) Mevlana–mesnevisi
- B) Taşlıcalı Yahya–kasidesi
- C) Şeyyad Hamza–mesnevisi
- D) Âşık Paşa–kasidesi
- E) Ahmedi–mesnevisi

8. Genç Kalemler hareketi, Ömer Seyfettin'in önderliğinde, 1911 Nisan'ında edebî çevreye sesini duyururken şu ilkeyi benimsiyordu: "Dilde ve edebiyatta millî benliğe dönüş".

Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp'in ortak görüşünden kaynaklanan bu hareket, başlarda "Yeni Lisan" (dilde sadeleşme) hareketi olarak ortaya çıkmıştı. Sonra edebiyatı da içine aldı. Çünkü edebiyatın, temel malzemesinin dil olduğu gerçeği de gözden uzak tutulmamıştı. Böylece halka yönelen, halk zevkini ve Türk kültürünü verecek olan millî bir edebiyat anlayışı ileriye sürüldü. Yapılan uzun tartışmalar ile hareketi savunan gençlerin inandıkları dava üzerinde ısrarla durmaları ve bu anlayışla edebî eserler kaleme almaları, o dönemin edebiyat çevresinde büyük yankılar uyandırdı, geniş bir taraftar kitlesini oluşturdu. Üstelik başlarda harekete karşı olanlar bile sonradan bu görüşleri benimsemekten geri kalmadı. Böylelikle Genç Kalemler hareketi, edebiyatımızda yeni bir dönemin, Millî Edebiyat Dönemi'nin açılmasına hizmet ediyordu.

İsmail Parlatır, *Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin*

Bu parçada Genç Kalemler hareketi ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- A) Hareketin temel ilkesine
- B) Ömer Seyfettin önderliğinde oluştuğuna
- C) Dilde sadeleşme hareketi olarak başladığına
- D) Millî Edebiyat Dönemi'ni başlattığına
- E) Yalnız dilde görülen bir hareket olduğuna

9. — Vah vah vah () Pek teessüf ettim () Allah sabırlar versin () Elden ne gelir efendim () Ben yokuşun alt başından doğru gelir iken kapınızdan bir efendi çıkıyor idi ()

Ahmet Mithat Efendi, *Letaif-i Rivayat*, Hazırlayanlar: Fazıl Gökçek, Sabahattin Çağın

Bu parçada yay ayraçlarla () belirtilen yerlere, aşağıdakilerin hangisinde verilen noktalama işaretleri sırasıyla getirilmelidir?

- A) (!) (,) (.) (...) (.)
- B) (.) (,) (...) (;) (.)
- C) (!) (.) (;) (?) (.)
- D) (...) (;) (,) (?) (.)
- E) (!) (.) (!) (?) (.)

10. "Beyitleri aa ba ca şeklinde kafiyeli olan, aruz vezninin kısa kalıpları ile yazılan divan edebiyatı nazım şekline mesnevi denir." cümlesindeki bilgi yanlış aşağıdakilerden hangisiyle giderilebilir?

- A) "nazım şekline" yerine "nazım türüne" ifadesi getirilerek
- B) "beyitleri" yerine "bentleri" ifadesi getirilerek
- C) "aruz vezninin" yerine "hece vezninin" ifadesi getirilerek
- D) "aa ba ca" yerine "aa bb cc" ifadesi getirilerek
- E) "divan edebiyatı" yerine "halk edebiyatı" ifadesi getirilerek

11. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde fiilimsi kullanılmamıştır?

- A) Gözünü dikerek Pay Püre Bey'in yüzüne baktı.
- B) Soğuk sıcak, yağmur çamur demeden çalışıp çabalamıştı.
- C) Kıyafet ilminin önemi inkâr olunamaz.
- D) Bir tanesini açmaya çalıştım.
- E) Öyle anlatılmaz bir heyecan duyuyorum ki...

12. ---- öncülerinden olan Ömer Seyfettin'in eserlerinin çıkış noktalarını teşkil eden sacayağından birisi olan halk edebiyatının önemi, onun sanat anlayışı ve yetiştirme tarzıyla yakından ilgilidir. Bunun seyrini onun çocukluğundan itibaren izleyebilmekteyiz. Bir yazısında şöyle diyor: "Ben her şeyi annemden öğrendim. Annem beni millî bir vecd içinde büyüttü. Şiirimde duyduğum lirizmin menbaı, ondan aldığım millî terbiyenin heyecanıdır. Şiirlerimi, hikâyelerimi, trajedilerimi evvelâ masal halinde ondan işittim. Onun halktan olan ruhu bana halk sevgisini, halk aşkını nefhetti. Bundan dolayıdır ki, kafiyelerim halkın tabirleri, musikim halkın dilindeki âhenktir..."

Hasan Avni Yüksel, *Ömer Seyfettin ve Bir Halk Hikâyesi Üzerine*

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

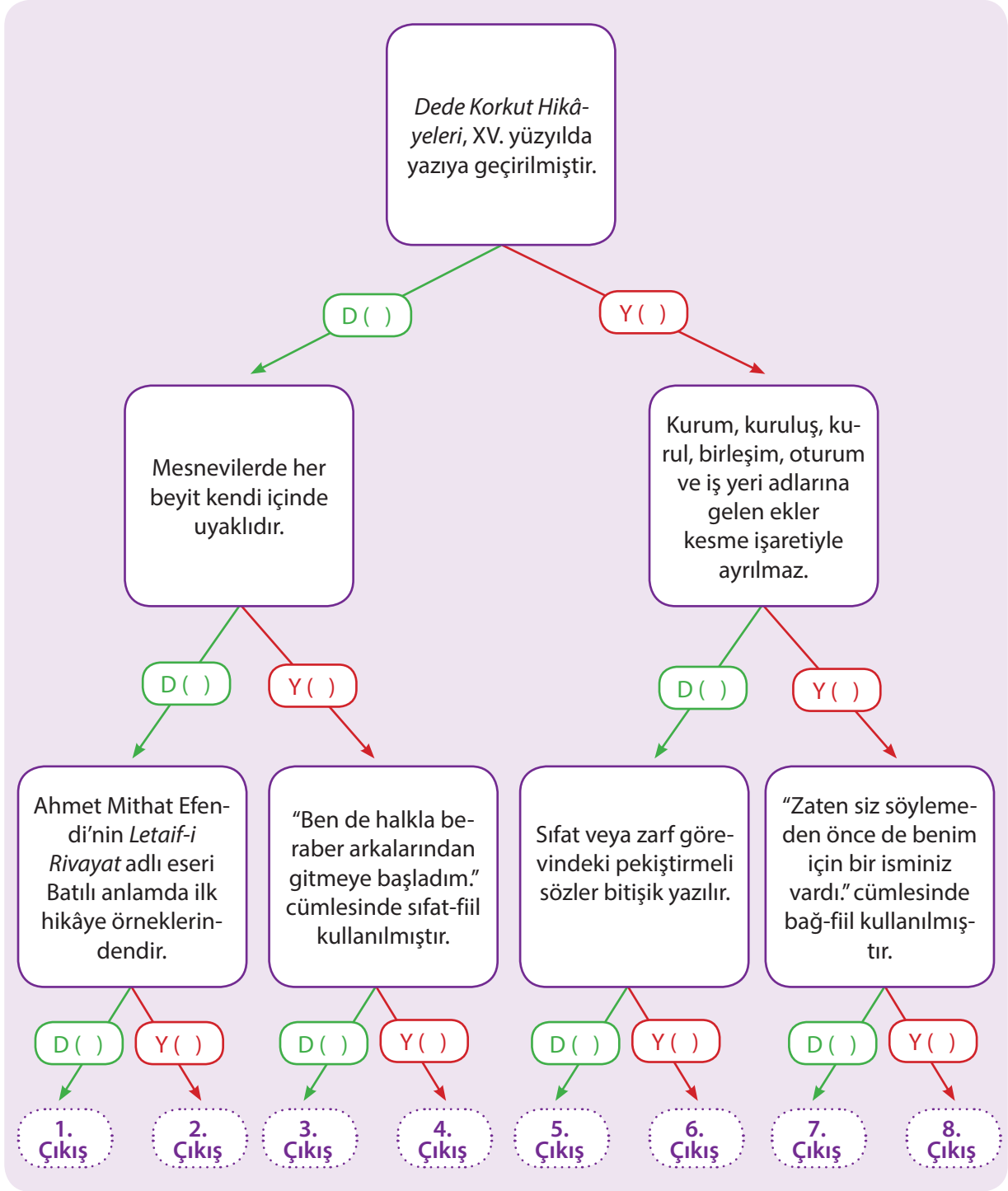
- A) Millî Edebiyat'ın
- B) Tanzimat Dönemi edebiyatının
- C) Servetifünun edebiyatının
- D) Fecriati edebiyatının
- E) Halk edebiyatının

13. Ahmet; (I) *Müsameretname*, (II) *Letaif-i Rivayat*, (III) *Bahar ve Kelebekler*, (IV) *Sergüzeşt*, (V) *Hayrabad* adlı eserleri okuduğunu belirtmiştir.

Ahmet'in okuduğunu belirttiği yukarıdaki eserlerden hangisi Sami Paşazade Sezai'ye aittir?

- A) I.
- B) II.
- C) III.
- D) IV.
- E) V.

14. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıı yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

MEB
KAZANIM KAVRAMA TESTLERİ

daha fazla test için

<http://odsgm.meb.gov.tr/kurslar/>

Güzel âşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

Yemeyenler kalır nâçar
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Bu dervişlik bir dilektir
Bilene büyük örnektir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi

3. ÜNİTE

ŞİİR

Ünite İçeriği

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk şiiri

Geçiş Dönemi (XI-XII. yüzyıl) Türk şiiri

İslamiyet etkisinde gelişen Türk şiiri (halk şiiri, divan şiiri)

İsim tamlamaları, yazım ve noktalama çalışmaları

Mâni ve koşma yazma

Halk ve divan şiiri sunumları

Amaç

Türk şiirinin tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi örnek metinler üzerinden tanımak

Türk şiirine ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri tanımak

İsim tamlamalarını, yazım ve noktalama kurallarını kavramak

Mâni ve koşma yazma becerisi kazanmak

Şiir okuma becerisi kazanmak

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

İnsanlar aşk, tabiat, yiğitlik gibi temalara bağlı duygu ve düşüncelerini niçin çoğunlukla şiirle ifade etme gereği duymuştur? Tartışınız.

1. Metin

KOŞUK

Bulnar mini öles köz
Kara mengiz kızıl yüz
Andın tamar tükel tuz
Bulnap yana ol kaçır

Avlap meni koymangız
Ayık ayıp kaymangız
Akar közüm uş tengiz
Teğre yöre kuş uçar

Yığlap udu artadım
Bağrım başın kartadım
Kaçmış kutuğ irtedim
Yağmur kipi kan saçar

Yüknüp manga imledi
Közüm yaşın yamladı
Bağrım başın emledi
Elkin bolup ol keçer

Günümüz Türkçesiyle

“(O) baygın göz(ler) beni avlıyor
kara benler (bulunan o) pembe yüz (beni tutsak ediyor).
Bütün güzellik(ler) ondan damlıyor (sanki),
(beni) tutsak ediyor, sonra da kaçıp gidiyor.

Beni avlayıp bırakmayın, (ne olur)!
Söz verip sözünüzden caymayın!
Gözlerim(den) deniz gibi (yaşlar) akıyor işte;
(öyle ki akan gözyaşlarımın) çevresinde kuşlar uçuşuyor!”
(...)

Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

artamak: Kötüleşmek, mahvolmak.

baş: Yara.

elkin: Konuk.

emlemek: Tedavi etmek.

imlemek: İşaret etmek.

irtemek: Aramak, istemek.

kartamak: Deşmek.

kutuğ: Mutluluk.

udu: Arkası sıra.

yamlamak: Silmek.

yığlamak: Ağlamak.

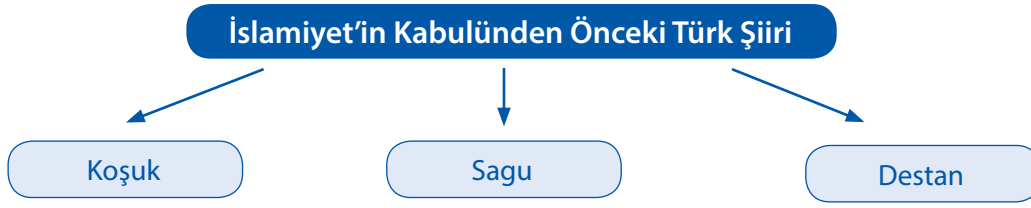
yükünmek: Eğilmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk şiirinin tarihî gelişimini İslamiyet öncesi, geçiş dönemi, İslamiyet etkisinde gelişen ve modern Türk şiiri biçiminde sıralamak mümkündür.

İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Şiiri

İslamiyet'in kabulünden önce Türklerde "baksı, kam, ozan, şaman" gibi adlar verilen kişiler tarafından "kopuz" denen bir çalgı eşliğinde şiirler söylenirdi. Arı bir dil, hece ölçüsü ve dördlük nazım birimi ile söylenen bu şiirler; Türklerin İslamiyet'in kabulünden önceki yaşayış ve kültürlerini yansıtmaktadır. Bu şiirlerde doğa, aşk, yiğitlik ve ölüm en çok işlenen temalardır. Koşuk, sagu ve destan bu dönemde görülen türlerdir.

Koşuk

İslamiyet'in kabulünden önce Türklerde av törenlerinde (sığır), kurban törenlerinde (şölen), kazanılan savaşlar sonrasında düzenlenen eğlencelerde söylenen şiirlere koşuk adı verilir. Koşuklarda genellikle aşk, doğa ve yiğitlik temaları işlenir. Koşuk örnekleri Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâtî't-Türk* adlı eserinde görülmektedir.

Koşuk adlı metinde İslamiyet öncesi Türk şiiri geleneğine uygun olarak dördlük nazım birimi ve hece ölçüsü kullanılmıştır:

Bulnar mini öles köz
Kara mengiz kızıl yüz
Andın tamar tükel tuz
Bulnap yana ol kaçır

} 7'li hece ölçüsü

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz koşuğun temasını belirleyerek bu temanın evrensel olup olmadığını tartışınız.
2. Metnin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
3. Metni koşuk yapan özellikleri belirleyiniz.
4. Metnin konu bakımından hangi şiir türünü örneklediğini belirleyiniz.

Etkinlik

- a. Okuduğunuz koşuğun duraklarını bulunuz.
- b. Koşuğun uyak düzenini, uyaklarını, redifle ini gösteriniz.
- c. Koşukta aynı dizelerde yer alan ses tekrarlarını belirleyiniz.
- ç. Belirlediğiniz söyleyiş özelliklerinin şiirin ahengine katkısını değerlendiriniz.

Hazırlık

Ölen birinin ardından duyulan acı ve üzüntüyü dile getirmede şiirin işlevini tartışınız.

SAGU

Erdi aşın taturgan
Yavlak yağığ kaçurgan
Oğrak süsin kaytargan
Bastı ölüm ahtaru

Yağı otın öçürgen
Toydın anı köçürgen
İşler üzüp keçürgen
Teğdi okı öldürü

Turgan uluğ ıslaka
Tirgi urup aşlaka
Tumluğ kadir kışlaka
Kodtı eriğ umduru

Günümüz Türkçesiyle

“(O, konuklarına) yemeği tattıran,
kötü düşmanı kaçirtan
(ve) Oğrak ordusunu geri püskürten (bir yiğit) idi.
Ölüm (onu yere) yıkarak bastırdı.”
(...)

2. Metin

Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ış: İş.

kadır: Güç, şiddetli.

ot: Ateş.

öçürmek: Söndürmek.

tirgi: Sofra.

toy: (metinde) Karargâh.

tumluğ: Soğuk.

üzüp keçürmek: Üstesinden gelmek, başarmak.

yağı: Düşman.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Sagu

Türklerde İslamiyet öncesi dönemde “yuğ” adı verilen ölüm törenlerinde söylenen şiirlere sagu denir. Bu şiirlerde ölen kişinin kahramanlıkları, iyilikleri, onun ölümünden duyulan üzüntü dile getirilir. Sagunun İslamiyet’in kabulünden sonraki dönemde halk şiirindeki karşılığı “ağıt”, divan şiirindeki karşılığı “mersiye”dir. Dîvânü Lugâtî’t-Türk’te iki sagu örneği bulunmaktadır.

Sagu adlı metinde ölen bir kişinin ardından onun iyiliği, yiğitliği ve cömertliği anlatılmaktadır:

Erdi aşın taturgan

Yavlak yağığ kaçurgan

Oğrak süsin kaytargan

Bastı ölüm ahtaru

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Sagudaki kahramanın kişilik özelliklerini belirleyiniz.
2. Metnin temasını belirleyiniz.
3. Metnin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
4. Metni sagu yapan özellikleri belirleyiniz.
5. Sagudaki toplumsal ve kültürel değerlerle yaşadığınız toplumun değerlerini karşılaştırınız.
6. *Sagu* adlı metni *Koşuk* adlı metinle biçim, üslup ve içerik yönünden karşılaştırınız.

	Sagu	Koşuk
Biçim		
Üslup		
İçerik		

Etkinlik

*Turgan uluğ ıslaka
Tirgi urup aşıla
Tumluğ kadir kıslaka
Kodtı eriğ umduru*

- a. Dörtlüğün ölçüsünü, uyak düzenini, uyak ve redifle ini belirleyerek aşağıdaki tabloda ilgili yerlere yazınız.

Ölçü	
Uyak düzeni	
Uyak	
Redif	

- b. Dörtlükteki çıkış noktaları aynı veya birbirine yakın olan ünsüzleri belirleyiniz.
- c. Dörtlükteki asonansları belirleyiniz.
- ç. Belirlediğiniz söyleyiş özelliklerinin şiirin ahengine katkısını değerlendiriniz.

Hazırlık

Dile getirilmek istenen düşüncenin kimi zaman sembollerle anlatılmasının nedeni ne olabilir? Tartışınız.

3. Metin

AY TOLDI İLİGKE TİL ERDEMİN SÖZ ASIGLARIN AYUR

(...)

İLİG SU'ALİ AY TOLDIKA
yana aydı söznüng öküşi neçe
azı ma neçe ol manga ay aç

AY TOLDI CEVABI İLİGKE
bu ay toldı aydı öküş söz ol ol
ayıtmadı sözlep irikse köngül

bu az söz ol ol kim ayıtmışka öz
cevab birse sözke yanut kılsa söz

mungar mengzetü aydı şa'ir sözün
tilin söz bile tüzdi açtı yüzün

sözüg yakşı sözle idi saknu öz
ayıttukta sözle yana terkin üz

öküş söz eşitgil telim sözleme
ukuş birle sözle bilig birle tüz
(...)

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

asıg: Fayda.

aymak: Söylemek.

ilig: Hükümdar.

irikmek: Bıkmak, usanmak.

öküş: Çok.

telim: Çok.

terkin: Çabuk, hemen.

ukuş: Akıl.

üzmek: Kesmek, bitirmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Geçiş Dönemi Türk Şiiri

X. yüzyıldan itibaren kitleler hâlinde İslamiyet'i kabul etmeye başlayan Türklerin İslamiyet etkisinde köklü bir edebî gelenek oluşuncaya kadar verdiği eserler, geçiş dönemi ürünleridir. Bu dönem eserlerinde Uygur ve Arap alfabesi kullanılmış, Arapça ve Farsça sözcüklere yer verilmiştir. Şiirde Arap ve Fars edebiyatlarından alınan nazım biçimleriyle daha çok dinî-tasavvufi-ahlaki konular işlenmiştir. Karahanlı (Hakaniye) Türkçesi ile yazılan bu dönem eserlerinden en çok tanınanları *Kutadgu Bilig*, *Dîvânü Lugâtî't-Türk*, *Atebetü'l Hakayık* ve *Dîvan-ı Hikmet*'tir.

“Kutlu Olma Bilgisi” anlamına gelen *Kutadgu Bilig*, Yusuf Has Hacıp tarafından 1069 yılında yazılmıştır. İslamiyet’in Kabulünden Sonraki Türk Edebiyatı’na ait, bilinen ilk yazılı eserdir. Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Han’a sunulan bu didaktik eser, siyaset-name türünün Türk edebiyatındaki ilk örneği olarak kabul edilir. Yazıldığı dönemin sosyal ve siyasi anlayışını yansıtan eser, aruz ölçüsüyle mesnevi tarzında yazılmıştır.

İslamiyet’in Kabulünden Sonraki Türk Edebiyatı’na ait, bilinen ilk yazılı eser *Kutadgu Bilig*’dir.

Yusuf Has Hacıp Heykeli,
Balasagun-Kırgızistan

Alegorik bir eser olan *Kutadgu Bilig*, dört sembolik kişiliğin karşılıklı konuşmaları şeklinde oluşturulmuştur. Bu kişilerden hükümdar olan Kün Togdı (Gün Doğdu) adaleti, vezir olan Ay Toldı (Dolunay) mutluluğu, bilge olan Ögdülmiş (Övülmüş) aklı, derviş olan Odgurmuş (Uyanmış) akıbeti temsil etmektedir.

Eser; Allah, peygamber, dört halife ve eserin sunulduğu kişinin övgüleriyle başlar. Eserde adalet, doğruluk, iyilik, erdem, akıl, bilgi, zaman, mutluluk, halkla ve devlet görevlileriyle münasebetler gibi konularda bilgiler verilir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Kutadgu Bilig*’de anlatılanların bugün için de yol gösterici olma niteliğini koruması eserin hangi özelliğini göstermektedir? Açıklayınız.
2. Metni dil ve anlatım özellikleri açısından inceleyiniz.
3. *Kutadgu Bilig*’deki bazı sözcükler, bugün yazı dilimizde kullanılmamakla birlikte ağızlarda yaşamaktadır. Bu durumun nedeni ne olabilir? Tartışınız.
4. Şiirde ahengi sağlayan öğeleri belirleyerek bunların şiire katkısını değerlendiriniz.
5. Metin konu bakımından hangi şiir türünü örneklemektedir? Açıklayınız.
6. Aşağıdaki tabloda *Kutadgu Bilig*’deki kişilerle bu kişilerin temsil ettikleri kavramları eşleştiriniz.

Kün Togdı	mutluluk
Ay Toldı	akıl
Odgurmuş	adalet
Ögdülmiş	akıbet

Şairin Biyografisi

Yusuf Has Hacıp (XI. yy.): Balasagun’da (Kuz Ordu adı da verilen Karahanlı şehri) doğan şairin hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır. Ancak *Kutadgu Bilig*’de yer alan bazı bölümlerde şairle ilgili birtakım bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Asıl adı Yusuf olan şair, iyi bir eğitim görmüştür. Arapça ve Farsça öğrenmiş, devrinin dinî ve dünyevi ilimlerinde yüksek bir düzeye erişmiştir. Okuyana hem bu dünya hem de ölümden sonraki hayat için bilgi verici ve yol gösterici olması amacıyla *Kutadgu Bilig* adlı mesneviyi yazmıştır. Eserinde sergilediği dil ustalığı, yaşadığı dönemin Türkçesinin inceliklerine hâkim olduğunu göstermektedir.

Hazırlık

Bugün Türkçede altı yüz bini aşkın söz varlığı (söz, deyim, terim ve ad) bulunmaktadır. Kullanılan söz varlığı ile kültür arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Tartışınız.

DİVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'ten

4. Metin

adhırışdı: "olar iki adhrışdı= o, iki arkadaş birbirinden ayrıldı" (adhrışur – adhrışmak). Şu parçada dahi gelmiştir:

Tümen çeçek tizildi
Bükünden ol yazıldı
Öküş yatıp üzeldi
Yerde kopa adhrışur

"Tümen tümen çiçek dizildi, tomurcuklarından yayıldı, -yer altında- çok yatarak sıkıldı, yerden biterek ayrışır."

(...)

konuk: Misafir. Şu parçada dahi gelmiştir:

Bardı eren konuk bulup kutka sakar
Kaldı alığ oyuk körüp evni yıkar

"Konuk bulunduğu zaman uğurlu sayan adamlar gitti. Karşıdan bir karaltı görseler -konuk geliyor diye- çadırını yıkıp gidenler kaldı."

(...)

tamga: Denize, göle veya dereye dökülen suyun bir kolu. Gemilerin demir attıkları iskele veya limana da "tamga" denir. Şu beyitte dahi gelmiştir:

Tamga suvı taşra çıkıp tagığ öter
Artuçları tegre önüp tizgin yeter

"Bu suyun kolu dışarıya çıkarak dağı geçer; çevresinde at dizgini gibi sıra sıra ardış yetişir."

Dîvânu Lugât-it-Türk Tercümesi I, Çeviren: Besim Atalay (Kısaltılmıştır.)

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Kâşgarlı Mahmut , XI. yüzyılda yaşamış bir Türk dilcisidir. Onun “Türk Dilleri Sözlüğü” anlamına ge-len *Dîvânü lugâti’t-Türk* adlı eseri, Türkçenin ilk sözlüğüdür. Eser; Türk milletinin dili, edebiyatı, inanç-ları, yaşadığı yerler, yaşam tarzı hakkında da bilgiler veren ansiklopedik bir sözlüktür.

Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla 1072-1074 yılları arasında yazılan *Dîvânü lugâti’t-Türk*’te Ba-lasagun’u merkeze alan bir dünya haritası da vardır. Eserde hem hece ölçüsü ve dörtlük biçiminde hem de aruz ölçüsüyle ve beyitler hâlinde şiir parçalarına rastlanmaktadır:

Tamga suvı taşra çıkıp tağığ öter

Artuçları tegre önüp tizgin yeter

Sözlü gelenekte yaşayan eski Türk şiirine ait örneklerle atasözü özelliği taşıyan savlar da yazılı ola-rak ilk defa bu eserde yer almıştır:

Agılda oglak togsa arıkda otı öner (Ağılda oğlak doğsa ırmakta otu biter.).

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinde “adhırsdı” madde başının açıklamasında verilen dörtlüğün ait olduğu şiir türünü gerek-çesiyle belirtiniz.
2. Metinde “konuk” ve “tamga” sözcüklerinin açıklamalarında beyit nazım birimine yer verilmesini dönem özellikleri açısından değerlendiriniz.
3. Metindeki şiirleri dil ve anlatım özellikleri açısından inceleyiniz.
4. Dîvanu lügâti’t-Türk’ünTürk edebiyatı açısından önemini belirtiniz.

a. TRT’nin hazırlattığı *Asya’nın Kandilleri-Kâşgarlı Mahmut* adlı belgeseli izleyiniz.

b. Belgeselden öğrendiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yazarın Biyografisi

Kâşgarlı Mahmut (XI. yy.): Hayatı hakkındaki sınırlı bilgilere *Dîvânü Lugâti’t-Türk* adlı eserinden ulaşılmaktadır. Karahanlı ülkesinin baş-kenti olan Kaşgar’da doğmuştur. Doğum ve ölüm tarihi belli değildir. Soylu bir aileden olan Kaşgarlı Mahmut’un ataları Emirler diye bilinen Karahanlı beyleridir. Yaşadığı devirde iyi bir eğitim almış, büyük bir dil bilgini olmuştur. *Dîvânü Lugâti’t-Türk* adlı eserini Bağdat’ta tamam-layıp Halife Ebulkasım Abdullah’a sunmuştur. Bu eserinde Türkçeye verdiği önemle ilk dil milliyetçilerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Kâşgarlı Mahmut (temsili)
(XI. yy.)

Hazırlık

İnsan yaşamında bilgiye gereken değerin verilir verilmemesini tartışınız.

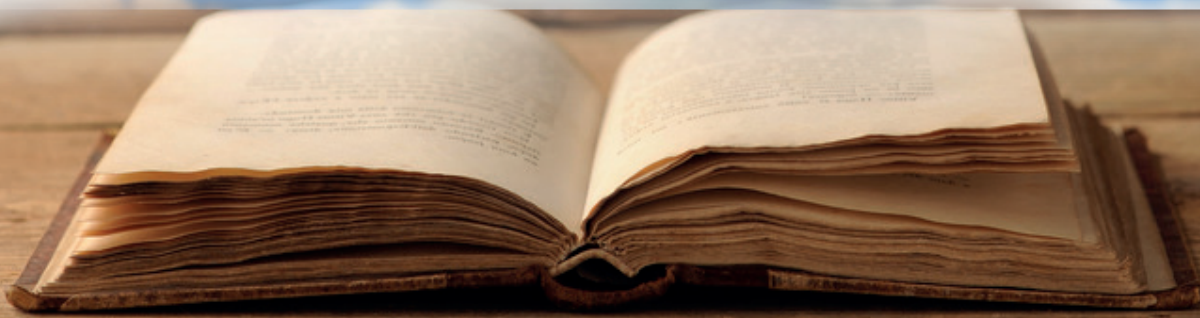
BİLGİNİN FAYDASI VE BİLGİSİZLİĞİN ZARARI HAKKINDA

5. Metin

biligdin urur men sözümke ula
biligligke ya dost özüngni ula
bilig birle bulnur saadet yolu
bilig bil saadet yolını bula
(...)
bilig birle alim yokar yokladı
biligsizlik erni çökerdi kodı
bilig yind usanma bil ol hak resul
bilig çinde erse siz arkang tidi
(...)
biliglig kereklig sözüg sözleyür
kereksiz sözini kömüp kizleyür
biligsiz ne aysa ayur ukmadın
anın öz tili öz başını yiyür
(...)

Edib Ahmed Yüknekî, Atebetü'l-Hakayık (Kısaltılmıştır.)
Hazırlayan: Reşid Rahmetî Arat

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ukmak: Anlamak.

ul: Temel.

ulamak: Ekleme, bağlamak.

yindmek: Aramak.

yokar: Yukarı.

yoklamak: Çıkmak, yükselmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

“Hakikatlerin Eşiği” anlamına gelen *Atebetü'l-Hakayık* adlı eser, Edip Ahmet Yükneki tarafından yazılmıştır. Eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte XII. yüzyılın sonlarında veya XIII. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir.

Eser, aruz ölçüsüyle ve bölümler hâlinde yazılmıştır; manzum ve didaktiktir. Bir ahlak ve öğüt kitabı olan eserde dönemine göre yalın bir dil kullanılmış, düşünceler kimi zaman ayet ve hadislerle desteklenmiştir.

Kitapta asıl konuya geçilmeden önce Allah’a, peygambere, dört halifeye ve eserin sunulduğu kişiye övgü bölümleriyle kitabın yazılma sebebi hakkında bilgi verilen bölüm vardır. Beyitlerle yazılan bu bölümlerden sonra bilginin faydası ve bilgisizliğin zararı, dilin korunması, dünya hayatı, cömertlik ve cimrilik, alçakgönüllülük ve kibir, açgözlülük, iyilikler ve zamanla ilgili bölümler gelir. Bu bölümlerdeki şiirler dörtlüklerle kurulmuştur:

biligdin urur men sözümke ula
biligligke ya dost özüngni ula
bilig birle bulnur saadet yolu
bilig bil saadet yolını bula

Bir ahlak ve öğüt kitabı olan *Atebetü'l-Hakayık*’ta dönemine göre yalın bir dil kullanılmış, düşünceler kimi zaman ayet ve hadislerle desteklenmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. “biligsiz ne aysa ayur ukmadın / anın öz tili öz başını yiyür” dizelerinden ne anladığınızı açıklayınız.
2. Okuduğunuz şiirde ilimle ilgili hadise yer verilmesini metnin yazıldığı dönem özelliği açısından değerlendiriniz.
3. Metnin temasını belirleyiniz.
4. Metinde ahengi sağlayan unsurları belirleyiniz.
5. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyerek aşağıdaki ilgili alanlara yazınız.

Açık ileti	
Örtük ileti	

Şairin Biyografisi

Edip Ahmet Yükneki (XII-XIII. yy.): Hayatı hakkında bilgiler çok azdır. Doğduğu Yüknek şehrinin nerede olduğu bile saptanamamıştır. *Atebetü'l-Hakayık* adlı eserinden şairin Arapça ve Farsça bildiği, çağının dinî ilimlerinde bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bu esere eklenmiş, yazarı bilinmeyen bir dörtlükte Edip Ahmet Yükneki’nin doğuştan görme engelli olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Şairin *Atebetü'l-Hakayık* adlı eseri *Kutadgu Bilig* ve *Dîvânü Lugâtî’t-Türk*’ten sonra Karahanlı Türkçesiyle yazılmış üçüncü büyük eser olarak kabul edilmektedir.

Hazırlık

İlahi aşkın şiir yoluyla anlatılması ile neler amaçlanmış olabilir? Tartışınız.

HİKMET

İşking kıldı şeydâ meni cümle âlem bildi meni
Kayğum sensen tûni küni mence sen ok kereksen

Teâlallah zihî ma'ni sen yaratting cism ü cânını
Kullık kılâm tûni küni mence sen ok kereksen

Közüm açdım seni kördüm küll köngülün senge berdim
Uruğlarım terkin kıldım mence sen ok kereksen

Sözlesem men tilimdesen közlesem men közümdesen
Könglümde hem cânımdasen mence sen ok kereksen

Fedâ bolsun senge cânım töker bolsang benim kanım
Men kulungmen sen sultânım mence sen ok kereksen

Alimlerde kitâp gerek sûfilerde mescid gerek
Mecnûn'larğa Leylâ gerek mence sen ok kereksen

Gafillerde dünyâ gerek âkillerde ukbâ gerek
Vâizlerde minber gerek mence sen ok kereksen

Alem barı uçmağ bolsa cümle hûrlar karşı kelse
Allah mence ruzı kılsa mence sen ok kereksen

Uçmağ kirem cevân kılâm ne hurlarğa nazar kılâm
Anı munı men ne kılâm mence sen ok kereksen

Hâce Ahmed benim atım tûni küni yanar otım
İki cihânda ümidim mence sen ok kereksen

6. Metin

**Hoca Ahmed Yesevi, *Divan-ı Hikmet*
Hazırlayan: Hayati Bice**

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

cevân kılmak: Gezinmek, dolaşmak.

hûr: Huri.

ışk: Aşk.

küll: Bütün.

kün: Gündüz.

ma'ni: Mana, anlam.

ok: Sırf, sadece, muhakkak.

şeyda: Aşktan aklını yitirmiş, divane.

tün: Gece.

uçmağ: Cennet.

ukbâ: Ahiret, öbür dünya.

uruğ: Akraba.

zihi: Ne güzel, ne iyi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Hoca Ahmet Yesevi'nin "hikmet" adı verilen dinî-tasavvufi şiirleri *Divan-ı Hikmet* adıyla bir araya toplanmıştır. Çoğu dördlüklerden oluşan ve hece ölçüsüyle yazılan hikmetlerin bir kısmı *Hikmet* adlı metinde olduğu gibi beyitler hâlinde ve aruz ölçüsüdür.

Dinî-ahlaki öğütler veren *Divan-ı Hikmet*, dinî-tasavvufi halk şiirinin öncü eseridir. *Divan-ı Hikmet*'te ilahi aşk, peygamber sevgisi, dinin esasları, tasavvuf, nefis terbiyesi, kötülüklerden sakınma gibi konular işlenmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Hoca Ahmet Yesevi "menge sen ok kereksen" diye kime seslenmektedir? Onun uğruna nelerden vazgeçmektedir?
2. Okuduğunuz şiirin temasını belirleyiniz.
3. Metni dil ve anlatım özellikleri açısından inceleyiniz.
4. Şiirde ahengi sağlayan öğeleri belirleyerek bunların şiire katkısını değerlendiriniz.
5. Geçiş Dönemi ürünlerinden okuduğunuz metinleri, eserlerin yazıldığı dönemin edebî, siyasi, toplumsal ve kültürel şartlarının eserlere etkileri açısından değerlendiriniz.
6. Kâşgarlı Mahmut'un doğumunun 1000. yıl dönümü (2008) ve Hoca Ahmet Yesevi'nin ölümünün 850. yıl dönümü (2016) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından tüm dünyada anma programları arasına alınmıştır.

Bu bilgiden hareketle Kâşgarlı Mahmut'un ve Hoca Ahmet Yesevi'nin yazdıklarının niteliğiyle ilgili nasıl bir sonuca ulaşılabilir? Açıklayınız.

Etkinlik

- a. TRT'nin hazırlattığı *Asya'nın Kandilleri-Hoca Ahmet Yesevi* adlı belgeseli izleyiniz.
- b. Belgeselden öğrendiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Şairin Biyografisi

Hoca Ahmet Yesevi (XII. yy.): Bugünkü Kazakistan'ın Çimkent şehri yakınlarındaki Sayram kasabasında doğdu. Yesi şehrine gelerek buraya yerleşti ve burada tasavvuf büyüklerinden Arslan Baba'ya bağlandı. Arslan Baba'nın ölümünden sonra dönemin önemli bir ilim merkezi olan Buhara'ya gitti ve burada devrin büyük bilgin ve mutasavvıfı İsmail Hamedani'nin öğrencisi oldu. Yusuf Hamedani'nin ölümünden sonra Yesi şehrine döndü ve ölene kadar burada yaşadı. Kendi adıyla anılan Yeseviyye tarikatını kurdu. Bilinen ilk Türk mutasavvıfı olan Ahmet Yesevi, hayattayken de ölümünden sonra da Türklerin yaşadığı coğrafyaları etkileyerek Pir-i Türkistan, Hâce-i Türkistan gibi unvanlarla anıldı. Başta Yunus Emre olmak üzere pek çok şairi etkiledi. Tasavvufi görüşlerini yaymak için söylediği dördlükler *Divan-ı Hikmet* adlı eserinde toplanmıştır.

Hoca Ahmet Yesevi (temsili)
(XII. yy.)

Hazırlık

1. Yüzyıllar önce şiir söyleyen Yunus Emre'nin bugün geniş çevrelerce tanınmasının ve sevilmesinin nedeni ne olabilir? Tartışınız.

İLAHİ

İşkun aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinürem ne yokluga yirinürem
İşkunıla avınıram bana seni gerek seni

İşkun âşıklar öldürür ışk denizine taldurur
Tecelliyile toldurur bana seni gerek seni

İşkun zencîrini üzem delü olam taga düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni

Eger beni öldüreler külüm göge savurular
Topragum anda çağıra bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek ahilere âhret gerek
Mecnûn'lara Leylâ gerek bana seni gerek seni

Ne Tamu'da yir eyledüm ne Uçmak'da köşk bağladum
Senün için çok agladum bana seni gerek seni

Cennet Cennet didükleri bir ev ile bir kaç Hûrî
İsteyene virgil anı bana seni gerek seni

Yûsuf eger hayâlünü düşde göreydi bir gice
Terk ideyidi mülklerin bana seni gerek seni

Yûnus çağururlar adum gün geçdükçe artar odum
İki cihânda maksûdum bana seni gerek seni

7. Metin

**Yunus Emre, Yunus Emre Divânı
Hazırlayan: Mustafa Tatçı**

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ahî: 1. Kardeş. 2. Ahilik teşkilatından olan.

od: Ateş.

dün: Gece.

tamu: Cehennem.

endîşe: Düşünce.

üzmek: Kırarak, koparmak.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Şiiri

Bu dönemde Türk şiiri, halk şiiri ve divan şiiri olmak üzere iki koldan ilerlemiştir.

Halk Şiiri

Kökleri İslamiyet öncesi Türk şiirine dayanan, İslamiyet'in kabulünden sonra halk arasında gelişen sözlü şiir geleneğidir. Sonradan yazıya geçirilmiştir. Halkın duygu ve düşünceleri sade bir dille, "parmak hesabı" da denen hece ölçüsüyle dile getirilmiştir. Nazım birimi dördlüktür. Genellikle yarım uyak kullanılmıştır. Dinî-tasavvufi, anonim ve âşık tarzı halk şiiri olmak üzere üçe ayrılır.

Halk Şiiri	
Nazım Biçimleri	Nazım Türleri
Anonim Halk Şiiri Mânî, Türkü	Dinî-Tasavvufi Halk Şiiri İlahi, Nefes, Nutuk, Şathiye, Devriye
Âşık Tarzı Halk Şiiri Koşma, Semai, Varsağı, Destan	Anonim Halk Şiiri Ninni, Ağıt Âşık Tarzı Halk Şiiri Güzelleme, Koçaklama, Taşlama, Ağıt

Dinî-Tasavvufi Halk Şiiri

Dinin tasavvufi yorumunu temel alan; tekkelerde, dergâhlarda yetişen dervişler tarafından ilahi aşkla dini yaymak için söylenen şiirlerdir. Bu şiirler, dinî törenlerde ezgili olarak okunur. Dinî-tasavvufi halk şiirinin (tekke şiiri) başlıca temsilcileri Yunus Emre, Eşrefoğlu Rumi, Hacı Bayram Veli, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Ümmi Sinan, Aziz Mahmut Hüdayi, Niyazi-i Mısri ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır.

Dinî-Tasavvufi Halk Şiiri Nazım Türleri

Dinî-tasavvufi halk şiirinin kendine özgü nazım türleri vardır. Bunlar; ilahi, nefes, nutuk, devriye ve şathiyedir.

İlahi

Allah'ı övmek için veya dinî-ahlaki konularda söylenen şiirlere ilahi denir. İlahiler, dinî törenlerde ezgiyle okunur. Hece ölçüsünün genellikle 7'li, 8'li, 11'li kalıplarıyla oluşturulur. Az da olsa aruzla yazılanları vardır. İlahi türü tarikatlara göre farklı adlandırılır. İlahiye Mevlevilerde ayin, Bektaşilerde nefes denir. Yunus Emre ilahi türünün en tanınmış temsilcisidir.

Metni Anlama ve Çözümleme

- Okuduğunuz ilahide şairin "sen" diye hitap ettiği kimdir, onun uğruna nelerden vazgeçmektedir?
- Okuduğunuz ilahinin temasını belirtiniz.

3. Metnin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
4. Şiirdeki manevi ve evrensel değerleri belirleyiniz.
5. Şiirdeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.

1. Etkinlik

İlahi adlı şiirdeki ahenk unsurlarını belirleyerek aşağıdaki tabloda ilgili yerlere yazınız.

Ölçü	
Uyak	
Redif	
Asonans	
Aliterasyon	
Kelime tekrarı	

2. Etkinlik

- a. Yunus Emre'nin ilahisinin dinî-tasavvufi şiir geleneği içindeki yerini değerlendiriniz.
- b. Aşağıdaki bilgiden hareketle Yunus Emre'nin şiirlerinin niteliğiyle ilgili nasıl bir sonuca ulaşılabilir? Tartışınız.
Yunus Emre'nin doğumunun 753. yılı (1991) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından tüm dünyada anma ve kutlama programları arasına alınmış, ülkemizde de "Yunus Emre Sevgi Yılı" olarak ilan edilmiştir. Daha sonra Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından, Hacı Bektaş Veli'nin vefatının 750. yıldönümü, Yunus Emre'nin 700. yıldönümü ve Ahi Evran'ın doğumunun 850. yıldönümü olması sebebiyle 2021 yılı bu isimleri anma yılı ilan edilmiştir. Ülkemizde de 2021 yılı "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak ilan edilmiştir.

Yunus Emre
(temsili)
(1241[?]-1320[?])

Şairin Biyografisi

Yunus Emre (1241[?]- ö.1320[?]): Hayatı hakkında bilgiler çok az ve kesinlikten uzaktır. XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu'nun siyasi kargaşa, savaş, kuraklık ve kıtlık içinde olduğu bir dönemde yaşadığı söylenebilir. Böyle bir ortamda şair, şiirleriyle halka umut aşılamaya çalışmıştır. Tasavvuf edebiyatının temsilcilerinden olan şair; şiirlerinde çoğunlukla ilahi aşk, sevgi, hoşgörü gibi temaları vahdetivücut anlayışına uygun biçimde işlemiştir. Hoca Ahmet Yesevi'den etkilenmiş, kendinden sonra gelen pek çok şairi güçlü dili ve söyleyişiyle etkilemiştir. Çağına göre yalın bir dille söylediği şiirleri, özellikle ilahileri, halkın arasında yayılmıştır. Şiirleri ahenk, anlam, düşünce yönünden güçlü ve zengindir. *Risaletü'n-Nushiyye* adlı mesnevisi ile diğer şiirlerinin toplandığı *Divan'* ı vardır.

Hazırlık

Dinî öğretilerin bazı dinî çevrelerde şiir biçiminde söylenmesinin nedeni ne olabilir? Tartışınız.

NEFES

8. Metin

Güzel âşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

Yemeyenler kalır nâçar
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Bu dervişlik bir dilektir
Bilene büyük örnektir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi

Erelim Ali sırrına
Çıkalım meydan yerine
Can ü başı Hak yoluna
Koyamazsın demedim mi

Âşıklar harabât olur
Hak yanında kıymetl'olur
Muhabbet candan tatl'olur
Doyamazsın demedim mi

Pîr Sultan Abdal şâhımız
Hakka ulaşır râhımız
Onik'imâm katarımız
Uyamazsın demedim mi

Pir Sultan Abdal

Pir Sultan Abdal, Hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

harabât: 1. Yıkık dökük. 2. Meyhane.

râh: Yol.

meydan: Tarikat töreninin yapıldığı oda.

yen: Giysi kolu.

nâçar: Çaresiz.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Nefes

Alevi-Bektaşî tekke ve meclislerinde özel ezgilerle okunan, tarikatın inançlarını yansıtan ilahilere nefes denir. Nefeslerde genellikle tasavvufî dünya görüşündeki vahdetivücut ilkesi, tarikat kuralları konu edilir; Hz. Muhammed ve Hz. Ali övülür. Sade bir dil kullanılır. Nazım birimi dördlüktür. Hece ölçüsünün genellikle 7'li, 8'li, 11'li kalıplarıyla oluşturulur. Az da olsa aruzla yazılanları da vardır. Pir Sultan Abdal, dinî-tasavvufî halk şiirinde nefesleriyle tanınan başlıca şairlerdendir. Pir Sultan Abdal'a ait *Nefes* adlı metinde nefes nazım türünün özelliklerine uygun olarak dördlük nazım birimi ve sade bir dil kullanılmıştır. Yine bu nazım türünün özelliklerini yansıtan "*Erelim Ali sırrına*", "*Onik'imâm katarımız*" dizelerinde de Hz. Ali ve ehlibeyte bağlılık dile getirilmiştir.

Dinî-tasavvufî halk şiirinin ilahi ve nefesten başka diğer nazım türleri şu şekilde sıralanır:

Nutuk: Tarikata yeni girenlere tarikat adabını öğretmek amacıyla söylenen şiirlerdir.

Devriye: Evrenin ve insanın Allah'tan gelip Allah'a dönmesi felsefesine göre bu devir evrelerini anlatan şiirlerdir.

Şathiye: Tasavvuf konularını mizahlı bir biçimde işleyen, coşku hâlinde söylenen şiirlerdir. Görünüşte saçma sanılan bu şiirler, tasavvufla ilgili türlü kavramları mecazlı bir biçimde dile getirmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinde "*Yensiz yakasız gömlektir / Giyemezsin demedim mi*" dizeleri ile anlatılmak istenen nedir?
2. *Nefes* adlı metnin temasını belirleyiniz.
3. Şiirde konuşan, şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği kişi ya da varlığa **söyleyici** denir. Şair, her şiirde bir söyleyici belirler. Bu söyleyici şairin kendisi değildir, yalnızca o şiire özgü başka bir kişi ya da varlıktır. Görevi ve varlığı o şiiri söylemekten ibarettir.
Yukarıda verilen bilgilerden hareketle *Nefes* adlı metindeki söyleyiciyi ve söyleyici ile hitap edilen kişi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.
4. Şiirde ahengi sağlayan unsurları belirleyerek bunların şiire katkısını değerlendiriniz.
5. *İlahi* adlı metin ile *Nefes* adlı metni tür, biçim, içerik, dil ve anlatım yönlerinden karşılaştırınız.

Pir Sultan Abdal (temsili)
(XVI. yy.)

Şairin Biyografisi

Pir Sultan Abdal (XVI. yy.): Hayatı hakkında bilgiler çok azdır. Bazı şiirlerinden anlaşıldığına göre asıl adı Haydar'dır. Şairin ailesinin Horasan'ın Hoy şehrinde gelerek Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz köyüne yerleştiği rivayet edilmektedir. Alevi-Bektaşî şiirinin önde gelen temsilcilerindendir. Doğayı ve sosyal konuları işlediği şiirlerinin yanı sıra Allah, Peygamber, Hz. Ali, on iki imam ve ehlibeyit sevgisini işlediği nefesleriyle de tanındı. Şiirleri daha çok sözlü gelenekte yaşatılarak günümüze ulaştı. Yunus Emre ve Hatayi'den (Şah İsmail) etkilenen şair, kendinden sonra gelen pek çok ozanı etkiledi. Çağına göre yalın dille söylediği şiirleri; genellikle hecenin yedili, sekizli ve on birli kalıplarında ve koşma biçimindedir.

Hazırlık

Anonim ürünler günümüze kadar nasıl ulaşmış olabilir? Tartışınız.

MÂNİ

I

Kebabı köz öldürür
Sürmeyi göz öldürür
Yiğidi kılıç kesmez
Bir kötü söz öldürür

II

Düşeli garip ile
Aşk ile düştüm dile
Dediler yazık sana
Yar seni bilmez bile
Düşürmesin kimseyi
Mevlâ böyle müşkile

III

Güldüğümü
Açılır gül düğümü
Ben bu aşka düşeli
Kim görmüş güldüğümü

9. Metin

Kilisli Rifat Bilge, Mâniler Hazırlayan: Atâ Çatıkkaş

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Anonim Halk Şiiri

Halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getiren, zamanla ilk söyleyicisi unutulmuş halka mal olan şiirlerdir. Bu şiirlerin farklı yörelerde farklı söyleyiş biçimlerine rastlamak mümkündür. Anonim halk şiiri nazım biçimleri mânî ve türkü, nazım türleri ise ninni ve ağıttır.

Anonim Halk Şiiri Nazım Biçimleri

Mânî

Genellikle hecenin yedili ölçüsüyle söylenen; üçüncü dizesi serbest, diğerleri kendi aralarında uyaklı dört dizeden oluşan anonim halk şiiridir. Mânilerde ilk iki dize doldurma dizeler veya hazırlık dizeleri olup asıl söylenmek istenen son iki dizededir. Bu özelliklere uymayan mâniler olduğu gibi söyleyeni belli olan mâniler de vardır. Sevgi, aşk, ayrılık, özlem başta olmak üzere pek çok tema mânilerde işlenmiştir.

Halk arasında mânî söylemek için genellikle “mânî yakmak” deyimini kullanılır. Mânî söyleyenlere “mânici” veya “mânî yakıcı” denir. Mânilerin özel bir ezgi ile söylendiği de olur. Konularına göre mektup mânileri, ramazan mânileri, sevda mânileri, gurbet mânileri, satıcı mânileri, niyet mânileri şeklinde adlandırılır. Mânî söylemek, Türklerin yaşadığı birçok yerde yüzyıllarca canlı biçimde yaşatılan bir gelenektir. Ekinde, harmanda, düğünde, çeşitli törenlerde, toplantılarda söylenen mânilerle yaşatılan bu geleneğin bugün için yaygınlığı ve önemi azalmıştır.

Mâni Türleri

Mâniler; yapılarına (uyak ve dizelerine) göre **düz, artık, kesik ve karşılıklı mâniler** biçiminde sınıflandırılır:

Düz (Tam) Mâni: Yedişer heceli dört dizeden oluşan mânilerdir. Bu mânilerde üçüncü dize serbest, diğer dizeler kendi aralarında uyaklıdır (aaba). En yaygın mâni biçimidir:

<i>Kebabı köz öldürür</i>	a	}	7'li hece ölçüsü
<i>Sürmeyi göz öldürür</i>	a		
<i>Yiğidi kılıç kesmez</i>	b		
<i>Bir kötü söz öldürür</i>	a		

Artık (Yedekli) Mâni: Düz mâniye aynı uyakla başka dizeler eklenerek söylenen mânidir:

Düşeli garip ile
Aşk ile düştüm dile
Dediler yazık sana
Yar seni bilmez bile
Düşürmesin kimseyi
Mevlâ böyle müşkile

Kesik (Cinaslı, Ayaklı) Mâni: İlk dizesi yedi heceden az ve uyakları cinaslı olan mânilerdir. Bu tür mânilerde ilk dize cinaslı uyağı oluşturan sözcüktür, buna "ayak" da denir. İlk dizesi yedi heceden oluşan veya artık dizeleri olan cinaslı mâniler de vardır:

Güldüğümü → Ayak (Cinaslı kullanılacak sözcük)

Açılır gül düğümü
Ben bu aşka düşeli
Kim görmüş güldüğümü

Karşılıklı Mâniler (Deyiş): İki kişinin veya iki grubun karşılıklı olarak söylediği mânilerdir. Bunlar, sorulu-cevaplı biçimde olabileceği gibi atışma biçiminde de olabilir. Bu tür mânilerde mâninin kimin ağzından söylendiği belirtilebilir:

Kız tarafı:

Hoş geldiniz, hoş geldiniz
Bereket getirdiniz
Varsa bir niyetiniz
Çekinmeden deyiniz

Görücü:

Tellidir süpürmeniz
Gülle dolu bahçeniz
Niyetimiz bellidir
Kızınızı isteriz

Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz mânilerin temalarını belirleyiniz.
2. III numaralı mânideki sanatlı söyleyişi belirleyerek bu söyleyişin anlama katkısını ifade ediniz.
3. III numaralı mânideki cevap beklemeyen soru cümlesinin anlama katkısını ifade ediniz.
4. Okuduğunuz mânilerde ahengi sağlayan öğeleri (ölçü, uyak, redif, asonans, aliterasyon, sözcük tekrarı vb.) belirleyerek bunların mânilere katkısını değerlendiriniz.

1. Etkinlik

I

Ana başa taç imiş
Her derde ilaç imiş
Bir evlat pir olsa da
Anaya muhtaç imiş

II

A benim bahtiyârım
Gönülde tahtı yârim
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yârim

- a. Yukarıdaki mânilerin benzer özelliklerini belirleyiniz.
- b. Mânilerin temalarını belirleyerek bu temaların evrensel olup olmadığını tartışınız.

2. Etkinlik

I

Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılık olmasaydı

II

Düşde gör
Hayâlde gör düşde gör
Düşenin dostu olmaz
Hele bir yol düş de gör

III

Şu dağlar garip dağlar
İçinde garip ağlar
Kimse garip ölmesin
Garip için kim ağlar
Ağlarsa anam ağlar
Gerisi yalan ağlar

- a. Biçimsel özelliklerinden hareketle yukarıdaki mânilerin türlerini belirleyiniz.
- b. Mânilerde geçen atasözlerini belirleyiniz.
- c. Bu atasözlerinin mânilere katkısını değerlendiriniz.

3. Etkinlik

I

Bahçenin yolu pıtrak
Yârim güldür, ben yaprak
Zenginliğe özenme
Dünya bir avuç toprak

II

Bağ bana
Bahçe sana bağ bana
Değme zincir kâr etmez
Zülfün teli bağ bana

- a. Yukarıdaki mânileri yapılarına göre inceleyerek türlerini belirleyiniz.
- b. Yukarıdaki mânileri tema, konu ve ahenk öğelerinin kullanılışı açısından karşılaştırınız.

Hazırlık

1. "Türkü yakmak" deyiminden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

2. Şairim

Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası
Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Yukarıdaki dizelerde türkülerle ilgili olarak ne anlatılmak istenmiş olabilir? Tartışınız.

10. Metin

ERZURUM DAĞLARI KAR İLE BORAN

Erzurum dağları kar ile boran
Aldı yüreğimi dert ile verem
Sizde bulunmaz mı bir kurşun kalem
Yazam arzuhalimi yâre gönderem

Uy beni beni beni
Belâlım beni
Satarım bu canı da
Alırım seni
Çıkayım dağlara da
Kurt yesin beni

Dört yanımı gurbet sardı tel ilen
Yaslı yaslı bayram yaptım el ilen
Göz göz oldu yaralarım dil ilen
Yaramı sarmaya derman bulamam

Uy beni beni beni
Belâlım beni
Satarım bu canı da
Alırım seni
Çıkayım dağlara da
Kurt yesin beni

Nurer Uğurlu, Aşk Türkülerimiz

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türkü

Bir ezgi eşliğinde hece ölçüsüyle söylenen anonim halk edebiyatı ürününe türkü denir. Çoğu anonim olmakla beraber söyleyeni belli olan türküler de vardır. "Türk'e özgü" anlamına gelen türkü; ait olduğu yöreye, ezgisine, konusuna ve yapısına göre sınıflandırılabilir. Türkülerde sevgi, aşk, ayrılık, gurbet, özlem, doğa, güzellik, yiğitlik, ölüm gibi temalar işlenir. Türkülerin bazılarının hikâyeleri vardır yani yaşanmış bir olaya dayanır.

Türküler bentlerle kavuştaklardan oluşur. Asıl sözlerin yer aldığı bölümlere “bent”, bentlerin sonunda tekrarlanan bölümlere “kavuştak (bağlama)” denir. Bazı türkülerde kavuştak bulunmaz. Bentleri ve kavuştakları oluşturan dizelerin sayıları değişebilir ve çoğunlukla bu dizeler kendi aralarında uyaklanır. Bentleri veya kavuştakları mânilerden oluşan türküler de vardır. Türkülerde genellikle hece ölçüsünün 7’li, 8’li ve 11’li kalıpları kullanılmakla birlikte farklı kalıpları da görülebilir:

<i>Erzurum dağları kar ile boran</i>	}	bent
<i>Aldı yüreğimi dert ile verem</i>		
<i>Sizde bulunmaz mı bir kurşun kalem</i>		
<i>Yazam arzuhalimi yâre gönderem</i>		
<i>Uy beni beni beni</i>	}	kavuştak
<i>Belâlım beni</i>		
<i>Satarım bu canı da</i>		
<i>Alırım seni</i>		
<i>Çıkayım dağlara da</i>		
<i>Kurt yesin beni</i>		

İlk kez ne zaman ve kim tarafından söylendiği bilinmeyen, zamanla halka mal olan bu türkü Malatya yöresinden derlenmiştir. Türküde, sevdiğinden uzakta, gurbette olan birinin duygu ve duygulanımları dile getirilmektedir. Anlatımda yalın bir dil, içtenlik ve konuşma diline özgü söyleyişlerle yer yer betimleyici öğeler görülmektedir.

Anonim Halk Şiiri Nazım Türleri

Ninni: Ölçü ve uyak bakımından mâniye benzeyen, çocukları uyutmak için özel ezgilerle söylenen şiir.

Ağıt: Ölen birinin ardından onun gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerini; arkada bıraktıklarının acılarını ya da büyük yıkımların acıklı etkilerini dile getiren şiir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. “Erzurum dağları” diye başlayan bir türkünün Malatya yöresinden derlenmiş olmasının nedeni ne olabilir? Tartışınız.
2. “Dört yanımlı gurbet sardı tel ile” ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
3. “Yaslı yaslı bayram yaptım el ile” ifadesiyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.
4. Türkünün bent ve kavuştaklarındaki dizelerde hece sayıları farklıdır. Bu durumun metnin ahengine katkısını belirtiniz.
5. Türküde ahengi sağlayan öğeleri belirleyerek bunların türküye katkısını değerlendiriniz.

Etkinlik

- a. Erzurum Dağları Kar ile Boran türkü metnini şiir biçiminde okuyunuz.
- b. Erzurum Dağları Kar ile Boran türküsünü sınıf ortamında dinleyiniz.
- c. Aynı metnin şiir ile türkü biçimindeki farklılıkları belirleyiniz.

Şiir biçimi	
Türkü biçimi	

Hazırlık

1. Bazı şairlerin bir ezgi eşliğinde söylenmesinin nedeni ne olabilir? Tartışınız.
2. Okuma yazma bilmeyen bazı halk şairlerinin, hece sayıları eşit dizelerle doğaçlama şiir söylemeleri nasıl açıklanabilir? Tartışınız.

KOŞMA

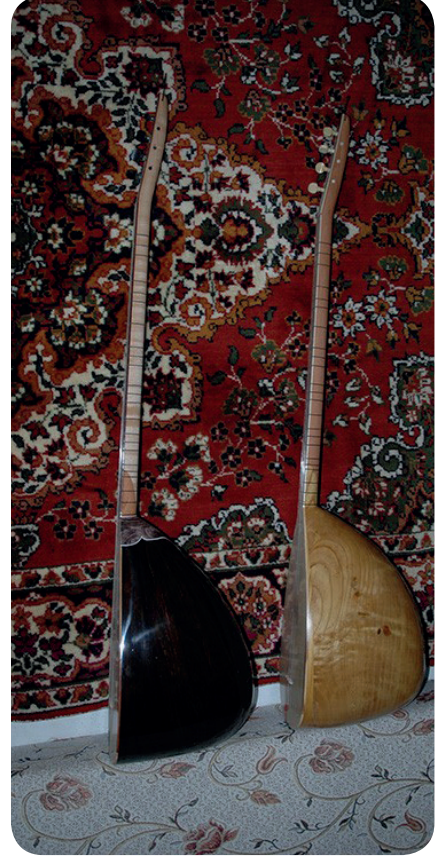
Çıkıp yücesine seyrân ederken,
Gördüm ak kuğulu göller perîşan.
Bir firkat geldi de durdum ağladım,
Öpüp kokladığım güller perîşan.

Hayâl hayâl oldu karşımda dağlar,
Eşinden ayrılan ah çeker, ağlar;
Dökülmüş yapraklar, bozulmuş bağlar;
Bülbülün konduğu dallar perîşan.

Yıkılmış dilberin mâmur illeri;
Susmuş bülbül, söyler her dem dilleri;
Dağılmış sünbül, solmuş gülleri;
Yüzüne dökülmüş teller perîşan.

Karac'oğlan der: Ben toylatamadım,
Arab ata binip boylatamadım,
Küstürdüm dilberi, söyletemedim;
Dilberi küstüren diller perîşan.

11. Metin

Karacaoğlan

Karacaoğlan-Bütün Şiirleri, Hazırlayan: Müjgân Cunbur

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

firkat: Ayrılık.

mâmur: Bayındır, bakımlı (yer).

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Âşık Tarzı Halk Şiiri

Âşık, saz şairi ya da ozan denen ve birçoğu okuma yazma bilmeyen şairler tarafından saz eşliğinde ve doğaçlama olarak söylenen şiirlere âşık tarzı halk şiiri denir. Kökleri İslamiyet öncesi Türk şiirine dayanan, İslamiyet'in kabulünden sonra halk arasında gelişen sözlü şiir geleneğidir. Bu şiir geleneğinde ürünler sonradan yazıya geçirilmiştir. Genellikle yarım uyak kullanılan bu şiirlerde nazım birimi dördlüktür. Halkın duygu ve düşünceleri sade bir dille, hece ölçüsüyle dile getirilmiştir. Çok az sayıda halk şairi, divan şiirinin etkisiyle, aruz ölçüsünü ve divan edebiyatı nazım biçimlerini de kullanmıştır.

Âşıklık geleneğinde saz çalmak ve şiir söylemek için genellikle rüyada “pir elinden bade içme” eyleminin gerçekleşmesi gerektiğine inanılır. Bu motif, bir ermişin elinden âşıklık şerbeti içmeyi ve sonrasında âşık (ozan) olmayı ifade eder. Köroğlu, Kayıkçı Kul Mustafa, Karacaoğlu, Gevheri, Âşık Ömer, Dadaloğlu, Erzurumlu Emrah, Dertli, Seyrani, Ruhsati ve Sümmani âşık tarzı halk şiirinin Cumhuriyet Dönemi’nden önceki başlıca temsilcileridir.

Âşık Tarzı Halk Şiiri Nazım Biçimleri

Âşık tarzı halk şiiri nazım biçimleri koşma, destan, semai ve varsağıdır.

Koşma

Genellikle 3-5 dörtlükten oluşan, 11’li hece ölçüsüyle ve saz eşliğinde söylenen şiirlere koşma denir. Koşmada ilk dörtlük abab, abcb, aaab biçimlerinde uyaklanabilir; diğer dörtlükler cccb, çççb... biçiminde uyaklanır. Koşmalarda sevgi, aşk, tabiat gibi temalar işlenir. Âşıkların mahlas almalarına, adlarını veya mahlaslarını kullanmalarına **tapşıрма** denir. Ozanlar, genellikle koşmanın son dörtlüğünde adlarını veya mahlaslarını söyler. Karacaoğlu’nın koşmaları meşhurdur.

Çıkıp yücesine seyrân ederken,

Gördüm ak kuğulu göller perîşan.

Bir firkat geldi de durdum ağladım,

Öpüp kokladığım güller perîşan.

(...)

Karac’oğlu der: Ben toylatamadım,

Arab ata binip boylatamadım,

Küstürdüm dilberi, söyletemedim;

Dilberi küstüren diller perîşan.

(İlk dörtlük abcb biçiminde uyaklanmış.)

(Son dörtlükte mahlas kullanılmış.)

Destan: Toplumu ilgilendiren konularda söylenen ve dörtlüklerden oluşan şiirlerdir. Uzunluklarıyla bilinir, dörtlük sayısı yüzü geçen destanlar vardır. Destanlarda kimi zaman mizahi anlatımdan da yararlanılır. Destanlar genellikle 11’li hece ölçüsüyle söylenir, 8’li hece ölçüsüyle söylenenleri de vardır. Koşma biçiminde uyaklanır. Son dörtlükte şair, mahlasını söyler. Bazı destanlar konularına göre anılır: yaş destanı, esnaf destanı, İstanbul destanı vb.

Semai: Genellikle 3-5 dörtlükten oluşan, 8’li hece ölçüsüyle ve saz eşliğinde söylenen şiirlerdir. Semai; biçimi, uyaklanışı ve işlediği temalarla koşmaya benzer; ölçüsü ve ezgisiyle koşmadan ayrılır. Son dörtlükte şair, mahlasını söyler. XIX. yüzyıl şairi Erzurumlu Emrah semaileriyile tanınır.

Varsağı: Anadolu’nun güneyinde yaşayan Varsak Türklerinin özel bir ezgiyle söylediği şiirlerdir. Varsağılar genellikle 8’li hece ölçüsüyle söylenir. Biçimi ve uyaklanışı bakımından semaiye benzer, üslubu ve ezgisiyle semaiden ayrılır. Varsağılar yığitçe bir eda ile söylenir, varsağılarda genellikle “hey, behey, bre” gibi ünlemler kullanılır. Son dörtlükte şair, mahlasını söyler. Karacaoğlu’nın söylediği varsağılar meşhurdur.

Âşık Tarzı Halk Şiiri Nazım Türleri

Âşık tarzı halk şiiri nazım türleri güzelleme, taşlama, koçaklama ve ağıttır.

Güzelleme: Güzel, güzellik, sevgi, aşk, tabiat gibi temaları işleyen şiirlerdir. Karacaoğlu, Gevheri, Âşık Ömer, Dadaloğlu ve Erzurumlu Emrah’ın güzellemeleri meşhurdur.

Taşlama: Bir kişiyi, durumu yermek veya toplumun olumsuz yönlerini eleştirmek için söylenen şiirlerdir. Kazak Abdal, Seyrani ve Ruhsati taşlamalarıyla tanınır.

Koçaklama: Savaş ve yiğitlik temalarını işleyen şiirlerdir. Köroğlu'nun koçaklamaları meşhurdur.

Ağıt: Bir kişinin ölümünden yahut bir felaketten duyulan üzüntüyü ve acıyı dile getirmek için söylenen şiirlerdir. Ağıtlarda ölen kişinin iyiliği, yiğitliği ve onun yokluğunun acısı işlenir. Kimi ağıtlar, ölen kişinin ağzından söylenir. Kağızmanlı Hıfzı ile Bayburtlu Zihni'nin ağıtları meşhurdur. İlk söyleyicisi unutulmuş halka mal olan ağıtlar da vardır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Şiirin temasını belirleyiniz. Temayı belirlerken türün, dönemin veya anlayışın özelliği gereği birden çok temanın bir arada bulunabileceğini göz önünde bulundurunuz.
2. Şair, duygularını anlatmak için doğadan nasıl yararlanmışır? Açıklayınız.
3. Şiirde ahengi sağlayan unsurları (ölçü, kafiye, redif, nakarat; ses, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı vb.) belirleyerek bunların şiire katkısını değerlendiriniz.
4. Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz. Şiirin nazım biçimini belirlerken şekil özelliklerini (nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü vb.); nazım türünü belirlerken içeriğini (konu, tema vb.) esas alınız.
5. Şiirle ilgili beğeni, tespit, eleştiri ve güncellemelerinizi metne dayanarak ifade ediniz.

1. Etkinlik

I

Gönül gurbet ele varma

Ya gelinir ya gelinmez

Her dil-bere meyil verme

Ya sevilir ya sevilmez

Erzurumlu Emrah

III

Sümmânî değilsin her işe âgâh

Geçer gençlik fayda vermez ah ü vah

İstersen geda ol ister padişah

Sonunda hâk ile yeksân ederler

Sümmânî

II

Bre ağalar bre beğler

Ölmeden bir dem sürelim

Gözümüze kara toprak

Dolmadan bir dem sürelim

Karacaoğlan

IV

Kul Mustafa karakolda gezerken

Gülle kurşun yağmur gibi yağarken

Yıkılası Bağdat seni döğerken

Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Kayıkçı Kul Mustafa

Yukarıdaki dördlüklerin ait oldukları nazım biçimini aşağıdaki tabloya gerekçesiyle yazınız.

Dördlük	Ait Olduğu Nazım Biçimi	Gerekçesi
I		
II		
III		
IV		

2. Etkinlik

I

Köroğluyum medhim merde yeğine
Koç yiğit değişmez cengi düğüne
Sere serpe gider düşman önüne
Ölümü karşılar meydan içinde

II

Kazak Abdal söyler bu türlü sözü
Yoğurt ayran ile hallolmuş özü
Köyden şehre gelen bir köylü kızı
İnci yakut ister mercan beğenmez

III

Zihni derd elinden her zaman ağlar
Vardım ki bağ ağlar bağban ağlar
Sümbüller perişan güller kan ağlar
Şeyda bülbül terk edeli bu bağı

IV

Dadaloğlu'm der ki zatı zatınan,
Bir güzel sevdim ben pek firkatınan;
Önü sine-bentli bir al atınan,
Düşeyidim o dost ile yola ben.

Yukarıdaki dörtlüklerin ait oldukları nazım türünü aşağıdaki tabloya gerekçesiyle yazınız.

Dörtlük	Ait Olduğu Nazım Türü	Gerekçesi
I		
II		
III		
IV		

Şairin Biyografisi

Karacaoğlu (XVII. yy.): Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Aynı adı veya mahlası kullanan birden çok şair olduğundan hayatı ile ilgili bilgiler ve şiirleri zaman zaman karıştırılmaktadır. Lirik bir edayla söylediği koşmalarıyla tanınan Karacaoğlu, Toroslarda, Çukurova yöresinde yaşamıştır. Âşık tarzı halk şiirinin en çok tanınan ozanlarından. Daha çok güzelleme türündeki koşmaları ile bilinen sanatçı; koşma, semai, varsağı, destan, türkü türünde şiirler söylemiştir. Şiirlerinde genellikle hayatın güzellikleri, sevgi, aşk, gurbet, ölüm ve doğa temalarını işlemiştir. Yaşadığı dönemdeki konuşma dilinin inceliğini ve kıvraklığını yansıtan şiirlerinde mahallî sözcüklere ve deyimlere yer vermiş, benzetmelerde doğadan yararlanmıştır. Karacaoğlu'nun şiirlerindeki sevgili, fiziksel özellikleri canlı biçimde betimlenen güzellerdir. Şair, gezdiği yerlerin güzelliğini ve güzellerini şiirlerinde işlemiş; soyut bir sevgiliyi değil gördüğü, tanıdığı güzelleri anlatmıştır. Karacaoğlu, dili ve kendine özgü üslubu ile pek çok şairi etkilemiştir. Türk halk müziği repertuarında Karacaoğlu'na ait çok sayıda eser vardır.

Karacaoğlu (temsili)
(XVII. yy.)

Hazırlık

Pek çok şair yüzyıllarca aynı temaları işlemesine rağmen bazıları kalıcı olabilmıştır. Bu durumun nedeni ne olabilir? Tartışınız.

GAZEL

Meni candan usandurdu cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan murâdum şem’i yanmaz mı

Kamu bîmârına cânân devâ-yi derd ider ihsân
Niçün kılmaz mana derman meni bîmâr sanmaz mı

Gamum pinhan dutardum men didiler yâre kıl rûşen
Disem ol bî-vefâ bilmen inanur mı inanmaz mı

Şeb-i hicran yanar cânum töker kan çeşm-i giryânım
Uyadur halkı efgânım kara bahtum uyanmaz mı

Gül-i ruhsâruna karşı gözümünden kanlu akar su
Habîbüm fasl-i güldür bu ahar sular bulanmaz mı

Değüldüm men sana mâ’il sen itdün aklımı zâ’il
Mana ta’n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı

Fuzûlî rind-i şeydâdur hemîşe halka rüsvâdur
Sorun kim bu ne sevdâdur bu sevdâdan usanmaz mı

Mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün

12. Metin

Fuzûlî

Fuzûlî Divanı, Hazırlayanlar: Kenan Akyüz vd.

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

bîmâr: Hasta.

çeşm-i giryân: Ağlayan göz.

efgân: Ağlayışlar, inleyişler.

felek: Gökyüzü.

habîb: Sevgili.

hemîşe: Daima, her zaman.

mâ’il: Meyilli, istekli.

pinhan: Gizli.

rind: 1. Dünya işlerini boş gören, aldırışsız.

2. Gönül eri.

ruhsâr: Yanak.

rûşen: Açık, aşikâr.

şeb: Gece.

şem: Mum.

ta’n eylemek: Ayıplamak.

zâ’il: Ortadan kalkma.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Divan Şiiri

Divan şiiri; XIII-XIX. yüzyıllar arasında hüküm süren ve genellikle eğitilmiş çevrelere hitap eden şiir geleneğidir. Adını şairlerin şiirlerini topladığı divanlardan almıştır. Arap ve Fars edebiyatı etkisinde gelişmiştir. Divan şiirinde genellikle beyit nazım birimi ile tam ve zengin uyak kullanılmıştır. Aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerde çoğunlukla bireysel konular işlenmiştir. Konudan çok üslup önemsenmiş, sanatlı bir dil kullanılmıştır. XIII. yüzyılda Hoca Dehhani ile başladığı kabul edilen divan şiiri, XVI ve XVII. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır. Divan şiirinin en çok tanınan sanatçıları Şeyhi, Ali Şir Nevai, Fuzuli, Baki, Nef'i, Nedim ve Şeyh Galip'tir.

Divan Şiirinin Aşk Anlayışı ve Mazmunları: Divan şiirinde en çok işlenen temaların başında aşk gelir. Aşk çetindir, aşkın yolu acı ve ızdırap doludur. Divan şiirinde âşığına zulmeden, vefasız bir sevgili ve bu sevgiliye karşılıksız, canı pahasına bağlanmış bir âşık vardır. Sevgili, şiirlerde mazmunlarla (kalıplaşmış söz ve anlatım) betimlenen genelde soyut bir kişidir.

Divan şiirinin dili mecazlarla yüklüdür. Şiirlerde geçen "mey (içki), saki (içki sunan), sagar (kadeh), meyhane" gibi kavramlar tasavvufun da etkisiyle çoğunlukla mecaz anlamlarıyla ele alınmıştır. Divan şiirinde kimi varlık ve kavramlar için, bir çeşit ima yoluyla anlatım sayılan mazmunlar kullanılır. Yaygın olarak kullanılan mazmunlar ve karşılıkları şunlardır:

Gül (sevgili), bülbül (âşık), diken (rakip), servi (boy), keman (yay anlamında kaş), ok (kirpik), nergis (göz), gonca / nokta (ağız), lal (parlak kırmızı renkte, değerli bir taş, dudak), cam (kadeh, dudak), mey-hane (dünya, meclis), şarap (aşk), büt / sanem (put, sevgili), inci (diş).

Divan Şiiri Nazım Biçimleri

Divan şiiri nazım biçimleri gazel, kaside, mesnevi, kıta, müstezat, rubai, tuyuğ, murabba, şarkı, terkebîbent, terciibent vb.dir.

Gazel

Genellikle aşk, kadın, şarap gibi temalarda yazılan; ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı (aa ba ca...); 5-15 beyitten oluşan şiirlerdir. Gazel; divan şairlerinin en çok kullandığı, dolayısıyla divanlarda en çok yer alan nazım biçimidir. Parça (beyit) bütünlüğüne dayalı olduğundan gazelde konu bütünlüğü pek görülmez. Bütün beyitlerinde aynı konunun ele alındığı gazellere **yek ahenk**, bütün beyitleri söyleyiş güzelliği taşıyan gazellere **yek avaz gazel** denir. Her dizesi ikiye eşit ve ortak uyaklı bölüme ayrılan gazellere ise **musammat gazel** denir. Musammat gazeller, iç kafiyelerinden dolayı dörtlük nazım birimine dönüştürülebilir. Gazelin en güzel beytine **beytülgazel** veya **şah beyit** denir.

Meni candan usandurdu cefâdan yâr usanmaz mı

Felekler yandı âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı (beytülgazel / şah beyit)

Fuzuli'nin okuduğunuz gazelinde dönemin ve Azeri Türkçesinin söyleyiş özellikleri görülmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları* bölümünde verilenler dışında anlamını bilmediğiniz kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz, tahminlerinizin doğru olup olmadığını kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
2. Şiirin temasını belirleyiniz.
3. Şiirde ahengi sağlayan unsurları belirleyerek bunların şiire katkısını değerlendiriniz.
4. Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

5. Fuzuli'nin aşk anlayışından hareketle şiirin, şairin görüşleriyle ilişkisini değerlendiriniz.
6. Fuzuli'nin doğumunun 500. yıl dönümünün (1995) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından tüm dünyada anma ve kutlama programları arasına alınmasından hareketle onun yazdıklarının niteliğiyle ilgili nasıl bir sonuca ulaşılabilir? Açıklayınız.

1. Etkinlik

Aşağıdaki beyitte kullanılan edebî sanatları ve bu sanatların nasıl yapıldığını 9. sınıfta öğrendiğiniz bilgilerden hareketle tablodaki ilgili yerlere yazınız.

*Gül-i ruhsâruna karşı gözümde kanlı akar su
Habîbüm fasl-i güldür bu ahar sular bulanmaz mı*

Edebî Sanat	Nasıl Yapıldığı

2. Etkinlik

- a. TRT'nin hazırlattığı *Asya'nın Kandilleri-Fuzuli* adlı belgeseli izleyiniz.
- b. Belgeselden öğrendiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Şairin Biyografisi

Fuzuli (temsili)
(1480?-1556)

Fuzuli (1480?-1556): Asıl adı Mehmet olan sanatçı, Fuzuli mahlasını kullanmıştır. Fuzuli; Osmanlı'da şairlerin şöhret bulduğu İstanbul'dan uzakta, Bağdat-Kerbela çevresinde yaşamıştır. İlimsiz şiir olmayacağını söyleyen sanatçı, Türk edebiyatının en çok tanınan şairlerindendir. Şiirlerindeki yoğunluk, içtenlik, biçim mükemmelliği, ahenk ve coşku onu çok beğenilen şairlerden biri kılmıştır. Aşkı etkileyici anlatması ve aşk ızdırabından mutlu olma temi, Fuzuli'yi farklı kılmıştır. Dilinde Azeri Türkçesinin özellikleri baskın olmakla birlikte Osmanlı ve Çağatay Türkçelerinin yansımaları da görülür. Fuzuli, Ali Şir Nevai'den ve Fars şairi Hafız'dan etkilenmiş; kendinden sonra gelen pek çok şairi etkilemiştir. Türkçe, Arapça, Farsça *Divan*; *Leyla ve Mecnun*, *Beng ü Bade*, *Rind ü Zahid*, *Hadikatü's-Süeda* ve *Şikayetname* sanatçının tanınmış eserlerindendir.

Hazırlık

Altı yüzyıl kadar süren bir şiir geleneğinde az sayıda şairin tanınmasının nedeni ne olabilir? Tartışınız.

GAZEL

Dil derdini gamunla dil-efgâr olan bilür
Bîmâr hâlini yine bîmâr olan bilür

Aşkun gamıyla sırrını eşk-i revânumun
Cûyâ-yı yâr u âşık-ı dîdâr olan bilür

Âsîb-i rûzgârı gül-istân-ı dehrde
Sen serv-i gül-izâra hevâ-dâr olan bilür

Cân acısını haste-i derd-i firâk olup
Dil-dâde-i nigâr-ı sitem-kâr olan bilür

Sevdâ-yı zülf-i yâr ile Bâkî ne çekdügin
Bend-i kemend-i aşka giriftâr olan bilür

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

13. Metin

Bâkî

Bâkî Dîvânı, Hazırlayan: Sabahattin Küçük

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

âsîb: Zarar, bela.

cûyâ: Arayan.

dehr: Dünya.

dîdâr: Yüz (sevgilinin yüzü).

dil-dâde: Gönül vermiş.

dil-efgâr: Gönül yaralı.

eşk-i revân: Akıp giden gözyaşı.

giriftâr: Tutulmuş.

gül-izâr: Gül yanaklı.

hevâ-dâr: 1. Etrafı açık, rûzgârlı (yer). 2. Yâr, dost.

nigâr: (resim gibi güzel) Sevgili.

rûzgâr: 1. Esinti, yel. 2. Zaman.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Zatî, Necatî Bey, Ali Şîr Nevai, Fuzulî, Baki, Hayalî, Taşlıcalı Yahya Bey, Şeyhülislam Yahya, Nabi, Nailî, Neşatî, Nedim, Şeyh Galip gazel türünün öne çıkan şairleridir.

Gazelin ilk beytine matla, son beytine makta denir. Şair, son veya sondan bir önceki beyitte mahlasını söyler.

Dil derdini gamunla dil-efgâr olan bilür

Bîmâr hâlini yine bîmâr olan bilür

(matla-kendi içinde uyaklı)

(...)

Sevdâ-yı zülf-i yâr ile Bâkî ne çekdügin

Bend-i kemend-i aşka giriftâr olan bilür

(makta-mahlas beyti)

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Şairin “Bend-i kemend-i aşk” ifadesiyle kastettiği ne olabilir? Açıklayınız.
2. Okuduğunuz gazelin temasını belirleyiniz.
3. Şiirde ahengi sağlayan öğeleri belirleyerek bunların şiire katkısını değerlendiriniz.
4. Metni dil ve anlatım açısından değerlendiriniz.
5. Gerek âşık şiirinin gerekse divan şiirinin yetkin örneklerinin çoğunlukla devletin yükselme döneminde verilmiş olmasını yazıldığı dönemin edebî, siyasi, toplumsal ve kültürel şartlarının esere etkileri açısından değerlendiriniz.
6. Baki’nin gazeli ile Karacaoğlan’ın koşmasını aşağıdaki tabloda verilen özellikler açısından karşılaştırınız.

	Gazel	Koşma
Ait olduğu şiir geleneği		
Ölçü		
Nazım birimi		
Tema		

Şairin Biyografisi

Baki (temsili)
(1526-1600)

Baki (1526-1600): İstanbul’da doğan Baki, gençliğinde geçimini temin için çalışmış; sonraları ilim tahsiline yönelmiştir. Çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş, şiirleriyle ilim ve saray çevrelerinin dikkatini çekmiştir. Sanatçı, şiirdeki başarısından dolayı döneminde “Şairler Sultanı” unvanı ile anılmıştır. Dili, dönemine göre yalındır; şiirlerinde ağırlıklı olarak İstanbul Türkçesi görülmektedir. Şiir tekniği güçlü olan şair, aruzu başarıyla kullanmış; ahenk unsurlarından ustaca yararlanmıştır. Kasideleri de çok bilinmesine rağmen gazel şairi olarak tanınmıştır. Ahmet Paşa ve Necati Bey’den etkilenmiş, dili ve üslubuyla kendinden sonraki birçok şairi etkilemiştir. Şiirlerinde dinî-tasavvufi temalardan çok aşk, güzellik, yaşama zevki, doğa gibi temaları işlemiştir. Kanuni’nin ölümü üzerine yazdığı mersiye ile tanınan sanatçının şiirleri Divan’ında toplanmıştır.

Hazırlık

Şiirde din veya devlet büyüklerinin övülmesinin nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

KASİDE

Esdi nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

Erdi yine ürd-i behişt oldu hevâ anber-sirişt
Âlem behişt-ender-behişt her kûşe bir bâğ-ı İrem

Gül devri ayş eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır
Âşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde-dem
(...)

Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlûfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîg etme kerem

Bir câm sun Allah içün bir kâse de ol mâh içün
Tâ medh-i şâhenşâh içün alam ele levh u kalem
(...)

Hâkân-ı Osmânî-neseb kim münderic zâtında hep
İslâm-ı Fârûk-ı Arap ikbâl-i Pervîz-i Acem

Sultân Murâd-ı kâm-rân efser-dîh ü kişver-sitân
Hem pâdişeh hem Kahramân sâhib-kırân-ı Cem-haşem

Şâhenşeh-i ferhunde-baht ârâyış-i dîhîm ü taht
Bahtı kavî ikbâlî saht İskender-i Yûsuf-şiyem

Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemîn-pîrâ mıdır
Behrâm-ı bî-pervâ mıdır yâ âftâb-ı pür-kerem
(...)

Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana
Pür-tumturâk u hoş-edâ ne Hâfızım ne Muhteşem

Hâkânîyim ben Muhteşem yanımda serheng-i haşem
Hâfız olur leb-beste dem hâmem edince zîr ü bem

Nef'î yeter da'vâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko
Eflâke isti nâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem

Kaldır elin eyle du'â buldu kasîden intihâ
Şimdi du'â etmek sana hem müstehabdır hem ehem

Nice kasîde bir kitâb mecmû'a-i pür-intihâb
Her nüktesi Faslu'l-Hitâb her beyti bir genc-i hikem

Tâ kim cihân ma'mûr ola geh emn ü geh pûr-şûr ola
İkbâl ile mesrûr ola ol Husrev-i vâlâ-himem

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

14. Metin

IV. Murat (temsili)

Nef'î

Nef'î Dîvânı, Hazırlayan: Metin Akkuş (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

âftâb: Güneş.	husrev-i vâlâ-himem: Yüce lütuf sahibi padişah.
âlûfte: Aşk ve sevdadan çıldırmış olan.	intihâ: Sona erme, son.
anber-sirişt: Amber kokulu.	istiğnâ: Nazlanma.
ârâyîş-i dîhîm: Tacın süsü.	kerem: Lütuf, cömertlik.
ayş eyyâmı: Yiyip içme ve eğlence günleri.	kişver-sitân: Ülke alan.
behişt-ender-behişt: Cennet içinde cennet.	lâ-cerem: Şüphesiz.
câm-ı Cem: Şarabı bulduğu rivayet edilen Cem'in (Cemşîd) yedi madenden yapıldığına ve dünyada olup biteni gösterdiğine veya yedi hikmet taşıdığına inanılan kadehi (Mecazen arif insanın gönlü).	leb-beste: Susan, dili tutulan.
cihân-ârâ: Dünyayı süsleyen.	levh u kalem: Kâğıt ve kalem.
dirîg: Esirgemek, yasaklamak.	mâh: Ay (yüzlü sevgili).
eflâ : Gökyüzünün veya zamanın çoğulu.	mesrûr: Sevinçli.
efser-dîh: Taç veren, taç giydiren.	münderic: İçinde, toplamış.
ehem: Çok önemli.	nesîm-i nev-bahâr: İlkbaharın hafif rüzgârı.
Fârûk: Haklı ile haksızı ayırt eden, adaletli; Hz. Ömer'in lakabı.	Pervîz: Ünlü İran hükümdarı Hüsrev'in lakabı.
ferhunde: Mutlu, uğurlu.	pür-intihâb: Seçilmişlerle dolu.
geh emn ü geh pûr-şûr: Bazen emniyet, bazen kargaşa.	sâhib-kırân: Kutlu yıldızlar aynı burçtayken doğmuş olan.
genc-i hikem: Hikmetler hazinesi.	saht: Güçlü, sert, şiddetli.
hâk: Toprak.	sâkî: İçki sunan.
hâme: Kalem.	serheng: Çavuş.
haşem: Yanında bulunanlar.	subh-dem: Sabah vakti.
hengâm: Vakit, mevsim.	şiyem: Huy.
	ürd-i behişt: Cennet gibi (nisan ayı).
	zîr ü bem: En ince ve en kalın tel.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Kaside

Genellikle din veya devlet büyüklerini övmek için yazılan şiirle-
re kaside denir. Çoğunlukla 31-99 beyitten oluşan kasidenin uyak
düzeni gazeldeki gibidir. Kasidenin ilk beytine **matla**, son beytine
makta, en güzel beytine **beytülkasit**, şairin mahlasının bulunduğu
beyte **taç beyit** denir. Her dizesi ikişer eşit ve ortak uyaklı bölüme
ayrılan kasidelere **musammat kaside** denir. Bu tür kasideler, iç ka-
fiye bulundurduğundan ahenk yönünden güçlüdür. Divan şiirinde
Ahmet Paşa, Fuzuli, Baki, Nef'i, Nabi ve Nedim kaside türünün öne
çıkan şairleridir. Okuduğunuz metin, Nef'i'nin IV. Murat'ı övmek
için yazdığı 39 beyitlik musammat kasidesinden alınmıştır.

Her dizesi ikişer eşit ve ortak
uyaklı bölüme ayrılan kaside-
lere musammat kaside denir.

Kasidenin Bölümleri

Kaside nesip, girizgâh, methiye, tegazzül, fahriye ve dua bölümlerinden oluşmakla birlikte her kasidede bu bölümlerin tamamı bulunmayabilir.

Nesip (Teşbip): Kasidenin girişinde sanatsal betimleme yapılan bölümdür. Kasideler genellikle bu bölümde yapılan betimlemeye göre adlandırılmıştır. Bahar tasviri yapılmışsa “Bahariye”, ramazan tasviri yapılmışsa “Ramazaniye” gibi. Bazı kasidelerse redifle iyle adlandırılmıştır. Fuzulî’nin “Su Kasidesi” gibi.

Girizgâh: Methiyeden önceki bölümdür. Övgüye geçişi sağlayan bir veya birkaç beyitten oluşur.

Methiye: Kasidenin asıl bölümüdür. Bu bölümde kasidenin sunulacağı kişi övülür.

Tegazzül: Kasidede tekdüzeliği kırmak için gazel söylenen bölümdür.

Fahriye: Şairin kendini övdüğü bölümdür.

Dua: Kasidenin son bölümüdür. Bu bölümde, övülen kişi için iyi dilek ve temennilerde bulunulur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Nef’î’nin kendi şiirini övmek için Fars edebiyatının iki tanınmış şairi Hafız ve Muhteşem’i anmasının nedeni ne olabilir? Açıklayınız.
2. Şiirde şairin IV. Murat’ı överken kullandığı tarihî kişilikleri ve bunların özelliklerini tespit ediniz.
3. Metni dil ve anlatım açısından değerlendiriniz.
4. Şiirde ahengi sağlayan öğeleri belirleyerek bunların şiire katkısını değerlendiriniz.
5. Şiirdeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.
6. Şiirde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirleyiniz.

1. Etkinlik

- a. Aşağıdaki dizelerde kullanılan edebî sanatları bularak sanatların kullanıldığı dizeleri tablodaki ilgili yerleri işaretleyerek belirleyiniz.
- b. Dizelerdeki edebî sanatların işlevlerini belirleyiniz.

I Âlem behişt-ender-behişt her kûşe bir bâğ-ı İrem

II Kamu bîmârına cânân devâ-yi derd eder ihsân
Niçin kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı

III Hâkânîyim ben Muhteşem yanımda serheng-i haşem
Hâfız olur leb-bestedem hâmem edince zir ü bem

Dizeler	Tecahülüarif	Tenasüp	Teşbih	Telmih
I				
II				
III				

2. Etkinlik

Nef'î'nin kasidesinden alınan aşağıdaki beyitlerin temasını ve kasidenin hangi bölümünden alınmış olduğunu belirleyerek tablodaki ilgili bölümlere yazınız.

- I *Esdi nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem*
Açsın bizim de gönlümüz sâki meded sun câm-ı Cem
- II *Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz*
Âlûfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîg etme kerem
- III *Bir câm sun Allah içün bir kâse de ol mâh içün*
Tâ medh-i şâhenşâh içün alam ele levh u kalem
- IV *Şah-ı cihanâra mıdır mah-ı zeminpira mıdır*
Behram-ı biperva mıdır ya afitab-ı pürkerem
- V *Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana*
Pür-tumturâk u hoş-edâ ne Hâfızım ne Muhteşem
- VI *Kaldır elin eyle du'â buldu kasîden intihâ*
Şimdi du'â etmek sana hem müstehabdır hem ehem

Beyit	Teması	Ait Olduğu Bölüm
I		
II		
III		
IV		
V		
VI		

Nef'î (temsili)
(1572[?]-1635)

Şairin Biyografisi

Nef'î (1572[?]-1635): Erzurum'da doğan ve asıl adı Ömer olan sanat-çı, Nef'î mahlasını kullanmıştır. Çeşitli devlet hizmetlerinde bulunan sanatçı, en ünlü kaside ve hiciv şairidir. Kasideleri sayıca çok, gösterişli ve coşkundur. Yazdığı hicivlerle birçok yöneticiyi ve şairi hicvetmiştir. Süslü ve incelikli anlatıma önem veren Sebk-i Hindi akımından etki-lenen Nef'î'nin dili sivri, ifadeleri keskin, övgüsü ve yergisi abartılıdır. Şair; zekâsı, edebî yeteneği, dili ve üslubu ile döneminde ve sonraki dönemlerde kaside yazan birçok şairi etkilemiştir. Hicivlerinin toplandığı *Siham-ı Kaza* adlı eseri ile tanınan sanatçının Türkçe ve Farsça *Divan'* ı vardır.

Hazırlık

Bir şiirin bestelenmesinin şiire katkısını değerlendiriniz.

ŞARKI

15. Metin

Sevdiğim cânım yolunda hâke yeksân olduğum
lyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum
lyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Cümle yâran sana uşşâk olduğun bilmez misin
Cümlelerin tâkatları tâk olduğun bilmez misin
Şimdi âlem sana müştâk olduğun bilmez misin
lyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Gâhi Feyz-âbâda doğru azm edüp eyle safâ
Âsaf-âbâda gelüp gâhî salın ey meh-likâ
Gel hele gör sahn-ı Sa'd-âbâda hiç olmaz bahâ
lyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Kapladup gül-penbe şâli ferve-i semmûruna
Ol siyeh zülfü döküp ol sîne-i billûruna
İtr-ı şâhîler sürüp ol gerden-i kâfûruna
lyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Sen açıl gül gibi zâr ile hezâr olsun Nedîm
Bend bend olsun ham-ı zülfün şikâr olsun Nedîm
Sen salın cânâ yolunda hâksâr olsun Nedîm
lyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

Nedîm

Nedîm Divânı, Hazırlayan: Muhsin Macit

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

ferve-i semmûr: Samur kürk.

ham-ı zülf: Saç lülesinin kıvrımı.

hezâr: Bülbül.

ıyd: Bayram.

meh-likâ: Ay yüzlü.

müşâtâk: Özleyen, can atan.

nâlân: İnleyen.

sahn: Meydan.

şikâr: Av.

uşşâk: Âşıklar.

zâr: Ağlayan, inleyen, feryat eden.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Şarkı

Genellikle 3-7 bentten oluşan, "nakarat" denen tekrar dizeleri bulunan, Türk edebiyatına özgü şiirlere şarkı denir. Şarkılar düz uyaklanır (aaaa bbba ccca...), bestelenmek için yazılır. Aşk, eğlence temalarını işleyen bu nazım biçiminin en güçlü temsilcisi Nedim'dir. Şarkıda bentlerin üçüncü dizelerine **miyan** denir. Miyan, bendin en güzel dizesidir. Her bendin sonunda aynen tekrarlanan dizeye **nakarat** denir. Nakarat, şarkıda ahengi ve bütünlüğü sağlayan başlıca unsurdur.

Sevdiğim cânım yolunda hâke yeksân olduğum

İyddır çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum

Ey benim aşkında bülbül gibi nâlân olduğum → (miyan)

İyddır çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum → (nakarat)

(...)

Sen açıl gül gibi zâr ile hezâr olsun Nedim

Bend bend olsun ham-ı zülfün şikâr olsun Nedim

Sen salın cânâ yolunda hâksâr olsun Nedim → (miyan)

İyddır çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum → (nakarat)

Divan edebiyatında gazel, kaside ve şarkı dışındaki başlıca nazım biçimleri şunlardır:

Mesnevi: Başta aşk ve dinî-tasavvufi konular olmak üzere çeşitli konularda yazılabilen, her beyti kendi içinde uyaklı şiirlerdir.

Kıta: İki beyitten oluşan, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı şiirlerdir.

Rubai: Tek dörtlükten oluşan, kendine özgü ölçüsü olan ve mâni tipi uyaklanan şiirlerdir. Rubailer, dünya görüşü ve felsefi düşünceler başta olmak üzere çeşitli konularda yazılabilir. Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir. Türün en tanınmış şairi Ömer Hayyam'dır. Divan edebiyatında Nabi ve Azmizade Haleti, Cumhuriyet Dönemi'nde Yahya Kemal Beyatlı bu türde örnekler vermiştir.

Tuyuğ: Tek dörtlükten oluşan, kendine özgü ölçüsü olan, mâni tipi ve genellikle cinaslı uyaklanan şiirlerdir. Bu biçim, Türk edebiyatına özgüdür. Kadı Burhaneddin, Nesimi ve Ali Şir Nevai tuyuğlarıyla ünlüdür.

Müstezat: Gazelin dizelerine "ziyade" adı verilen kısa dizeler eklenerek oluşturulan şiirlerdir. Ziyadeler, gazelin dizelerini anlam yönünden tamamlamak ve şiirdeki tekdüzeliği kırmak için kullanılır. Müstezat nazım biçimindeki bazı değişikliklerle serbest müstezat oluşturulmuştur.

Murabba: Dört dizelik bentlerden oluşan, bent sayısı 3-7 arasında değişen, düz uyaklanan ve hemen her konuda yazılabilen şiirlerdir.

Terkibibent: 5-10 beyitlik bentlerden oluşan ve bent sayısı çoğunlukla 5-10 arasında değişen şiirlerdir. Bentler genelde gazel gibi uyaklanır. Bentlerin kendi içinde uyaklanan ve bentleri birbirine bağlayan son beytine **vasıta beyti** denir. Terkibibentlerde çoğunlukla dinî-tasavvufi, felsefi düşünceler; toplumsal yergi, hayattan şikâyet ve ölüm temaları işlenmiştir. XVI. yüzyıl şairi Bağdatlı Ruhi ve Tanzimat Dönemi şairi Ziya Paşa terkibibentleriyle tanınmıştır.

Terciibent: Biçim bakımından terkibibende benzeyen fakat vasıta beyti her bendin sonunda tekrarlanan şiirlerdir.

Divan Şiiri Nazım Türleri

Divan şiiri konusuna göre başlıca tevhit, münacat, naat, mersiye, methiye, hicviye ve fahriye gibi türlere ayrılır.

Tevhit: Konusu Allah'ın birliği ve yüceliği olan şiirlerdir. Nabi'nin *Tevhit Kasidesi* türün tanınmış bir örneğidir.

Münacat: Allah'a yalvarış ve yakarışı konu alan şiirlerdir.

Naat: Hz. Muhammed'i övmek için yazılan şiirlerdir. Fuzulî'nin *Su Kasidesi* ile Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necat (Mevlid)* mesnevisi, en çok bilinen naatlardır. Süleyman Çelebi'nin yazdığı naat, bugün de pek çok dinî törende okunmaktadır.

Mersiye: Bir kişinin ölümünden duyulan üzüntüyü ve acıyı anlatmak için yazılan şiirlerdir. Baki'nin Kanuni'nin ölümü üzerine terkibi-bent nazım biçimiyle yazdığı mersiye ve Taşlıcalı Yahya'nın Şehzade Mustafa için yazdığı mersiye ünlüdür.

Methiye: Din veya devlet büyüklerini övmek için yazılan şiirlerdir.

Hicviye: Bir kişiyi yermek için yazılan şiirlerdir. Türün en çok tanınan ismi Nefî'dir. Şairin birçok devlet büyüğünü ve başka şairleri hicvettiği şiirleri *Siham-ı Kaza* adlı eserinde toplanmıştır.

Fahriye: Şairlerin kendilerini övmek için yazdığı şiirlerdir. Nefî'nin fahriyeleri ünlüdür.

Bir şairin şiirinin aynı ölçü ve uyakla başka bir şair tarafından yazılan benzerine nazire denir. Genellikle çok beğenilen şiirlere nazireler yazılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz şarkının temasını belirleyiniz.
2. Şarkıdaki dize tekrarlarının işlevini belirleyiniz.
3. Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.
4. Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.
5. Aşağıdaki parçadan hareketle Nedim'in sanat anlayışının şiirdeki yansımalarını değerlendiriniz.

Nedim (1681-1730), Osmanlı şairleri arasında devriyle birlikte anılan, hatta özdeşleşen müstesna şairlerdendir. Lale Devri'nde Nedim'le aynı muhitte yaşayan ve devrin havasını onunla birlikte teneffüs eden pek çok şair yetişmesine rağmen devrinin ruhunu onun kadar eserine yansıtan olmamıştır. Onun için Türk şiirinde Lale Devri ve Nedim isimleri genellikle birlikte hatırlanır. Her ikisi de tumturaklı, her türlü kaygıdan uzak, gösterişli ve görkemli olmakla birlikte hazin bir sonla noktalanmış yaşama biçimini temsil eder. (...)

Nedim Divanı'nda önceki asırların gazellerinde görülen tasavvufi derinlik ve zihni tasarrufla a dayalı ustalık merakı yoktur. Onun şiirlerinde sanki her şey kendiliğinden olmuş izlenimi verir. Özellikle "Nedimâne" şiirlerinde Türkçenin nabız atışlarını duyar, Lale Devri'nin zevk ve yaşama üslubunun nahif çizgilerini buluruz. Bu bakımdan Nedim, sadece tarihsel olarak değil, duyuş ve deyişle de diğer divan şairlerine nispetle modern Türk şiirine daha yakın durmaktadır.

Muhsin Macit, *Aşkın Şairi: Nedim*

Etkinlik

- a. *Hikmet, İlahi, Gazel* (Fuzuli) ve *Kaside* adlı metinlerin beyitlerini ortadan bölerek bu şiirlerin yapısını dördlük nazım birimine dönüştürünüz.
- b. Şiirlerin bu özelliğinin metnin ahengine katkısını tartışınız.

Şairin Biyografisi

Nedim (temsili)

(1681[?]-1730)

Nedim (1681[?]-1730): İstanbul'da doğan şairin asıl adı Ahmet'tir. Sanatçı, müderrislik yapmış; çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. Şiirde yerli öğelerin kullanılmasına, gündelik hayata ve dilde yalınlığa önem veren Mahallîleşme akımının en büyük temsilcisi kabul edilir. Nedim'in şiirlerinde, yaşadığı yerleri anlatması; döneminin konuşma dilinden ve deyimlerden yararlanması yerli tutumunun göstergesidir. Sanatçı; çok sevdiği İstanbul'u, İstanbul'un eğlence ve mesire yerlerini, döneminin zevk ve eğlence hayatını, şiirlerinde işlemiştir. Şiirlerinde özellikle Lale Devri'nin eğlence hayatından ve sanat anlayışından yansımalar görülür. Şarkı ve gazellerinde dil ve içerik bakımından yenilikler görülürken diğer şiirlerinde divan şiirinin alışılmış temaları ve söz varlığı hâkimdir. Divan şiirindeki soyut sevgili, Nedim'in gazel ve şarkılarında somutlaşır. Şiirlerindeki zevkli ve ahenkli söyleyişi çağrıştıran üsluba **Nedimane** denmiştir. Bazı şiirleri bestelenen sanatçının halk şiirinin etkisiyle yazdığı iki koşması vardır. Sanatçı; Necati Bey, Baki gibi şairlerden etkilenmiş; başta Enderunlu Vasıf olmak üzere kendisinden sonra gelen pek çok şairi etkilemiştir. Nedim'in şiirleri *Divan*'ında toplanmıştır.

Türk ve dünya edebiyatından şiir örnekleri okuyunuz.

Dil Bilgisi

1. *Bahçenizde nar ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Gönüldeki derd ilacı
Ya bulunur ya bulunmaz*
- Deryalarda olur bahri
Doldur da ver içem zehri
Sunam gurbet elin kahrı
Ya çekilir ya çekilmez*

a. Bu dördlüklerdeki isim tamlamalarını bulunuz.

b. Bulduğunuz isim tamlamalarının türlerini belirleyiniz.

c. Bu isim tamlamalarının metindeki işlevlerini belirleyiniz.

2. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

İslamiyet'in kabulünden önce Türklerde "baksı, kam, ozan, şaman" gibi adlar verilen kişiler tarafından "kopuz" denen bir çalgı eşliğinde şiirler söylenirdi. Arı bir dil, hece ölçüsü ve dördlük nazım birimi ile söylenen bu şiirler, Türklerin İslamiyet'in kabulünden önceki yaşayış ve kültürlerini yansıtmaktadır. Bu şiirlerde doğa, aşk, yiğitlik ve ölüm en çok işlenen temalardır. Koşuk, sagu, destan ve sav (atasözü) bu dönemde görülen türlerdir.

3. Aşağıdaki tabloda verilen cümlelerde altı çizili kelimeleri inceleyiniz. Bu kelimelerin yazımlarıyla ilgili kuralları belirleyerek tabloda belirtilen yerlere yazınız.

Cümle	Kural
Koşuk örnekleri <u>Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânı Lugâti't-Türk</u> adlı eserinde görülmektedir.	
Bu eserde Arapça ve Farsça sözcüklere <u>yer verilmiştir</u> .	
Kâşgarlı Mahmud, XI. <u>yüzyılda</u> yaşamış bir Türk dilcisidir.	
Nefeslerde genellikle tasavvufi dünya görüşündeki <u>vah-detivücut</u> ilkesi, tarikat kuralları konu edilir.	
Sevgi, aşk, ayrılık, özlem başta olmak üzere pek çok tema <u>mânilerde</u> işlenmiştir.	
Karşılıklı mânilerde mâninin kimin ağzından söylendiği <u>belirtilebilir</u> .	
Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü <u>tespit ediniz</u> .	
Nedîm'in divan şiirine getirdiği yenilikler, Lâle Devri'nin Osmanlı edebiyat ve sanatında bir neoklasizm olarak gücünü <u>hissettirmesine</u> yol açtı.	

YAZMA ÇALIŞMALARI

Etkinlik

Okuma Çalışmaları bölümünde edindiğiniz bilgilerden yararlanarak mâni ve koşma yazma çalışması yapınız. Çalışmalarınızda metin türüne özgü yapı özelliklerini (nazım birimi, nazım biçimi), dil ve anlatım özelliklerini (ahenk unsurları, imge ve söz sanatları) dikkate alınız.

Not: Yazılan şiirler sınıfta değerlendirilir, çeşitli araç ve yöntemlerle (sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb.) sergilenir.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik

Sınıf üç gruba ayrılır.

- Birinci grup, aile büyüklerinden veya başka kişilerden mâni derlemeleri yapar ve bunları konularına göre tasnif ederek sınıfta okur.
- İkinci grup, halk şiiri nazım biçim ve türlerinden (koşma, semai, varsağı, destan, türkü, mâni, ilahi, nefes vb.) oluşan bir şiir dinletisi hazırlar ve sunar.
- Üçüncü grup, divan şiiri nazım biçimlerinden (gazel, kaside, şarkı, rubai, terakibent vb.) oluşan bir şiir dinletisi hazırlar ve sunar.
- Dinlenen şiirlerin ahenk unsurları, ses akışları ve hissettirdikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunulur.

2. Etkinlik

İncelediğiniz metinlerde geçen “mamura, naçar, rüzgâr, mesrur, müştak, nalan” kelimelerinin doğru telaffuzuna yönelik çalışmalar yapınız.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-6. soruları aşağıdaki şiire göre cevaplayınız.

HELE BİR DÜŞÜN Kİ GÖZÜMÜN NURU

Hele bir düşün ki gözümün nuru	Kuş tüyü döşekte yattın uzandın
Bu kadar parayı sana kim verdi	Haftada bir çeşit geydin özendin
Bazı fukaraya bulma kusuru	Aferin aklına sen mi kazandın
Mesti kundurayı sana kim verdi	Şu tompu tarlayı sana kim verdi
Anadan doğunca kürkün var mıydı	Dinle <i>Ruhsatî</i> 'yi ne diyom sana
Üryan gelmedin mi borkün var mıydı	İyi bir öğüttür sanma ki çene
Torba torba mecdiyen var mıydı	Çalışmayla verse verirdi bana
Tükenmez parayı sana kim verdi	Bu köşkü sarayı sana kim verdi

Ruhsatî

M. Sunullah Arısoy, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*

1. Şiirin temasını belirleyiniz.
2. Şiirde ahengi sağlayan öğeleri (ölçü, uyak, redif, asonans, aliterasyon, sözcük tekrarı vb.) belirleyerek bunların şiire katkısını değerlendiriniz.
3. Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.
4. Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.
5. Şiirdeki isim tamlamalarını bularak bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.
6. Şiirde günümüz yazım kurallarına uymayan kullanımları belirleyiniz.

7. Alp Er Tonga öldi mü
İsiz ajun kaldı mu
Ödleک öçin aldı mu
Emdi yürek yırtılır

Yukarıdaki dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Düz uyak düzenindedir. B) Yarım uyak kullanılmıştır. C) Redifle e yer verilmiştir.
D) Bir sagudan alınmıştır. E) Yabancı kelimeler ağırlıklıdır.

8. Meni candan usandurdu cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan murâdum şem'î yanmaz mı

Bu dizelerdeki edebî sanat aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Mübalağa B) Tevriye C) Hüsnüalil D) Kinaye E) Teşbih

9. Ağa bir gün,
Gel gidek bağa bir gün.
Gözlerin bulutlanmış,
Korkaram yağa bir gün.

Yukarıdaki dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Nazım biçimi mânidir. B) İlk dize kesiktir. C) Yarım uyak kullanılmıştır.
D) Sanatlı bir söyleyiş içermektedir. E) Söyleyişte ağız özelliği görülmektedir.

10. Sevdiğim değildin böylece ezel
Aşkımın bağına düşürdün gazel
İbrişimden nâzik sandığım güzel
Meğer pulat gibi bükülmez imiş

Seyranî

Yukarıdaki dördlük için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Benzetme sanatı yapılmıştır.
B) Olumsuzluk anlamı veren edat kullanılmıştır.
C) Sonradan farkına varılan bir durum anlatılmıştır.
D) Âşık tarzı halk şiirinden alınmıştır.
E) "Meğer" sözcüğü edat görevinde kullanılmıştır.

11. *Kutadgu Bilig* ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Siyasetname türünün Türk edebiyatındaki ilk örneği olarak kabul edilir.
B) Dört sembolik kişiliğin karşılıklı konuşmalarından oluşur.
C) Yazıldığı dönemin sosyal ve siyasi anlayışını yansıtır.
D) Türk edebiyatında kaside nazım şekliyle yazılmış ilk eserdir.
E) Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonraki bilinen ilk yazılı eseridir.

Ölçüt	İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Şiiri	İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Şiiri	
		Halk Şiiri	Divan Şiiri
Dil	Sade	Sade	Süslü
Ölçü	Aruz	Hece	Hece
Nazım birimi	Dörtlük	Dörtlük	Beyit
Tema	Aşk, doğa, yiğitlik	Aşk, tasavvuf	Aşk, ayrılık
Nazım türü	Koşuk, sagu, destan	İlahi, ninni, güzel-leme	Tevhit, münacat, naat

12. Yukarıdaki tabloda yapılan karşılaştırmada hangi ölçüt aşamasında yanlışlık yapılmıştır?

- A) Dil B) Ölçü C) Nazım birimi D) Tema E) Nazım türü

13. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

- A) Şu sıralar donkişotluk yapmanın hiç lüzumu yok.
- B) Dernek yardım severler sayesinde ayakta durmaktadır.
- C) Çocuklar el ele tutuşarak oyuna başladılar.
- D) Sen yokken işler iyice arapsaçına döndü.
- E) Saksıdaki tavşanağzı daha çiçek açmadı.

14. Fuzulî *Farsça Divan*'ının önsözünde söz ve anlamın şiirdeki önemini şöyle belirtiyor ()

“Söz ve anlam () can ile ten gibidir () söz anlamdan () anlam sözden ayrı olamaz.”

Fuzulî'ye göre “söz () anlam hazinesinin incilerini tane tane sıraya dizen bir iptir. Anlamı düzene koyan sözdür, hiçbir anlam söz olmadan biçimlenip varlık kazanamaz.”

Cem Dilçin, *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*

Bu parçada ayraçlarla belirtilen yerlere aşağıdakilerin hangisinde verilen noktalama işaretleri sırasıyla getirilmelidir?

- A) (:) () () () ()
- B) (:) () () () ()
- C) () () () () ()
- D) () () () () ()
- E) () () () () ()

15. Aşağıda verilen cümlelerdeki boşlukları uygun ifadelerle doldurunuz.

- * Gazelin en güzel beytine veya denir.
- * İslamiyet öncesi Türk şiiri geleneğinde nazım birimi ve ölçüsü kullanılmıştır.
- * Kasidede şairin kendini övdüğü bölüme denir.
- * İlahi türü Mevlevilerde, Bektaşilerde olarak adlandırılır.
- * Ozanlar, genellikle koşmanın son dördlüğünde veya söyler.

16.

I. Grup

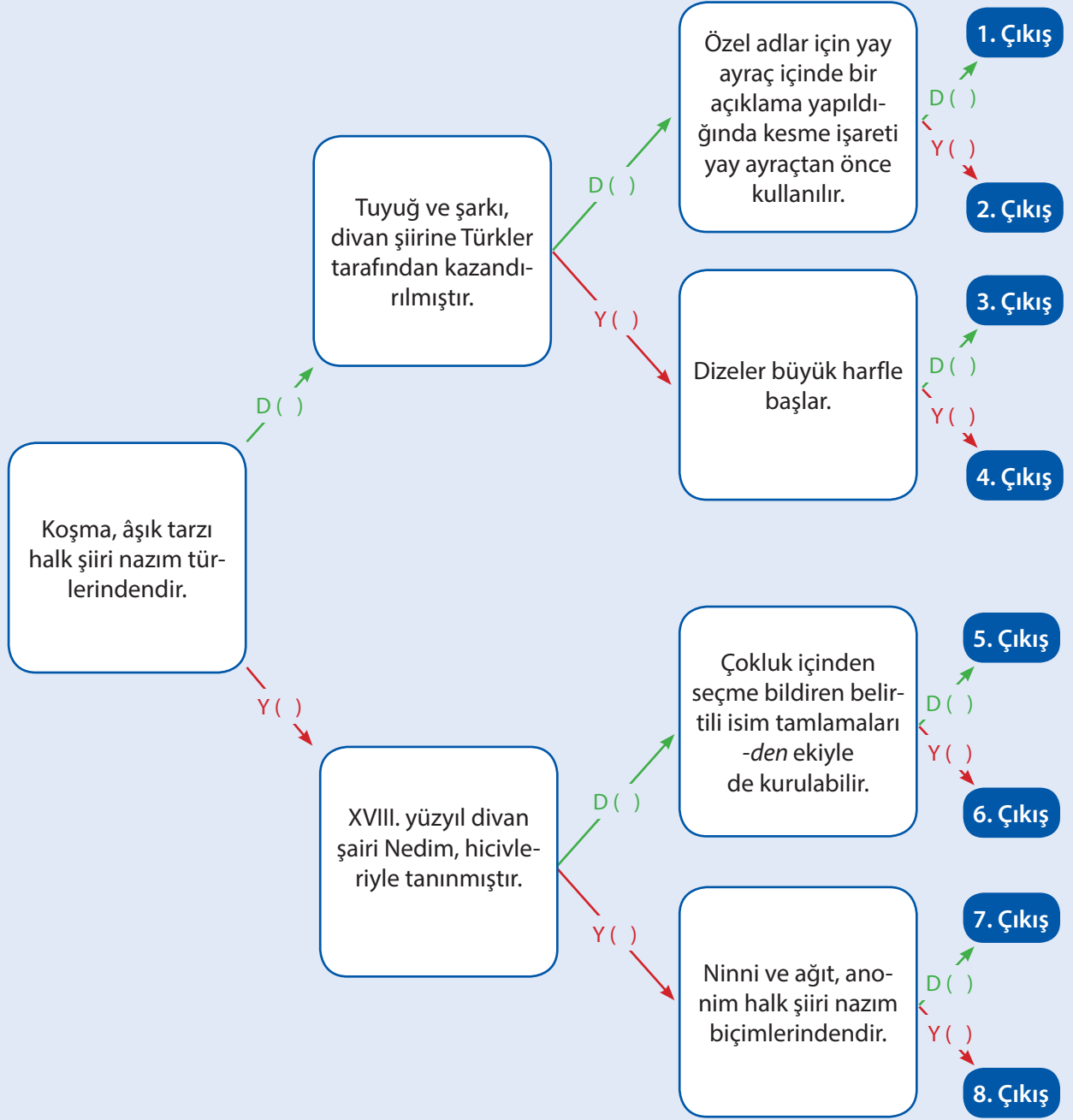
Kutadgu Bilig
Risaletü'n-Nushiyye
Atebetü'l Hakayık
Siham-ı Kaza
Divan-ı Hikmet

II. Grup

Ahmet Yesevi
Edip Ahmet Yükneki
Yusuf Has Hacıp
Yunus Emre
Nef'i

Yukarıda I. grupta verilen eserleri II. gruptaki sanatçılarla eşleştiriniz.

17. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıı yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

MEB
KAZANIM KAVRAMA TESTLERİ

daha fazla test için

<http://odsgm.meb.gov.tr/kurslar/>

4. ÜNİTE

DESTAN / EFSANE

Ünite İçeriği

- Doğal destan
- Dünya edebiyatında destan
- İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatında destan
- İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde destan
- Yapma destan
- Türk edebiyatında yapma destan
- Türk halk edebiyatında efsane
- Sıfat tamlamaları, yazım ve noktalama çalışmaları
- Efsane derleme ve yazıya geçirme
- Efsane sunumu

Amaç

Destan ve efsane türünün Türk ve dünya edebiyatında gösterdiği değişim ve gelişimi kavramak

Sıfat tamlamalarını, yazım ve noktalama kurallarını kavramak

Efsane derleme ve sunma becerisi kazanmak

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

1. Toplumlari derinden etkileyen olayların başında yer alan savaşların sebepleri nelerdir?
2. Eski zamanlarda savaşların kazanılmasında cesaret ve güç mü yoksa kurnazlık ve hile mi daha etkili olmuştur? Tartışınız.

İLYADA

1. Metin

Troya (Truva) Savaşı'nda Akhalar ile Troyalılar karşı karşıyadır. Menelaos'un kardeşi Kral Agamemnon, Akha ordusunun başkomutanıdır. Paylaşamayan esir bir kız yüzünden Agamemnon ile onun en güçlü savaşçısı Akhilleus arasında anlaşmazlık çıkar. Agamemnon, Akhilleus'un tutsağı Briseis'i alır. Akhilleus savaşa katılmama kararı alarak barakasına çekilir. Akhilleus, Agamemnon'u cezalandırması için annesi Deniz Tanrıçası Thetis'ten yardım ister. Thetis, Olympos'a çıkarak Zeus'la görüşür. Zeus, Akhilleus'un savaşa katılmadığı müddetçe, Akhaların Troyalılar karşısında zafer kazanamaması adına Thetis'e söz verir. Zeus'un Akhalardan yana olan karısı Tanrıça Hera, bu duruma kızar. Aralarındaki kavgayı Hephaistos aralar. Tanrılar iki cepheye ayrılmışlardır: Hera, Athena, Poseidon, Hephaistos, Hermeias Akhalardan; Ares, Aphrodite, Artemis, Apollon, Leto ise Troyalılardan yanadır.

Savaşın nedeni Troyalı Paris'in (Tanrısal Aleksandros) Sparta Kralı Menelaos'un karısı Helene'yi kaçırması olduğu için anlaşmazlığın Paris ile Menelaos arasında dövüşle giderilmesi önerilir.

Aşağıdaki parçada Paris ile Menelaos'un surların üzerinde teke tek dövüşü anlatılmaktadır.

Priamos'un oğlu Hektor'la Tanrısal Odysseus

ölçtüler önce dövüş alanını.

Sonra seçtiler kuraları, salladılar tolga içinde,

tunç kargıyı bakalım önce kim atacaktı?

Ordular kaldırıp ellerini, yakardılar Tanrılara.

Her Akhalı, her Troyalı şöyle dedi:

"Zeus baba, İda Dağı'ndan hükmeden ulu Tanrı,

kim doladıysa bizim başımıza bu işleri,

Hades'in evine gitsin, bırak.

Ant içelim, dost olalım biz de."

Böyle dedi, oynak tolgalı iri Hektor da

yana çevirdi başını, salladı kuraları.

Paris'in kurası fırladı birdenbire dışarı.

Ordular oturdu toprağa sıra sıra.

Atlarıyla ışıldayan silahları yanında çömeldi her adam.

Tanrısal Aleksandros, güzel saçlı Helene'nin kocası,

güzel silahlarını kuşandı;

önce taktı bilekleri gümüş halkalı dizliklerini,

sonra kapladı göğsünü, kardeşi Lykaon'un zırhıyla, tastamam geldi bu zırh ona.

Attı omuzlarına gümüş kakmalı tunç kılıcını, sonra da sağlam, iri kalkanını aldı eline, geçirdi soylu başına iyi işlenmiş, yeleli tolgasını, tolganın üstünde yele şahlanıp dalgalandı. Avucuna uyan keskin kargısını aldı en son. Öte yandan Menelaos da giydi kendi zırhını. İkisi de zırhlarını giyinmişlerdi, çıktı biri bir kalabalıktan, biri bir kalabalıktan, Troyalılarla Akhalar arasında yer aldılar, korkunçtu bakışları ikisinin de.

Onları böyle görünce bir şaşkınlıktır aldı atları iyi süren Troyalılarla tunç zırhlı Akhaları. Ölçülen alanda geldiler karşı karşıya, öfkeyle savurdular kargılarını.

Aleksandros attı uzun gölgeli kargısını önce, vurdu düz kalkanından Atreusoğlu'nu, ama tunç delemeydi kalkanı, sert kalkanın üstünde büküldü ucu.

Atreusoğlu Menelaos bağırды Zeus babaya, fırladı kargısıyla ileri, yakardı:

"Zeus baba, hiç yoktan başıma bela getiren bu adamdan, Tanrısız Aleksandros'tan, öcümü alayım, bırak, koy, elimin altında ezeyim onu, kendisini dostça konuklayana kötülük edemesin bundan böyle doğacak insanlar arasında hiç kimse."

Böyle dedi, savurdu attı uzun gölgeli kargısını, vurdu Priamos'un oğlunu düzgün kalkanından, sivri kargı geçti parlak kalkanı, iyi işlenmiş zırhı deldi, dümdüz geçti yanından, sıyırdı gömleğini.

Paris eğilip kaçmıştı kara ölümden.

Gümüş kakmalı kılıcını çekti kaldırdı Atreusoğlu, tolgasının tepesine indirdi birdenbire, kılıç oldu üç dört parça, düştü elinden.

Atreusoğlu, baktı uçsuz bucaksız göklere, inledi (...)

Böyle dedi fırladı, Aleksandros'u tolgasından yakaladı, çevirdi çekti onu güzel dizlikli Akhalara doğru, Aleksandros'un tolgasında sık işlenmiş kayış gerilince, battı toka çenesinin altına, incitti narin boynunu.

Zeus'un kızı Aphrodite keskin gözleriyle görmeseydi onu,
ölü sığır derisinden kayışı kesivermeseydi,
sonsuz bir ün kazanacaktı Menelaos,
Aleksandros'u yerlerde sürükleyecekti.
Boş bir tolga kalmıştı Menelaos'un kalın parmaklarında,
Tolgayı çember gibi çevirdi,
attı güzel dizlikli Akhaların üzerine,
dostları alıp götürdüler tolgayı.
Birden fırladı sonra, arkaya döndü,
yanıyor, tutuşuyor, sığmıyordu içi içine,
(...)

Atreusoğlu kalabalıkta kızgın bir kaplan gibi
gidip geliyordu bir aşağı bir yukarı,
gözleriyle arıyordu Tanrısız Aleksandros'u.
Ne Troyalılardan, ne ünlü yardımcılardan bir tek kişi
Menelaos'a Aleksandros'u gösteremezdi,
görseydi onu bir, edemezdi söylemeden;
Menelaos'a saygıları çok büyüktü.
Hem aslında Paris'ten tiksiniyordu hepsi,
kara ölümden tiksindirir gibi.

Erlerin başbuğu Agamemnon onlara şöyle dedi:
"Troyalılar, Dardanoslular, yardımcıları, dinleyin beni,
görünüşte, Ares'in sevdiği Menelaos'ta zafer,
hadi verin Argoslu Helene'yle bütün malı,
üstelik öyle bir karşılık ödeyin ki
gelecekteki insanlar arasında anılsın dursun."

Atreusoğlu böyle, dedi,
başlarını salladı Akhalar tekmil.

Savaş alanında her iki tarafın savaşçıları kahramanca savaşır. Akha ordusu bazı başarılar elde etse de Troyalılar daha üstün konuma gelir. Komutan Agamemnon yaralanmıştır. Akhilleus'un savaşa katılmama konusundaki ısrarı devam etmektedir. Akhilleus'un dostu Patroklos, Hektor tarafından öldürülür. Patroklos'un ölümüne öfkelenen Akhilleus, Troyalılarından dostunun öcünü almak için savaşa yeniden katılır. Akhilleus'un karşısında duramayan Troyalı savaşçılar surların içerisine girerler. Hektor ısrarlara rağmen dışarıda kalır. Hektor, Akhilleus'un karşısına geçer; onunla savaşır. Hektor ölür. Akhilleus'un öfkesi bununla da bitmez. Hektor'un ölüsünü arabasına bağlayarak dostu Patroklos'un mezarı çevresinde sürükler.

Akhalar tarafında Patroklos'un cenaze töreni yapılmaktadır. Troya Kralı Priamos, gece Tanrı Hermeias kılavuzluğunda oğlunun ölüsünü almak için Akhilleus'un barınağına gider. Hermeias barakanın önüne kadar getirdiği Priamos'u orada bırakarak Olympos'a döner. Priamos'un yalvarışları ve getirdiği hediyeler sonucu Akhilleus, Hektor'u vermeyi kabul eder. Priamos, oğlunu Troya'ya getirir. Hektor'un cenaze töreni yapılır.

Homeros, İlyada, Çeviren: Azra Erhat, A. Kadir (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

kargı: Silah olarak kullanılan, ucu sivri ve demirli uzun mızrak.

tolga: Savaşçıların başlarına giydikleri demir başlık, miğfer.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Destan

Destan; eski çağlara ait mitlerle örülmüş, bir milleti derinden etkileyen; savaş, kahramanlık, doğal afet gibi tarihî ve sosyal olayları anlatan, uzun, manzum eserdir.

Toplumun hayal gücüyle yoğrulan destanlar, olağanüstülüklerle doludur. Sözlü edebiyat geleneğinin bir ürünü olan destanların içinde mitolojik unsurlar bulunur. Bu unsurlar; ortaya çıktıkları dönemin inanç, kültür ve sanat anlayışını yansıtır:

Her Akhalı, her Troyalı şöyle dedi:

"Zeus baba, İda Dağı'ndan hükmeden ulu Tanrı,

kim doladıysa bizim başımıza bu işleri,

Hades'in evine gitsin, bırak.

Destanlar, kesin tarihî bilgiler vermese de milletlerin tarihini ve kültürünü araştırmada önemli kaynaklar arasında yer alır. Destanlar bu yönüyle tarihî olaylara dayanan, ait oldukları toplumların millî kimliğini yansıtan, idealize edilmiş kahramanların olağanüstü özelliklerle anlatıldığı halk edebiyatı ürünleridir. Millî destanlar; bir milletin oluşumunu, tarih sahnesine çıkışını ve tarihî evrelerini de açıklar. Bu ürünler, millî kimliği beslediğinden toplumsal açıdan da önemlidir.

Destanda olay örgüsü, kişi, yer ve zaman yapıyı oluşturan unsurlardır. Olaylar tek yönlü olarak ve somut bir anlatımla ele alınır. Kişiler genellikle tip özelliği gösterir. Kahramanlara sıradan insanlardan farklı özellikler yüklenir. Olayın geçtiği yerler çoğu zaman gerçeğe uygundur. Destanlarda olaylar, birbirini takip eden bir zaman diliminde geçer. Destanın oluşum zamanı ile yazıya geçirildiği zaman arasındaki fark az ise destandaki tarihî olaylar gerçeğe daha yakındır. Destanlar, doğal ve yapma destanlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğal Destan

Doğal destanlar, sözlü gelenek içinde oluşan ve bir ozan tarafından derlenerek yazıya aktarılan destanlardır. Bu destanların asıl sahibi halktır. Doğal destanlar doğuş, yayılma ve derlenme olmak üzere üç aşamada oluşur:

Doğuş (Oluş) Aşaması: Milletlerin hayatında iz bırakan önemli tarihî ve sosyal olaylar destanların çekirdeğini oluşturur. Bu olaylar içinde olağanüstü özellikler yüklenmiş kahramanlara yer verilir.

Yayılma Aşaması: Destanın en uzun aşamasıdır. Bu aşamada, sözü edilen olay ve kahramanlıklar sözlü gelenekle kuşaktan kuşağa aktarılır. Toplumların duygu ve düşünce dünyasını yansıtan ve onları diğer toplumlardan ayıran destan motifleri belirgin bir hâle gelir. Destana mitolojik unsurlar katılır.

Derlenme Aşaması: Bu aşamada, sözlü gelenekle kuşaktan kuşağa aktarılan destanı bir büyük ozan kendi hayal gücünü de katarak derler ve manzum olarak yazıya geçirir.

Dünya Edebiyatında Destan

Milletlerin kendi tarihlerinden beslenen doğal destanları vardır. Dünya edebiyatında bilinen ilk destan *Gılgamış Destanı*'dir. Sümer Kralı Gılgamış'ın kahramanlıklarını anlatan bu destan, dünyanın en eski milletlerinden biri olan Sümerler hakkında bilgiler içerir.

Dünya Edebiyatında Tanınmış Doğal Destanlar

Destanın Adı	Destanın Ait Olduğu Ulus
İlyada Odysseia	Yunan
Kalevala	Fin
Şehname	İran
Mahabharata Ramayana	Hint
Nibelungen	Alman
Beowulf	İngiliz
İgor	Rus
Le Cid	İspanyol
Chanson de Roland	Fransız
Şinto	Japon

Batı edebiyatının en eski destan örneklerinden biri olan *İlyada*'da Troyalılar ile Akhalar arasındaki savaşın son günlerinde geçen olaylar anlatılır. Bu destan, MÖ VIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı düşünülen Homeros tarafından derlenerek yazıya geçirilmiştir. Hayatı hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte Homeros'un gezgin bir halk ozanı olduğu, gözleri görmediği hâlde Doğu Akdeniz'i ve Anadolu kıyılarını dolaşarak destanlar, efsaneler, mitler derlediği bilinmektedir.

İlyada destanı, yirmi dört bölümden ve on altı bini aşan dizeden meydana gelmiştir. Destanda Homeros, Troya Savaşı'nı mitolojik unsurlarla süsleyerek anlatmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *İlyada* adlı metinde olayların birbirleriyle ilişkisinden ve sıralanışından yola çıkarak metnin olay örgüsünü belirleyiniz.
2. Metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
3. Metindeki temel çatışmayı ve bu çatışma etrafında metinde yer alan veya metnin ima ettiği diğer çatışmaları, karşılaşmaları, karşıtlıkları belirleyiniz.
4. *İlyada* adlı metnin anlam özelliklerini etkileyen kültürel, siyasi, tarihî ve mitolojik unsurları belirleyiniz.
5. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.
6. Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirleyiniz.
7. Metindeki anlatım biçimleri ve tekniklerinin işlevlerini belirleyiniz.

Etkinlik

- a. *İlyada* adlı metinde kişilerin olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tarihsel veya gerçek kişiliklerini veya bu kişiliklerle ilişkilerini belirleyiniz.
- b. Kahramanların belirlediğiniz özelliklerinden yola çıkarak tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini değerlendiriniz.

Hazırlık

1. Halkın geleceği hakkındaki kararlar nasıl alınmalıdır? Tartışınız.
2. Topluma önder olabilecek kişilerde hangi özellikler olmalıdır? Türk tarihinden örneklerle açıklayınız.

OĞUZ KAĞAN DESTANI

Oğuz Han'ın Doğuşu:

... Olsun dediler.

Onun resmi işte budur..

Ondan sonra da yine, sevinç, neşe buldular.

Yine günlerden bir gün:

Aydın oldu gözleri, renklendi, ışıık doldu,

Ay Kağan'ın o gündü, bir erkek oğlu oldu.

Gömgök, gök mavisiydi, bu oğlanın yüz rengi,

Kıpkızıl ağıziyle, ateş gibiydi benzi.

Al al idi gözleri, saçları da kapkara!

Perilerden de güzel, kaşları var ne kara!

(...)

Oğuz'un gençliği:

Bu çağda! Bu yerde!

Bir büyük orman vardı, Oğuz yurdundan içre,

Ne nehir, ne ırmaklar akardı bu orman içre.

Ne çok av hayvanları, ormanda yaşar idi,

Ne çok av kuşları da, üstünde uçar idi!

Ormanda yaşar idi, çok büyük bir gergedan,

Yer idi yaşatmazdı, ne hayvan, ne de insan!

Basarak sürüleri, yer idi hep atları,

Zahmet verir insana, alırdı hayatları!

Vermedi hiç bir defa, insanoğluna aman,

Öyle bir canavar ki, işte böyle çok yaman!

Oğuz Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı,

Avlarım gergedanı, diye o yere vardı.

Kargı, kılıç aldı, kalkan ile ok ile,

Dedi, gergedan artık, kendisini yok bile!

Ormanda avlanarak, bir geyiği avladı,

Söğüt dalıyla onu, bir ağaca bağladı.

Döndü gitti evine, sabah olmadan önce,

Tanın ağarmasıyla, geyiğine dönünce,

Anladı ki gergedan, geyiği çoktan yuttu,

Geyiğin yerine de, yeni bir ayı tuttu.

Çıkararak belinden, Hanlık altın kuşağı,

Ayırı astı yine, o ağaçtan aşağı.

2. Metin

Yine sabah olmuştu, ağarmıştı artık tan,
Geldi, baktı ki almış, ayısını gergedan.
Artık bu durum onu, can evinden vurmuştu,
Ağaca kendi gidip, tam altında durmuştu!
Gergedan geldiğinde, Oğuz'u görüp durdu,
Oğuz'un kalkanına, gerilip bir baş vurdu!
Kargıyla gergedanın, başına vurdu Oğuz!
Öldürüp gergedanı, kurtardı yurdu Oğuz!
Keserek kılıcıyla, hemen başını aldı,
Döndü gitti evine, iline haber saldı!
Yine bir gündü gitti, gördü orda bir sungur,
Konmuştu gergedanın, barsağını yer durur.
Yayıyla bir ok attı, ok sunguru öldürdü,
Kesti başını sonra, kendi kendine dedi:
"Gergedan hem geyiği, hem de ayıyı yedi,
Öldürdü kargım onu, çünkü bu bir demirdi!
Koskoca gergedanı, bir küçük sungur yedi,
Ok, yay öldürdü onu, çünkü bu bir bakırdı!"
Yine günlerden bir gün:

Oğuz Han'ın, Türklerin "Büyük Kağanı" olması:

Emir verdi Oğuz Han kendinin iç iline,
Toplandı halk sözleşti, koştu onun eline.
(...)

Toy bitince Oğuz Han, verdi şu buyruğunu:
"Ey benim beğlerimle ilimin ey budunu!
Sizlerin başınıza ben oldum artık kağan,
Elimizden düşmesin, ne yayımız ne kalkan!
Damgamız olsun bize, yol gösteren bir buyan!
Alpler olun savaşta, Bozkurt gibi uluyan!
Demir kargılar ile, olsun ilimiz orman!
Av yerlerimiz dolsun, vahşi at ile kulan.
Yurdumuz ırmaklarla denizler ile dolsun,
Gökteki güneş ise yurdun Bayrağı olsun,
İlimizin çadırı, yukardaki gök olsun,
Dünya devletim ol olsun, halkımız da çok olsun!"
Ayrıca emir yazdı, dört tarafa Oğuz Han,
Bildirdi elçilerle, öğrendi bunu her yan.
Oğuz bu bildirisinde, buduna şöyle dedi:
"Madem ki Uygurların, benim büyük Kağanı,
O halde sayılıırım, ben bir dünya Kağanı.
Bana bağlıdır artık, dünyanın her dört yanı!"

Bana itaat etmek, sizlerden dileğimdir,
Benim ağzıma bakıp, durmanız isteğimdir!
Bana kim baş eğerse, alırım hediyesin,
Dost tutarım onu ben, her zaman bana gelsin!
Kim ki ağzıma bakmaz, baş tutar olur bana,
Ordumu çıkarırım, o düşman olur bana!
(...)

Oğuz Han'ın, altı oğluna "Hanlık" vermesi:

Söz dışında kalmasın, bilsin herkes bu işi,
Oğuz Han'ın yanında, vardı bir koca kişi.
Sakalı ak, saçı boz, çok uzun tecrübeli,
Asil bir insan idi, akıllı düşünceli.
Ünvanı Tüşimel'di, yani Kağan veziri,
Uluğ Türük'tü adı, Oğuz'un seçme eri.
Altından bir yay gördü, uyur iken uykuda,
Yayın bulunuyordu, üç gümüşten oku da.
Ta doğudan batıya, altın yay uzanmıştı,
Üç gümüş ok kuzeye, sanki kanatlanmıştı.
Anlattı Oğuz Han'a uyanınca uykudan,
Rüyayı tâbir etti, içindeki duygudan.
Dedi: "Bu düşüm sana, dirlik düzenlik versin!
Hakanıma inşallah, birlik güvenlik versin!
Rüyada ne gördüysem, Gök Tanrının sözüyle,
Seni de öyle yapsın, Tanrı kutsal özüyle!
Yeryüzünün ki hepsi, dolup taşar boyuna,
Tanrım, bağışlayıver! Oğuz Kağan soyuna!"
Oğuz Han çok beğendi, Uluğ Türük'ün sözün,
Ögüd ver dedi bana, tuttu onun ögüdün.
Sabah olunca gördü, kendinden büyükleri,
Çağırarak getirtti, kendinden küçükleri.
Dedi: "Hey! Gönlüm benim! Avlansana haydi der,
Başa geldi ihtiyarlık, cesaretin hani der?
Gün, Ay ve Yıldız sizler, gidin gün doğusuna,
Gök, Dağ ve Deniz siz de, gidin gün batısına!"
Oğuz Han oğulları, bunu hemen duyunca,
Gitti üçü doğuya, üçü batı boyunca.
Av avlayıp, kuşlanan, Gün ile Yıldız ve Ay,
Buldular yolda birden, som altından tam bir yay.
Sundular Oğuz Han'a, Han sevindi hem güldü,
Aldı bu altın yayı, kırarak üçe böldü.
Dedi: "Ey! Oğullarım! Kullanın bir yay gibi,
Oklarınız erişsin, göğe deg bu yay gibi!"

Av avlayıp, kuşlanan, Dağ ile Deniz ve Gök,
Buldular yolda birden, som altından tam üç ok,
(...)
Dedi: "Ey! Oğullarım! Sizlerin olsun bu ok,
Yay atmıştı onları, olun siz de birer ok!"

Oğuz Han'ın büyük bir şölen vermesi:

Bunu diyen Oğuz Han, çağırdı kurultaya,
Beğ geldi, halkı geldi, selâm verdi otağa.
Herkes geldi oturdu, Oğuz Han büyük otağa...
(...)
Sağ yanında Bozoklar, sol yanında Üç-ok,
Oturup eğlendiler, kırk gün kırk geceden çok.
Yediler hem içtiler, erip muradlarına,
Oğuz böldü yurdunu, verdi evlâtlarına.
Dedi: "Ey! Oğullarım!
Ne vuruşmalar gördüm! Ne çok sınırlar aştım!
Ben ne kargılar ile, ne okları fırlattım!
Ne çok atla yürüdüm! Ne düşmanlar ağılattım!
Nice dostlar güldürdüm!
Ben ödedim çok şükür!
Borcumu Gök Tanrıya!
Veriyorum artık ben, sizin olsun bu yurdum!"

Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi I. Cilt (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

buyan: 1. Mutluluk, uğur, talih. 2. İyi iş, sevap.

sungur: Doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş.

gergedan: (metinde) Canavar, ejderha.

toy: Ziyafet.

kulan: Kırgız steplerinde yaşayan yabani bir at türü.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk Edebiyatında Destan

İslamiyet'in kabulünden önceki sözlü Türk edebiyatı ürünleri arasında destanlar önemli bir yer tutar. Türkler zengin bir destan geleneğine sahip olmalarına rağmen Türk destanlarının çoğu güçlü bir halk ozanı tarafından derlenip yazıya geçirilememiş, yazıldıysa da nüshaları günümüze ulaşmamıştır. Türk destanlarının bir bölümü Batı ve Çin kaynaklarından, bir bölümü de İran ve Arap kaynaklarından alınmıştır.

Türk destanları farklı sınıflandı malara tabi tutulmakla beraber genel olarak İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları ve İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk destanları olarak ikiye ayrılır.

İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Destanları

Altay-Yakut Dönemi

Yaratılış Destanı: Altay Türklerine ait bu destanda evrenin yaratılışı, evrendeki nizam, iyilik ve kötülüğün kaynakları anlatılır.

Saka Dönemi

Alp Er Tunga Destanı: MÖ VII. yüzyılda yaşamış Saka Hükümdarı Alp Er Tunga'nın İranlılarla olan mücadelesinden doğan bir destandır. *Şehname*'nin yazarı Firdevsi, eserinde Türk-İran mücadelelerini anlatırken Alp Er Tunga'yı Afrasyap (Efrasiyap) adıyla anar. Bir hile ile öldürülen Alp Er Tunga adına söylenen bir saguyu XI. yüzyılda Kâşgarlı Mahmud yazıya geçirmiştir.

Şu Destanı: Makedonyalı İskender'in MÖ IV. yüzyılda sefere çıkması, Türk yurdu üzerine gelmesi, Türk Hükümdarı Şu'nun doğuya çekilmesi, İskender'in Türk yurdundan ayrılışının anlatıldığı destandır. XI. yüzyıla kadar Türkler arasında yaşayan bu destanın konusundan Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti't-Türk'te* Türkmen sözcüğünün açıklamasında söz etmiştir.

Hun-Oğuz Dönemi

Oğuz Kağan Destanı: Oğuz Kağan'ın hayatı etrafında şekillenen destandır. Destanda anlatılan Oğuz Kağan'ın MÖ II. yüzyılda hüküm süren Hun Hükümdarı Mete olduğuna dair görüşler olmak-la birlikte tarih boyunca bütün Oğuzların ve hükümdarlarının maceralarını şahsında toplayan bir sembol olması da ihtimaller içinde yer alır. MÖ II. yüzyılda oluşmaya başladığı anlaşılan *Oğuz Kağan Destanı* XIII. yüzyılda yazıya geçirilmiştir.

Oğuz Kağan Destanı; Türklerin yerleşik hayata geçmedikleri, atlı göçebe kültürün, mitolojik inanç ve düşüncelerin hâkim olduğu Destan Dönemi ürünüdür. Destanda Oğuz Kağan; doğumundan itibaren kırk gün içinde büyüüp gelişir, halka sıkıntı veren gergedanı öldürür, seferlerle ülkeleri fet-heder. Oğuz Kağan; yanında tecrübeli, asil, akıllı, düşünceli insanlar bulunduran ve bu kişilerin öğü-dünü tutan, ihtiyarlayınca da yurdunu oğulları arasında paylaştıran bir Türk hükümdarıdır.

Toplumun inancı ve yaşantısıyla şekillenen destan motiflerine *Oğuz Kağan Destanı*'nda sıkça rastlanmaktadır. **Işık, at, rüya, kurt, ok** ve **yay** gibi motifler dönemin zihniyetini yansıtmaları açısından önemli unsurlardır:

"Tan ağarıyordu ki, çadıra ışık daldı.

Bir erkek kurt göründü, ışıktaki soluyarak!"

Göktürk Dönemi

Bozkurt Destanı: Çin kaynaklarında iki farklı rivayetle anlatılan destanda, yok olmak üzere olan Göktürklerin yeniden güçlenmesi ve bir bozkurdun "Anne Kurt" olarak rolü anlatılır.

Ergenekon Destanı: XIII. yüzyılda yazıya geçirilen eserde Göktürklerin Ergenekon denilen yerde dört yüz yıl kalmaları ve demir bir dağı eriterek buradan çıkışları anlatılır.

Uygur Dönemi

Türeyiş Destanı: Göktürklerin *Bozkurt Destanı* ile benzerlik gösteren bu eserde Uygurların bir kurt-tan türeyerek çoğalmaları anlatılır.

Göç Destanı: *Türeyiş Destanı*'nın devamı olarak kabul edilen bu destanda Uygurların Doğu Türkis-tan'a göç edişleri anlatılır. Destanın eski Çin ve İran kaynaklarında yazıya geçirilmiş, birbirine yakın varyantları vardır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Destan türünün tarihsel dönemle ilişkisini belirleyiniz.
2. Oğuz Kağan, halkına söylediği “Gökteki güneş ise yurdun bayrağı olsun / İlimizin çadırı, yukardaki gök olsun” sözüyle ne anlatmak istemiştir? Açıklayınız.
3. Oğuz Kağan Destanı adlı metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
4. Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirleyiniz.
5. Metindeki anlatım biçimleri ve tekniklerinin işlevlerini belirleyiniz.
6. Metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.
7. Metindeki kişi, yer ve zaman unsurlarını belirleyiniz.

Kişi	
Yer	
Zaman	

8. Ali: Türk destanları doğal destan aşamalarını tamamlamıştır. Destanların yazma nüshalarına Yunan ve Latin kaynaklarından ulaşılabilir.

Ahmet: Türkler zengin bir destan geleneğine sahip olmalarına rağmen Türk destanları oluşum aşamalarını tamamlayamamıştır.

Fatma: Destanlar; Türklerin yerleşik hayata geçmedikleri dönemin, atlı göçebe kültürün ürünü olduğu için destanların yazılı kaynaklarına ulaşamamıştır.

Ayşe: Türk destanları derlenip yazıya geçirilmemiştir. Yazılmış ise de günümüze ulaşan bir destan nüshası yoktur.

Yukarıda Türk destanlarıyla ilgili öğrenci görüşlerine yer verilmiştir. Hangi öğrencilerin görüşleri doğrudur? Gerekçesiyle belirtiniz.

Etkinlik

- a. Oğuz Kağan Destanı adlı metinde anlatılanlar ile dönemin gerçekliği arasındaki ilişkiyi karşılaştırınız.
- b. Karşılaştırma sonuçlarından hareketle tarihî gerçekliğin edebî metinlere ne ölçüde yansıdığını ifade ediniz.
- c. Metinde millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirleyiniz.
- ç. Belirlediğiniz bu değerlerle içinde yaşadığınız toplumun sosyal ve kültürel değerlerini karşılaştırınız.

Hazırlık

1. Destan kahramanlarının benzerlerine günümüzde rastlamanın mümkün olup olmadığını tartışınız.
2. İnsanlar hangi değerler uğruna savaşır? Günümüz değer yargılarını dikkate alarak yorumlayınız.

DÂNİŞMEND GAZİ DESTANI

3. Metin

Malatya'nın ileri gelenleri, Battal Gazi'nin ölümünden sonra toplanarak yönetici arayışına girerler. Aralarında anlaşır Süleyman bin Numân'ı, Dânişmend Gazi ve Sultan Turasan'a gönderirler. Dânişmend Gazi ve Sultan Turasan bu davete karşılık olarak çoktan yola çıkmışlardır. Çünkü Melik Dânişmend rüyasında Hz. Muhammed'i, Sultan Turasan ise Battal Gazi'yi görmüştür. Bu davet onlara rüyalarında haber verilmiştir.

Şehre geldikten sonra Melik Dânişmend halktan, halifeden izin alınarak yöneticiliğinin onaylanmasını ister. Eyyüb bin Yunus ve Süleyman bin Numân halifeye giderek Dânişmend Gazi ve Sultan Turasan'ın yöneticiliği için izin alırlar. Dânişmend Gazi, halifenin iznini aldıktan sonra yanındaki beylerle fetihlere başlar. İkiye ayrılan İslam ordularının bir kolu Sultan Turasan idaresinde, İstanbul tarafına gider. Melik Dânişmend Gazi ise Orta Anadolu'da fetihler gerçekleştirir, harap hâlde bulunan Sivas'ı imar ettirir. Bir gezinti sırasında Artuhî isimli bir kâfirle karşılaşır, Artuhî'nin Müslüman olmasına vesile olur ve onu yanından hiç ayırmaz. Artuhî, Amasya Beyi Şattat'ın kızı Efrumiyye'ye âşıktır. Onu almak için Amasya'ya giderler. Efrumiyye'yi alıp dönerlerken Şattat ve ordusu arkalarından yetişir. Bu üç ulu kişiye yardıma gelen Türk ordusu ile Şattat'ın ordusu, Turhal'a yakın bir yerde savaşır.

Destanın dördüncü meclisinden alınan aşağıdaki parçada Dânişmend Gazi, Artuhî ve Efrumiyye'nin düşmanlarla mücadeleleri anlatılmaktadır.

Haberleri rivayet edenler, sırları nakledenler, anlatıcı rivayet eder, usta şöyle hikâye eder: Kâfirler ribata, Artuhî üstüne asker seçerken üç bin er ile Mihran: "Ben gideyim." demiş idi.

Biz geldik bu tarafa, Melik'in askerleri Sivas Kalesi'ni onarırdı. Melik gezintiye çıkmış idi. Ordu komutanı Süleyman bin Numan, Eyyüb bin Yunus idi. Melik için iyice kaygılanmaya başladılar. Hemen Süleyman kendini ruhban şeklinde düzenledi, Melik'i aramak için yola çıktı. Dükiyye yani Tokat Kalesi'ne ulaştı. Gördü ki Rumîler birbiriyle konuşurlar:

"Melik Dânişmend, Artuhî'nin yaşadığı ovaya gelmiş, Artuhî'yi çaresiz hâle getirip Müslüman etmiş. O ikisi Turas sarayında ribata girmişler. Çıkıp âlemi harap edip geri ribata gelirler." deyip konuşurlar. Süleyman bu haberi öğrenince yola düşüp Melik'i aramaya başladı.

Biz gelelim bu yana, Melik hikâyesine ve Artuhî hâline: Kâfirler üç bin kâfir seçip ribatı ortaya almışlar idi. Artuhî miskin, yalnız inleyip yatardı. Kadere boyun eğip Tanrı'ya yalvarırdı. Kâfirler bu tarafta kement atıp ribat damına çıktılar. Gördüler ki Artuhî'nin bir kolu düşmüştü. İnleyip yatarken secde edip Hazret-i Hakk'a yalvarırdı. Nazım:

Ey Tanrı, gizlim ve aşıkârım,
Senin hazretine her hesabım ayandır, dedi.

Ezelden aybımızı bilicisin,
Keremden aybımızı örtücüsün.

Bütün kalmışların imdadına koşan Sen'sin,
Bütün dağılmışları toparlayan Sen'sin.

Nice sürçüp düşeni kaldıran Sen'sin,
Niceyi hak için hak aldırın Sen'sin.

Tanrı'm, ben kulunun suçuna bakma,
Ağırbaşlılık mahrumluğumu ateşte yakma.

Bütün zor işler Sana kolaydır,
O işler, Sen işlediğinde işler.

Hazretinden ümidimi ezelden beri umarım,
Kapından mahrum gitmemeyi umuyorum.

Ey Tanrı, çok eskiden malum ettin,
Sana sığınan hiç mahrum olmaz.

Artuhî bu münacatı okuyup ayrıca söyledi: "Ey âlemleri yaratan kadir Allah! Bütün zor işler sana kolaydır. Bu çaresizin de hâli hazretine malûmdur. Yâ âlemlerin rabbî! Bu çaresizi, arzularına erişemeyen etme. İlâhî! yardım senden gerekir." derken o anda gördü ki duvar yarıldı, bir ak sakallı ihtiyar çıkageldi. Yeşil elbiseler giyinmiş. Söyledi: "Ey Artuhî! Başını kaldır. Tanrı'dan sana yardım ulaştı." dedi. Miskin Artuhî başını kaldırıp yaşlı adama baktı. O yaşlı adam ileri geldi, Artuhî'nin yaralarını okşadı. Hemen Artuhî'nin yaraları iyileşince yaşlı adam kayıp oldu. Hemen geri geldi. Artuhî'nin savaş meydanında düşen kolunu getirdi, yerine koyup dua etti. Tanrı'nın emri ile Artuhî'nin kolu sağlamlaştı. Artuhî, Tanrı'ya şükürler etti. Sonra o yaşlı adama sordu: "Sultanım siz kimsiniz?" dedi. O yaşlı adam söyledi: "Ey Artuhî! Ben Hızır Peygamber'im. Tanrı emriyle geldim, sana derman oldum. Tanrı şifa verdi. Şimdi benim silâhımı Melik Dânişmend'e ulaştırıman gerektir ve bu duayı ona veresin ki bizden yadigâr olsun." dedi. O dua budur: *"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ey Allah'ım, ey Rahman, ey Rahim, ey çok acıyan, çok ihsan eden, ey ölüleri diriltten, ey fazilet ve ihsan sahibi, Sen'den başka ilâh, güven verici yoktur. Sen'in rahmetin güven vericidir. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Sen noksanlıklardan münezzehsin."*

Bu duayı verdi ve söyledi: "Herhangi bir zamanda herhangi bir yerde bir zor iş olsa bu duayı okuyun. Tanrı bu dua berekâtında o zor işi kolay eder." dedi. Sonra yaşlı adam kayboldu. Hemen Artuhî ayağa kalktı. Silâhını giyindi, gördü ki kâfirler damdan aşağı iniyorlar. Artuhî o zaman kılıç çekip kırk kâfir öldürdü.

Kâfirler Artuhî'nin bu azametini görüp dışarı kaçtılar.
(...)

Bu tarafta ulu kişiler ribata geldiler, Artuhî'nin hâlini sordular. Artuhî, Hızır peygamber durumunu başlangıcından sonuna kadar anlattı. Tanrı'ya şükredip sevindiler. Akşam olunca yemek getirdiler, yediler, götürdüler.

Melik Dânişmend bir süre uyukladı, rüya görüp uyandı, ayağa kalktı, silâhını giydi, kılıcını kuşandı. Artuhî ve Efrumiyye sordular: "Ya Melik! Size ne oldu ki bu vakitte dışarı gidiyorsunuz?" dediler. Melik söyledi: "Dostlardan bir kişi geliyor, onu karşılamaya gidiyorum. Siz burada oturun, hemen gelirim." dedi. Sonra atına binip dağdan ovaya indi. O anda gördü ki ruhban kılığında bir kişi geliyor. Elbisesi ve kalpağı siyah idi. Melik karşıdan çağırdı: "Merhaba, hoş geldin ya Süleyman!" dedi.

Rivayet edenler şöyle anlatırlar: Süleyman, Tokat şehriden çıkıp yürüdü. Doğru Nastor askerinin olduğu yere geldi. Bu kalabalık askeri gördü. Bunların haberlerini öğrenip geri döndü. Melik'i aramaya gelirken Melik'e rastladı. Ulaştı, Melik Dânişmend'in ayağına kapanınca Melik onun başını yerden kaldırdı. Ordudan haber sordu. Süleyman, Sivas Kalesi'nin onarıldığını bildirdi. Melik sevindi. Sonra Süleyman söyledi: "Yâ bizim başkanımız, bizim geldiğimizi nasıl anladınız?" dedi. Melik rüya gördü-

ğünü Süleyman'a anlattı. "Dedem Seyyid Battal Gazi gelip senin geldiğini haber verdi." dedi. Sonra oradan dönüp ribata geldiler. Artuhî ve Efrumiyye Süleyman'ı karşılayıp görüştüler. Gayet mutlu olup sevindiler. Sonra Süleyman askerin çokluğunu gördü, Melik'ten izin istedi. "Varayım İslâm askerini getireyim." dedi. Melik söyledi: "İyilik yapmış olursun, fakat bu gece dur, rahat ol, yarın gidesin." deyince Süleyman söyledi: "Senin başın için bu saat gidiyorum." deyip ayağa kalktı, dışarı çıktı. Melik de atına bindi. Süleyman'ı askerlerden geçiriverdi, Dükiyye yani Tokat Irmağı'na kadar getirdi. Süleyman dağ yolunu tutup gitti. Melik dönüp ribata geldi. O gece dinlendiler.

Sabah olunca Nastor tarafından müjdeli haber işareti için davul çalındı. Sabah olunca o ulu kişiler sabah namazını kılıp dışarı çıktılar. Gördüler ki her taraf gürültüden sallanıyor. Melik Dânişmend içeri girdi, silâhını giyindi, atına bindi. Tanrı'ya yalvarıp yürüdü.

Melik'in Münacatı

(...)

Karanlıkta dökilen yaşlar için,
Kara bağırda biten başlar için,

Garip olanların hasretleri için,
Esir olanların sıkıntıları için,

Gönülleri kırılmış o miskinler için,
Ayakda kalmış çukur kabirler için,

Çok zahmet çeken sâbirler için,
Çok nimet bulan şakirler için,

Seherde âşıkın âhı hakkı için,
Her akşamın seher vakti hakkı için,

Günün aydınlığı ayın parlaklığı hakkı için,
Karanlık gecelerin kadri hakkı için,

Bizi kâfirlere galip getir.
Ölünce kabrimizi nur eyle.

Tanrı'm, bizi âleme rezil etme,
Herkesin destekleyicisi ve sığınacağı yer Sen'sin.

Kapında dilenciyiz, ihsanlarından,
Yardımlarından bize nasip et.

Bunların şirkini gönlünden uzaklaştır,
Müslüman olsunlar, bari yârin olsun.

Bize yardım ve inayet senden olsun,
Rum ilinin İslâm ile dolmasını isteriz.

Nasip et ki fethedelim,
Bu kâfirleri İslâm ehli edelim.

Ey Fettah, ey Bari, isteğimiz budur,
Buranın ili ve şehri Müslüman olsun.

Nesir: Melik Dânişmend bu münacatı okuyunca Artuhî ve Efrumiyye gönülden: "Amin!" dediler ve ellerini yüzlerine sürdüler. Sonra atlarına bindiler, kâfirlere karşı durup saf hâline geldiler, savaş meydanını gözlediler. Gördüler ki Melik Dânişmend Gazi, o din cambazı atını meydana sürdü, düşman karşısında dönüp dolaştı. Bu taraftan kâfirlerden bir er meydana girdi. Daha çok bir dağa benzerdi. (...) Adına İklîma derlerdi. Melik'e süngüsünü attı. Melik, onun süngüsünü gelirken kılıç ile iki parçaya böldü. Kâfir bu defa kılıçla saldırdı. Melik onun kılıcını kalkan ile tesirsiz hâle getirdi. Kâfir bu defa gürzünü attı, Melik onu da tesirsiz hale getirdi. Bu defa sıra Melik'e geldi. Öyle bir nara attı ki âlem gümledi. "(...) Canını elimden nereye kaçıracağını" dedi. Atına mahmuz vurdu, at kartal gibi sıçradı. Lânetlenmiş kişiye bir kılıç vurdu, o İklîma dedikleri uğursuzu eyer kaşına kadar ikiye böldü. Gökyüzünde melekler alkışladı. Kâfirler feryat kopardı. Derhâl kâfirler bir taraftan hamle yaptılar. O üç ulu kişi kâfirlere aç kurt koyuna saldırır gibi saldırırlar, bölük bölük edip kırarlardı. Nastor gördü ki Artuhî'nin iki eli sağlamlaşmış, şaşırdı. Bu arada diğer tarafta kâfirler müjdeli haberi işaret eden davul çaldılar.

Rivayet edenler şöyle naklettiler: O vakit Nastor'a haber geldi ki Sinobiyye yani Sinop ve Samiyye yani Samsun beyleri Mihriyanos ve İstifanos altmış bin askerle gelirler. (...) Bu tarafta o erenler şahı Melik Dânişmend Gazi asker arasında kağan aslan gibi kükrerdi. Nastor ve Şattat'ın ordusunun merkezini dağıttı. Neredeyse kâfirler yeniliyordu.

O sırada toz belirdi, ikiye bölündü, içinden altmış bin zırhlara bürünmüş kâfir çıkageldi. Nastor'a haber ulaştı, karşılayıp Melik Gazi'den çok şikâyetinde bulundu. Mihriyanos ant içti: "Onlardan birini bile sağ koyarsam Narınur'dan utanırım." dedi.

Bu yeni durumdan sonra kâfirler tekrar kuvvetlenip Melik'i ortaya aldılar. (...) O üç ulu kişi her şeyi Allah'a bırakıp herbiri bin er gibi cenk ederdi. Ansızın Firenk askeri çark oku ile Melik Dânişmend'in atını vurup yıktılar. Melik yaya kaldı. Melik'i tutmak için saldırdılar. Melik Dânişmend, Tanrı adını anıp öyle bir nara attı ki kâfirlerin ödü patladı. Bu tarafta Artuhî ve Efrumiyye o kadar asker kırdılar ki hesap edilemezdi. Kâfirler sesinden ve o üç ulu kişinin tekbir sesinden dünya öyle sallanıyordu ki sanki kıyamet kopmuştu. O gün yapılan savaşın tarifini Tanrı'dan başka kimse yapamazdı. (...)

Melik Dânişmend ve ordusu Tokat, Turhal ve Zile'yi fetheder. Amasya'ya sefere çıkar. Amasya'da İslam ordusu zor durumlara düşer. Efrumiyye esir edilir ve Çankırı Kalesi'ne götürülür. Artuhî, zindana atılan Efrumiyye'yi kurtarmak için Çankırı Kalesi'ne gider. Yolda Kara Tigin'le karşılaşır. İkisi, Çankırı Kalesi'ni alarak Efrumiyye'yi ve diğer esirleri kurtarırlar.

Amasya fethedildikten sonra Türk ordusu Çorum'a yönelir. Bu seferden önemli başarılar elde edilir. Amasya'ya tekrar gelen ordu burada üçe bölünür. Ordunun bir kısmı Kastamonu'ya, bir kısmı Samsun istikametine giderken Melik Dânişmend isyan çıkan Gümenek'e sefere çıkar. Melik Dânişmend ve arkadaşlarının mücadelesi devam eder. Canik Seferi'ne çıkılır. Dânişmend Gazi, Canik Sultanı Manul'un okundan aldığı yarayla şehit olur. Melik Dânişmend'in fethettiği bütün yerler kaybedilir. Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey, halifenin isteği üzerine Süleyman Şah'ı Anadolu'ya gönderir. Süleyman Şah ile Dânişmend Gazi'nin oğlu Melik Gazi Bey, kaybedilen toprakları geri alırlar.

Dânişmend Gazi Destanı, Hazırlayan: Necati Demir (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

münezzeh: 1. Temiz. 2. Uzak.

ribat: Tekke, kale, üs.

sipahi: Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker.

tazarru: Yakarma.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Türk Destanları

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra İslam kültürünün hâkim olduğu destanlar ortaya çıkmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır:

Manas Destanı: Kırgız Türkleri arasında XI-XII. yüzyılda Türkistan'da doğan *Manas*, İslamiyet'in etkisinde oluşan ilk Türk destanlarından biridir. Destan kahramanı Manas, İslamiyet'i yaymaya çalışır. Dünyanın en uzun destanı olarak bilinen *Manas Destanı*'nda, Müslüman Kırgızlarla putperest Kal-muklar arasındaki mücadeleler anlatılır. Günümüzde manasçı denen ozanlar tarafından bu destan hâlâ okunmaktadır.

Cengiz Han Destanı: XIII. yüzyılda Orta Asya Türk-Moğol halkları arasında ortaya çıkan destanda Moğol Hükümdarı Cengiz Han'ın hayatı, kişiliği ve savaşları anlatılır.

Timur Destanı: XIV. yüzyılda Timurlu hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarı olan Timur'un hayatının ve fetihlerinin anlatıldığı destandır. Timur, Cengiz Han'ın soyundan gelmediği hâlde Çağatay Hanlığı'nda önemli görevlerde bulunmuş, büyük başarılar elde etmiştir. Maverâünnehir'e tek başına hâkim olan Timur, kendi adıyla anılan bir devlet kurmuştur.

Edige Destanı: XV. yüzyılda Altınorda Hanlığı'nın yıkılışı, destanın konusunu oluşturur. Altınorda Hükümdarı Toktamış Han ile Nogay Beylerinden Edige arasındaki mücadelede Timur'un da yardımıyla Edige galip gelir. Destanda Nogayların başına geçip han olan Edige'nin devletini korumak için verdiği mücadeleler anlatılır.

Satuk Buğra Han Destanı: Karahanlıların ilk Müslüman hükümdarı olarak bilinen Satuk Buğra Han'ın etrafında gelişen olayların anlatıldığı destandır.

Battal Gazi Destanı (Battalname): VIII. yüzyılda Arapların Rumlara karşı yaptığı savaşlarda efsaneleşen Battal Gazi'nin Anadolu'daki kahramanlıklarının anlatıldığı destandır. Destanda Battal Gazi'nin olağanüstü olaylarla dolu macerası anlatılır. Battal Gazi, İslam adına sadece Haçlı ve Rum ordusuyla savaşmaz; sihirbazlarla, devlerle ve cadılarla da savaşır. Türk destanlarında görülen at motifi burada da karşımıza çıkar. Battal Gazi'nin atı Aşkar Devzade kendisi gibi kahramandır.

Sarı Saltuk Destanı (Saltukname): *Battalname* ve *Danışmendname* gibi dinî temellere dayanan *Saltukname*'de Sarı Saltuk'un Anadolu ve Rumeli'nin fethedilmesi ve İslamlaştırılmasında gösterdiği kahramanlıklar anlatılır. Destan, XV. yüzyılda yazıya geçirilmiştir.

Köroğlu Destanı: Anadolu dışında farklı Türk coğrafyalarında da anlatılan *Köroğlu Destanı* bir aşk ve kahramanlık destanıdır. Destanın Anadolu varyantında, Köroğlu lakabıyla ünlenen Ruşen Ali'nin, Bolu Beyi'nden eziyet gören babasının öcünü almak için verdiği mücadele anlatılır.

Danışmend Gazi Destanı (Danışmendname): Battal Gazi'nin torunu olduğu varsayılan Melik Danışmend Gazi'nin anlatıldığı destandır. Destan, Malazgirt Zaferi sonrasında Anadolu'da kurulan Danışmendli Beyliği'nin kurucusu Melik Danışmend Gazi'nin etrafında gelişir. XI. yüzyılda oluşmaya başlayan destan XIII. yüzyılda yazıya geçirilmiştir. Destan sonradan Osmanlı Hükümdarı Sultan II. Murat'ın isteği üzerine Tokat Dizdarı Arif Ali tarafından on yedi bölüm hâlinde nazım-nesir karışık olarak yeniden düzenlenmiştir:

"Biz gelelim bu yana, Melik hikâyesine ve Artuhî hâline: Kâfirler üç bin kâfir seçip ribatı ortaya almışlar idi. Artuhî miskin, yalnız inleyip yatarı. Kadere boyun eğip Tanrı'ya yalvarırdı. Kâfirler bu tarafta kement atıp ribat damına çıktılar. Gördüler ki Artuhî'nin bir kolu düşmüş. İnleyip yatarken secde edip Hazret-i Hakk'a yalvarırdı. Nazım:

Ey Tanrı, gizlim ve aşikârım,

Senin hazretine her hesabım ayandır, dedi.

Destanda, Battal Gazi'nin torunu olarak kabul edilen Melik Danişmend Gazi başta olmak üzere Danişmendli büyüklerinin Bizans'la mücadeleleri ve kahramanlıkları anlatılır. Melik Danişmend Gazi destan kahramanlarının genel özelliklerini gösterir. Destanda çocukluk ve gençlik dönemlerinin anlatıldığı bölümlerde Melik Danişmend Gazi'nin gündüzleri silah eğitimi almakta, geceleri ise ilim öğrenmekte olduğundan bahsedilir. Ordusunun başında ya kendisi savaşır ya da kendisinin belirlediği bir komutan orduya komuta eder. Adil ve cömerttir. İlim sahibidir. Farklı dilleri çok iyi bilir.

Dânişmend Gazi Destanı'nda anlatılan yerler Anadolu coğrafyasına uygundur. Tarihî olayların gerçeğe yakın bir şekilde anlatılmasında eserin oluşumu ile yazıya geçirilişi arasındaki sürenin kısalığı etkili olmuştur.

Dânişmend Gazi Destanı'nda anlatılan yerler Anadolu coğrafyasına uygundur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. O yaşlı adam söyledi: "Ey Artuhî! Ben Hızır Peygamber'im. Tanrı emriyle geldim, sana derman oldum. Tanrı şifa verdi. Şimdi benim silâhımı Melik Dânişmend'e ulaştırman gerekir ve bu duayı ona veresin ki bizden yadigâr olsun." dedi.

Bu parçada geçen altı çizili kelimenin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

2. *Dânişmend Gazi Destanı* adlı metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
3. Metnin olay örgüsünü belirleyiniz.
4. Metindeki çatışmaları belirleyiniz.
5. Metindeki millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirleyiniz.
6. Metinde kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi, olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevini belirleyiniz.
7. Metinde anlatıcı ve bakış açısı ile bunların işlevini belirleyiniz.

1. Etkinlik

- a. *Dânişmend Gazi Destanı* adlı metindeki kişileri belirleyiniz.
- b. Bu kişilerin özelliklerini belirleyiniz.
- c. Kişileri tip ya da karakter özellikleriyle açıklayan bir tablo hazırlayınız.

2. Etkinlik

"Biz geldük bu yana, Melik askerine ki Sivas kalasın imâret iderlerdi. Melik seyrâna binüp gitmiş idi. Çeri mukaddemi Süleymân bin Numân ve Eyyûb bin Yûnus idi. Melik için katı teşvîşe düşdiler. Derhâl Süleymân kendüyi ruhbân şeklinde düzdü. Melik'i isteyü revâne oldu. Dükiyye yani Tokat kalasına irdi. Gördi kim Rûmîler birbirine söyleşürler kim: "Melik Dânişmend Artuhî olduğu yazıya gelmiş, Artuhî'yı zebûn kılup elinde müsûlmân olmuş. Ol ikisi Turas kasrında ribâta girmişler. Çıkup âlemi harâba virüp girü ribâta gelürler." diyüp söyleşürler. Çün Süleymân bu haberi bildi, revâne olup Melik'i isteyü yola girdi."

Dânişmend-nâme, Hazırlayan: Necati Demir

- a. *Dânişmend-nâme*'den alınan yukarıdaki bölümden hareketle eserin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz özelliklerden hareketle dönemin dil özellikleri hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Hazırlık

1. Dünya tarihinde dönüm noktası olan olaylar nelerdir? Birkaç örnekle açıklayınız.
2. Aşağıdaki metinde anlatılanlar ile tarihî gerçekler arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Tartışınız.

(...)

Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi,
-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya-
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.
Ne hayâsızca tahaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle "Bu bir Avrupalı"
Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!
Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tufan gibi, mahşer mahşer.
Yedi iklimi cihanın duruyor karşına da,
Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;
Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani, tâ'ûna da züldür bu rezîl istîlâ!
Ah o yirminci asır yok mu o mahlûk-ı asîl,
Ne kadar gözdesi mevcûd ise, hakkiyle sefil,
Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrarı hayâsızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyet denilen kahpe, hakikat, yüz­süz.
Sonra mel'undaki tahribe müvekkel esbâb,
Öyle müdhiş ki: Eder her biri bir mülkü harâb.
Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğâm.
Atılan her lâğâmın yaktığı: Yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...

(...)

Mehmet Akif Ersoy, *Safahat* (Kısaltılmıştır.)

SULTAN MEHMET'İN GEMİLERİ

Bir sabah ferman ile uyandık İstanbul kıyılarında,
Bir sabah duyuldu Sultan Mehmet:
— "Gemilerim karadan yüzdürülsün!"
Dağlar taşlar inledi:
— "Emret!"

4. Metin

Kızaklarla yarıldı yer, ufuklarca,
Saçıldı zümrüt göklere, gümüş böceklerle merhamet.
Acayip pınarlardan, meçhul koruluklardan geçtik,
Zamanımızla durdu iki yanda,
Geçmiş devirler sed sed.

Çektik süslü kadırgaları binlerce kişi,
Morarmış omuzlarımızda sanki bir demet.
Sanki bahçeler genişliyordu kopardıklarımızla,
Sanki bizimle yürüyordu,
Kismet.

Balta gürültüleri değil, kazma sesleri değil,
Masallarca bir cümbüş yapıyordu arzu ve kuvvet.
Tarihin bir musiki gibi aktığı yerde,
Sustu bütün ormanlar, bütün kuşlar;
Civarda bir dehşet.

Rüzgâr esmeden, karanlık ilerlemeden,
Vardı yelkenlerimizde simsiyah bir hareket.
Uzaklıklar uçuşuyordu Bismillâhlarla,
Yere büyük bir güç ekiliyordu;
Vardı ellerimizde bereket.

O fecir vakti nasıl doluydu içimiz,
Akıyordu güneşten nesil nesil akıbet.
Bir yeni imanla büyüyorduk, eskiler üstünde,
Ne kadar canlıydık,
Bütün insanlara nisbet.

Gıcırdıyordu filikalar, azametten yağlı yollarda,
Asırlardan asırlara davet.
Biz insan kardeşlerinin denizler aşan oyunu önünde, etraftan,
Cümle hayvanlar çığırıyorlardı,
Saadet saadet.

İlk defa, bu koca dünyada, ilk defa,
Bir şey âşikâr oluyordu bütün milletlere ibret.
Tabiat üzerinde açan kuvvet gülü;
Allahın toprağı geçit veriyordu,
Türkün koluna hürmet.

İniverdik Halicin kıyısına, bir seher,
Yarattı altın mucizesini geceler süren gayret.
Bir zaferin yeni bir devir açan parıltısında,
Altın yazısını yazıyordu,
Sultan ve Devlet.

İniverdik uyumuşların önüne, karadan, gemilerle,
Kesildiler serapa nur, serapa hayret.
Açıldı onlara Doğudan,
Bize Batıdan,
Ebediyet.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, İstanbul Fetih Destanı

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

cümbüş: 1. Eğlence. 2. Canlılık, coşku.

kadırğa: Hem yelken hem kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış bir savaş gemisi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Yapma Destan

Yapma destanlar, toplumu derinden etkileyen olayların bir şair tarafından destan türünün özelliklerine uygun bir şekilde yazılmasıyla oluşan destanlardır. Genel hatlarıyla doğal destana benzeyen ancak doğal destanın oluşum aşamalarından geçmeyen yapma destan, ozanın duygu ve düşüncesini yansıtır. Bu yüzden yapma destanın sahibi ozandır. Türk ve dünya edebiyatında bazı şairler tarafından yapma destan örnekleri verilmiştir.

Dünya Edebiyatında Tanınmış Yapma Destanlar

Destanın Adı	Destanın Ozanı	Destanın Ait Olduğu Ulus
Aeneis	Vergilius	Latin
Henriade	Voltaire	Fransız
Kaybolmuş Cennet	John Milton	İngiliz
Kurtarılmış Kudüs	Tasso	İtalyan
İlahi Komedy	Dante	
Çılgın Orlando	Ariosto	

Türk Edebiyatında Tanınmış Yapma Destanlar

Destanın Adı	Destanın Ozanı
Selçukname	Yazıcıoğlu Ali
Genç Osman Destanı	Kayıkçı Kul Mustafa
Çanakkale Şehitlerine	Mehmet Akif Ersoy
Kuvâyi Milliye	Nazım Hikmet
Üç Şehitler Destanı İstanbul Fetih Destanı Malazgirt Ululaması	Fazıl Hüsnü Dağlarca
Sakarya Meydan Savaşı	Ceyhun Atuf Kansu

İstanbul Fetih Destanı, İstanbul'un fethinin 500. yıl dönümü için yazılmıştır. Destan otuz kadar şiir- den oluşmaktadır. Bu destandaki *Sultan Mehmet'in Gemileri* adlı şiirde lirik bir söyleyişi ön plana çıkaran şair, yapma destanın özelliklerine uygun olarak kendi duygu ve düşüncelerine yer vermiştir. Şair, destanda İstanbul ve fetihle ilgili varlıkları sembolleştirmiş; gemilerin karadan yürütülmesi olayını destanlaştırarak anlatmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Sultan Mehmet'in Gemileri* adlı metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
2. Metnin kurgu zamanını ve içeriğin tarihsel zamanla ilişkisini belirleyiniz.
3. Metinde şaire özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
4. Metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirleyiniz.
5. Metnin ilk iki bendindeki edebî sanatları belirleyerek bunların destana katkısını ifade ediniz.
6. "İlk defa, bu koca dünyada, ilk defa, / Bir şey âşikâr oluyordu bütün milletlere ibret." dizelerinde şaire göre bu koca dünyada bütün milletlere âşikâr olan nedir? Tartışınız.
7. Metinle ilgili beğeni, tespit, eleştiri ve güncellemelerinizi gerekçelendirerek ifade ediniz.

Etkinlik

Sultan Mehmet'in Gemileri adlı yapma destanı, okuduğunuz doğal destan örnekleriyle karşılaştırınız. Bu metinlerden hareketle doğal destan ile yapma destan arasındaki farklılık ve benzerlikleri aşağıdaki tabloya yazınız.

Farklılıklar	
Benzerlikler	

Şairin Biyografisi

Fazıl Hüsni Dağlarca
(1914-2008)

Fazıl Hüsni Dağlarca (1914-2008): İstanbul'da doğdu. Kuleli Askerî Lisesini ve Harp Okulunu bitirdi. On beş yıl hizmet ettiği askerlik görevinden kendi isteğiyle ayrıldı. Çeşitli memuriyet görevlerinden sonra yayın hayatına atıldı. Şiirleri ve yazıları, gazete ve dergilerde yayımlandı. Kitapları birçok dile çevrildi. Ulusal ve uluslararası ödüller kazandı. "Türk-çem, benim ses bayrağım." diyen Dağlarca, Türk şiirine yeni bir ses getiren şairlerdendir. Sanat hayatında hiçbir akıma bağlı kalmayan sanatçının şiir serüveninde sürekli bir arayış ve yenilenme söz konusudur. Şair, kişisel duyarlılıktan toplum gerçeklerine pek çok temayı işlemiştir. Üretken bir şair olan sanatçı; lirik, epik, satirik türlerde şiirler yazmıştır. Sade bir dille yazdığı şiirlerinde mecazlara, çağrışımlara ve kelime tekrarlarına yer vermiştir. Modern Türk şiirinde destan türünde en çok eser veren şairdir. Bunda sanatçının asker kökenli olması, uzun süre orduda görev yapması etkili olmuştur. *Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Çakırın Destanı, Üç Şehitler Destanı, Toprak Ana, Yedi Memetler, Delice Böcek, Malazgirt Ululaması, İstanbul Fetih Destanı* şairin tanınmış eserlerindendir.

Hazırlık

1. "Efsaneleşmek" ya da "efsane olmak" ifadelerinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
2. Yakın çevrenizde herhangi bir yer veya olay hakkında anlatılan bir efsaneyle ilgili kısa bilgi veriniz.
3. Aşağıdaki metinde anlatılanların gerçek olup olmadığını nedenleriyle belirtiniz.

Ağrı Efsanesi

Dünya yine ol dünya, devran yine ol devran... Büyük balık küçük balığı yutmakta, gücü yeten yettiğini ezmektedir. Arkadaş arkadaşları çekemez de kardeş kardeşi ister mi sanki?.. Şu yaşlı dünyanın çok eski bir çağındayız. Van gölü ile Çıldır gölü arasındaki bölgede yeşil ufuklar ortasında küçük bir yayla köyü vardır. Bu köyün bir evinde iki kız, birbirinden güzel iki yıldız büyüyor. Birinin saçları kumral, birinin rengi esmer; büyüğünün huyu hırçın, küçüğünün dili zehirli imiş. İki bacı, bıkmadan usanmadan her gün söyleşir, her saat çekişirlermiş. Birinin ak dediğine öteki kara der, birinin hoş bulduğunu öteki yerermiş. Gün doğar kavga başlar, gün batar, yine bitmek bilmezmiş. Kıskançlık duyguları o derece benliklerini sarmış, o kadar iliklerine işlemiş ki gece düşlerinde bile bağırırlar, çağırırlarmış. Bugün başbaşa, yarın saçsaça... Gidiş bu gidişmiş işte.

(...) İşte bu iki bacı da dehreyi bıçkıyı aldılar, güneşle birlikte ormana daldılar. O meşe senin, bu çalı benim, derken, bir hayli didindiler. Odunlarını kestiler, yüklerini tuttular, sırtlarına vurdular. Gün tükendi, hırçın abla ile dom sözlü kızın kavgası tükenmedi. İşleri sona erdiği halde tartışmaları bitmedi. Biri söylüyor, öteki söyleniyor, ıbrık ötüyor, imzik ötüyor, birisi "karın ağrısı" derse öteki "öllünün körü" diyordu. Hırçın kızın yersiz titizlikleri dom sözlü bacısını o kadar bıktırmış, o kadar usandırmıştı ki daha ormanın bitimine gelmedikleri halde içindeki sabır bitmiş, dayantısı kalmamıştı. Arkasındaki şeleği bir tümseğe dayıyarak başını yukarı kaldırdı. Ablasının son huysuzluğu karşısında sabır taşını çatlatarak yumdu gözünü, açtı ağzını çevirdi yüzünü ablasına... Göğsünün en derin köşelerinden gelen bir sesle şöyle söylüyor, şöyle inliyordu:

— Yeter artık, bıktım senden. Senin gibi kardeşim olacağına, dağlar gibi yoldaşım, taşlar gibi arkadaşım olsun. Dağ olasin, başındaki beyaz örtü, kar olsun. Ağzından çıkan bulanık sözler başın üstünde duman olsun. Tependen karın eksilmesin, üstünden tûfanın dağılmasın. Eteklerindeki kırıklar korkunç uçurumlu yarıklar olsun.

Kem sözlü kardeşinin bu son ilenışı huysuz ablayı o kadar üzdü, yüreciğini o kadar yaraladı ki aynı sertlikle karşılık vermekten kendini alamadı ve şöyle bağırdı:

— Ben de senden bıktım. Sencileyin bacım olacağına bayırlar gibi yoldaşım, çayırlar gibi arkadaşım olsun. Sen de dağ olasin. Başın, sözlerin gibi sivri olsun. Eteklerinde, acı dilin gibi ağı saçan azgın yılanlar türesin.

İkisinin dileği de kabul edilmiş, ikisinin bedduası da tutmuştu. Küçüğün ilenışı ile büyük kız olduğu yerde donakalmış, başı dumanlı, tepesi karlı yüce bir dağ olmuştu. Büyüğünün kağırışı ile küçük kız konduğu yerde taş kesilmiş, ötekine yaklaşan heybeti ile yanibaşında koca bir dağ olmuştu.

İki dil yarası, iki yürek acısı, iki karın ağrısı... Ve sonunda iki koca dağ: Büyük Ağrı, Küçük Ağrı...

Ali Rıza Önder, Yaşayan Anadolu Efsaneleri

(**bıçkı**: Tahta veya ağaç biçmekte kullanılan, karşılıklı iki sapı olan ve iki kişi tarafından kullanılan büyük testere; **dehre**: Bir çeşit budama bıçağı, tahra; **ıbrık (ibrik)**: Su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap; **imzik**: İbrik ve çaydanlığın su akan ağzı; **kağırış (kargış)**: Beddua; **şelek**: Sırtta taşınan yük.)

ŞAHMARAN İLE LOKMAN HEKİM

5. Metin

Çok eskiden Tarsus'ta yaşayan Hazreti Danyal, insanları hak yola davet etmektedir. Hz. Danyal'ın Balkiye adında bir oğlu vardır. Bir gün odun getirmek için arkadaşlarıyla dağa giden Balkiye, içi taze balla dolu bir kuyu bulur. Kuyudaki balı Tarsus'a götürüp satmak için hep birlikte kaplara doldururlar. Benliğini para hırsı bürüyen arkadaşları, Balkiye'yi boşalan kuyuya atarak kuyunun üzerini mermerle kapatırlar. Şehre giden gençler, Balkiye'nin ormanda kaybolduğu haberini yayarlar. Balkiye ise kuyuda bulunduğu küçük bir deliği genişleterek oradan bir tünele çıkar ve tünelde

ilerlemeye başlar.

Aşağıdaki parça, Balkiye'nin Şahmaran'ın yaylağına çıkmasıyla gelişen olayların anlatıldığı bölümden alınmıştır.

ŞAHMARAN'IN YAYLAĞI

İlerledi, ilerledi ve bir yaylağa çıktı...

Burası bağlık, bahçelik, güllük gülistanlık bir yerdi. Burası bir ırmak kenarıydı. Burada, özellikle portakal, limon ağaçları sıralanıp gidiyor, kuşlar cıvıldaşıp duruyordu.

Ve burası, yılanlar kralı Şahmaran'ın yaylağı idi...

Ama, Balkiye bundan habersizdi. Daha doğrusu o, bulunduğu yerin nere olduğunu düşünmüyordu bile. Sadece seviniyordu. Şaka değildi bu, kör kuyudan kurtulmuştu. Hayata, dünyaya kavuşmuştu...

Balkiye'nin yaylağa çıkması ile birlikte, biraz ileriye tahtını kurdurmuş ve üzerine oturmuş olan Yılanlar Kralı Şahmaran gürlledi:

"— Burnuma insan kokusu geliyor. Burada bir insan var. Onu tutun bana getirin. Fakat, sakın öldürmeyin, sağ istiyorum onu..."

Emri alan yılanlar derhal sağa sola dağıldılar ve kısa zamanda Balkiye'yi bularak, Şahmaran'ın huzuruna getirdiler.

Bütün yılanlar onun öldürülme emrini beklerken, Şahmaran tamamen aksini yaptı ve Balkiye'ye tahtının sağ tarafında yer göstererek, oturttu. Sonra da ona doğru eğilerek şöyle konuştu:

"— Hoş geldin kaatilim..."

Balkiye bu iyi kabule sevindi ve "sağolun" diye karşılık verdi ama "kaatilim" sözünden nenin kastedildiğini anlayamadı.

Şahmaran, onun kendisine şaşkın şaşkın baktığını görünce, yine diğer yılanların duyamayacağı bir sesle izah etti:

"— Beni sen öldüreceksin. Ama şimdi değil. Daha zamanı var. O zaman geldiğinde sana söyleyeceklerim var. Şimdilik benim misafirimsin. Burada istediğin kadar kalabilirsin. Sana her türlü izzet ve ikram gösterilecektir. Ta ki, usanıncaya kadar..."

KRALIN DİRDİNİN DERMANI

Yılanlar Kralı Şahmaran, Balkiye'ye bunları söyledikten sonra çevresindeki binlerce yılanı döndü ve sesini yükselterek şöyle dedi:

"— Bu insanoğlu benim en aziz misafirimdir. Ona elinizden gelen her türlü saygıyı ve yakınlığı göstereceksiniz. Canının istediği sürece burada kalacaktır. Kim emrime uymazsa cezası ölümdür..."

Yılanlar hep bir ağızdan karşılık verdiler:

"— Emrin başımız üstüne Şahmaran..."

Ve aradan yedi sene geçti. Bu süre zarfında yılanlar Balkiye'yi kuş sütü ile beslediler, onun bir dediğini iki etmediler. Yalnız, gitme teklifle ine, Şahmaran her defasında karşı koydu, onu bırakmak istemedi. Fakat yedi yılın sonunda Şahmaran da fazla ısrar edemedi. Zira, Balkiye artık iyiden iyiye huzursuz olmuştu. Şahmaran'ın ve bütün yılanların zirveye eren misafirperverliğine rağmen "artık gideyim" diyordu da başka bir şey söylemiyordu. Hani haksız da sayılmazdı. Onun bu haklılığını Şahmaran da takdir ettiği için, vezirlerinden birini maiyetiyle birlikte Balkiye'yi Tarsus yakınlarına kadar uğurlamağa memur etti.

Böylece Balkiye seneler sonra Tarsus'a döndü.

Hazreti Danyal ve hanımı çoktan dünyalarını değiştirmişlerdi. Çoğunlukla Tarsus halkı Balkiye'yi tanımadılar bile. Balkiye de kimseye bir şey söylemedi ve içine kapanık bir hayat yaşamağa başladı.

Bu arada evlendi, çoluk çocuğa karıştı. Çocuklarının da çocukları oldu, onlardan da bazıları evlendi. Seneler, Balkiye'nin saçını sakalını ağarttı, belini büktü.

Gel zaman git zaman, bir gün Tarsus Hükümdarı'nın dermansız bir derde müptelâ olduğu haberi kulaktan kulağa fısıldanmağa başladı. Başhekim, Hükümdarın hastalığının yalnız bir dermanı olduğunu, onun da Şahmaran'ın başından alınacak bir bardak suya bağlı bulunduğunu söylüyordu.

Ne var ki Şahmaran'ın nerede olduğunu bilen yoktu. Gerçi bir yılanlar kralı bulunduğunu ve adının Şahmaran olduğunu, Şahmaran'ın Tarsus dolaylarında hüküm sürdüğünü herkes biliyordu ama, iş onun yerini tesbit edebilmekteydi. İş bu işi yapacak adamı bulmaktaydı.

YILAN VÜCUTLU BİR ADAM

Sihirbazlar çağırıldı, uzak ülkelerden falcılar getirildi, gaipten haber veren ne kadar "cındar" varsa toplandı ve her biri kendi hüneri ile Şahmaran'ı aramağa başladı. Müneccimler bir noktada birleşiyorlardı. Tarsus Hükümdarı'nın tab'asından bir kişi Şahmaran'ın yerini biliyordu ve Şahmaran'ı görmüş olan o adamın vücudu, tıpkı Şahmaran'inki gibi pul puldu. Yıldızlar bunu söylüyorlardı müneccimlere...

Haber hükümdara iletildi. Vezirler toplandı, çare düşünmeğe başladılar. En kolay çareyi Küçük Vezir ortaya atıyordu:

"— Tarsus'a yeni bir hamam inşa edilsin. Bütün Tarsus halkı bu hamamda yıkansın. Vücudu pul pul olan kim çıkarsa, Şahmaran'ı gören ve yerini bilen o olacaktır. Ondan sonrası kolay..."

Buluş olumlu karşılandı. Hükümdar emir verdi. Tezelden bir hamam, Tarsus'ta bugünkü Makam Camii civarındaki Eski veya Şahmaran Hamamı adıyla anılan hamam inşa edildi ve bütün Tarsus halkı bu hamamda yıkanmağa çağırıldı. Kadınlar gündüz, erkekler gece olmak üzere bütün halk hamamda yıkanmağa başladılar. Bir gün bir gece, iki gün iki gece derken herkes hamamda yıkandı. Fakat, vücudu pul pul olan bir kimseye rastlanmadı. Halbuki müneccimler, yıldızların kendilerine böyle dediğinde ısrar ediyorlardı.

Yeniden yıldızlara bakıldı, yeniden fallar kuruldu, yeniden cındarlıklar yapıldı ve aynı sonuca varıldı: Tarsus'ta Şahmaran'ı görmüş olan biri vardı ve o kimse hamamda yıkanmamıştı.

Bu defa Hükümdar yeniden emir verdi. Bütün Tarsus halkı yeniden hamamda yıkanmağa çağırıldı. Bu defa bütün halk bir meydana toplatıldı ve askerler nezaretinde hamama sokulmağa başlandı. Bu defa, bir öncekinde kendini saklamağı başarmış olan Balkiye de vardı halkın arasında. Halk birer ikişer yeniden hamamda yıkatıldı ve vücutları yeniden kontrol edildi. Sıra Balkiye'ye gelince her şey meydana çıktı.

Balkiye'nin vücudu, tıpkı bir yılanınki gibi pul puldu. Öyleyse, Şahmaran'ı görmüş olan, onun yerini bilen Balkiye'den başkası değildi.

BALKİYE LOKMAN HEKİM OLUYOR

Hükümdar emir verdi. Balkiye'yi, babası Danyal Peygamber'in bu gün de herkesçe bilinen mezarının başına getirdiler ve işkence yapmağa başladılar. Ya ölecekti, yahut da Şahmaran'ın yerini söyleyecek, hattâ kılavuzluk yaparak, Hükümdarın adamlarına gösterecekti. Başka çaresi yoktu.

Balkiye fazla ısrar etmedi ve Şahmaran'ın yerini bildiğini, gidip göstereceğini söyledi.

Başvezir başta olmak üzere, Hükümdarın adamları Balkiye'yi yanlarına alarak yola koyuldular. Gide gide bugünkü Tarsus Irmağının, yani Makedonya Kralı Büyük İskender'in de yıkandığı söylenen ırmağın yanına vardılar. Şahmaran olacakları bildiği için, orada kendilerini bekliyordu. Gelenleri dostça karşıladı. Bütün yılanlar çevresinde olduğu ve gelenleri mahvetmek için bir işaretini beklediği hâlde en ufak bir direnme göstermedi. Yalnız gelenlere Balkiye'yi göstererek şöyle dedi:

“— Kimse bana elini sürmesin, beni Balkiye götüreceksin...”

Hükümdarın adamları binlerce yılanı karşılarında görünce, Şahmaran'ın isteğini aynen kabul ettiler. Ve yola çıkıldı.

Şahmaran ile Balkiye en önde, diğerleri onların peşinde olduğu halde ilerliyorlardı. Şahmaran fırsattan istifade ile Balkiye'nin kulağına eğilerek şunları söyledi:

“— Sana çok zaman önce benim kaatilim olacağını söylemişim. İşte şimdi o zaman geldi çattı. Şehre varışımızda beni sen öldüreceksin. Bu mukadderdir. Yalnız dikkatli ol, bu iş zannettiğinden de güç ve önemlidir. Beni öldürtmek isteyenler, aynı zamanda senin de düşmanlarıdır. Ben, sen yaşayasan diye öldürölmeği kabul ediyorum. Eğer dikkatli olmazsan seni de öldürürler bu suretle ben boş yere ölmüş olurum...”

Balkiye Şahmaran'ın kendisine “hoş geldin kaatilim” deyişinden beri kafasında bir istifham taşıdığı ve bu soruya cevap bulduğu için sadece dinliyordu.

Şahmaran devam etti:

“— Beni öldürdüğün zaman, vücudumun üç yerinden üç türlü su çıkacak. Birincisi başımdan ki, bu her derde devadır. İkincisi kuyruğumdan ki, bu amansız bir zehirdir. Üçüncüsü belimden ki, bunu içen de “Lokman Hekim” olur. Bu gerçeği, Hükümdarın başhekimini bilmektedir. Onun için başımdan çıkacak suyu Hükümdara içirip, onu sıhate kavuşturacak; belimden çıkacak suyu kendisi içerek “Lokman Hekim” olmak isteyecek; kuyruğumdan çıkacak zehirli suyu da sana içirip, seni öldürecek, hem benden ve hem de senden kurtulmuş olacaklar. Sakın bu oyuna gelme. Ne yap yap, başımdan elde edeceğin şifalı suyu Hükümdara içirip, ona sıhhatini kazandırdıktan sonra, kuyruğumdan elde edeceğin su ile belimden elde edeceğin suyu değiştir ve zehirli suyu Başhekime içirerek onu öldür, diğerini de kendin içerek “Lokman Hekim” ol...”

BALKİYE LOKMAN HEKİM

Başka çare olmadığı için, Peygamber oğlu Balkiye, Şahmaran'ın dediklerini aynıyla kabullendi ve kaderin kendisine çizmiş olduğu yoldan yürümeğe devam etti...

Nihayet, Hükümdarın adamları Şahmaran'ı kesip öldürmek için bugünkü Şahmaran Hamamına getirdiler, oradan daha müsait bir yer olamazdı.

Şahmaran'ın isteği üzerine Balkiye keskin bir bıçakla onu doğradı. Başından, belinden ve kuyruğundan çıkan üç türlü suyu, birer küçük şişeye doldurdu. Başhekim, gözlerini dört açmış, onun hareketlerini izliyordu. Ama Balkiye, Şahmaran'ın başından çıkan suyu ayırdıktan sonra, geriye kalan ikisini bir çırpıda değiştirdi ve kuyruğundan çıkan suyu, belinden çıkanın, belinden çıkan suyu da kuyruğundan çıkanın yerine koydu...

Şahmaran'ın başından elde edilen şifalı su Hükümdara götürülüp içirildi. Hükümdar bir anda sa-

pasağlam olup çıktı. Şahmaran'ın belinden elde edilen suyu Başhekim içmek istediği için, isteği yerine getirildi ve Başhekim suyu içmesiyle birlikte olduğu yere kıvranıp kaldı. Çünkü: Balkiye, durumu Şahmaran'dan öğrendiği için, ona Şahmaran'ın kuyruğundan çıkan zehirli suyu vermişti. Şahmaran'ın belinden elde edilen suyu da Balkiye'nin kendisi içerek "Lokman Hekim" oldu...

Artık Balkiye, bütün dertlerin devasını bilen bir kimsedir. Onun gezdiği dolaştığı yerlerde bütün bitkiler dile geliyor ve "Ey Lokman Hekim, ben falanca derde devayım" diye ayrı ayrı söylüyorlardı. Lokman Hekim de arzu ettiği bitkiyi koparıp, suyunu sıkıyor ve hastalardan ilgili olanına vererek onu sıhhatine kavuşturuyordu.

Efsaneye göre Lokman Hekim, ölümsüzlüğün sırrını bulmuş fakat elindeki ölümsüzlük suyunu kapalı bir kuş onu dökmüştür. Yine efsaneye göre Tarsus Şahmaran Hamamı'ndaki kırmızı lekeler Şahmaran'ın kan izleridir. Şahmaran'ın öldüğünden habersiz olan yılanlar, bu gerçeği öğrendiğinde hep birlikte Tarsus'a saldıracaktır.

Fehmi Anlaroğlu, Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

cindar: Cinleri toplayıp konuşan, geleceğe dair bilgiler ortaya atan kişi.

gaip: Görünmez âlem.

istifham: Soru.

maiyet: Üst görevlinin yanında bulunan kimseler, alt kademedekiler.

müneccim: Yıldız falcısı.

yaylak: Yaz sıcaklarından kaçmak için gidilen yüksek yer, yayla.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Efsane

Efsane; eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları ve olayları konu edinen hayali hikâye, söylencedir. Efsaneler, destanlar gibi eski dönemlere dayanan halk edebiyatı ürünleridir. Sürükleyici ve inandırıcı bir anlatım özelliğine sahip olan efsaneler; ders vermek, anlattıkları kişilere ve mekânlara saygınlık kazandırmak, gelenek ve görenekleri canlı tutmak, insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak, ortak bir halk kültürü oluşturmak gibi işlevlere sahiptir. Bu bakımdan efsaneler; tarihî, kültürel ve toplumsal açıdan büyük önem taşır ve ait oldukları toplumun millî kimliğini yansıtır.

Kız Kulesi, İstanbul

Efsaneler; dünyanın yaratılışı ve sonu ile ilgili efsaneler, tarihî efsaneler, olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler, dinî efsaneler olmak üzere sınıflandırılır. Eski çağlara ait efsaneler (mitoloji); evrenin oluşumu, kişi ve olaylar hakkında bilim öncesi anlayışı yansıtan açıklamalar olarak görülmüştür. Bazı efsaneler, sadece kişiye ya da yere özgü oluşur. Batı edebiyatında Britanyalılar için hayatı efsaneleştirilerek anlatılan *Kral Arthur* (Artur), İsviçre'nin bağımsızlık sembolü olan *Wilhelm Tell* (Vilhelm Tel) bu tip efsanelere örnek gösterilebilir. Anadolu'da pek çok yerde karşılaştığımız taş kesilen insanlarla ilgili efsaneler, *Yusufçuk*, *Kız Kulesi*, *Kanlı Mağara*, *Küçük ve Büyük Ağrı Dağı*, *Şahmaran ile Lokman Hekim* vb. Türk edebiyatında yaşayan efsanelerdendir. Bugün birçok insan bu anlatıların gerçekliğine inanmasa da efsaneler, halk kültürüne kaynaklık etmeye devam etmektedir.

Efsaneler destan ve masallarla birçok yönden benzerlik gösterir. Efsane; çıkış noktasının gerçek bir kişi, yer ve olay olması, içinde olağanüstülükler bulunması gibi yönlerle destana benzer. Destanlarda efsanelere göre millî unsurlar daha fazladır. Oluşum aşamaları, kahramanların ve olayların özellikleri gibi yönlerle efsaneler destanlardan ayrılır.

Efsane, içinde olağanüstü özellikler bulunması yönüyle masala benzer. Efsanedeki tarihî gerçeklik, masalda bulunmaz. Masalda hayalî unsurlar ağır basar. Efsanedeki zaman ve yer aşağı yukarı bilinirken masalda belirsizlik vardır. Dinî konulara efsanelerde yer verilirken masallarda yer verilmez. Masallarda genellikle mutlu son görülürken efsanelerde böyle bir durum söz konusu olmayabilir.

Şahmaran ile Lokman Hekim adlı efsanede bir zamanlar Tarsus dolaylarında geçtiği var sayılan olağanüstü olaylar anlatılmaktadır. Adları belli olan bu yerler için anlatılan bu tür efsaneler, tarihî efsaneler olarak değerlendirilir. Kimi zaman aynı efsanenin farklı coğrafyalar için de anlatıldığı görülür.

Efsanede olağanüstü unsurlara yer verilse de olaylar yaşanmışlık izlenimi verir. Efsanenin geçtiği yerler gerçekte var olan yerlerdir:

"Tarsus'ta bugünkü Makam Camii civarındaki Eski veya Şahmaran Hamamı adıyla anılan hamam inşa edildi."

Sözlü gelenek içinde oluşan *Şahmaran ile Lokman Hekim* adlı efsane, Fehmi Anlaroğlu tarafından derlenerek yazıya geçirilmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları* bölümünde verilenler dışında anlamını bilmediğiniz kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz, tahmininizin doğru olup olmadığını kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
2. Efsane türünün ortaya çıkmasında sözlü kültürün, toplumsal değişim ve etkileşimlerin rolünü belirtiniz.
3. *Şahmaran ile Lokman Hekim* adlı efsanede kullanılan anlatım biçim ve teknikleri ile bunların metindeki işlevini belirleyiniz.
4. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.

Zaman	
Mekân	

5. Metnin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
6. Metnin kurmaca dünyası ile eserde anlatılan dönemin gerçekliği arasındaki ilişkiyi karşılaştırınız.
7. Metinle ilgili tespit, eleştiri, beğeni ve güncellemelerinizi metne dayanarak ifade ediniz.
8. *Şahmaran ile Lokman Hekim* adlı metni, 2. üniteadaki *Tahir ile Zühre Hikâyesi* ile aşağıdaki tabloda verilen özellikler açısından karşılaştırınız.

	Şahmaran ile Lokman Hekim	Tahir ile Zühre Hikâyesi
Tür		
Biçim		
Üslup		
İçerik		

Etkinlik

Balkiye'nin yaylağa çıkması ile birlikte, biraz ileriye tahtını kurdurmuş ve üzerine oturmuş olan Yılanlar Kralı Şahmaran gürledi:

“— Burnuma insan kokusu geliyor. Burada bir insan var. Onu tutun bana getirin. Fakat, sakın öldürmeyin, sağ istiyorum onu...”

Emri alan yılanlar derhal sağa sola dağıldılar ve kısa zamanda Balkiye'yi bularak, Şahmaran'ın huzuruna getirdiler.

Bütün yılanlar onun öldürülme emrini beklerken, Şahmaran tamamen aksini yaptı ve Balkiye'ye tahtının sağ tarafında yer göstererek, oturttu. Sonra da ona doğru eğilerek şöyle konuştu:

“— Hoş geldin kaatilim...”

Balkiye bu iyi kabule sevindi ve “sağolun” diye karşılık verdi ama “kaatilim” sözünden nenin kastedildiğini anlayamadı.

Şahmaran, onun kendisine şaşkın şaşkın baktığını görünce, yine diğer yılanların duyamayacağı bir sesle izah etti:

“— Beni sen öldüreceksin. Ama şimdi değil. Daha zamanı var. O zaman geldiğinde sana söyleyeceklerim var. Şimdilik benim misafirimsin. Burada istediğin kadar kalabilirsin. Sana her türlü izzet ve ikram gösterilecektir. Ta ki, usanıncaya kadar...”

- a. Yukarıda verilen parçadaki anlatıcıyı belirleyiniz.
- b. Anlatıcının özelliklerinden yola çıkarak metinde hâkim, kahraman ve gözlemci bakış açılarından hangisinin ya da hangilerinin kullanıldığını belirleyiniz.
- c. Belirlediğiniz anlatıcı ve bakış açısının anlatıma etkisini değerlendiriniz.

Dil Bilgisi

SULTAN MEHMET'İN GEMİLERİ

Bir sabah ferman ile uyandı İstanbul kıyılarında,

Bir sabah duyuldu Sultan Mehmet:

— “Gemilerim karadan yüzdürülsün!”

Dağlar taşlar inledi:

— “Emret!”

Kızaklarla yarıldı yer, ufuklarca,

Saçıldı zümrüt göklere, gümüş böceklerle merhamet.

Acayip pınarlardan, meçhul koruluklardan geçtik,

Zamanımızla durdu iki yanda,

Geçmiş devirler sed sed.

Çektik süslü kadırgaları binlerce kişi,

Morarmış omuzlarımızda sanki bir demet.

Sanki bahçeler genişliyordu kopardıklarımızla,

Sanki bizimle yürüyordu,

Kısmet.

Balta gürültüleri değil, kazma sesleri değil,

Masallarca bir cümbüş yapıyordu arzu ve kuvvet.

Tarihin bir musiki gibi aktığı yerde,

Sustu bütün ormanlar, bütün kuşlar;

Civarda bir dehşet.

(...)

Fazıl Hüsnü Dağlarca

1. a. Yukarıdaki parçada sıfat tamlamalarını bulunuz.

b. Bulduğunuz sıfat tamlamalarının metindeki işlevlerini belirleyiniz.

2. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

Melik Dânişmend bir süre uyukladı, rüya görüp uyandı, ayağa kalktı, silâhını giydi, kılıcını kuşandı. Artuhî ve Efrumiyye sordular: “Ya Melik! Size ne oldu ki bu vakitte dışarı gidiyorsunuz?” dediler. Melik söyledi: “Dostlardan bir kişi geliyor, onu karşılamaya gidiyorum. Siz burada oturun, hemen gelirim.” dedi. Sonra atına binip dağdan ovaya indi. O anda gördü ki ruhban kılığında bir kişi geliyor. Elbisesi ve kalpağı siyah idi. Melik karşıdan çağırdı: “Merhaba, hoş geldin ya Süleyman!” dedi.

3. Aşağıdaki parçada günümüz yazım kurallarına uymayan kullanımları belirleyiniz.

Dünya yine ol dünya, devran yine ol devran... Büyük balık küçük balığı yutmakta, gücü yeten yettiğini ezmektedir. Arkadaş arkadaş çekemez de kardeş kardeşi ister mi sanki?.. Şu yaşlı dünyanın çok eski bir çağındayız. Van gölü ile Çıldır gölü arasındaki bölgede yeşil ufuklar ortasında küçük bir yayla köyü vardır. Bu köyün bir evinde iki kız, birbirinden güzel iki yıldız büyüyor. Birinin saç kumral, birinin rengi esmer; büyüğünün huyu hırçın, küçüğünün dili zehirli imiş. İki baci, bıkmadan usanmadan her gün söyleşir, her saat çekişirlermiş. Birinin ak dediğine öteki kara der, birinin hoş bulduğunu öteki yerermiş. Gün doğar kavga başlar, gün batar, yine bitmek bilmezmiş. Kıskançlık duyguları o derece benliklerini sarmış, o kadar iliklerine işlemiş ki gece düşlerinde bile bağırlarlar, çağırırlarmış. Bugün başbaşa, yarın saçsaça... Gidiş bu gidişmiş işte.

YAZMA ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik

- Yakın çevrenizdeki varlıklar, mekânlar, tarihî olaylar, tabiat olayları ve inanışlarla ilgili efsaneleri sözlü kültür kaynaklarından derleyerek yazıya geçirin.
- Yazdığınız metni sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb. aracılığıyla sergileyiniz.
- Metne yönelik eleştirilere açık olunuz, gerekirse metin çerçevesinde eleştirileri cevaplayınız.

2. Etkinlik

Hüseyin Nihal Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü* ile Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* romanları destan türünden etkilenilerek yazılmıştır. Türk ve dünya edebiyatında destan türünden etkilenilerek yazılan başka eserlerin de olduğu bilgisinden hareketle "15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri" konusunda tercih ettiğiniz türde bir yazı yazınız.

Yazma çalışmanızda aşağıdaki yönergeyi takip ediniz.

- * Yazacağınız metnin türüne göre tema, ana düşünce, amaç ve hedef kitleyi belirleyiniz.
- * Yazma konusuyla ilgili hazırlık yapınız.
 - Konuyla ilgili okuma ve araştırma yapınız.
 - Yazınızda kullanacağınız bilgi, gözlem, düşünce, duygu, izlenim ve deneyimlerinize ilgili notlar çıkarınız ve görsel, işitsel dokümanlar bulunuz veya hazırlayınız.
 - Araştırma ve kaynaklara ulaşmada genel ağı doğru ve etkin kullanınız, not alma ve özetleme tekniklerinden yararlanınız.
 - Kaynak kullanma ve alıntı yapmanın hukuki ve etik boyutlarına dikkat ediniz.
 - Konuyu sınırlayınız.
- * Yazacağınız metni planlayınız.
- * Metni türüne özgü yapı özelliklerine uygun yazınız.
- * Metni türüne özgü dil ve anlatım özelliklerine uygun yazınız.
- * İyi bir anlatımda bulunması gereken özelliklere (açıklık, akıcılık, duruluk ve yalınlık) dikkat ediniz.
- * Farklı cümle yapılarını ve türlerini kullanınız.
- * Görsel ve işitsel unsurları (resim, fotoğraf, grafik, çizim, veri tabloları, ses ve görüntü kayıtları vb.) doğru ve etkili kullanınız.
- * Yazdığınız metni gözden geçirin.
- * Yazdığınız metni başkalarıyla paylaşınız.
- * Ürettiğiniz ve paylaştığınız metnin hukuki ve ahlaki sorumluluğunun bilincinde hareket ediniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

Etkinlik

Yazma Çalışmaları bölümünde derleyip yazdığınız efsaneler ile "15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri" konusunda yazdığınız yazıları sınıfta sununuz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-6. soruları Nurullah Genç'in *15 Temmuz Destanı* adlı şiirinden alınan aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

15 TEMMUZ DESTANI

Selâm Fetih burcunda dirilen yiğitlere
Ölüm yine vîrândır ve ândır şimdi ölüm
Selâm, kıyam vaktinde vurulan yiğitlere
Şehâdet ufkunda kan revândır şimdi ölüm
Selâm, eğilmeyip de kırılan yiğitlere

Zâlimlere "Dur" diyen isyanımız bir bizim
"Ya Allah" nidâsıyla devirdik tiranları
Devlere mezar olan destânımız bir bizim

Bir ihtilâl gecesi meydanlara yürüdük
Gökyüzü alev alev yağınca üstümüzden
Tekbirlerle çoğalıp sonsuz yâre yürüdük
Yürüdük salâ vakti karadan ve denizden
Karanlığın kalbine âşikâre yürüdük

Bin bir çiçekten gelen dermânımız bir bizim
Bir hilâl bestesidir ruhumuza dokunan
Meş'alemez, o kutlu fermânımız bir bizim

Şehîdler diyârında parlayan nûrdur vatan
Vardık mı üzerine, demirden dağ yıkılır
Yüzünde ay ışığı yine mağrurdur vatan
Târih tebessüm eder, bu vahşî çağ yıkılır
Bayrağı kanımızla yıkanmış surdur vatan

Derdimiz dîvânedir; ozanımız bir bizim
Düşlerimiz parlıyor mehtâbında ülkemin
Direnişe çağıran ezanımız bir bizim

Mekân bize mühürlü, zaman deryâdır bize
Suyundan içiyoruz ilâhî bir sebîlin
Mâverâ meftûnuyuz, hayat rüyâdır bize
Yine bir Kerbelâ'dır mazlumun kanı, bilin
Sanmayın, sultân olan fânî dünyâdır bize

Hangi denize varsak limanımız bir bizim
Kuyusunda Yûsuf'uz yeryüzü mahşerinin
Nemrutları deviren imanımız bir bizim

Nurullah Genç

1. Metinde ahenk hangi unsurlarla sağlanmıştır? Belirtiniz.
2. Metindeki edebî sanatların anlama katkısını değerlendiriniz.
3. Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî öğeleri belirleyiniz.
4. Metindeki sıfat tamlamalarını bularak bunların işlevlerini belirleyiniz.
5. Metindeki birleşik kelimeleri bularak bunların ayrı veya bitişik yazılmalarının nedenlerini belirleyiniz.
6. “Târih tebessüm eder, bu vahşî çağ yıkılır” dizesinde virgölün kullanılma nedenini açıklayınız.

7. Aşağıdaki açıklamalardan hangisi ayraç içinde belirtilen destanla ilgili değildir?

- A) Dünya edebiyatında bilinen ilk destandır. (*Gılgamış*)
- B) Troyalılar ile Romalılar arasındaki savaş anlatılır. (*İlyada*)
- C) Uygurların Doğu Türkistan’a göç edişleri anlatılır. (*Göç*)
- D) Kırgız Türklerine ait bu eser dünyanın en uzun destanıdır. (*Manas*)
- E) Makedonyalı İskender’in Türk yurdundan ayrılışı anlatılır. (*Şu*)

8. Bu destan Makedonyalı İskender’in ---- yüzyılda sefere çıkmasını, Türk yurdu üzerine gelmesini, Türk hükümdarı ---- doğuya çekilmesini ve İskender’in Türk yurdundan ayrılmasını anlatır. ---- yüz-yıla kadar Türkler arasında yaşayan bu destanın konusundan ----, Dîvânu Lugâtî’t-Türk’te Türkmen sözcüğünün açıklamasında söz etmiştir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere, sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde verilenlerin getirilmesi gerekir?

- A) MÖ V.–Şu’nun–X.–Ahmet Yesevi
- B) MÖ IV.–Şu’nun–XI.–Kâşgarlı Mahmud
- C) MÖ IV.–Şu’nun–XI.–Firdevsî
- D) MÖ IV.–Alp Er Tunga’nın–X.–Kâşgarlı Mahmud
- E) MÖ IV.–Alp Er Tunga’nın–XI.–Yusuf Has Hacip

9. Ankara’nın güneybatısında, şimdiki Polatlı’nın azıcık kuzeyinde Gordion kenti vardır. Lydia Kralı Midas’ın babası Gordios bir çiftçiydi. Bir sabah erkenden kentin alanına yük arabasıyla girdiği için Phrygia kralı oldu. Çünkü kentin büyük kâhini, o kentin kralının ertesi günü kent alanına bir yük arabasıyla geleceğini söylemişti.

Gordios hiç beklemediği halde kral olunca, yük arabasını tapınağa götürdü, oraya armağan etti. Bu arabanın okunu boyunduruğuna bağlayan ip öylesine kördüğüm edilmiş ki; onu açacak kadar marifetli olan adamın Asya kıtasına egemen olacağı yollu bir söylenti peyda olmuşmuş. Büyük İskender kördüğümü açmaya çalışmış, açamayınca kılıcını çekip kördüğümü kesmiş (Gordion sözcüğüyle Türkçe “kördüğüm” sözünün benzerliği birçoklarını aldatmıştır).

Halikarnas Balıkcısı, *Anadolu Efsaneleri*

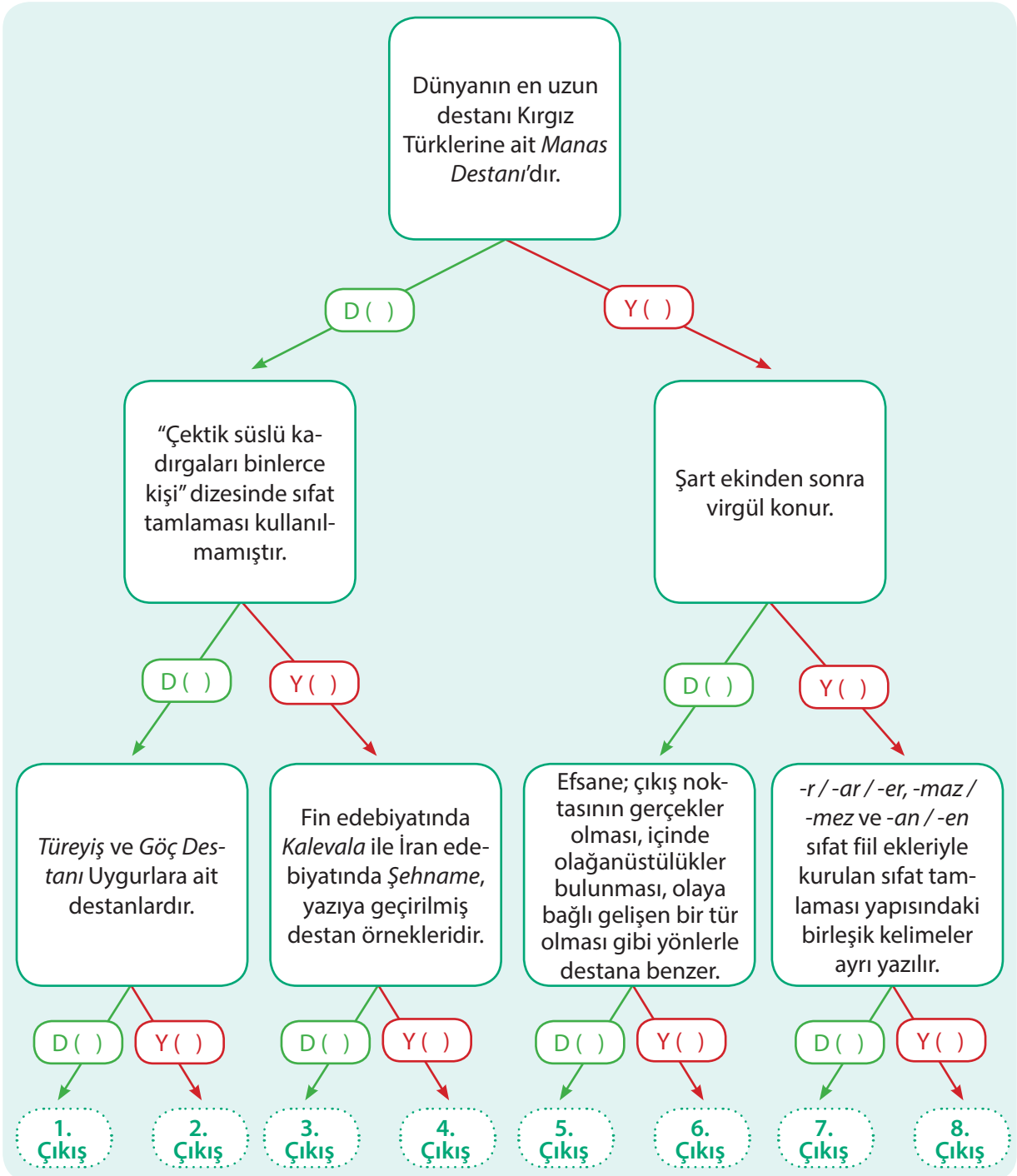
Yukarıda verilen metinden hareketle efsane ile ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Mekân gerçekte var olan bir yerdir.
- B) Tarihî bir olay anlatılmıştır.
- C) Yalın bir anlatıma sahiptir.
- D) Dinî inançlara dayanmaktadır.
- E) Olay yaşanmışlık izlenimi vermektedir.

10. Aşağıdakilerin hangisinde verilenlerin tümü İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk destanlarındandır?

- A) Battal Gazi-Danişmend Gazi-Saltukname-Köroğlu
- B) Manas-Battal Gazi-Köroğlu-Ergenekon
- C) Ergenekon-Türeyiş-Şu-Bozkurt
- D) Manas-Oğuz Kağan-Alp Er Tunga-Battal Gazi
- E) Köroğlu-Göç-Alp Er Tunga-Manas

11. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

5. ÜNİTE

ROMAN

Ünite İçeriği

Dünya edebiyatında roman
Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı'nda roman
Servetifünun Dönemi'nde roman
Millî Edebiyat Dönemi'nde roman
Cümle çeşitleri, yazım ve noktalama çalışmaları
Roman bölümü yazma
Roman-film karşılaştırma

Amaç

Türk ve dünya edebiyatında roman türünün tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi örnek metinler üzerinden tanımak

Metnin kurmaca dünyası ile eserde anlatılan dönemin gerçekliği arasındaki ilişkiyi kavramak

Cümle çeşitlerini, yazım ve noktalama kurallarını kavramak

Roman bölümü yazma becerisi kazanmak

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

1. Aşağıda farklı sanatçıların romanla ilgili görüşleri verilmiştir. Bu görüşlerden yola çıkarak romanla ilgili neler söyleyebilirsiniz?

“Romandan maksat, hayatta geçmemişse bile, geçmesi mümkün olan bir vakayı, ahlâk, âdetler, hisler ve ihtimallere bağlı tafsilâtiyle birlikte tasvir etmektir.”

(Namık Kemal)

“Roman denilen şey, bir insan cemiyeti içinde görülen durumlardan birini veyahut bazılarını kâğıt üzerine koymaktan ibarettir.”

(Ahmet Mithat Efendi)

“Roman ahlâkın aynasıdır. Onun objektifi gördüğü manzarayı alır.”

(Hüseyin Rahmi)

“Roman, bize yansıttığı cemiyetle beraber, onu hükmü altında bulunduran düzenleyici fikrin de emrindedir. Bu ortak ölçü ile birlikte, cemiyet ne ise roman da odur.”

(Peyami Safa)

“Hayatta olup da romana girmeyen şey yoktur. Romana sınır çizilmez. Yeter ki, gerçekten alınan unsurlar, bütün bir iç zenginliğinin beslediği hayal gücü ile yeni varlıklar olsun, hayattaki varlıkları bile sürükleyecek, onları gölgede bırakacak bir gerçek olsun.”

(Suut Kemal Yetkin)

“Yeni roman hiçbir yasa koymamıştır. Kuramlar, kurallar koymak için bir araya gelmiş değiliz; tersine, o katı yasalara karşı savaşmak için birbirimizle buluşmuşuz. Bize şöyle deniyor:

— Kişileri yerine oturtmuyorsunuz, öyleyse yazdıklarınız roman değil. Bir karakteri, bir çevreyi incelemiyorsunuz, öyleyse yazdıklarınız gerçek roman değil.

Doğrusu, kuramcılıkla suçlanan bizler, romanın, gerçek romanın nasıl olması gerektiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa, ödevimiz dünün romanlarının benzerini çıkarmak değil, onları aşmak, daha ileri gitmektir.”

(Alain Robbe-Grillet)

Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*

“Evet hiç şüphe yok! Hayat romanları değil, romanlar hayatı yapıyor!”

(Halit Ziya Uşaklıgil)

“Roman uzun bir yolda dolaştırılan bir ayna gibidir.”

(Stendhal)

M. Fatih Andi, *Roman ve Hayat*

2. İnsanların, işledikleri suçlara karşılık cezalandırılmalarında aşırıya gidilmesinin ne gibi sonuçlar doğurabileceğini tartışınız.
3. Olumsuz insan davranışlarının giderilmesinde iyiliğin ve sevginin rolünü değerlendiriniz.
4. Toplumda huzurun sağlanmasında ekonomik şartların etkilerini tartışınız.

SEFİLLER

1. Metin

Yoksul bir Fransız köylüsü olan Jean Valjean (Jan Valjan), anne ve babasını çok küçük yaşta kaybeder. Onu tek yakını olan ablası büyütür. Kocasını öldürme ablası yedi çocuğuyla dul kalır. O sıralarda yirmi beş yaşında olan Jean Valjean ablasının ve yeğenlerinin geçimini üstlenir. Ağaç budayıcılığı, sığırtaçlık gibi işler yapar. Çok sert geçen bir kış mevsiminden sonra işsiz kalır. Ablasının aç kalan çocuklarını doyurmak için ekmek çalar fakat yakalanarak beş yıl kürek cezasına mahkûm edilir. Birkaç kez kaçma girişiminde bulunduğu için cezası uzar ve on dokuz yıl ceza evinde kalır. Uzun mahkûmiyet yıllarında çektiği acılar Jean Valjean'a insani duygularını unutturur.

Hapisten çıktıktan birkaç gün sonra Jean Valjean, çok aç ve yorgun olduğu hâlde Digne (Diyn) şehrine gelir. Şehirde yemek ve yatacak yer ihtiyacını karşılamak için girdiği her yerden eski bir mahkûm olduğundan dolayı kovulur. Kimse ona yardım etmek istemez. O sırada karşılaştığı yardımsever bir kadın ona piskoposun evine gitmesini tavsiye eder.

Aşağıdaki parçada Jean Valjean'ın piskoposun evine gitmesi ve orada yaşananlar anlatılmaktadır. (...)

Kapı açıldı.

Sanki biri kararlı bir şekilde ve büyük bir güçle itiyormuş gibi hızla, ardına kadar açıldı.

İçeri bir adam girdi.

Daha önceden tanıdığımız bu adam az önce bir barınak aramak için sokaklarda dolaşan yolcuydu.

İçeri girip, bir adım attıktan sonra, arkasındaki kapıyı açık bırakarak durdu. Omzunda çantası, elinde bastonu, gözlerinde sert, yürekli, yorgun, haşin bir ifade vardı. Şöminenin ışığında iğrenç, kasvetli görünüyordu.

Kendinde çığlık atacak gücü bile bulamayan Madam Magloire'in ağzı, titremesi yüzünden kapanmıyordu.

Başını kapıya doğru çeviren Matmazel Baptistine içeri giren adamı fark edince biraz korkarak hafifçe doğruldu, ardından kafasını yavaş yavaş şömineye doğru çevirip ağabeyine baktığında, yüzünü derin bir dinginlik kapladı.

Piskopos sakın bakışlarını adama sabitlemişti.

Yolcuya ne istediğini sormak için ağzını açtığı anda, adam iki elini bastonunun üzerine dayayıp bakışlarını sırasıyla ihtiyara ve kadınlara yönelttikten sonra, piskoposun konuşmasını beklemeden yüksek sesle kendini tanıtti:

— İşte. Adım Jean Valjean. Kürek mahkûmuyum. On dokuz senemi zindanda geçirdim. Dört gün önce serbest bırakıldım ve Toulon'dan Pontarlier'ye gitmek için dört gündür yürüyorum. Bugün on iki fersah yol kat ettim. Akşam şehre geldim. Bugün bir hana girdim. Belediye başkanlığına göstermem gereken sarı kimliğim yüzünden beni geri çevirdiler. Başka bir hana gittim. Bana "Defol git!" dediler. Her yolu denedim. Kimse beni kabul etmedi. Cezaevine gittim, kapıcı beni içeri almadı. Bir köpek kulübesine girdim. Köpek beni ısırıp sanki bir insanmış gibi kovdu. Âdeta kim olduğumu biliyordu. Açık havada yatmak için tarlalara gittim. Gökyüzünde yıldız yoktu. Yağmur yağacağını (...) düşünerek bir kapı eşiği bulmak

üzere şehre döndüm. Orada, meydanda, bir taşın üzerinde yatıyordum, iyi yürekli bir hanımefendi bana evinizi gösterip kapınızı çalmamı söyledi. Ben de kapınızı çaldım. Burası neresi? Han mı? Param var. On dokuz yıllık kürek mahkûmluğum boyunca yüz dokuz frank on beş santim kazandım. Öderim. Ne olacak ki? Param var. Çok yorulduğum, on iki fersah yol yürüdüm, çok açım. Burada kalmama izin verir misiniz?

— Madam Magloire, dedi piskopos, sofraya bir tabak daha koyun.

Adam üç adım atıp masanın üzerindeki lambaya yaklaştı.

— Vay canına, diye devam etti, olan biteni anlamamış gibi görünerek, bu mümkün değil. Duymadınız mı? Ben bir kürek mahkûmuyum. Ağır hapis cezası aldım. Cebinden katlanmış büyük bir sarı kâğıt çıkardı. İşte kimliğim. Gördüğünüz gibi, sarı. Gittiğim her yerden kovulmamı sağlıyor. Okumak ister misiniz? Okumayı zindanda öğrendim. Orada gitmek isteyenler için bir okul var. Bakın üzerinde ne yazıyor: Jean Valjean, serbest bırakılmış kürek mahkûmu, doğum yeri... Bu sizin için önemli değil, on dokuz yıl zindanda kalmış. Beş yıl hırsızlıktan, on dört yıl dört kez kaçmayı denediği için. Bu şahıs çok tehlikelidir. İşte hepsi bu. Herkes beni kapı dışarı etti. Siz beni kabul ediyor musunuz? Burası han mı? Bana yiyecek bir şeyler ve yatacak bir yer verir misiniz? Ahırınız var mı?

— Madam Magloire, dedi piskopos, yüklükteki yatağa temiz çarşaf koyun.

Daha önce iki kadının ne kadar itaatkâr olduklarını belirtmiştik.

Madam Magloire talimatı yerine getirmek için salondan çıktı.

Piskopos adama döndü.

— Mösyö, oturun ve ısının. Birazdan yemek yiyeceğiz ve siz yemek yerken yatağınız hazırlanacak.

O anda, adam durumu iyice anladı. Yüzünün karamsar ve sert ifadesinin yerini olağanüstü bir değişimle şaşkınlık, kuşku, sevinç kapladı. Aklını kaybetmiş biri gibi gevelemeye başladı:

— Nasıl? Bu gerçek mi? Beni kabul ediyor musunuz? Beni, bir kürek mahkûmunu kovmuyor musunuz? Senli benli konuşmadan bana *mösyö* diye hitap ediyorsunuz! Bana hep "Defol git köpek!" dediler. Beni kovacağınızı sanıyordum. Bu yüzden hemen kim olduğumu söyledim. Ah! Beni buraya gönderen o iyi yürekli kadın! Yemek yiyeceğim! Bir yatak, çarşaf! Herkes gibi! Bir yatak! On dokuz yıldır bir yatakta uyumadım! Gitmemi istemiyorsunuz. Siz saygıdeğer insanlarsınız. Zaten param var. Karşılığını ödeyeceğim. Bağışlayın sayın hancı, isminiz nedir? Ne kadar isterseniz ödeyeceğim. Siz yürekli bir adamsınız. Hancısınız, öyle değil mi?

— Ben burada yaşayan bir rahibim, dedi piskopos.

— Bir rahip! Ah! Yürekli bir rahip! Yani benden para istemiyor musunuz rahip? Öyle mi? O büyük kilisenin rahibi? Şu işe bakın! Bu doğru, ne aptalım! Takkenizi fark etmemişim.

Konuşurken çantasını ve bastonunu bir kenara koymuş, kimliğini cebine yerleştirdikten sonra oturmuştu. Matmazel Baptistine onu şefkatle izliyordu.

— Siz insansınız sayın rahip, kimseyi aşağılamıyorsunuz. İyi bir rahip olmak ne güzel. Demek para ödememe gerek yok?

— Hayır, dedi piskopos, paranız sizde kalsın. Ne kadar paranız var? Yüz dokuz frank mı demiştiniz?

— Ve on beş santim, diye ekledi adam.

— Yüz dokuz frank on beş santim. Bu parayı ne kadar zamanda kazandınız?

— On dokuz yılda.

— On dokuz yılda!

Piskopos derin derin iç çekti.

Adam devam etti:

— Paramın neredeyse tamamı bende. Dört günden beri, sadece Grasse'da arabaların yüklerini boşaltarak kazandığım yirmi beş santimi harcadım. Rahip olduğunuza göre, size zindanda da bir rahibimiz olduğunu söyleyeceğim. Bir gün bir piskopos görmüştüm. Ona monsenyör diye hitap ediyorlardı. Marsilya'daki Majore'un piskoposuydu. Rahiplerin üstüydü. Bilirsiniz, bağışlayın, yanlış söyledim, ama bu konular bana o kadar yabancı ki! Siz bizleri anlarsınız! Zindanın ortasında bir sunağın üzerinde ayin düzenledi, başının üzerinde altından sivri bir şey vardı. Öğlen ışığında parlıyordu. Biz üç yanda sıraya girmiştik, karşımızda fitilleri ateşlenmeye hazır toplar vardı. Onu iyi göremiyorduk. Çok uzakta olduğu için onu duyamıyorduk. İşte piskopos budur.

O konuşurken piskopos ardına kadar açık duran kapıyı kapamaya gitmişti.

Geri gelen Madam Magloire masaya bir tabak koydu.

— Madam Magloire, dedi piskopos, o tabağı ateşe en yakın yere koyun. Ve konuğuna dönerek ekledi: Alplerde gece rüzgârı sert olur. Üşüdünüz mü, mösyö?

O yumuşacık ciddi sesi ve içtenliğiyle her mösyö değişinde adamın yüzü aydınlanıyordu. (...)

— Şu işe bakın, diye ekledi piskopos, pek de iyi aydınlatmayan bir lamba.

Piskoposun ne demek istediğini anlayan Madam Magloire monsenyörün yatak odasındaki şöminenin üzerinde duran iki gümüş şamdanı yakıp masanın üzerine bıraktı.

— Sayın rahip, dedi adam, iyi yürekli bir insansınız, beni aşağılamayıp evinize kabul ediyorsunuz. Mumlarınızı benim için yakıyorsunuz. Yine de, sizden nereden geldiğimi ve bahtsız bir adam olduğumu saklamadım.

Yanına oturan piskopos ona hafifçe dokundu:

— Bana kim olduğunuzu söylemeyebilirdiniz. Burası benim değil İsa'nın evi. Bu kapı içeri girene adını değil bir derdi olup olmadığını sorar. Yorgunsunuz, aç ve susuzsunuz; hoş geldiniz. Bana teşekkür etmeyin ve sizi evime kabul ettiğimi söylemeyin. Burada sadece bir barınağa ihtiyacı olanlar kendi evinde sayılır. Size bu evin benden çok size ait olduğunu söylüyorum. Buradaki her şey size ait. İsminizi bilmeme ne gerek var? Zaten siz söylemeden önce de benim için bir isminiz vardı.

Adam şaşkın gözlerini fal taşı gibi açtı:

— Gerçekten mi? İsmimi biliyor muydunuz?

— Evet kardeşim, diye yanıtladı piskopos.

— Bakın sayın rahip! diye haykırdı adam, buraya geldiğimde çok açtım, ama o kadar iyi yürekli-siniz ki, nasıl oldu bilmiyorum, açlığımı unuttum.

Piskopos bakışlarını ona yöneltti:

— Çok acı çektiniz mi?

— Ah! Kırmızı mahkûm kazağı, ayakta pranga, üzerinde uyumak için bir tahta, sıcak, soğuk, iş, kürek mahkûmluğu, bir tek söz için katıksız hücre hapsi, yatakta hasta yatarken bile zincire vurulma. Köpekler, köpekler daha mutludur! On dokuz yıl! Kırk altı yaşındayım. İşte elimde sarı bir kimlik var.

— Evet, dedi piskopos, kasvetli bir yerden çıkmışsınız. Dinleyin. Tanrı, gözleri yaşlarla kaplı bir günahkârın pişmanlığını, yüz dürüst insanın beyaz elbisesine tercih eder. O kederli mekândan insanlara kin ve öfke duyarak çıkarsanız, acınacak hale düşersiniz; oradan iyi, temiz, barışçıl düşüncelerle çıkarsanız hepimizden daha değerli olursunuz.

Bu arada, Madam Magloire akşam yemeğini masaya getirmişti; mönüde sudan, zeytinyağından, tuz ve ekmekten, (...) bir parça koyun etinden, incirden yapılmış bir çorba, taze peynir ve kalın bir çavdar ekmeği vardı. (...)

Piskoposun yüzünü birden misafirperver kişilere özgü o neşeli ifade kapladı:

— Masaya! dedi bir yabancı evinde yemeğe kaldığında her zaman yaptığı gibi heyecanla. Adama sağına oturttu. Son derece sakin ve doğal görünen Matmazel Baptistine soluna oturdu.

Piskopos yemek duasını okuduktan sonra, her zamanki gibi çorbayı kendi eliyle dağıttı. Adam kendinden geçercesine yemeye başladı.

Piskopos aniden:

— Sanırım bu masada bir şeyler eksik, dedi.

Gerçekten de, Madam Magloire sadece gerekli olan üç gümüş çatal bıçak takımını getirmişti. Oysa, evde piskoposun davetlisi varsa örtünün üzerine altı çatal bıçak takımı getirmek âdettendi, masum bir gösteriş merakı. Bu zarif gösteriş merakı, hoş ve ciddi kuralları olan bu evde yoksulluğu saygınlığa yükselten sevimli bir çocukluk belirtisiydi.

Demek istenileni anlayan Madam Magloire tek bir söz etmeden çıktı ve bir süre sonra piskoposun istediği üç çatal bıçak takımı sofradaki üç kişinin önüne simetrik bir şekilde yerleştirilmiş bir halde parıldıyordu.

(...)

Jean Valjean, yıllarca hapiste yaşadıklarının ve daha sonra insanların kendisine kötü davranmasının etkisiyle iyi duygularını yitirdiği için piskoposun kendisine yaptığı iyiliğe rağmen ona ait gümüş takımları çalar. Ancak kısa sürede yakalanır ve suçunun onaylanması için piskoposun karşısına çıkarılır. Piskopos ise gümüş takımları ona kendisinin verdiğini söyler. Dahası iki gümüş şamdanı da Jean Valjean'a verir. Bu olay Jean Valjean'ın ruhunda derin bir iz bırakır; böylelikle o, insani duygularını yeniden kazanır.

Jean Valjean, Madeleine (Madlen) adıyla ticarete atılır; zengin olur. O artık saygın ve yardımsever bir kişidir. Daha sonra belediye başkanı da olan Jean Valjean, zor bir yaşam süren Fantine (Fantin) adında bir kadına yardım eder. Kadının Cosette (Kozet) adında bir de küçük kızı vardır. Jean Valjean, Fantine'e kızını koruyacağına dair söz verir. Yaşadığı zorluklara dayanamayan Fantine hastalanır ve ölür.

Bu arada Javert (Javer) adında bir polis müfettişi sürekli Madeleine'in peşindedir. Ondan hep kuşku duymaktadır.

Jean Valjean olduğu iddiasıyla kendisine benzeyen biri, bir suçla itham edilerek tutuklanır. Kendisinin yerine masum birinin cezalandırılmasına vicdanı sızlayan Jean Valjean, kimliğini

açıklayarak o kişiyi kurtarır ancak Fantine'e kızını koruyup gözeteceğine söz verdiği için hapis-ten kaçır. Cosette'i himayesine alır.

Yıllar geçer, Cosette büyür, genç bir kız olur. Cosette, Marius (Maryus) adında bir gence âşık olur. Bu arada Polis Müfettişi Javert, Jean Valjean'ın izini bulur. Ancak bu sırada monarşiye karşı ihtilal başlar. Marius da ihtilalciler arasındadır. Javert ihtilalciler tarafından yakalanır ve monarşi yanlısı olduğu için idama mahkûm edilir. Jean Valjean, Javert'in kaçmasını sağlayarak onu idamdan kurtarır.

İhtilal bastırılır ve Marius yaralanır. Jean Valjean, Marius'u kurtarmak için hastaneye götürürken Javert karşısına çıkar. Javert, daha önce onu ölümden kurtardığı için Jean Valjean'a karşı kendisini borçlu hisseder ve hiçbir şey yapmaz. Görevini yerine getirmediği için kendini affetmez ve intihar ederek hayatına son verir.

Cosette ile Marius evlenir. Bir süre sonra Jean Valjean da Cosette ve Marius baş ucundayken ölür.

Victor Hugo, *Sefiller*, Çeviren: Volkan Yalçıntoklu (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

fersah: Yaklaşık beş kilometrelik bir uzaklık ölçüsü.

monsenyör: 1. Hristiyan prenslerine verilen unvan. 2. Hristiyanlıkta yüksek aşamalı din adamlarına verilen unvan.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Dünya Edebiyatında Roman

Roman türünün ilk örneği, İspanyol yazar Cervantes'in (Servantes) XVII. yüzyılın başlarında yayımlanan *Don Quijote* (*Don Kişot*) adlı eseridir. XIX. yüzyıldan itibaren roman türünde özellikle Fransız, İngiliz ve Rus edebiyatında yetkin ürünler verilmeye başlanmıştır.

Fransız edebiyatında Victor Hugo'nun (Viktor Hügo) *Sefiller*, Balzac'ın (Balzak) *Vadideki Zambak*, Stendhal'ın (Stendal) *Kırmızı ve Siyah*, Gustave Flaubert'in (Güstav Flober) *Madam Bovary* (Madam Bovari), Émile Zola'nın (Emil Zola) *Nana*; İngiliz edebiyatında Charles Dickens'ın (Çarlz Dikinz) *İki Şehrin Hikâyesi*, Daniel Defoe'nun (Denyıl Difo) *Robinson Crusoe* (*Rabinsın Kruzo*); Rus edebiyatında Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*, Gogol'un *Ölü Canlar*, Gorki'nin *Ana*; Alman edebiyatında Goethe'nin (Göte) *Genç Werther'in* (Verter) *Acıları*; Amerikan edebiyatında John Steinbeck'in (Con Ştaynbek) *Gazap Üzümleri*, Ernest Hemingway'in (Örnist Hemingvey) *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*, Jack London'ın (Cek Landın) *Beyaz Diş*; Kırgız edebiyatında Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserleri dünya edebiyatının tanınmış romanlarından.

Sefiller adlı romanda Victor Hugo, XIX. yüzyıl Fransız toplumunun yaşadığı acıları, sefaleti, haksızlıkları anlatmıştır. Yazara göre yaşanan acıların ve olumsuzlukların en başta gelen nedeni dönemin çarpık adli, siyasi, sosyal ve ekonomik düzenidir. Yazar bu romanda geniş bir mekân ve zaman çerçevesi içinde toplum yaşamının türlü sahnelerini, çok derin duygular eşliğinde vermiştir. Eserde romantizm akımının özelliklerine uygun olarak yazar, zaman zaman kendi kişiliğini ortaya koymuş; anlatıcı olarak varlığını hissettirmiştir.

Roman türünün ilk örneği, İspanyol yazar Cervantes'in XVII. yüzyılda yayımlanan *Don Kişot* adlı eseridir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Sefiller* adlı metinden alınan “Omzunda çantası, elinde bastonu, gözlerinde sert, yürekli, yorgun, haşın bir ifade vardı. Şöminenin ışığında iğrenç, kasvetli görünüyordu.” cümlesindeki altı çizili kelimenin anlamını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
2. *Sefiller* adlı metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
3. Metindeki temel çatışmayı ve bu çatışmaya bağlı diğer çatışmaları belirleyiniz.
4. Metnin olay örgüsünü aşağıdaki tabloya yazınız.

5. Metinde yararlanılan anlatım biçim ve tekniklerini tespit ederek bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.
6. Metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
7. Romanın kahramanı Jean Valjean'ın piskoposun kendisine yaptığı iyiliğe, onun değerli eşyalarını çalarak karşılık vermesinin nedenleriyle ilgili düşüncelerinizi belirtiniz.
8. Jean Valjean'ın kişiliğinin bütünüyle değişmesini sağlayan olayla verilmek istenen ileti ne olabilir? Açıklayınız.

1. Etkinlik

- a. *Sefiller* adlı metinde kişilerin fiziksel ve psikolojik özelliklerini belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz özelliklerin olay akışını etkileyip etkilemediğini tartışınız.

2. Etkinlik

- a. *Sefiller* adlı metindeki manevi ve evrensel değerleri belirleyiniz.
- b. *Sefiller* adlı romanın yazıldığı dönemin edebî, siyasi, toplumsal ve kültürel şartlarının esere etkileri hakkında bir araştırma yapınız.
- c. Araştırmanızda elde ettiğiniz bilgileri sınıfta paylaşınız.

3. Etkinlik

Klasisizm: XVI. yüzyılın sonlarında Fransa'da monarşinin güçlenmesiyle ortaya çıkmış bir edebî akımdır.

Eski Yunan ve Latin edebiyatlarını örnek alan klasisizmde sanattaki kural ve ilkelere sıkı sıkıya bağlılık esastır. Bu akımda akla, sağduyuya ve ahlak ilkelerine büyük önem verilir. Kişisel duygu ve eğilimler değil insanın değişmeyen özellikleri yansıtılır. Konular tarihten ve mitolojiden alınır. Kahramanlar soylulardan seçilir. Dil ve anlatımda mükemmellik amaçlanır; açıklık, yalınlık, duruluk önemsenir. Kaba ve çirkin sözlere yer verilmez. Sanatçı eserde kişiliğini gizler.

Klasisizm akımında en çok tiyatro (trajedi ve komedi), şiir ve fabl türlerinde eserler verilmiştir. Fransız edebiyatından Boileau (Bualo), Corneille (Korney), Racine (Rasin), Molière (Molyer), La Fontaine (La Fonten), Fénelon (Fenelon), Madam de la Fayette (Madam dö la Fayet) bu akımın başlıca temsilcilerindendir. Şinasi ve Ahmet Vefik Paşa ise Türk edebiyatında klasisizmden etkilenmiş sanatçılardandır.

Romantizm: Orta Çağ monarşisinin sanat anlayışını temsil eden klasisizme tepki olarak XVIII. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş bir edebî akımdır.

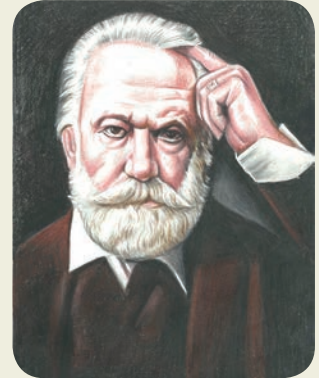
Romantizmde duygulara; din, tabiat ve tarihe önem verilir. Konular genellikle günlük hayattan ve millî tarihten alınır. İyi-kötü karşıtlığından yararlanır. Kişiler toplumun her kesiminden seçilebilir. Kişiler doğal ve toplumsal çevrelerinden soyutlanmadan ele alınır. Bu nedenle sosyal çevre ve doğa betimlemelerine sıkça başvurulur. Sanatta toplumsal fayda gözetilir. Ahlaki ve toplumsal idealler vurgulanır. Duygulu, şairane bir üslup kullanılır. Bu akıma bağlı sanatçılar eserlerinde duygu ve düşüncelerini gizlemez.

Romantizm akımında daha çok şiir, tiyatro, roman gibi türlerde eser verilmiştir. Fransız edebiyatından Victor Hugo, Lamartine (Lamartin); Alman edebiyatından Goethe, Schiller (Şiller); Rus edebiyatından Puşkin bu akımın dünya edebiyatındaki başlıca temsilcilerindendir. Romantizmin Türk edebiyatındaki önde gelen temsilcileri ise Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Abdülhak Hamit Tarhan'dır.

- Yukarıda verilen bilgilerden hareketle klasisizm ve romantizm akımlarını karşılaştırınız.
- Romantizm akımının sanat anlayışının *Sefiller* adlı metne etkilerini değerlendiriniz.

Yazarın Biyografisi

Victor Hugo (1802-1885): Fransa'nın Besançon (Bözanson) şehrinde doğdu. Babası Napolyon ordusunda general olan yazar, babasının yurt dışı görevleri vesilesiyle birçok ülkeyi görme ve tanıma imkânı buldu. İlköğrenimine İspanya'da başladı. Burada yaşadıkları onda aristokrasi karşıtı düşüncelerin gelişmesini sağladı. Bir dönem politikayla da ilgilenen yazar, monarşiye karşı cumhuriyeti savundu. Paris Hukuk Fakültesinde başladığı yükseköğrenimini o dönem yaşadığı maddi sıkıntılar nedeniyle tamamlayamadı. Hukuk fakültesinden ayrıldıktan sonra ilk şiirlerini yazmaya başladı. Daha sonraları oyun ve roman türünde eserler de yazdı. Edebiyattaki başarıları sonucu 1841'de Fransız Akademisine seçildi. Romantizm akımının öncülerinden olan yazar, eserlerinde bu akımın özelliklerine uygun olarak insancıl bir duyarlılıkla toplumsal ve ekonomik ilişkiler bağlamında her kesimden insanı ele aldı. Günlük yaşamdan seçtiği kişilerin iç dünyalarını, dış dünyada yaşadıklarından soyutlamadan yansıttı. Kahramanları güçlü ve etkileyici karakterlerdir. Dram türünün de öncülerinden olan sanatçının başlıca eserleri; *Sefiller*, *Notre Dame'ın* (Notr Dam) *Kamburu*, *Deniz İşçileri*, *İzlanda Hanı* adlı romanları ve *Hernani* (Ernani), *Kral Eğleniyor*, *Ruy Blas* (Rüi Blas) adlı oyunlarıdır.

Victor Hugo
(1802-1885)

Hazırlık

1. İnsanı hayatta başarıya veya başarısızlığa götüren kişilik özelliklerini tartışınız.
2. Aşağıdaki metinden yola çıkarak Türk toplumunda Batılılaşmanın yol açtığı değişimler hakkında neler söylenebilir? Tartışınız.

I. Abdülmecit (hük. 1839-1861) devrinde hariciye nâzırlığına getirilen Reşit Paşa, Türkiye'nin Ortaçağ düzeniyle yönetilmesine artık olanak kalmadığı, içinde yaşanan devrin gereksemelerine, devlet kurumlarının Batı esaslarına göre yeni baştan düzenlenmesi gerektiği görüşünü ileriye sürerek, yapılacak olan yeniliklerin ana çizgilerini belirten bir fermanı padişaha kabul ettirmiş, bunu Gülhane meydanında düzenlenen törende okuyup ilân etmiştir (3 Kasım 1839). Bu fermana *Tanzimat Fermanı* (ya da *Gülhane Hattı*), bu fermana yazılı program gereğince ıslahat yapılmasına *Tanzimat-ı hayriyye* (ya da sadece *Tanzimat*), bu programın yürürlüğe geçirildiği devire de *Tanzimat Devri* denir. Yapılacak düzenlemelerin niteliği, fermanın başında özetlenmiştir:

İşbu gerekli yasaların temel maddeleri dahi can güvenliği, ırz, namus ve mal korunması, vergi tayini, gerekli askerlerin alınışı ve kullanılma süresi işlerinden ibarettir.

O zamana kadar dağınık halde yapılmış olan yenilikler, işte bu çerçeve içinde, derli toplu bir hale getirilmiş ve devletin bütün kurumları Batı esaslarına göre yeni baştan düzenlenmeğe başlanmıştır. Nitekim, fermana, anlatılan şeylerin “eski yöntemi bütün bütün değiştirme ve yenileştirme demek olacağı” açıkça belirtilmiştir. (...)

Ziya Paşa'nın Harâbât adlı antolojisinin manzum önsözünün bir yerinde, Tanzimat aydınının Batılılaşma anlayışı ve tutulması gereken yol şöyle özetlenmiştir:

Cihani anlamak istersen Avrupa dili öğrenmeli. Orada fenler ilerlemiş, öğrenmekten çekinme; oradaki fenleri bilmek gerek; bağınazlığı, deliliği bırak; bir kimse dille kâfir olmaz, onsuz kişi tam şair olmaz. Sende eğer yurtseverlik varsa, onları öğrenmeye çaba göster. Onları bol bol çevir ki, ulusun yararlansın. Sanatlarını ve bilimlerini al, kötülüklerini ve törelerini bırak. Taklit ile kendi aslını unutma, ulusallığını aşığı görme. (Harâbât, önsöz, c. I, 1874)

Sözü edilen yasal ve toplumsal değişme, İstanbul, Selânik, İzmir vb. gibi ticaret şehirlerinde üst tabakanın yaşama biçiminde de etkisini göstermeğe başlamış; tiyatro, opera ve çalgılı gazinolara gitmek, Beyoğlu lokantalarında yemek yemek, (...), elçiliklerin ve Hristiyan azınlıkların düzenlediği kadınlı erkekli dans edilen balolara katılmak, Batılı gibi giyinmek, saçları uzatmak, Beyoğlu mağazalarından Avrupa eşyası almak, Avrupa yapısı arabalar getirtmek, Fransız üslûbunda havuzlu, kameriyeli bahçeler düzenlemek, taş yapılar kurmak, evlerde Avrupa döşemesi kullanmak, bir Batı dili (özellikle Fransızca) öğrenmek, çocukların eğitimi için Avrupalı mürebbiye tutmak, vb. gibi gittikçe yaygınlaşmıştır. Ne var ki, yeniçeriliğin yok edilişinde olduğu gibi, eski kurumlar bütünüyle kaldırılıp onların yerine yenilerinin konması işi, belki de doğacak tepkilerden korkularak, gerçekleştirilememiş; eski kurumlar olduğu gibi korunarak, onların yanına yenilerinin konmasıyla yetinilmiş; böylece, Tanzimat döneminde başlayan ikili düzen, ikili yaşam biçimi, gittikçe azalarak da olsa, günümüze kadar sürüp gelmiştir: Mahalle mektebi yanında mekteb-i iptidâi (ilkokul); medrese yanında rüşdiye, idadî (ortaokul ve lise), Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi), Dârümuallimîn (erkek öğretmen okulu), Dârümuallimât (kız öğretmen okulu), vb. gibi Batılı okullar; şeriat mahkemeleri yanında nizâmîye mahkemeleri; alaturka musiki yanında alafranga musiki; mahalle kahvesi yanında çalgılı, çalgısız gazino, vb...

Cevdet Kudret, *Edebiyat Kapısı*

FELÂTUN BEY İLE RÂKİM EFENDİ

2. Metin

Mustafa Merakî Efendi; Batı tarzı (alafranga) hayat düşkünü, zengin bir adamdır. Felâtun adında bir oğlu ve Mihriban adında bir kızı vardır. Merakî Efendi, çocuklarının eğitime çok önem vermez. Kendisi de çok iyi eğitim almış biri olmadığından çocuklarının eğitimi için onları okula göndermeyi ve onlara Fransız hocadan ders aldirmayı yeterli görür. Felâtun önemli bir kurumun yazı işleri dairesinde memur olur. Ancak işe gitmek yerine zamanının çoğunu İstanbul'un Batı tarzı eğlence yerlerinde geçirir. Kıt Fransızcasıyla, her gün değiştirdiği son moda kıyafetleriyle toplumda saygınlık kazanmaya çalışır.

Râkım, Tophane bekçilerinden birinin oğludur. Bir yaşındayken babası vefat eden Râkım'ı annesi ve Arap dadısı Fedayi büyütür. Çok zeki ve çalışkan bir genç olan Râkım, on altı yaşında Hariciye Nezaretinin yazı işleri dairesine girer. Tam bu sırada annesi vefat eder. Râkım kendi çabasıyla Fransızca, Arapça, Farsça öğrenir. Hadis, fıkıh ve tefsir ilimleriyle tarih, coğrafya, hukuk, kimya ilimlerini de tahsil ederek kendini her alanda geliştirir. Fransızca kitap çevirisi yaparak, bazı gazetelere yazılar yazarak, Avrupalı arkadaşlarının resmî yazılarını yazarak gelirini artırmaya başlar. Râkım, dadısına yardımcı olması için bir cariye satın alır. Dadısı ona Canan ismini verir. Râkım ve dadısı, Canan'ı eğitmeye başlar. Râkım, bir dostunun aracılığıyla Mister Ziklas adlı bir İngiliz'in Can ve Margrit adlarındaki iki kızına Türkçe dersi vermeye başlar.

Aşağıdaki parçada Mister Ziklas'ın evinde Râkım'ın Felâtun Bey'le karşılaşması ve burada yaşananlar anlatılmaktadır.

(...)

Bir cuma günü, Râkım alışıldığı şekilde Mister Ziklas'ın konağına gittiğinde kime rast gelse beğenirsiniz? Felâtun Bey'e! İşte ona rast geldi. Felâtun Bey'i, kızlarla annesi ve babasının yanında buldu. O gün ders günü olduğundan Felâtun Bey de kızların derslerini imtihan ediyordu. Râkım Efendi'yi görünce İngilizlere de anlatabilmek için Fransızca olarak:

"Ha ha hay! Sen miydin birader hanımların hocası?"

"Evet, efendim, bendenizdim beyim!"

Mister Ziklas:

"Demek ki daha önceden tanışıyorsunuz!"

Felâtun gururlanarak:

"Evet! Kendi haklarında muhabbetim pek fazladır. O da beni sever sanırım."

"Bu alemde benim sevmediğim adam var mıdır? Ben ki herkesin hakkımda güzel düşünmesine şiddetle ihtiyaç duymaktayım. Bu yüzden de herkesi sevmeliyim."

"Mister Ziklas ve Misters Ziklas ile tanışalı iki ay oldu. Sizin de buraya gelip gitmeniz bir ayı geçmiş; ama her nasılsa birbirimize rastlamamışız."

"Nasip bugüneymiş efendim."

"Tanışıklığımız babam sayesinde oldu. Kendilerini benden önce tanımak şerefine nail olmuşlar. Sonra beni de getirip, Mister Ziklas ile kızlarına tanıştırdılar!"

Mister ise:

"Evet! Bu yardımlarından dolayı peder efendi hazretlerine nasıl teşekkür edeceğimizi bilememekteyiz."

Felâtun son derece mağrur ve alçakgönüllü bir tavrıyla:

"O, sizin kibarlığınız gereğidir efendim."

Bazı havadan sudan şeyler konuşulduktan sonra:

“Beyimiz, müsaade eder misiniz? Biraz da derse bakalım mı?”

Felâtun, hâlâ o gülümseyişini dudakları üzerinde yenileyerek:

“Hay hay! Hatta ben de şimdi hanımları sınavdan geçiriyorum.”

“Nasıl, bari bayağı öğrenmişler mi?”

Felâtun, hâlâ o tebessümle: “Hanımların zekâ ve hünerleri söz ister mi? Ama birader, ben bu derslerin içinde bazı şeyler görüyorum da bir anlam veremiyorum. Kısaca şu elifbada (alfabede), ‘pe, çe, je’ harfle i var mı ya? Biz mektepte iken, ‘elif, be, te, se, cim, ha, hı, dal, zal, rı, ze, sin, şun’ diye okuduk. Bunları görmedik. Bunlara ne isim vermeli?”

Can:

“Evet, öğretmen efendi! Felâtun Efendi öyle söyledi. Bizim de aklımız karıştı.”

Râkım:

“Hayır, efendim! Bunda, akli karıştıracak bir şey yok. Felâtun Bey Efendi daha iyi bilirler; ama birdenbire akıllarına gelmedi. Doğrusu, beyim, biz mektepte buyurduğunuz gibi okuduk. Ama bizim okuduğumuz elifba yalnız Arapça içindir. Türkçe için ise ondan fazla birkaç harfe ihtiyacımız vardır. Mesela ‘paşa, çavuş, müjde’ yazacağımız zaman nasıl yazarız! Elbette bu harfle e muhtaç olmaz mıyız?” şeklinde cevap verdi.

Aslında Felâtun Bey, önceden bu harfle i görmüş. Eski elifbada mevcut olmadığını düşünüp -hazır acemi İngilizlere Efl tun’luk taslamak fırsatını bulmuşken- öğretmen bulunan zatın asla Türkçe bilmediğini, böyle adamlara ders verdirilirse kızların hiçbir şey öğrenemeyeceklerini filan söyleyerek, henüz kim olduğunu bilmediği öğretmenle bir güzel alay etmişmiş. Bu sefer işi anlayınca suratında garip bir kırmızılık belirerek:

“Evet, evet! Haklısınız. Anladım!”

Mister:

“Ben bile öyle düşünmekteyim. Bizde Türkçe harfle i öğrenmek için bir kitapçık vardır, onda bu harfler vardır.” dedi.

Felâtun:

“Benim de hatırıma geldi, efendim. Bir kuşku var aklımda; fakat söylemek için öğretmen hazretlerinin iznini isterim.”

“Estağfurullah, efendim! Maksat hanımların istifadesidir. Şayet yüksek bilgilerinizden istifade edeceksek...”

Felâton:

“Esağfurullah, efendim, ne demek! Aklıma gelen şu ki; biz, şu ‘be’yi görmüş isek de böyle ‘be’ler görmemiştir. Hani ya demek isterim ki; efendim, böyle karışık şeyler ile hanımların akli karışmasa daha iyi olurdu.”

Margrit:

“Öyle ama bu harfle i öğrenmemiş olsak harfle i birbirine nasıl bitştirebiliriz? İşte pederimin demin bahsettiğı kitapçık yanımızdadır. Biz hoca efendinin verdiğı dersleri o kitapçığa uygun değıl, ondan daha iyi bulmaktayız.” dedi.

Kız kitapçığı açıp zikredilen harfle i gösterdi ise de, Râkım ona gerek bırakmayıp bir kalem alarak:

“Efendim! Diyelim ki ‘Mustafa’ yazacak olsak ‘mim, sad, ti, fe, ye’ diye yazmayız. Bunları mutlaka birbirine bağlayarak yazarız ...” deyince, Felâton bunun da farkına varmış ve bu defaki utanması, öncesini geçmiştir.

Amma yaptınız ha! Artık Felâton harfle i heceleri bilmesin, olur mu?

Bilmiyor değildi. Fakat hani ya bazı adamlar vardır, kendi bildikleri şeyleri nasıl öğrenmiş olduklarını bilmezler. İşte Felâton Bey dahi bildiğı şeyi nasıl öğrenmiş olduğunu bilmeyenlerdendi.

İçinde bulunduğu zor duruma daha fazla dayanamayan Felâton Bey, gitti. Râkım ise, o gittikten sonra hakkında ne iyi ne de kötü bir şey konuştu. Sadece kendi işiyle uğraştı. Fakat akşam üzeri giderken kızlara ve anne babalarına; “Efendim, böyle haftada bir dersi hanımlar için az, bana ettiğiniz iyiliğı ise çalışmama bakarak fazla buluyorum. İzin verirseniz dersleri haftada iki defaya çıkartalım.” demiş ve bu isteğı memnuniyetle kabul olunmuştu.

Mister Ziklas’ın evinde Râkım Efendi’nin bir ayda ne kadar sevildiğini bilmek ister misiniz? O kadar ki, adı geçen aile arasında yalnız hoca sıfatıyla kabul görmezdi. Aile dostu, namuslu, edepli, utangaç, bilgili, olgun bir insan olarak kabul görüyor; Râkım’a çok iyi davranılıyordu.

(...)

Felâton, babası öldükten sonra günlerini babasından kalan mirası büyük bir savurganlıkla tüketerek geçirmeye başlar. Polini adlı bir aktrise âşık olur. Felâton’un yalnızca parasına göz dikmiş bir servet avcısı olan Polini, sonunda Felâton’un babasından kalan bütün serveti tüketmekle kalmaz; bir de onu yüklü miktarda borca sokar. Felâton bir tanıdığıının aracılığıyla Ceza-yir’de bir mutasarrıflık (kaymakamlık) görevi elde ederek İstanbul’dan ayrılmak zorunda kalır.

Râkım, Hariciye Nezaretindeki yazı işleri dairesindeki memuriyetinin yanı sıra çalışkanlığı ve zekâsıyla giriştiğı her işte başarılı olur; zenginleşir. Canan’a Türkçe ve Fransızca öğretir. Ona piyano dersi aldırır. Canan her bakımdan eğitimini tamamlayınca Râkım onunla evlenir.

Ahmet Mithat, Felâton Bey ile Râkım Efendi (Kısaltılmıştır.)

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk Edebiyatında Roman

Türk Edebiyatında roman; Tanzimat, Servetifünun, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi’nde farklı anlayışlarla temsil edilmiştir.

Tanzimat Dönemi’nde Roman

Roman, Türk edebiyatına Tanzimat Dönemi’nde Yusuf Kâmil Paşa’nın Fransız yazar Fénelon’dan çevirdiğı *Télémaque* (*Telemak*) adlı eserle girmiştir.

Tanzimat edebiyatının birinci döneminde romantizm akımı benimsenmiş ve bu akıma uygun olarak romanda toplumsal fayda gözetilmiştir. Tanzimat edebiyatının ikinci döneminde ise realizm ve natüralizm akımlarının etkisinde romanlar yazılmıştır. Tanzimat romanlarında genellikle yanlış Batılılaşma, görücü usulü evlilik, kölelik, aşk gibi temalar ele alınmıştır. Kahramanlar bütünüyle olumlu ya da bütünüyle olumsuz kişiler olarak yansıtılmış, böylece romanda olaylar iyi-kötü çatışması üzerine oturtulmuştur. Bu dönem romanlarında zaman (tarihî romanlar dışında) Osmanlı toplumunun Batı'yla tanışmaya başladığı XIX. yüzyıldır. Mekân ise genellikle o dönem İstanbul'unun Çamlıca, Be-yoğlu gibi gözde eğlence yerleridir. Tanzimat edebiyatının birinci dönem romanlarında çağına göre daha sade bir dil kullanılırken ikinci dönem romanlarında dildeki bu sadelikten uzaklaşmıştır.

Şemsettin Sami'nin aynı zamanda ilk Türk romanı olan *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat* adlı eseri, Namık Kemal'in *İntibah, Cezmi*; Ahmet Mithat'ın *Felâatun Bey ile Râkım Efendi, Henüz On Yedi Yaşında* adlı eserleri Tanzimat edebiyatının birinci dönem romanlarındandır. Sami Paşazade Sezai'nin *Sergüzeşt*, Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* ve Nabizade Nazım'ın *Karabibik* adlı eserleri ise Tanzimat edebiyatının ikinci dönem romanlarındandır.

1875 yılında yazılan *Felâatun Bey ile Râkım Efendi* adlı romanda, Tanzimat Dönemi'nde edebiyatımızda sıkça görülen yanlış Batılılaşma sorunu ele alınmıştır. Bu romanda yazar; Batılılaşmayı yanlış anlayan, Batı'yı yalnız şeklen ve yüzeysel olarak taklit eden mirasyedi, tembel, savurgan, yarı bilgili kişileri Felâatun Bey'in; onun tam karşısını ise çalışkan, tutumlu, kendi toplumunun değerlerine saygılı, Batı'yı daha yüksek bir bilinç düzeyinde kavrayan Râkım Efendi'nin kişiliğinde somutlaştırmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Felâatun Bey ile Râkım Efendi* adlı metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
2. Metinde yazar temayı belirgin kılmak için kişilerin hangi karşıtlıklarından yararlanmışır? Açıklayınız.
3. Metnin olay örgüsünü belirleyiniz.
4. Metinde zaman ve mekân unsurlarının özelliklerini belirleyiniz.
5. Metindeki dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
6. Metni bağlı olduğu edebî dönem ve akım açısından değerlendiriniz.
7. Metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan sosyal ve tarihî unsurları belirleyiniz.
8. Metni *Sefiller* adlı metinle aşağıdaki tabloda verilen özellikler açısından karşılaştırınız.

	Felâatun Bey ile Râkım Efendi	Sefiller
Tür		
Biçim		
Üslup		
Anlatım teknikleri		
İçerik		

1. Etkinlik

- Felâatun Bey ile Râkım Efendi* adlı metinde hangi anlatıcı ve bakış açısı kullanılmıştır?
- Metinde kullanılan bakış açısı anlatımı ne şekilde etkilemiştir? Tartışınız.

2. Etkinlik

- Felâatun Bey ile Râkım Efendi* adlı metindeki temel çatışmayı belirleyiniz.
- Yazarın bu çatışmayı nasıl somutlaştırdığını metinden örnekleyiniz.

Temel çatışma	
Metinden örnekler	

3. Etkinlik

- Felâatun Bey ile Râkım Efendi* adlı romanla ilgili eleştiri yazıları bulup okuyunuz.
- Bu eleştiri yazılarından edindiğiniz bilgi ve yorumları sınıfta paylaşınız.

Yazarın Biyografisi

Ahmet Mithat (1844-1912): İstanbul'da doğdu. Babasını küçük yaşta kaybedince, Vidin eyaletinde bir ilçenin mal müdürü olan ağa-beyinin yanına gitti. İlköğrenimini burada tamamladıktan sonra İstanbul'a döndü. Rüştîyeyi (ortaokul) İstanbul ve Niş'te tamamlayan Ahmet Mithat, Rusçuk ve Bağdat'ta memurluk görevlerinde bulundu. Mithat Paşa'nın beğenisini kazanan yazar, onun desteğini de alarak kendini geliştirdi; Fransızca öğrendi. 1870'te İstanbul'a dönen yazar, evinin altında küçük bir matbaa kurarak kendi eserlerini yayımlamaya başladı. Yazı hayatına böylece başlayan Ahmet Mithat; hikâye, roman, tiyatro gibi türlerde eserler vermenin yanı sıra *Tercüman-ı Hakikat* adlı gazeteyi de çıkardı. Tanzimat edebiyatının birinci dönem sanatçısı olan Ahmet Mithat, bu dönem sanat anlayışına uygun olarak eserlerini halkı eğitmek ve aydınlatmak amacıyla yazdı. Yaşadığı dönemde Hâce-i Evvel (ilk öğretmen) unvanı ile anıldı. Eserleri genellikle romantizm akımının izlerini taşıdığı için eserlerinde kendini gizlemedi. *Letaif-i Rivayat*, *Kıssadan Hisse* (hikâye); *Hasan Mellah*, *Dünyaya İkinci Geliş*, *Hüseyin Fella*, *Felâatun Bey ile Râkım Efendi*, *Paris'te Bir Türk*, *Yeryüzünde Bir Melek*, *Henüz On Yedi Yaşında* (roman); *Eyvah*, *Açık Baş*, *Çengi* (oyun) yazarın başlıca eserleridir.

Ahmet Mithat
(1844-1912)

Hazırlık

1. Aşırı duygusallık ve hayalcilik insan yaşamında ne gibi sonuçlar doğurabilir? Açıklayınız.
2. İnsan, hayalleriyle hayatın gerçekleri arasında nasıl bir denge kurmalıdır? Tartışınız.

MAİ VE SİYAH

3. Metin

Ahmet Cemil; dava vekili olan babası, annesi Sabiha Hanım, kız kardeşi İkbâl ve hizmetçileri Seher'le Süleymaniye'de kendilerine ait bir evde yaşamaktadır. Babası, Ahmet Cemil'i Mülkiye Mektebine yatılı olarak yazdırır. Ahmet Cemil'in okuldaki en yakın arkadaşı varlıklı bir ailenin çocuğu olan Hüseyin Nazmi'dir.

O zamana kadar mutlu bir yaşam süren Ahmet Cemil son sınıfa geçeceği sırada babasını kaybeder. Babasının ölümüyle ailesinin geçim yükünü omuzlamak zorunda kalır. Kitabevlerine çeviriler yapar ancak bu işten yeterli kazanç elde edemez. Kendisine Mir'at-ı Şuûn gazetesinden bir romanı tercüme etmesi teklif edilir. Ahmet Cemil böylece bu gazeteye girer ve daha sonra gazetenin yazı kuruluna dâhil olur. Okulu bitirdikten sonra memur olmak istemez. Gazetede çalışmaya devam eder, akşamları özel ders verir.

Ahmet Cemil, Tepebaşı Bahçesi'nde yıldızlı mavi bir gecede hayallere dalar. Çok ünlü ve yenilikçi bir şair olmayı, bir gazeteye ya da basımevine sahip olmayı düşler.

Kız kardeşi İkbâl, gazetenin sahibinin oğlu Vehbi Bey ile evlenir. Vehbi Bey babasının felç olmasıyla gazeteye el koyar, gazete çalışanlarından bazılarını işten çıkarır. Ahmet Cemil'e evini rehine koymasını teklif eder. Bu suretle benzinle çalışan baskı makinesi alınarak daha çok kazanabileceklerini söyler. Ahmet Cemil eniştesi Vehbi Bey'in teklifini kabul eder, ev rehine verilir ve yeni baskı makineleri alınır. Bütün borç Ahmet Cemil'in üzerindedir.

Ahmet Cemil onca işin ve meşguliyetin arasında, uzun zamandan beri üzerinde çalıştığı şiir kitabını tamamlar. Artık ünlü bir şair olmasına ve arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin kız kardeşi Lamia'yla evlenme hayalinin gerçekleşmesine çok az kaldığını düşünür. Hüseyin Nazmi onun şiirlerini edebiyat dünyasına tanıtmak üzere Erenköy'deki köşkünde bir şölen düzenler.

Aşağıdaki parçada, söz konusu şölenle Ahmet Cemil'in eserinin tanıtımı çevresinde yaşananlar anlatılmaktadır.

(...)

O gece Erenköy'de konuklar toplanıp da Hüseyin Nazmi bir ara: "Efendiler, sofraya!" dediği zaman Ahmet Cemil'in yüreği, bir sahnede ilk kez görünen bir tiyatro sanatçısının çarpıntısını duydu.

Arkadaşlarıyla okuma törenini yemek sonuna bırakmaya karar vermişlerdi. Hüseyin Nazmi bir açış konuşmasıyla arkadaşının tuttuğu yolu, yeniliğini açıklayacaktı:

— Önce bir açıklama yapılmaksızın eserinin anlaşılamayacağını çok iyi bilmelisin, demişti...

Gencine-i Edeb dergisi Hüseyin Nazmi'nin adını bütün edebiyatçılara ve edebiyattan anlayanlara, severlere tanıtmıştı; o isme basın dünyasında bir önem kazandırmıştı. Hüseyin Nazmi, Batı edebiyatıyla yakından ilgilenmesinin sonucu olarak, şiirde yepyeni bir yolun öncüsü gibiydi; ama üslubunun tazeliğinde, düşüncesinde, dil ve anlatımında o denli ılımlılık ve sessizlik gösterir; en büyük ataklıkları o kadar nazik ve uysal bir giysi altında örterdi ki, gençlerin en seçkin öncülerinden sayılışı, nazlı şiiri dört yüzyıllık "haftan berdûş" görmedikçe tanımak istemeyenlerin bile kendisini değerlendirme onurundan pay almasına engel olamamıştı.

(...)

Artık yemek bitmiş, Raci büsbütün özgür kalan çenesini İlhami Efendi'ye övgüler dökmeye adanmıştı ki Hüseyin Nazmi:

— Arkadaşımın eserini tanıtacak bir iki söz söylemek için konuklarımın iznini istiyorum, dedi.

Fatin Dilaver Bey bu gece töreninin asıl açılışını oluşturan bu söz üzerine çırpındı; elindeki bıçağıyla bardağına vurdu:

— Susalım!.. Sizleri susmaya davet ederim, diyordu.

Karşısında Hasan Latif Bey, bir saatten beri süregelen sessizliğini sürdürmeye, şimdiye kadar olduğundan daha fazla karar verdiğini belli edercesine yutkundtu. Mazhar Feridun Bey, olağanüstü olaylarda kullandığı tek gözlüğünü, sanki daha iyi dinlemek için gözüne yerleştirmeye çalıştı.

Hüseyin Nazmi ayakta, iki ellerini sofraya dayayarak:

— Arkadaşım için bir üstünlük, seçkinlik midir, yoksa bir kusur ve noksan mıdır bilmem; eserin başlıca özelliği yeniliği, mümkün olabildiği kadar görülmemiş, tanınmamış dil anlatımı ve üslubudur...

Mazhar Feridun Bey'in tek gözlüğü eserin bu özelliğine bir ululama selamı göndermek zorundaymış gibi, saygıyla gözünden fırlarken; Süleyman Vahdet Efendi'nin eğri fesinin arkasında sallanan püskülünde ufak bir öfke titremesi sezinlendi.

Ahmet Cemil, arkadaşının bu konuşmasını tamamıyla yabancı bir dinleyici gibi, biraz çekilerek, biraz ilgisiz ve senlibenli durmaya çalışarak dinliyordu.

Hüseyin Nazmi, hâlâ susmak istemeyen, yavaş sesle İlhami Efendi'yle konuşmaya çalışan Raci'nin durumundan yılgınlık getirmeyerek konuşmasını sürdürdü. Önce şiirin Batı'da dört satırlık bir tarihini yaptıktan sonra en yeni nazım biçimini biraz açıkladı:

— İşte şu dinleyeceğiniz eser, oradan toplanmış tohumların Doğu güneşinde yetişip gelişmiş çiçeklerinden oluşturulmuş bir demettir, dedi. Bizde şiir dilinin, farkında olunmayarak nasıl Batı ürünlerinden etkilenmeye başladığını, İlhami Efendi'nin destekleyici bakmaya çalışan gözlerinin önünde açıkladı...

Daha sonra bütünüyle Ahmet Cemil'den söz etti. Onu yeni şiirde tek başına ve seçkin bir kişilik halinde gösterdi. Eserin ufak bir temel ve düşünce özetini yaptıktan sonra arkadaşının bu eserindeki kaleme alma çalışmasına ve araçlarına geçti. Hüseyin Nazmi, "inşa vasıtaları" deyimine, kaba bir şakayla İlhami Efendi'yi güldürmeye çalışan Raci'yi dinlemeyerek, eserin ölçülerinden, uyaklarından, sözcüklerinden, sözün kısıası dışı yapı denebilecek yönlerinden söz etti. Daha sonra:

— Bilmem eseri anlatabildim mi? Ama eseri en iyi anlatacak olan gene kendisidir, cümlesiyle konuşmasını tamamladı.

Hasan Latif Bey'in her zaman susma kuralına aykırı görmeyerek başladığı alkışlar arasında, Ahmet Cemil'e "Şimdi sıra sizindir!" anlamında gülümsediği görüldü.

Fatin Dilaver Bey bıçağını bardağa daha şiddetle vuruyor, İlhami Efendi'nin kulağına eğilerek iki kahkaha arasında bir görüşünü aktaran Raci'ye bakarak:

— Eseri, eseri dinleyelim!.. diye bağırıyordu.

Ahmet Cemil iskemlesini çekti, sofraya yaklaştı. Önce ayağa kalkmaya cesaret edemeyerek küçük bir cep defterine yazmış olduğu eseri sofranın üzerine koydu. Başlamadan önce kurulun iznini bekliyormuşçasına oradakilere baktı. Hüseyin Nazmi gözleriyle: "Haydi!.." diyordu.

Ahmet Cemil biraz heyecanlı, titreyen sesiyle başladı. Daha ilk beyitlerde boğazı kuruyor, sesi çıkmıyor, elindeki kitap kendisine bütünüyle yabancı karmaşık bir metinmişçesine, her sözcükte şaşır-maktan korkarak, sesini bir türlü düzene koyamıyordu. Bir ara, karşısına düşmüş olan Mazhar Feridun Bey, pek yeni ve taze bulduğu bir düşünce için "Güzel!.." dedi. Ahmet Cemil biraz güç kazandı. Yavaş yavaş gözlerinden bir sis kalkıyor, sesine bir anlatım kolaylığı ve rahatlığı geliyordu.

Şiir önce bir bahar bulutu parçasından serpilen buharlaşmaya hazır damlacıklar gibi yavaş yavaş,

ağır ağır, sanki nazlanırmış gibi bir inişle dökülüyordu. Sanki şu kuruldakilerin beyinlerine güzel kokulu, amberimsi bir serinlikle, şakalaşan öpücüklerle dokunuyordu. Ahmet Cemil eserinin başında bir bahar sabahı tablosu betimlemiş, sonra iki dizeyle o parlak tabloyu hulya arkasından koşan gençliğe uygulayıvermişti.

Şimdi hayatın çekişme zincirlemesi başlıyordu. Fatin Dilaver Bey, tombul vücuduyla daha fazla sokuldu; duyduğu haz yüzünden Ahmet Cemil'e sarılacak sanılırdı. Ahmet Cemil ayağa kalktı. Şimdi nazmın ölçüsü değişik temellerden, ses düzenlemelerinden geçtikçe değişiyor; Ahmet Cemil artık sesini isteğine göre düzenlemeye başlıyordu.

(...)

Ahmet Cemil'in eseri o dönem hâkim olan edebiyat çevreleri tarafından beğenilmez. Gazetelerde eser hakkında olumsuz eleştiriler yapılır. Eniştesi, hamile olan İkbâl'i döver ve bunun üzerine İkbâl ölür. Arkadaşı Hüseyin Nazmi Avrupa'daki elçiliklerden birine atanmak üzere olduğunu, Lamia'nın da bir subayla evleneceğini söyler. Bütün hayalleri yıkılan Ahmet Cemil, yazdığı şiir defterini sobada yakar. Uzak çöl vilayetlerinden birine kaymakam olarak gitmeye karar verir. Ahmet Cemil, annesi ve Seher'i yanına alarak bir gemiyle İstanbul'dan ayrılır.

Aşağıdaki parça, eserin Ahmet Cemil'in bu yolculuğun başında geminin güvertesinde siyah bir gecede hayatını değerlendirdiği son bölümünden alınmıştır.

(...)

Ah! Zavallı, hırpalanmış, ezilmiş hayat!.. Mai bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz, bahtsız ömür!.. Bir elmas yağmuru altında gelişerek, şimdi bir siyah inci yağmurunun altında gömülen o emel çiçekleri!..

İşte, işte, görüyor; gözlerinin önünden yağan bu siyahlıklar, denize döküldükçe bir can çekişme halinin ezgisiyle boğulan bu karanlıklar, işte bunlar o hulya hayatının üzerine çekilen bir yas kefeni değil miydi?

O vakit denize baktı: Siyah bir deniz... Karanlığın içinde geminin kenarından esmer bir köpükle kaynaşarak kaçışan o siyahlıkları görüyor; altında korkunç, ürkütücü yokluğun kuruntusunu veren siyahlıktan başka bir şey görmüyordu.

(...)

Evet, bir karar hamlesi, yalnız bir küçük hareket, nasipsiz geçen hayatı ile şu yararsız vücut arasında bu denizin bütün siyah tabakalarını bir set zincirlemesi gibi bırakarak, ta şu denizin bir türlü sonu bulunmayan derinliklerine kadar inecekti. Birdenbire silkindi; ta yanı başında bir ses:

— Cemil, niçin karanlıkla yalnız oturuyorsun? diyordu.

O vakit titreyerek ayağa kalktı:

— Geliyorum annel.. dedi ve hayatta bir umudu kalmamış bu çocuk, yavaş yavaş, bu siyah geceden, şu kendisini çekip almak isteyen yokluktan ayrılarak, varlığını daha güçlü bir şekilde çeken bu sese uyarak annesini izledi...

Halit Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah* (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

haftan berdüş: Aşırı süslü, şatafatlı, görkemli sözlerle dolu, eski biçim şiirler için kullanılan eski bir deyim.

hulya: Tatlı düş, hayal.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Servetifünün Dönemi'nde Roman

Servetifünün (Edebiyatıcedide) Dönemi'nde roman türünün olgun örnekleri verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde roman tekniğinde büyük bir ilerleme ve gelişme meydana gelmiştir. Servetifünün romanında "sanat için sanat" ilkesi doğrultusunda bireysel duygu ve sorunlar ele alınmış, realizm akımının etkisiyle betimlemeler işlevselleşmiş, yaşamdaki tezatlar (hayal-gerçek çatışması) başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu*; Mehmet Rauf'un *Eylül* adlı eserleri dönemin tanınmış romanlarındandır.

Mai ve Siyah, Türk edebiyatında teknik yönden Batılı düzeye ulaşan ilk romanlardandır. Yazar, bu romanda genel olarak realizm akımına bağlı kalmış; kişileri, mekânları gerçekçi ve işlevsel betimlemelerle şekillendirmiştir. Kahramanların iç dünyalarını, duygularını, izlenimlerini detaylı ve şiirsel bir anlatımla yansıtmıştır. Dönemin edebiyat anlayışlarının başarıyla yansıtıldığı romanın kahramanı Ahmet Cemil, Servetifünün aydınının karakteristik bir temsilcisidir. Roman kahramanının mavi bir gecede kurduğu hayallerin hiçbirinin gerçekleşmemesi sonucunda, siyah bir gecede İstanbul'u terk etmesi, adeta Servetifünuncuların "kaçma ve uzaklaşma" düşüncesini somutlamaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Mai ve Siyah* adlı metnin tema ve konusunu belirleyiniz.
2. Metnin olay örgüsünü aşağıdaki tabloya yazınız.

3. Metindeki çatışmaları belirleyiniz.
4. Metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz. Belirlemenizde cümle yapıları, deyimler, kelime kadrosu, anlatım teknikleri, söz sanatları, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunculuk gibi hususları dikkate alınız.
5. Aşağıda verilen parçadaki anlatım tekniğini belirleyerek bu anlatım tekniğinin özelliklerini ve parçadaki işlevini açıklayınız.

Ahmet Cemil biraz heyecanlı, titreyen sesiyle başladı. Daha ilk beyitlerde boğazı kuruyor, sesi çıkmıyor, elindeki kitap kendisine bütünüyle yabancı karmaşık bir metinmişçesine, her sözcükte şaşkırmaktan korkarak, sesini bir türlü düzene koyamıyordu. Bir ara, karşısına düşmüş olan Mazhar Feridun Bey, pek yeni ve taze bulunduğu bir düşünce için "Güzel!.." dedi. Ahmet Cemil biraz güç kazandı. Yavaş yavaş gözlerinden bir sis kalkıyor, sesine bir anlatım kolaylığı ve rahatlığı geliyordu.

6. Aşağıda verilen bilgilerden hareketle *Mai ve Siyah* adlı romanla yazarı arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Halit Ziya Uşaklıgil, Mai ve Siyah'ta içinde yaşadığı dönemin yakından tanıdığı basın ve edebiyat dünyasını yansıtmıştır. Romanın kahramanı Ahmet Cemil'in kişiliğinde dönemin koşulları sonucu kendini sıkışmış, mutsuz hisseden bir kuşağın acılarını, düşlerini ve düş kırıklıklarını anlatmıştır. Yazar, eserin arka planında dönemin eski ve yeni edebiyat anlayışları arasındaki çekişmeyi de vermiştir.

7. Metni ait olduğu edebî dönem ve topluluk açısından değerlendiriniz.
8. *Mai ve Siyah* adlı metni *Felâtnun Bey ile Râkım Efendi* adlı metinle aşağıdaki tabloda verilen özellikler açısından karşılaştırınız.

	Mai ve Siyah	Felâtnun Bey ile Râkım Efendi
Tür		
Biçim		
Üslup		
İçerik		

1. Etkinlik

Ah! Zavallı hırpalanmış, ezilmiş hayat!.. Mai bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz, bahtsız ömür!.. Bir elmas yağmuru altında gelişerek, şimdi bir siyah inci yağmurunun altında gömülen o emel çiçekleri!..

İşte, işte, görüyor; gözlerinin önünden yağan bu siyahlıklar, denize döküldükçe bir can çekişme halinin ezgisiyle boğulan bu karanlıklar, işte bunlar o hulya hayatının üzerine çekilen bir yas kefeni değil miydi?

O vakit denize baktı: Siyah bir deniz... Karanlığın içinde geminin kenarından esmer bir köpükle kaynaşarak kaçışan o siyahlıkları görüyor; altında korkunç, ürkütücü yokluğun kuruntusunu veren siyahlıktan başka bir şey görmüyordu.

- a. Yukarıdaki parçada kahramanın iç dünyası ile dış gerçeklik arasında nasıl bir ilişki kurulmuştur? Belirleyiniz.
- b. Bu ilişkinin anlatıma etkisini değerlendiriniz.

2. Etkinlik

İşte, işte, görüyor; gözlerinin önünden yağan bu siyahlıklar, denize döküldükçe bir can çekişme halinin ezgisiyle boğulan bu karanlıklar, işte bunlar o hulya hayatının üzerine çekilen bir yas kefeni değil miydi?

- Yukarıda verilen parçadaki anlatıcıyı belirleyiniz.
- Anlatıcının özelliklerinden yola çıkarak metinde hâkim, kahraman ve gözlemci bakış açılarından hangisinin kullanıldığını belirleyiniz.
- Belirlediğiniz anlatıcı ve bakış açısının anlatıma etkisini değerlendiriniz.

3. Etkinlik

Realizm (Gerçekçilik): Realizm, XIX. yüzyılın ikinci yarısında romantizme tepki olarak doğmuş bir edebî akımdır. Bu akımda pozitivizmin bilimsel felsefesinden yola çıkıldığı için gerçekçi gözleme büyük önem verilir. Kişilerin davranışlarını, karakterlerini belirlediği düşünülen doğal ve toplumsal çevrenin betimlenmesine ağırlık verilir. Bu açıdan bakıldığında realist eserlerde işlevsel betimlemeler yapılır. Realizmde kişiler toplumun her kesiminden seçilebilir. Yazar eserinde kendi kişiliğini gizler, nesnel bir anlatım tutumu sergiler. Bu akım sanatçılarına göre yazarın açıktan bir mesaj verme kaygısı yoktur. O, olayları ve kişileri konuşturur. Kurallara uygun, sağlam bir dil ve üslup kullanılır. Roman türü özellikle realizm akımıyla birlikte büyük bir gelişme göstermiştir.

Fransız edebiyatından Balzac, Flaubert, Stendhal; Rus edebiyatından Dostoyevski, Tolstoy, Gogol; Amerikan edebiyatından Mark Twain (Mark Tveyn), Jack London, Hemingway; İngiliz edebiyatından Charles Dickens bu akımın dünya edebiyatındaki önde gelen temsilcilerindendir. Türk edebiyatında Sami Paşazade Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Refik Halit Karay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Memduh Şevket Esenal bu akımın başlıca temsilcileridir.

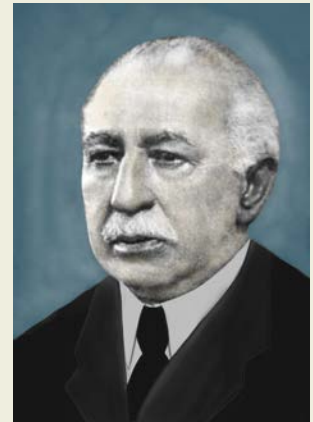
- Yukarıdaki bilgilerden hareketle realizm akımını romantizmle karşılaştırınız.
- Realizm akımının *Mai ve Siyah* adlı metne etkilerini metinden örneklerle belirleyiniz.

Yazarın Biyografisi

Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945): İstanbul'da doğan sanatçı, ailesinin işleri nedeniyle bir süre İzmir'de yaşamış; ticaretle uğraşmıştır. Tekrar İstanbul'a dönen Uşaklıgil; çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş, Fransızca ve edebiyat öğretmenliği yapmış, bankada çalışmış, gazete çıkarmış, *Servetifünun*'da yazılar yayımlamıştır.

Halit Ziya Uşaklıgil, *Servetifünun* Dönemi'nde roman ve hikâye türünün önde gelen sanatçısıdır. Eserlerinde realizmin etkisi baskındır, "sanat için sanat" ilkesi doğrultusunda bireysel duygu ve sorunları ele almıştır. Ruh çözümlemelerine önem vermiş, kahramanları ait oldukları sosyal çevreye uygun olarak yansıtmıştır. Romanlarında İstanbul'u merkeze alan sanatçı, hikâyelerinde Anadolu'ya açılmıştır. Birkaç yabancı dili iyi seviyede bilen yazarın dili başlangıçta ağır ve sanatlıdır ancak sonraları gençlerin anlaması için eserlerini kendisi sadeleştirmiştir.

Modern Türk romanının kurucularından sayılan Halit Ziya Uşaklıgil; roman, hikâye, tiyatro, anı, mensur şiir alanında eserler vermiştir. *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu*, *Kırık Hayatlar*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Nemide* (roman); *Kırk Yıl*, *Saray ve Ötesi* (anı) yazarın başlıca eserleridir.

Halit Ziya Uşaklıgil
(1866-1945)

Hazırlık

1. Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıkların ve yaptığı fedakârlıkların bağımsızlığın kazanılmasındaki önemini tartışınız.

27. Piyade Alayı, Çanakkale Savaşı

2. İnsanların uğrunda canlarını dahi feda edebilecekleri ideallerinin olması hakkında düşüncelerinizi belirtiniz.
3. Aşağıdaki metinden hareketle Millî Edebiyat'a zemin hazırlayan siyasi ve sosyal olgularla ilgili hangi çıkarımlarda bulunulabilir? Düşüncelerinizi ifade ediniz.

Yirminci asır Türk edebiyatının en yaygın ve kendinden en çok bahsettiren akımı olmakla beraber, belli bir beyannâmesi olmadığından, hattâ mensuplarını disiplinli bir tek grup hâlinde düşünmek mümkün olmadığından *millî edebiyat*'ın ne olduğu veya olmadığı üzerinde münakaşalar daha zamanında başlamış ve yakın devirlere kadar gelmiştir. Bu yüzden millî edebiyat akımının devrini, şahsiyetlerini ve eserlerini sınırlamak kolay değildir. Her şeyden önce, çok defa fikir olarak *Türkçülük* akımıyla, edebî eser olarak da *milliyetçi edebiyat*'la karıştırılır. Türk milliyetçiliği, Meşrûtiyet'ten sonraki başlıca fikir akımlarının (Türkçülük, İslâmcılık, Batıcılık) zaman ve şartların değişmesiyle gelişen terkididir. İsim olarak Meşrûtiyet'ten sonra ortaya çıkmakla beraber potansiyelini bütün Türk tarihinde bulan bir dünya görüşüdür.

(...)

Gerek fikrî ve siyâsî karakterli, gerekse saf edebiyat peşinde olan bütün bu akımları, Balkan, Dünya ve İstiklâl savaşları birbirine yaklaştırdı. Enver Paşa'nın Ortaasya'daki Turan macerâsının hüsrânla sonuçlanması Türkçüleri; Balkan milletlerinin bağımsızlık mücadelelerini ihanete varıran faaliyetleri Osmanlıcılar; Dünya savaşı yıllarında bâzı Arap kabilelerinin Osmanlı'nın düşmanı olan milletlere yaşımları İslâmcıları; medeniyet ve insaniyet örneği zannedilen Batılıların emperyalist siyasetleriyle Türkiye'yi parçalama sevdâları Batıcıları ve Nev-Yunanî'leri daha realist düşünmeye sevketti. Gerek İstiklâl savaşının gayesi, gerekse bu savaşların sonucunda elde kalan toprak yeni bir vatan ve millet anlayışını zorluyordu. İşte Meşrûtiyet yıllarında başlayan Millî Edebiyat akımının *millîliği* böyle bir anlayışın sonucudur. İstiklâl savaşlarını İstanbul'a mukabil Anadolu'da (Ankara'da) kurulan bir meclisin ve hükümetin idare etmesi, genç Cumhuriyet'in de devlet merkezi olarak Ankara'yı kabul etmesi gözleri Anadolu gerçeğine çevirdi. Yahyâ Kemâl artık havza medeniyetinin değil, Türk'ün Anadolu'ya girişiyle başlayan bir tarihin peşindeydi. Böylece, coğrafyasının sınırlarını Misâk-ı Millî'nin çizdiği; ırkî değil, millî tarihinin başlangıcı müslüman Türk'ün Anadolu'da devlet kurduğu 1071 yılını benimseyen, kültür esasına dayanan bir milliyetçilik anlayışı yeni edebiyat akımının da temel felsefesi oldu.

Orhan Okay, *Millî Edebiyat* (Kısaltılmıştır.)

ATEŞTEN GÖMLEK

4. Metin

İzmir'in işgali sırasında kocası Mukbil Bey ve çocuğu Yunanlılar tarafından öldürülen genç bir kadın olan Ayşe, İtalyan bir aileye sığınır; birkaç gün sonra da İstanbul'daki akrabası Peyami'nin yanına gider. Ayşe'yi İstanbul'a geldiğinde bir subay olan kardeşi Cemal, Peyami ve Binbaşı İhsan karşılar. O günlerde İstanbul'da İzmir'in işgaline karşı coşkulu mitingler yapılmaktadır. İşgali protesto için yapılan mitinge Cemal, Peyami ve İhsan'la birlikte Ayşe de katılır. Bir İngiliz hayranı olan ve kurtuluşu İngiliz

himayesine girmekte gören Salime Hanım, her ortamda Millî Mücadele karşıtı bir tutum sergilemektedir.

Aşağıdaki parçada önemli bir İngiliz muhabiri olan Mister Cook'un (Mistır Kuk) da yer aldığı toplantıda yaşananlar anlatılmaktadır.

(...)

Ayşe, Salime Hanım'ın varlığından bihaber görünüyordu. O, bu salona gelip giden insanlarla selamlaşır; aralarında dolaşır fakat tavrında bir yabancılik taşırdı. Bu bir vilayet kadını acemiliğinden ve yahut onları kendisine mütefevvik görmekten değildi. Hatta kederinin şiddetinden de değildi. Kendinde öyle derin bir samimiyet vardı ki, bu insan hayallerini gözlerinin sathından daha derin bir yere sokamayacak kadar hepsine lakayttı. Ayşe'nin bu tavrı onları hem acımdan, eğlenmekten hem de himayekâr bir tavır almaktan men ediyordu. Salime Hanım, Ayşe'yi hissetmedi. Ayşe onun için basit, sessiz, belki de lisan bilmeyen bir kadındı ve onun nazarında Fransızca veya İngilizce bilmeyen kadının mevkisi olamazdı.

Salime Hanım'ın Mukbil Bey'in feci akıbetine ait sözleri Ayşe'den ziyade Cemal'i ürküttü. Mavi gözleri acıyla, istifhamla Ayşe'yi aradı. Ayşe'nin yüzü dalgasız, rüzgârsız bir göl gibi sakindi.

Salime Hanım parlak gözleriyle hâlâ hepimizin başının üstünden bakarak, "Monşer Cemal Bey," dedi, "burada mühim bir İngiliz muhabiri var. Memleketimiz hakkında malumat topluyor. Biz kendisine artık İttihatçı kalmadığını, herkesin İngiliz dostu olduğunu ve İzmir işgalinin aramızda yaptığı fena tesiri anlatıyoruz. Hatta İzmir'de Yunanlılar tarafından kocası, çocuğu öldürülmüş, kendi yaralanmış kibar bir kadının burada bulunduğunu söyledik. Burada toplanacağız. Ayşe Hanım ona gördüklerini anlatacak."

"Ben anlatmaya muktedir değilim, hanımefendi."

"Zarar yok, sizi görsün. Biz de sizin ağzınızdan tercüme eder gibi İzmir faciasını anlatırız."

Ayşe'nin yüzü hiç bu kadar tehlikeli olmamıştı. Solgun, yorgun teni kızıl bir dalga yayıyordu.

"Benim ağzımdan bir şey anlatıldığını istemiyorum."

Bu isyankâr cümlelerin netayicinden korkmaya başlayan Cemal endişe-nâk ayağa kalkmıştı. Mavi gözleri Ayşe'yi mucize gibi teskin etti.

"Cemal isterse misafirler geldiği zaman ben de bulunurum," dedi.

Salime Hanım köpürdü:

"Hanımefendi, affedersiniz. Evvela sizi rencide etmek istemedim fakat memleketi bu hale sizin beyleriniz, paşalarınız getirdi. Bugün felaketten kurtulmak için medeni memleketlerin teveccühünü, merhametini celp etmek lazım." (...)

Ayşe, "Ben siyaset bilmem, hanımefendi; fakat bana kimsenin acıdığını istemiyorum," dedi.

Ve ondan sonra Salime Hanım'ın uzun nutuklarına, hiddetlerine hiç mukabele etmedi, nihayet fırtına geçti, Salime Hanım'la Cemal gelecek misafirleri tespit ettiler. Aralarında Miralay Haşmet Bey de vardı.

Hâlâ tepemden akan ıstırap ve isyanla hatırlıyorum. Odada yalnız o varmış gibi oturuyor, iskelet gibi uzun bacakları diz kemikleriyle pantolonunun altından teressüm ediyor, kocaman ince ayaklarını mütemadiyen sallıyordu. Seyrek saçlı kafası, tüyü dökülmüş ihtiyar bir av kuşu gibiydi. Burnu kocaman, mütecaviz ve havada, bulanık küçük gözleri birbirine yakın mavi iki boncuk gibi hissiz hissiz bakıyordu. Fakat en bariz hususiyeti, dudaklarını örten ve aşağıya sarkan rengi belirsiz bıyıklarıydı. Bu çirkin tüylerin arkasındaki ağız gülüyor mu, eğleniyor mu, konuşuyor mu belli değildi. En çok, arada bir-iki kazma gibi sarı dişi, yırtıcı bir istihzayla gösteren gizli ağız insanı işgal ediyordu. Mütekebbir, kendiyle dolu, müstehzi, zaferi başına sıçramış, daima kendi kını için "yerli" tabir ettiği müstemleke halkını çizmesinin altında ezen İngiliz İmparatorluğu'nun müstemleke zalimlerinin en cahil ve en aşağı bir enmüzeci.

Miralay Haşmet Bey, şakakları ağarmış sert asker başıyla dimdik oturuyor, bir paşa "Wilson Prensipleri"nden bahsediyor, Salime Hanım, hepimize yüksekte bakan kartal başlı Salime Hanım, bu mütekebbir mahluk dünyanın en kadir insanıymış gibi yanında erimiş, onu mütevazı tabirlerle iknaya ve yumuşatmaya çalışıyor. Cemal konuşmuyor ve kuru, samimi gözlerinde nihayetsiz bir sabırla dinliyor. Ayşe uzakta, bir şey anlamıyormuş gibi başında siyah bir örtü, oturuyor. İlk defa olarak kolundaki beyaz sargı yok, sağ eliyle sakat kolunu bir düzeltişi var ki, merhamet celp etmemek için bağı takmamış olduğunu anlatıyor.

Ne sıkıntılı ne beyhude ve ne azaplı gün... Muhabir, Salime Hanım'ın başıyla idare ettiği nutuklara arada bir lütfen başını sallıyor. Görünmeyen dudaklarında tehlikeli bir ılık gibi fena Fransızcasıyla, "Nafile madam, İngiltere sizleri affetmeyecektir. Çanakale'de altmış bin İngiliz öldürdünüz," diyordu.

"Onları biz öldürmedik, İttihatçılar öldürdü. Mister Cook, biz harp istemedik. İngiliz dostluğunu elde etmek için her fedakârlığa razıyız."

Bunu Salime Hanım söylüyor.

Haşmet Bey sükûnla, "Affedersiniz hanımefendi, harpte memleketini müdafaa eden, dövüşen yalnız İttihatçılar değildi," dedi.

Mister Cook, gözünde kurnaz bir lem'ayla:

"Yani siz *colonel*, İttihatçı olmadığınızı anlatmak istiyorsunuz. Hep aynı terane, paşalarınızdan kadınlarınıza kadar... Harp ilan edildiği zaman neredeydiniz? İngiliz esirlerine niye fena muamele ettiniz? (...) İngilizler gibi büyük bir millete nasıl karşı çıkıyorsunuz? Bu kadar sene İngilizlerin parasını, kanını, zamanını israf ettiniz, İngiltere sizi asla affetmeyecektir."

Haşmet Bey, "Mister Cook, İngiltere'nin bizi muhakeme etmesi için kurulmuş bir mahkemede olduğumu zannetmiyorum. Sadece sû-i tefehhümleri izaleye uğraşıyoruz. Bizimle görüşmek istediğini zi Salime Hanım söyledi; buraya geldik," dedi.

"Evet, evet *colonel*, anlaşmak lazım. Artık eski devri kapamak, bizimle anlaşmak lazım; İngiliz himayesini..."

Lakırdısını bitirmeden kapı açıldı. İhsan dört genç zabıt arkadaşıyla girdi. Mister Cook oturduğu yerde devam etti:

"Evet, İngiliz himayesini baştan başlayarak hepiniz istemelisiniz. Bakın Hindistan'a, ne mesut. Allah bizi beyaz adamdan ayırmasın, diye hep dua ederler. Gerçi bu zor iş İngiltere kabul eder mi bilmem; fakat sizin için başka türlü kurtuluş var mı? Bilhassa Çanakale'de katlettiğiniz altmış bin İngiliz var. Samimi bir nedamet olursa belki İngiltere affedebilir."

Salonda soğuk bir sükûn hâsıl oldu. Havada sanki sıfırdan aşağı bir bürüdet vardı. Askerlerin yüzüne bakamıyordum.

Salime Hanım -kıpkırmızı- en nazik Fransızcasıyla, "Ah mösyö, İngiltere'ye kendimizi muhakkak affettireceğiz," diye başlamıştı.

"İngilizler afla ını talep edenlere versinler."

Birdenbire şaşırdım. İhsan en aziz bir şey tehlike içindeymiş gibi Ayşe'ye doğru gitti. Haşmet Bey, genç askerler, hatta o sivil paşa da ona dönmüştü. Söyleyen Ayşe'ydi. Yerinden kımıldamıyor, yüzünde hareket yok, yalnız gözleri siyah daireleri içinden namütenahi açılmış, nihayetsiz bir itimat-ı nefis ve kudretle ve salim bir Fransızcayla söylüyordu. Odadaki etrafına toplanan hareketi görmemiş gibi devam etti:

"İngilizler afla ını talep edenlere versinler mösyö, affı zalimler değil, mazlumlar verir. Çanakkale'de dövüşürken ne asi ne esirdik. Namuslu bir millet gibi dövüştük, öldük, öldürdük. Ne zamandan beri ve hangi milletle harp edilir de mağlup olduğu zaman ona katil denilir?"

"İngiliz kanıyla Türk kanı bir mi madam?"

"Mikroskop altında İngiliz kanını görmedim. Rengi bizimki kadar kırmızı mı yoksa mavi mi, bilmiyorum. Fakat Türk kanı ateş gibi sıcak ve kırmızıdır."

"Peki madam, Türk kanını tahkir etmiyorum. Yalnız kendinizi İngilizlere affettirmeye muhtaçsınız, demek istiyorum."

"Siz bizden af talep ediniz. Dün mütareke yaptınız, dün silahlarımızı bize bıraktırdınız. Bugün memleketimize hırsızları, katilleri gönderiyorsunuz ve katilleri, hırsızları, tarihî bir şerefi olan büyük donanmanız himaye etti. Yeşil İzmir'i kan ve alev içinde bıraktınız. Bakınız sokaklarına, üniformalı hırsızlar, katiller silahsız ahaliyi kurşunla, dipçikle öldürüyor. Her evden koltuğunda bir bohça, bir Yunan neferi çıkıyor. İhtiyarların başı taşla ezilmiş, siyahlı kadınlar mütemadiyen bu vahşi sürüden kaçışıyor. Elleri bağlı masum kabileleri süngüleyerek, yüzlerine tükürerek, kan içinde sürükleyerek gemilerinizin önünden geçiriyorlar. Haydutluğu alkışlamadığı için işte namuslu bir adamı parçalıyorlar, bir sürü Yunan askeri onu kendi kapısının önünde bağırarak, söverek parçalıyorlar. Sırf eğlence için beş yaşında bir çocuğa nişan alıyorlar. Zavallı yuvarlak küçük mahluk! Siyah gözlerinde yaşlar kurumadan kalbinden vuruldu, nişan o kadar iyi alındı ki, küçük dudaklarından 'anne' diye bir şikâyet bile çıkmadı."

İhsan, Ayşe'nin sandalyesinin arkasını iki elleriyle koparacak gibi tutuyor, yüzü öyle korkunç ve gergin ki.

Mister Cook, mazlumların zalimlerden kuvvetli olabileceğini duydu mu bilmem fakat odanın havasını fazla korkunç ve bârid buldu. Tuhaf bir ciddiyetle kalktı. Biraz kısık bir yılan ısılığıyla, "Bugün bana İzmir kızını dinlettiniz, teşekkür ederim," dedi. Kimse elini uzatmadı. O, Salime Hanım'la çıkarken ben de kapıya kadar gittim.

Odaya dönünce genç askerleri Ayşe'nin sandalyesi etrafında diz çökmüş buldum. Haşmet Bey ve ihtiyar Sabri Paşa da dahil olduğu halde, İzmir kızına kılıçlarını vakfediyorlardı. İhsan'ın biraz kısık sesini duydum:

"Her azamızı kopuncaya kadar İzmir yolunda kılıcımızı kınına koymayacağız."

Deminki kavi, muzaffer Ayşe, âciz bir çocuk gibi, zavallı bir ana gibi hıçkırarak ağlıyordu.

"Ne oluyorsunuz," dedim. "Milletin bizim gibi gayr-i müsellahtan kısmı kılıçlılardan daha çok. Harp bitti. Medeni sulhun nimetini bize Mister Cook anlattı. Bunun üstüne çay içmez misiniz?"

Bunu kâğıt kokuları ve daire söyledi, Ayşe! Ben hepsinden daha aşağı yüzükoyun yattım. İçimden haykırdım.

Her azamı kopuncaya kadar Ayşe! Sen duymadın, bilmedin, yeşil gözlerinde yaş kurudu. Bana merhametle baktın. Hâlâ bilmiyorsun. Bak iki bacağım koptu fakat dövmüşmek için iki kolum daha var. Aç gözlerini Ayşe, alındaki kırmızı yarayı kaldır. Yanında yatan şehitten, etrafındaki ölenlerden ben aşağı değilim. Ben de, ben de senin için, İzmir için her azamı kopuncaya kadar vuruşacağım.

(...)

Ayşe, Cemal, Peyami ve İhsan millî kuvvetlere katılmak üzere Anadolu'ya geçer. Ayşe Millî Mücadele sırasında hemşirelik yapar, savaşlarda yaralanan askerlerin tedavileriyle ilgilenir. Peyami ve İhsan, Ayşe'yi gizli gizli sevmektedir. İhsan, Ayşe'ye aşkını itiraf eder. İzmir'den başka bir şey düşünemeyen Ayşe, İhsan'a ancak İzmir kurtarıldıktan sonra onunla evlenebileceğini söyler.

Düşmana yapılan bir taarruz sırasında İhsan vurulur ve ölür. Ayşe de aynı saldırıda vurulup hayatını kaybeder. Peyami, İhsan'la Ayşe'yi Gökçeşir'de yan yana gömdürür. Daha sonraki bir çatışmada Cemal de ölür. Aynı çatışmada Peyami ağır yaralanır. Ankara Cebeci Hastanesine kaldırılır, iki bacağını kaybeder; kafasının içinde ise bir kurşun vardır. Kurşunun çıkarılması için yapılan ameliyatta o da hayatını kaybeder.

Halide Edib Adivar, Ateşten Gömlek (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

bârid: Soğuk.

bürudet: Soğukluk.

colonel: (İng.) Albay.

enmûzec: Numune, örnek.

gayr-i müsellahtan: Silahsız.

istihza: Gizli veya ince alay.

itimat-ı nefis: Kendine güven.

miralay: Albay.

müstehzi: Alaycı.

müstemleke: Sömürge.

mütefevvik: Üstün.

mütekebbir: Kibirli, kendini beğenmiş.

namütenahi: Sonsuz.

nedamet: Pişmanlık.

netayic: Sonuçlar.

sû-i tefehhüm: Kötü anlayış, yanlış anlama.

teressüm etmek: Resmini yapmak.

teşrinisani: Kasım ayı.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Millî Edebiyat Dönemi'nde Roman

Millî Edebiyat Dönemi'nde genellikle millî ve manevi değerleri, Millî Mücadele'yi konu alan romanlar yazılmıştır. Bu dönem romancıları Anadolu'ya açılmış, millî ve yerli temalara yönelmiş, köy ve taşra hayatı ile her kesimden insanı anlatan eserler vermiştir. Bu dönemde roman tekniği gelişmiş, sade bir dil kullanılmış, gözleme önem verilmiş, genelde realist edebî anlayışa bağlı kalınmıştır. Bu dönem yazarları Cumhuriyet Dönemi'nde de eser vermeye devam etmiş ve Millî Edebiyat anlayışı bir çizgi olarak varlığını korumuş, etkili olmuştur.

Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak*, Refik Halit Karay'ın *İstanbul'un İcyüzü*, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* adlı eserleri Millî Edebiyat Dönemi'nde yazılan tanınmış romanlardır. Bu dönemde *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, *Gulyabani* gibi popüler romanlar yazan Hüseyin Rahmi Gürpınar; halk kültürüne yönelme ve sade dil kullanma bakımından Millî Edebiyat Dönemi'nin bazı özelliklerini yansıtmış ancak romancılıkta Ahmet Mithat tarzını sürdürmüştür.

Ateşten Gömlek, Türk edebiyatında Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen ilk romandır. Halide Edip, bu romanı yazarken Millî Mücadele'de yaşadıklarından ve tanık olduklarından esinlenmiştir. Romanda yazar, Türk milletinin Millî Mücadele'de gösterdiği kahramanlıkları, yaptığı büyük fedakârlıkları, yaşadığı acıları destansı bir üslupla anlatmıştır. Roman, kahramanlarından biri olan Peyami'nin anıları biçiminde kurgulanmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Ateşten Gömlek* adlı metindeki çatışmaları belirleyiniz.
2. Metindeki şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fizikse , psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.
3. Metindeki kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi, olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevini değerlendiriniz.
4. Metinde realizm akımının özelliklerini belirleyiniz.
5. "Halide Edip Adıvar, *Ateşten Gömlek* romanını yazarken Millî Mücadele'de yaşadıklarından ve tanık olduklarından esinlenmiştir." bilgisinden hareketle *Ateşten Gömlek* adlı romanla yazarı (yazarın hayatı, edebî kişiliği, sosyal ve siyasi konulardaki görüşleri) arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.
6. Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî öğeleri belirleyiniz.
7. Metinle ilgili beğeni, tespit, eleştiri ve güncellemelerinizi gerekçelendirerek ifade ediniz.
8. *Roman* ünitesinde okuduğunuz metinlerdeki kişilerin özelliklerini aşağıdaki tabloya yazınız.

Jean Valjean	
Felâtnun Bey	
Râkım Efendi	
Ahmet Cemil	
Ayşe	

1. Etkinlik

- Ateşten Gömlek adlı metinde anlatıcıyı belirleyiniz.
- Anlatıcının özelliklerinden yola çıkarak metinde hâkim, kahraman ve gözlemci bakış açılarından hangisinin veya hangilerinin kullanıldığını belirleyiniz.
- Metnin bir bölümünü anlatıcı ve bakış açısını değiştirerek yeniden düzenleyiniz.

2. Etkinlik

"İngiliz kanıyla Türk kanı bir mi madam?"

"Mikroskop altında İngiliz kanını görmedim. Rengi bizimki kadar kırmızı mı yoksa mavi mi, bilmiyorum. Fakat Türk kanı ateş gibi sıcak ve kırmızıdır."

"Peki madam, Türk kanını tahkir etmiyorum. Yalnız kendinizi İngilizlere affettirme e muhtaçsınız, demek istiyorum."

- Yukarıdaki parçada kullanılan anlatım tekniğini belirleyiniz.
- Bu parçada kullanılan anlatım tekniğinin parçadaki işlevini değerlendiriniz.

3. Etkinlik

- Ateşten Gömlek adlı metnin kurmaca dünyası ile eserde anlatılan dönemin gerçekliği arasındaki ilişkiyi karşılaştırınız.
- Metindeki olaylar, bilgiler, düşünceler arasındaki tutarlılık ve konu akışındaki uyumu değerlendiriniz.

Yazarın Biyografisi

Halide Edip Adıvar
(1884-1964)

Halide Edip Adıvar (1884-1964): İstanbul'da doğan sanatçı, Amerikan Kız Kolejinde okumuştur. Müfettişlik ve öğretmenlik yapmış; tarih, pedagoji, Batı edebiyatı dersleri vermiştir. Çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yayımlamış, kadınların toplumsal yaşamda etkin görevler alması için çalışmalar yapmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda cepheleri dolaşmış, askere destek vermiş, kendisine Atatürk tarafından onbaşı rütbesi verilmiştir. İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgalini protesto etmek için düzenlenen ünlü Sultanahmet Mitingi'nde yaptığı konuşma Anadolu'da ses getirmiştir. Bir süre yurt dışındaki üniversitelerde dersler ve konferanslar vermiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz Filolojisi Kürsüsü Başkanlığı yapmış, bir dönem milletvekilliği görevinde bulunmuştur.

Halide Edip Adıvar, Millî Edebiyat Dönemi sanatçılarından. Millî ve yerli konulara yönelmiş, Anadolu'ya açılmıştır. Roman ve hikâyelerinde sade bir dil kullanmış, realist edebî anlayışa bağlı kalmıştır. Yazar, sanat yaşamının ilk döneminde kadın psikolojisine eğilmiş; aşk temasını işlemiştir. Millî Mücadele'nin başlamasıyla yazarın edebî tutumunda değişim meydana gelmiş, kendisinin de aktif bir şekilde katıldığı Millî Mücadele'yi konu edinen eserler kaleme almıştır. Sanat hayatının son döneminde ise toplumsal konuları ele almış, töre romanları yazmıştır. *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, *Mor Salkımlı Ev* (anı); *Harap Mabretler*, *Dağa Çıkan Kurt* (hikâye); *Handan*, *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye*, *Sinekli Bakkal* (roman) yazarın başlıca eserleridir.

Türk ve dünya edebiyatından roman örnekleri okuyunuz.

Dil Bilgisi

1. Adım Jean Valjean. Kürek mahkûmuyum. On dokuz senemi zindanda geçirdim. Dört gün önce serbest bırakıldım ve Toulon'dan Pontarlier'ye gitmek için dört gündür yürüyorum. Bugün on iki fersah yol kat ettim. Akşam şehre geldiğimde bir hana girdim. Belediye başkanlığına göstermem gereken sarı kimliğim yüzünden beni geri çevirdiler. Başka bir hana gittim. Bana "Defol git!" dediler. Her yolu denedim. Kimse beni kabul etmedi. Cezaevine gittim, kapıcı beni içeri almadı. Bir köpek kulübesine girdim. Köpek beni ısırp sanki bir insanmış gibi kovdu. Adeta kim olduğumu biliyordu. Açık havada yatmak için tarlalara gittim. Gökyüzünde yıldız yoktu.

a. Bu parçadaki cümlelerin (anlamına, yapısına, yüklemine yerine ve yüklemine türüne göre) çeşitlerini bulunuz.

b. Bulduğunuz cümle çeşitlerinin metindeki işlevlerini belirleyiniz.

2. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

İşte, işte, görüyor; gözlerinin önünden yağan bu siyahlıklar, denize döküldükçe bir can çekişme halinin ezgisiyle boğulan bu karanlıklar, işte bunlar o hulya hayatının üzerine çekilen bir yas kefeni değil miydi?

O vakit denize baktı: Siyah bir deniz... Karanlığın içinde geminin kenarından esmer bir köpükle kaynaşarak kaçışan o siyahlıkları görüyor; altında korkunç, ürkütücü yokluğun kuruntusunu veren siyahlıktan başka bir şey görmüyordu.

3. Aşağıdaki parçada büyük harflerin kullanılma nedenlerini belirleyiniz.

Salime Hanım parlak gözleriyle hâlâ hepimizin başının üstünden bakarak, "Monşer Cemal Bey," dedi, "Burada mühim bir İngiliz muhabiri var. Memleketimiz hakkında malumat topluyor. Biz kendisine artık İttihatçı kalmadığını, herkesin İngiliz dostu olduğunu ve İzmir işgalinin aramızda yaptığı fena tesiri anlatıyoruz. Hatta İzmir'de Yunanlılar tarafından kocası, çocuğu öldürülmüş, kendi yaralanmış kibar bir kadının burada bulunduğunu söyledik. Burada toplanacağız. Ayşe Hanım ona gördüklerini anlatacak.

YAZMA ÇALIŞMALARI

Etkinlik

Okuduğunuz bir romanla ilgili aşağıdaki yazma çalışmalarından birini yapınız.

- Romanın sonuç bölümünü değiştirerek yazınız.
- Romandaki olay örgüsünü hikâye formunda yazınız.
- Romanın bir kesitini diyalog hâlinde yazınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

Etkinlik

- Türk veya dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir romanın filmini izleyiniz.
- İzlediğiniz filmi yorumlayınız.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-6. soruları Mehmet Rauf'un *Eylül* adlı romanından alınan aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Salonda bahçedekilerin kahkahaları işitilebiliyordu.

Süreyya canı sıkılanlara has bir sabırsızlıkla: "Çılgın kız!" diye söylendi.

Balkona açılan büyük kapıdan parmaklığa dayanmış dışarıya baktığı görülen eşine dönüp: "Bu gece hava ne güzel!" dedi. Bu nisan gününün saat on birde başlayan yağmuru yarım saat sonra sona ermiş, nemli bir yeşilliğin üstünde şimdi altınlı incileriyle lacivert bir gökyüzü titriyordu; toprağın, ağaçların rutubetli esintisi her şeyin içine işliyordu.

Genç kadın pencerenin kenarına dayanarak bir iki uzun nefes aldı, her nefes aldıkça hayatı artıyormuş gibi oh çekiyordu. (...) kıştan kurtulamayan bir tepe gibi karanlık ve gamlı duran Süreyya'ya doğru gelerek elinden tuttu, kaldırmak istedi:

— Hava bu kadar güzelken burada somurtup oturmak gezip eğlenenlere haksız yere kızmaktan daha mı iyidir? Haydi, biz de çıkalım...

Süreyya'nın bu gece canı pek sıkılıyordu, "adam bırak!" dedi. Babasına dargınlığını bütün köye yayıyordu; gezintiye çıkacakları zaman o kadar ısrar etmiş, fakat bu sefer de sahil bir yere gitmeye babasını razı edememişti. Büyük babalarının vaktiyle gelip nasıl budala bir hesapla "şu taş ocağında" yaptırdığı bu köşk onları her sene başka bir yere gitmekten alıkoyuyordu. Bütün kışın, Boğaziçi'ni görürken yine koşup geldikleri "şu çöplük", çocukluğundan beri yaşaya yaşaya usandığı bu ıssız çöl onu artık çıkıp gezmekten alıkoyacak kadar bıktırmıştı! Babasına karşı bir şey yapamamasının intikamını almak isteyerek hırsını başkalarından çıkarıyor, buradaki hayatın aleyhinde bulunmak için her şey kendisine bir vesile oluyordu. Bunun için her günkü hayatında genellikle şen olan Süreyya buraya taşındıkları on günden beri hemen daima sisli, taşkın, hatta o kadar sevdiği eşi Suat'a karşı bile hemen hiçbir sebep olmadığı hâlde haksız davranıyordu.

Suat'ın, kendi kolunu tutan elinden çekip yanı başına oturarak ve kendisine dargın olmadığı için gülümsemek lâzım geldiğini hatırlayarak kaçamak, isteksiz bir gülümseyişle: "Şimdi hep çamur oluruz; toprak toprak değil ki..."

İki dakika yağmur yağdı mı haddin varsa yürü! Bastığın yerden ayağın bir okka çamurla beraber kalkar..." dedi.

1. Metinde Süreyya'nın nasıl bir ruh hâlinde olduğunu nedeniyle birlikte belirtiniz.
2. Metinde kişilerin iç dünyalarının mı yoksa olayın mı öne çıkarıldığını belirleyiniz.
3. Metinde kullanılan anlatım tekniklerini belirleyiniz.
4. Metinde zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.
5. Metinde ünlem işaretinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.
6. Metinde anlamına, yapısına, yüklemine yerine ve türüne göre cümle çeşitlerine birer örnek bularak bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.

7. Aşağıdaki yargılardan hangisi, Tanzimat Dönemi romanlarının özelliklerinden biri değildir?

- A) Konusu günlük hayattan ya da tarihten alınmıştır.
- B) Kahramanlar, çok yönlü olarak verilmiştir.
- C) Genel olarak bireyi eğitmek amaçlanmıştır.
- D) Rastlantılara sıklıkla yer verilmiştir.
- E) Tasvirler, eseri süslemek amacıyla yapılmıştır.

8. Aşağıdakilerin hangisinde yazar-eser eşleştirmesi yanlış verilmiştir?

- A) Namık Kemal-*İntibah* B) Sami Paşazade Sezai-*Sergüzeşt* C) Mehmet Rauf-*Eylül*
D) Nabizade Nazım-*Araba Sevdası* E) Halit Ziya Uşaklıgil-*Aşk-ı Memnu*

9. ---, bir hayal kırıklığının romanıdır. Kitap, başında mavi sonunda siyah iki geceyle başlar ve biter. ---, babası birdenbire öldüğü için, ailenin mes'uliyeti üzerine çökmüş, bir taraftan ufak tercümelerle hayatını kazanan, öbür taraftan da mektebini bitirmeğe çalışan genç bir edebiyatçıdır. Tek ihtirası kendisini serbestçe edebiyata verebilmek için bir gazete sahibi olmaktır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*

Yukarıda boş bırakılan yerlere, aşağıdakilerden hangisi sırasıyla getirilmelidir?

- A) *Eylül*-Suat B) *Ateşten Gömlek*-Peyami C) *Mai ve Siyah*-Ahmet Cemil
D) *İntibah*-Ali Bey E) *Felâton Bey İle Râkım Efendi*-Felâton Bey

10. Aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Roman, Türk edebiyatına Tanzimat Dönemi'nde çevirilerle girmiştir.
B) İlk Türk romanı, Şemsettin Sami'nin yazdığı *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat* adlı eserdir.
C) *Felâton Bey ile Râkım Efendi* adlı romanda yanlış Batılılaşma sorunu ele alınmıştır.
D) Halide Edip Adivar, roman ve hikâyelerinde romantik edebî anlayışa bağlı kalmıştır.
E) *Mai ve Siyah* Türk edebiyatında teknik yönden Batılı düzeye ulaşan ilk romanlardandır.

11. Flaubert, bir mektubunda: "Olayları, bana göründükleri gibi ortaya koymakla, bana doğru görüneni ifade etmekle yetiniyorum... Doğruluğu sanata sokmanın daha zamanı gelmedi mi? Tasvirin tarafsızlığı o zaman kanun yüksekliğine ve bilimin belginiğine ulaşacaktır." der.

İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*

Yukarıdaki görüşü ileri süren bir sanatçı, aşağıdaki edebiyat akımlarından hangisini savunuyor olabilir?

- A) Klasizm B) Romantizm C) Realizm D) Sürrealizm E) Sembolizm

12. (I) "Mister Ziklas ve Misters Ziklas ile tanışalı iki ay oldu. (II) Sizin de buraya gelip gitmeniz bir ayı geçmiş; ama her nasılsa birbirimize rastlamamışız."

(III) "Nasip bugüneymiş efendim."

(IV) "Tanışıklığımız babam sayesinde oldu. (V) Kendilerini benden önce tanımak şerefine nail olmuşlar."

Bu parçada numaralanmış cümlelerle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- A) I. cümle, yüklemnin türüne göre fiil cümlesidir.
B) II. cümlede yan cümle vardır.
C) III. cümle, ögelerinin dizilişine göre kurallıdır.
D) IV. cümle, anlamına göre olumludur.
E) V. cümle, yapısına göre birleşik bir cümledir.

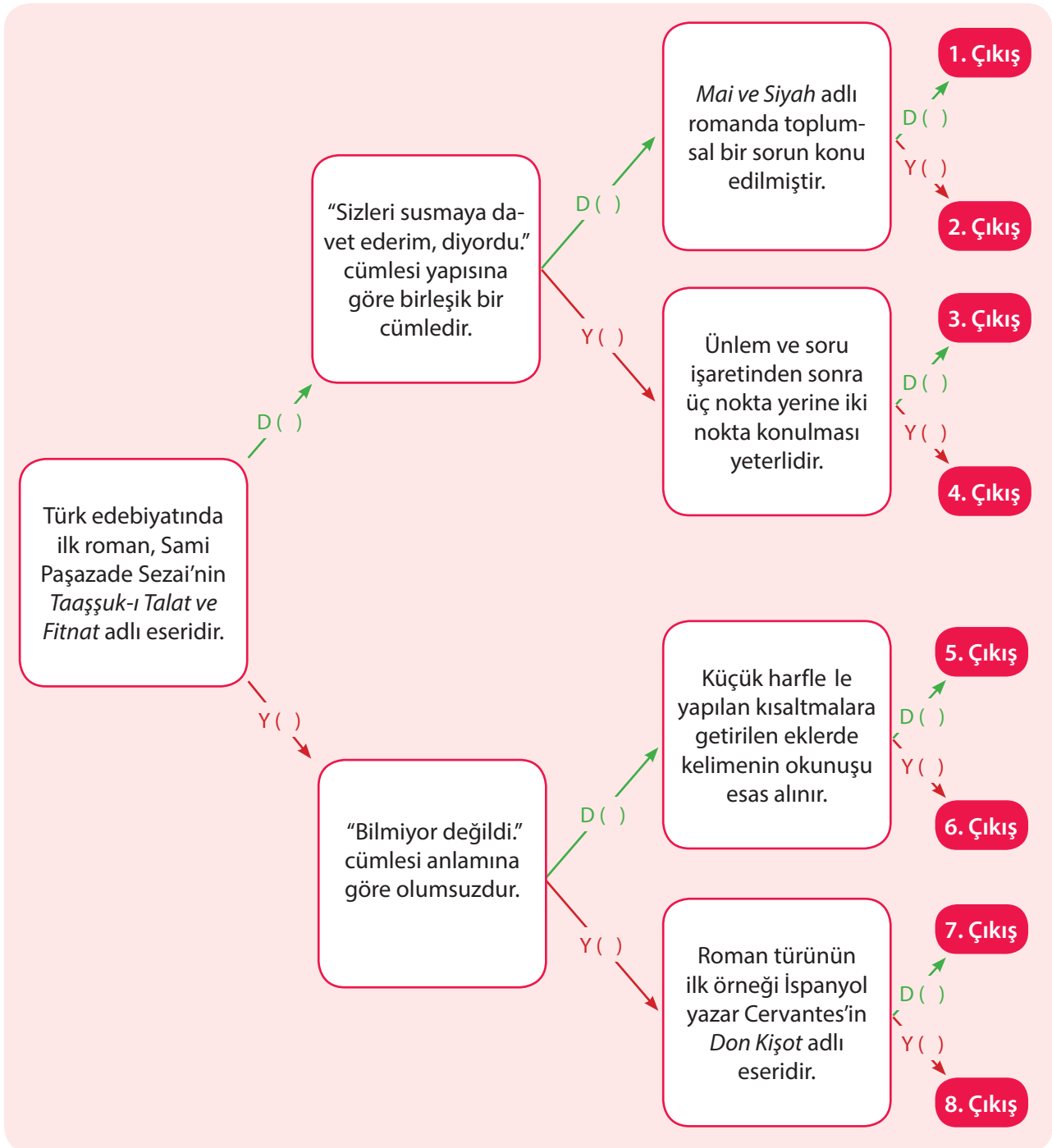
13. Zavallı Münire () Sevgili çocuğuyla gelini arasına böyle bir güzeli koymaktan doğabilecek felaketi hatırına () hayaline bile getirdiği yok () O sade iki evladının hizmetleri artık bundan sonra tam bir özenle görülecektir diye dünyalar kadar sevinip yatıyor ()

Nabizade Nazım, Zehra

Bu parçada yay ayraçlarla () belirtilen yerlere, aşağıdakilerin hangisinde verilen noktalama işaretleri sırasıyla getirilmelidir?

- A) (...) (,) (.) (.) B) (!) (,) (...) (.) C) (...) (;) (.) (.) D) (!) (,) (.) (.) E) (...) (;) (.) (.)

14. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıı yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

6. ÜNİTE

TİYATRO

Ünite İçeriği

Geleneksel Türk tiyatrosu
Modern Türk tiyatrosu
Cümle çeşitleri
Yazım ve noktalama çalışmaları
Geleneksel tiyatro hakkında yazı yazma
Meddah oyunu sunma

Amaç

Türk edebiyatında tiyatro türünün tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi örnek metinler üzerinden tanımak

Tiyatro metinleri aracılığıyla Türk dilinin inceliklerini keşfetmek; anlama, anlatma ve eleştirel düşünme becerileri ile estetik zevk düzeyini geliştirmek

Cümle çeşitlerini, yazım ve noktalama kurallarını kavramak

Yazı yazma becerisi kazanmak

Meddah oyunu sunma becerisi kazanmak

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

Hayal oyunlarının menşeyini incelediğimiz zaman; Hindistan'a, Orta Asya'ya, Çin'e ve Japonya'ya kadar uzandığını görürüz. İlk ortaya çıkışı hakkında ise tüm kaynaklar hemen hemen aynı hükümlere varmaktadır. Çin'de doğduğu ve sonraları da Moğol Türkleri tarafından oynatıldığı kesinleşmiştir. (...)

İhsan Hınçer'in (1916-1979) görüşüne göre "Camin henüz keşfedilmediği zamanlarda Çin'de pencerelere kâğıt yapıştırılmış. Işık yakıldığı zaman, içeride dolaşanların gölgeleri pencereye aksettiği için görülen hareketler hayal oyununun bulunmasına müncer olmuştur."

Alman Türkolog ve doğu bilimci Dr. Jakop'un görüşüne göre; "Çin gölgeleri, yani hayal oyunu, ilk defa milattan evvel 121 tarihinde Vu adındaki Çin imparatoru zamanında ortaya çıkmıştır. Bir oyuncu, imparator Vu'ya ölen eşinin hasretini gidermek için perde arkasında onun hayalini göstermiştir." (Hınçer, 1959)

D.T.C.F. Tiyatro kürsüsü eski başkanlarından Prof. Metin And'ın konuyla ilgili açıklaması şöyledir: "Şav Wong adlı bir Çinli, hükümdarın üzüntüsünü hafifletmek için sarayın bir odasına gerdiği beyaz bir perdenin arkasından, bir kadının perde üzerine düşen gölgesini ölen karısının hayali diye sunar." (And, 2002: s.56) And'a göre Asya'da özellikle Çin, Hindistan ve Endonezya'da köklü bir gölge oyunu geleneği vardır. (And, 2004: s.24)

Gözde Çolakoğlu, *Gelenekten Beslenen Karagöz*

1. Yukarıdaki metinden hareketle gölge oyununun ortaya çıkışı ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
2. Geleneksel Türk tiyatrosunu oluşturan Karagöz, orta oyunu ve meddah hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.

KANLI KAVAK GİRİŞ

HACİVA T — (Semâî söyliyerek perdeye gelir.)

(Semâî Râst)

Gelse o şûh meclise nâz ü tegaafül eylese
Reng-i hicâbı gülşen-i meclisi gül gül eylese
Ta'ne-ger-i riyâz-ı huld olur idi vücûh ile
Âşık-ı zârı gülşen-i vaslına bülbül eylese

(...)

Hay Hak!

(Hacivat "perde gazeli"ni okur.)

Şem'a-i şâdî yanınca cilve-zâdır perdemiz
Pertev-i feyz ü safâla rûşenâdır perdemiz

Her dakîka câlib-i hayret menâzır arz eder
Bir temâşâ-hâne-i ibret-nümâdır perdemiz

(...)

Efendim, demem o demek değil!

1. Metin

Nâdanlar eder sohbet-i nâdanla telezzüz

Dîvânelerin hem-demi dîvâne gerektir.

beyt-i güzîninin müeddâsınca şu meydân-ı meserrette her hâli lâtif, etvârı zarîf bir yâr-i vefâkâr, bir refîk-i gam-güsârım olsa, oldukça Arabî Fârisî bilse, bâzı fûnûna da vukufu olsa, biraz da fenn-i mûsikî ve şiirden anlasa, musâhabete başlasak, o bendenize tatlı tatlı söylese, bendeniz de haddim olmıyarak ona güzel cevap versem, bu vesîle ile huzzâr-ı kirâm safâ-yâb olsa.

Diyelim: Bu gece de işimizi Mevlâm rast getire!

(Tegannîye başlar.)

Yâr, bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!

(...)

(Karagöz aşağıya gelir, Hacivat'la kavga ederler, Hacivat gider.)

KARAGÖZ — Hay utanıp arlanmaz (...) Kapının önüne gelmiş bir gürültü, bir patırtı! Ben değil, komşular bile bî-huzûr oluyor. Ulan insan gibi gelsen de kapıyı çalıp seslensen olmaz mı? Herifte saygı, mülâhaza yok ki! (...) Dirâyetsiz herif! Hele bir daha elime geçse, elimden tahlîs-i girye-i müstekreh etmek için bacağından tutup Gelibolu'ya kadar fırlatacağım! Lâkin herif amma gitti! Hele bu gidişle Küçükçekmece'ye vardı.

MUHÂVERE

HACİVAT — Vay serv-i bülendim! Bu kadar tekdîre neden müstahak olduk, iki gözüm?

KARAGÖZ — Neden olacak! Âdetâ hiddetim harekât ü sekenâta başladı, niyetim "darabe" bâbına mürâcaat etmek.

(...)

HACİVAT — Ah bilâder, sen artık rezâleti ayyûka çıkarıyorsun!

KARAGÖZ — Ulan, döverim! Zerdaliyi tabaktan kim çıkarıyor?

(...)

HACİVAT — Karagöz. "Âdemiyyet dâd-i Haktır herkese olmaz nasîb", iş senin bildiğin gibi değil. Âh Karagöz, vaktiyle okuyup yazaydın, hiç olmazsa târ-i cehâletten kurtulmuş olurdun; senin bu gabâvetin mektep görmemeden ileri gelir.

KARAGÖZ — Ben neden mektep görmedim?

HACİVAT — Vay! Sen mektebe başladın mı?

KARAGÖZ — Başladım ya, ne sandın!

(...)

HACİVAT — Mürekkep yaladınız mı?

KARAGÖZ — Evet, yaladım.

HACİVAT — Elif yuttunuz mu?

KARAGÖZ — Yuttum.

HACİVAT — Kâğıt karaladınız mı?

KARAGÖZ — Paraladım.

(...)

HACİVAT — "Mantık bilirim" diyorsun; mantık neden bahseder, nasıl şeydir bakalım?

KARAGÖZ — Efendim, mantı mide fesâdından bahseder. Yufkayı bol yağda kızartırsın, üzerine kıyma, üstüne de yoğurdu dökersin, geçersin başına, senin elini bağlamalı, benim dahi ayağımı; sahana kaşığı çal ha çal!

HACİVAT — Sahanı başına geçsin! Fârisîden “Ta’lîm-i Fârisî”?

KARAGÖZ — Bizim komşudur nalıncının karısı.

HACİVAT — “Tuhfe-i Vehbî”?

KARAGÖZ — O ahbâbımdır, turşucu Vehbi.

HACİVAT — “Sübha-i Sıbyan”?

KARAGÖZ — Ha, bizim komşu.

HACİVAT — Gene ters bir şey mi söyleyeceksin, o kim?

KARAGÖZ — Kim olacak? Halıcı Süleyman!

HACİVAT — Karagöz, sen aklını mı bozdun? “Pend-i Attâr”?

KARAGÖZ — Onunla orada konuştuk.

HACİVAT — Kiminle bilâder?

KARAGÖZ — Pendik’teki aktarla.

HACİVAT — “Gülistân”?

KARAGÖZ — Apukuryada bir kadının sırtında gördüm.

HACİVAT — Neyi, Karagöz?

KARAGÖZ — Güllü fistan.

HACİVAT — “Hafız divanı”?

KARAGÖZ — Onu kovdum.

HACİVAT — Kimi?

KARAGÖZ — Hırsız Yuvan’ı.

(...)

FASIL

(Şarkı ile perdeye Kanlı Kavak konur.)

(...)

KARAGÖZ — (Kanlı Kavak’ın üstüne düşer.) Vay! (...) Buraya domuz kapanı kurmuş beni tutmak için. Hacivat, Hacivat!

HACİVAT — (İçeriden) Ne var, ne istersin Karagöz?

KARAGÖZ — Aşağı gel aşağı!

HACİVAT — (Perdeye gelir.) Hayrola, Karagöz!

KARAGÖZ — Hayrı mayrı yok! Aşçının aşını yedim, başçının başını yedim, (...) a kerata? Beni tutup da eline ne geçecek?

HACİVAT — Ne dediğini anlamıyorum ki!

KARAGÖZ — Bu domuz kapanını kurmuşsun, benim kuyruğumu kapana sıkıştırmak için mi?

(...)

HACİVAT — Buna meşhur “Kanlı Kavak” derler, Karagöz!

KARAGÖZ — Kalın kabak ise ben bunu keser, ahçıya satarım.

HACİVAT — Uzun lâfın kıyası: Sen bunun yanında çok dolaşma, sonra sana bunun ziyanı dokunur, ben bu kadar söylüyorum! (*Gider.*)

(...)

Oyunun sonraki sahnelerinde Âşık Hasan’la oğlu Muslu, Kanlı Kavak’ın yanından geçerken bir cin Muslu’yu götürür. Âşık Hasan Kanlı Kavak’a şiirler söyleyerek Muslu’yu geri vermesi için yalvarır. Cin, Muslu’yu geri getirir. Âşık Hasan’la Muslu oradan uzaklaşır. Karagöz tekrar Kanlı Kavak’ın yanına gelir. Cini kızdırır, bunun üzerine cin Karagöz’ü çarpar. Hacivat gelir, cin onu da çarpar. Karagöz ve Hacivat dua ederler, cin onları iyi eder, eski hâllerine getirir. Kanlı Kavak’ın kendisine yaptıklarına kızan Karagöz, onun dallarını keser. O sırada iki Arnavut gelir.

Aşağıdaki parçada Arnavutlarla Karagöz arasında yaşananlar anlatılmaktadır.

I. ARNAVUT — Ha mori, sen mi çestin bu koruyu?

KARAGÖZ — Ben kesmedim efendim, elimdeki balta kesti.

I. ARNAVUT — (*Arkadaşını çağırır.*) Ha mori, Celo Pâşa!

II. ARNAVUT — (*İçeriden*) Ne var mori, Bayram Pâşa?

I. ARNAVUT — Koruyu çeseni bulduk, buraya cel mori!

(*Şarkı ile II. Arnavut gelir.*)

(...)

II. ARNAVUT — Mori, ne istersin?

I. ARNAVUT — Beylik koruyu çesen bu adam.

II. ARNAVUT — Buna ne ceza yapacaksın?

I. ARNAVUT — Ne yapalım? Sen söyle!

II. ARNAVUT — Ha mori, sen söyle!

I. ARNAVUT — Ha mori, sen söyle!

KARAGÖZ — Uydurduk! “Tut tutmaz” oynar gibi o ona atıyor, o ona!

(...)

II. ARNAVUT — Ne yapalım?

I. ARNAVUT — Ellerini ayaklarını bağlayalım, baş aşağı asalım.

II. ARNAVUT — Yazıktır mori, yazık!

KARAGÖZ — Yazıktır efendim bana, pek yazık!

I. ARNAVUT — Bunu tutalım, tabanlarına beş yüz değnek vuralım, boynuna bir ip takalım, sokak sokak cezdirelim.

II. ARNAVUT — Mori, tut a!

(*Arnavutlar Karagöz’ü tutarlar, sırt-üstü yatırır, başları dövmeye.*)

I. ARNAVUT — Mori, Biiir! İçiii! Uuuuç! Dööört! Beeeş! Yetmiiiş! Seçseeen! Doksaan!

KARAGÖZ — Arnavutlar hesabı şaşırdılar, bu iyi!

II. ARNAVUT — Mori, yanıldık!

I. ARNAVUT — Mori, bâştan! — Biiir! İçiii! Dööört! Seçiiiz! Dokuuuz! On biiir! On dokuuuz! Yetmiş altıı! Seçsen dokuuuz! Beş yuuuz!

II. ARNAVUT — Mori, yanıldık!

I. ARNAVUT — Mori, bâştan! — Biiir! Beeeş! Seçiiiz! On biiir! Yirmi beeeş!

KARAGÖZ — Ey! Beni dayakla öldürecekler! Bunlar hesap bilmiyorlar!

II. ARNAVUT — Yanıldık mori, yanıldık!

I. ARNAVUT — Mori, bâştan! — Biiir! On biiir! Yirmi seçiiiz! Altmış yediii! Yetmiş dokuuuz! Yüz elli beeeş! İçi yüz otuuuz!

II. ARNAVUT — Mori, yanıldık!

I. ARNAVUT — Mori, bâştan! — Biiir! Beeeş! Otuuuz! Altmış biiir!

KARAGÖZ — Sabaha kadar dayak yiyeceğiz!

I. ARNAVUT — Mori, tut a mori!

(Karagöz'ü tutarlar, boynuna bir ip takarlar, başlarlar sokak sokak gezdirmeğe. Makam ile evvelâ biri söyler, sonra hepsi beraber söylerler.)

Yaş kesenin hali budur hey!

Yaş kesenin hali budur hey!

(Birkaç defa dolaşırlar, Karagöz boynundaki ipi Kavak'ın köküne bağlar, kaçır.)

II. ARNAVUT — Mori, yürüsen e!

KARAGÖZ — (Pencereden) Bak, koskoca kütüğü yürütebilersen aşk olsun sana!

II. ARNAVUT — Ben seni tanırım tom-tom sakallı, oturak boylu herif! (...)

KARAGÖZ — (...) (Perdeye gelir, kesilen dalları birer birer eve götürür, kökü de götürür.) — Daha var mı acaba? (derken Hacivat gelir.) Bir dal daha varmış! (Hacivat'ı omuzuna alır, götürürken.)

HACİVAT — Ulan, ne yapıyorsun?

KARAGÖZ — Ben seni Kavak'ın dalı zannettim.

BITİŞ

HACİVAT — Ey Karagöz, geçmiş ola!

KARAGÖZ — Müteveffâ argalar gözünü oya! (Vurur.)

HACİVAT — Elin ayağın kırılınsın!

KARAGÖZ — Kenetletir gene vururum! (Vurur.)

HACİVAT — Yiyecek ekmek bulma!

KARAGÖZ — Devlet millet sayesinde has fıncala yer gene vururum! (Vurur.)

HACİVAT — Yıktın perdeyi, eyledin vîrân!

Varayım sahibine haber vereyim hemân! (Gider.)

KARAGÖZ — (...) Her ne kadar efendimin huzûrunda sürc-i lisân ettimse af ola!

Yarın akşam "...” oyununda yakan elime geçerse, Hacivat, bak ben sana neler yaparım! (Birkaç temennâ ederek gider.)

Cevdet Kudret, Karagöz II (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

apukurya: Hristiyanlıkta et kesimi yortusu.

dâd-i Hak: Allah vergisi.

etvâr: Tavırlar, davranışlar.

fıncala: İyi nitelikli undan yapılan ince uzun ekmek.

gabâvet: Ahmaklık, anlayışsızlık.

huzzâr-ı kiram: Hazır bulunanlar.

lâtif: Hoş, narin, ince bir güzelliği olan.

meydân-ı meserret: Şenlik meydanı.

musâhabet: Arkadaşlık, dostluk.

refik-i gam-güsâr: Dert ortağı.

safâ-yâb: Huzur ve sükûna kavuşmuş.

serv-i bülend: Servi gibi düzgün ve uzun boylu (kişi).

tegannî: Bir sözü makamla okumak, şarkı söylemek.

temennâ: Öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek verilen selam.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Geleneksel Türk Tiyatrosu

Türk edebiyatında modern tiyatrodan önce geleneksel Türk tiyatrosu yüzyıllarca varlığını sürdürmüştür. **Karagöz, orta oyunu, meddah, seyirlik köy oyunları, kukla** gibi türlere ayrılan geleneksel Türk tiyatrosu sözlü gelenek içinde ortaya çıkıp gelişmiştir. Bu oyunlar herhangi bir metne bağlı olmadan, doğaçlama olarak sahnelenir. Bu türlerde dekor oldukça sadedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal dokusunu yansıtacak biçimde farklı etnik kökenden ve bölgeden seçilen kişiler, kendi ağız özellikleriyle konuşturulur. Bu oyunlarda güldürü unsuru genellikle yanlış anlamalar, söz oyunları ve ağız taklitleriyle sağlanır.

Karagöz (Gölge Oyunu)

Geleneksel Türk tiyatrosu türlerinden biri olan Karagöz, gölge oyunu adıyla da anılır. Oyun kişilerin manda veya deve derisinden kesilerek yapılan biçimlerine **tasvir** denir. Oyun; bir perde üzerine ışık vasıtasıyla yansıtılan bu tasvirlerin hayalci, hayalî veya hayalbaz adları verilen kişi tarafından canlandırılmasıyla icra edilir. Bu oyun ilk olarak Şeyh Küşteri tarafından oynatıldığı için gölgelerin yansıtıldığı perdeye **Küşteri meydanı** da denir.

Karagöz oyunlarının önemli unsurlarından biri de müziktir. Hayalcinin yardımcısı olan bir kişi (yardakçı) şarkılar, türküler söyleyerek; tef çalarak oyuna eşlik eder.

Karagöz oyunları; Türk sosyal yaşamının, halk kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtır. Bu oyunlarda sadece eğlendirme ve güldürme amaçlanmamış; aynı zamanda dalkavukluk, ukalalık, cimrilik, kurnazlık, sahte kahramanlık, çıkarıcılık, aptallık gibi davranış özellikleri mizahi bir biçimde eleştirilmiştir.

Gölge oyunlarının ana kahramanları Karagöz ve Hacivat'tır. Karagöz, okumamış ama saf ve zeki bir halk adamıdır. Hacivat ise az çok okumuş; Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanarak bilgiçlik taslayan bir kişidir. Karagöz, Hacivat'ın bilgiçlik taslamak üzere söylediği sözleri sürekli yanlış anlar. Bu durum oyunlardaki güldürü ögesinin temelini oluşturur.

Bu oyunlarda Tuzsuz Deli Bekir, Çelebi, Beberuhi, Zenne, Tiryaki gibi tiplerin yanı sıra farklı etnik kökenden ve farklı bölgelerden tipler de görülür. Bunlar; Ermeni, Rum, Arnavut, Yahudi, Acem, Arap, Kastamonulu, Rumelili, Trabzonlu vb. kişilerdir. Bu tipler genellikle ağız özellikleri, kıyafetleri ve ayırt edici yerel özellikleriyle belirlenir.

Karagöz oyunları dört bölümden oluşur: **Giriş (mukaddime), muhavere, fasıl, bitiş.**

Giriş bölümünde seyircinin dikkatini çekmek üzere önce nareke adı verilen bir düdüğün çalınmasıyla birlikte sahneye bir göstermelik yansılır. Göstermelik genellikle bir bitki, ev ya da manzara tasviridir. Sonra göstermelik kaldırılır ve sahneye müzik eşliğinde semai okuyarak Hacivat gelir. Daha sonra Hacivat perde gazelini okur ve Karagöz'ün sahneye gelmesini sağlayacak sözler söyler. Karagöz gelir, Hacivat'ın üzerine atılır, Hacivat kaçır.

Muhavere, Karagöz'le Hacivat'ın konuştuğu bölümdür. Bu söyleşme, asıl konuyla ilgili olmayıp daha çok, Hacivat'ın sözlerini Karagöz'ün yanlış anlaması üzerine kuruludur.

Fasıl, oyunun asıl konusunun icra edildiği bölümdür. Bu bölümde konunun akışına göre diğer kişiler de oyuna girer. Bu kişilerle Karagöz arasında güldürücü konuşmalar ve olaylar meydana gelir. Ara sıra Hacivat da bu konuşmalara ve olaylara katılır. Olaylar bir şekilde düğümlenir ve sonunda çözülür.

Bitiş bölümünde Karagöz ve Hacivat arasındaki konuşma Karagöz'ün Hacivat'a saldırmasıyla sonuçlanır. Bunun üzerine Hacivat "Yıktın perdeyi eyledin viran / Varayım sahibine haber vereyim he-man" diyerek perdeyi terk eder. Karagöz de "Her ne kadar sürç-i lisan ettikse affola" sözleriyle perdeden ayrılır. *Kanlı Kavak* adlı metinde Karagöz oyununun bütün karakteristik özellikleri görülmektedir.

Geleneksel Türk tiyatrosunda Şengül Çelebi ve Hayalî Memduh Bey tanınmış Karagözcülerdendir. *Kanlı Nigar*, *Kâğıthane Sefası*, *Kanlı Kavak*, *Yalova Sefası*, *Kütahya Çeşmesi*, *Çivi Baskını*, *Kayık*, *Balıkçılar* ve *Bursalı Leyla* ise ünlü Karagöz oyunlarıdır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Kanlı Kavak* metninde geçen "Ah bilâder, sen artık rezâleti ayyûka çıkarıyorsun!" cümlesindeki altı çizili kelime grubunun anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
2. Gölge oyununun ortaya çıkmasında sözlü kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin rolünü değerlendiriniz.
3. Metnin temasını ve konusunu belirleyiniz.
4. Metinde olay akışını yönlendiren çatışmaları belirleyiniz.
5. Güldürü unsurunun nelerden kaynaklandığını metinden örnekleyerek belirleyiniz.
6. Metindeki açık ve örtük iletileri, metinle ilgili yorum ve değerlendirmelerinizi gerekçelendirerek ifade ediniz.

7. Metnin yapısını oluşturan bölümlerden hareketle metindeki dramatik örgüyü belirleyerek aşağıdaki tabloya yazınız.

8. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.

Zaman	Mekân

1. Etkinlik

- a. Metnin dil, anlatım ve sunum özelliklerini belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz dil, anlatım ve sunum özelliklerinin metnin türü ve içeriğiyle ilişkisini değerlendiriniz.

2. Etkinlik

- a. *Kanlı Kavak* metnindeki kişilerin özelliklerini aşağıdaki tabloya yazınız.

Kişiler	Özellikleri
Karagöz	
Hacivat	
Arnavutlar	

- b. Metindeki kişilerin özelliklerinden hareketle bu kişilerin tip veya karakter özelliği gösterip göstermediğini değerlendiriniz.

Hazırlık

1. Geleneksel tiyatro türlerinin millî kültür değerlerinin yaşatılıp korunmasındaki işlevini belirtiniz.
2. Günümüzde geleneksel tiyatronun yaşatılması için neler yapılabileceğini tartışınız.

SANDIKLI

2. Metin

KİŞİLER: Pişekâr (Tosun Efendi), Kavuklu (Hamdi Efendi) ve diğerleri.

(Oyun başlamadan evvel orta yere yenedünya denilen dört kanatlı paravana kurulur; karşı köşeye de dükkân kurulur, üzerine birkaç parça eşya asılıp koltukçu dükkânına benzetilir.)

GİRİŞ

(... Pişekâr elinde pastav, âheste, meydanı dolaşır. Zurna durur.)

PİŞEKÂR — (İçeriye) Ammâ benim pehlivanım!

BİRİSİ — (İçeriden) Buyur benim üstadım!

PİŞEKÂR — Bu da hesap değil.

BİRİSİ — (İçeriden) Nedir hesabın?

PİŞEKÂR — “Sandıklı” oyununun taklidini aldım; çalsın çalgıcı ağalar usûl ü âheng ile, velî-nimet efendilerime temâşâ ettireyim. (Bir kenara durur.)

MUHÂVERE

ARZBÂR

(...)

PİŞEKÂR — Eee, Hamdi’ciğim, çoktan beri birbirimizi görmedik. Şimdi ne işdesin?

KAVUKLU — Şu çocukları savalım da, öyle görüşürüz. (Kambur’lara) — Gelin bakalım, öpün Tosun amcanızın elini! (Öperler. Pişekâr, ikisine de para verir.) — Ne zahmet! Paraya alışırılar... (Kambur’lara) — Gelin bakayım! Ne verdi?

I. KAMBUR — İkişer çeyrek.

KAVUKLU — Verin bana.

PİŞEKÂR — Sen verme, ben verdim.

KAVUKLU — Ben de vermesem olmaz. (Kambur’lara) — Haydi, bir yere takılmadan gidin.

(Kambur’lar gider.)

PİŞEKÂR — Ne haldesin bakalım? Peder nerelerde?

KAVUKLU — Peder göçtü.

PİŞEKÂR — Tamir ettireydin.

KAVUKLU — İki payanda vurdurduk, kâr etmedi. Peder yürüdü.

PİŞEKÂR — Sılaya mı salladınız?

KAVUKLU — Helvacıdede’ye götürdük... Peder merhum oldu.

PİŞEKÂR — A birader, doktora götürseydin, burnunu açardı.

KAVUKLU — Geçen yağmurda oluklar tıkanmış, tenekeciye zor açtırabildik... Sen dayak yer misin?.. Babam öldü.

PİŞEKÂR — Anladım: Pederiniz ölmüş.

KAVUKLU — Hele çok şükür anlayabildi!
(...)

TEKERLEME

KAVUKLU — Bir geçit geçirdik, Tosun'cuğum, sorma!

PİŞEKÂR — Ne o? Valideye bir şey mi oldu?

KAVUKLU — Valide malûm: sarsak. Komşu Adapazar'lı çiftçi İbrahim Ağa var.

PİŞEKÂR — İşidirim.

KAVUKLU — Komşuluk hatırı, valideye beş tane kabak çekirdeği vermiş. “— Şunu bahçeye dik.” diye başımın etini yer. Dikmeğe mecbur oldum. Mutfak kapısının arkasında, pencerenin önüne diktim.

PİŞEKÂR — Gördün mü ya! Validenin hayır duasını almışsın.
(...)

KAVUKLU — Mübarek kabaklar da üç tane ayva kadar olmuş. Ben bile meraka düştüm. Her sabah bakıyorum, biraz fark görüyorum.

PİŞEKÂR — Beni bile merak sardı.

KAVUKLU — Nasıl sarmaz? Acayip mahsul. Bir tanesi aziverdi, hemen on okkalık karpuz kadar oldu.
(...)

PİŞEKÂR — Bir büyük bıçak alıp parçala.

KAVUKLU — Ne bıçak para ediyor, ne testere. Son derece sert kabuklu. Her neyse! Komşu Hasibe Hanım'ın oğlu imdadımıza yetişti.

PİŞEKÂR — Güçlü kuvvetli bir şey mi?

KAVUKLU — Hayır, Mühendis Mektebi'ne gidiyor.

PİŞEKÂR — Şimdi aklım erdi. O çaresini bulur.

KAVUKLU — Çocuğun üç ayaklı bir şeysi var.

PİŞEKÂR — Paraçol.

KAVUKLU — Çil para, mil para, her neyse, onu getirdi, yola kurdu, yarım saat kadar bir gözlükten baktı, “— On tane iskele yarıcısı lâzım.” dedi.

PİŞEKÂR — Ne olacakmış?

KAVUKLU — Kabaktan tünel açılmadan başka çaresi yokmuş. Baltacılar işe başladı... Çok açgözlü mahalleli varmış yahu! Evlerine omuz omuz kabak taşıyorlar. Hele beş ev üst tarafımızda kurşuncu çolak Ayşe Kadın'ın evi yokuş başına tesadüf ediyor. Kabağın suyu, çekirdekleriyle beraber sel yapmış, akıyor. Kuyu ipine delik kovayı bağlamış, suyun içinden çekirdek alacak. Onun haline daldım kaldım, ben de tehlikeye düştüm.

PİŞEKÂR — Düştün, bir yerin mi incindi?

KAVUKLU — Öyle olsa ne âlâ! Kabaktan su şiddetli fırlamış. Sel büyüdü, ben sele kapıldım. Eyvah! Ana lağamın bacasına kadar gideceğim. Nasılsa, şalvarın paçası Ayşe Kadın'ın kovalasına takıldı...

“— Kalama, Ayşe Hanım, kalama! Vira, vira!”

PİŞEKÂR — Senin verdiği kumandayı anlıyor mu?

KAVUKLU — Nasıl anlamaz? Kocası, İdâre-i Mahsûsa'nın 4 numarasında çarkçıbaşı idi... Çekti ama tam pencereye yakın, ip kopmasın mı? Pat aşağıya! Bir de gözümü açayım. Minder üstünde yatmışım; bizim evin odasındayım; fazla olarak, minderden de yuvarlanmışım... Ne buyurursun bu rüyaya?

PİŞEKÂR — Vay! Şimdiye kadar anlattığın rüya mı idi?

KAVUKLU — Eski tabiatın: Hep veresi dinlersin. Ben sana “— Hayırdır inşallah!” demedim mi?.. Unutmuşum yahu, hiç kabak bu kadar büyük olur mu? En büyüğü on beş okka olabilir.

PİŞEKÂR — Bunu birine tabir ettireydin.

FASIL

KAVUKLU — Nafile! Tamir götürmüyor. Hep işsizlik, yoksuzluk seyyiesi. Boş gezenin boş kalfası.

PİŞEKÂR — Elinde bir sanatın yok mu?

KAVUKLU — Ne gezer! Vaktiyle ne okuduk, ne sanata heves ettik.

PİŞEKÂR — Demek elinde beş on kuruş sermayen de yok ha?

KAVUKLU — Ne gezer. On paraya kurşun atıyorum.

PİŞEKÂR — Vah vah vah! Bin liran da mı yok?

KAVUKLU — Eğleniyor musun? Fülûsa muhtacım.

PİŞEKÂR — Dur, birader. Sen benim baba dostumsun. Sana yardımda bulunmayım da kime bulunayım? Ben bu mahallenin muhtarıyım, her bir umûr ü husûsâtına ben karışırim. Birkaç hâne ile birkaç da dükkân kiraya veririm. Bir sanat var, bilmem becerebilir misin? Senin için biçilmiş kaftan. Hem de bir baltaya sap olursun.

KAVUKLU — Sana adam lâzım değil, sen kendine balta sapı arıyorsun.

PİŞEKÂR — Koltukçuluk yapabilir misin?

KAVUKLU — Ne o? Birinin koltuğuna mı gireceğiz?

PİŞEKÂR — Yok, yavrum. Beşe alıp ona satacaksın. Hem, ben sana tarif ederim. Ortak da oluruz. Sermaye de benden. Olur biter.

KAVUKLU — Nerede bu iş?

PİŞEKÂR — Şurada, yakında, demirbaş eşyasıyla dükkân. Haydi gidelim, sana dükkânı teslim edeyim. Ah, birader, bu kadar zamandır neye gelip beni bulmazsın? Küçük yaşta kardeş gibi beraber büyüdük. (*Meydanı beş on defa dolaşırlar.*) Hiç ben senden vazgeçer miyim? Ne çare, başa gelen çekilir.

KAVUKLU — (*Durarak*) Daha dükkâna gelmedik mi?

PİŞEKÂR — Beş on dakikaya kadar.

KAVUKLU — Yeter. Havuz doldu, taşacak.

PİŞEKÂR — Ne havuzu?

KAVUKLU — Dükkâna eremiyoruz, bostan dolabı çeviriyoruz.

PİŞEKÂR — İşte geldik. (*Pastavla vurarak*) Burası.

KAVUKLU — Yahu, biz bunun önünden yirmi defa geçtik.

PİŞEKÂR — Dükkân dükkâna benzemez mi? Bak, dört kepenkli. Dur, açayım.

KAVUKLU — Açma, vazgeçtim.

PİŞEKÂR — Neden?

KAVUKLU — Neden olacak: Dört köpek olursa, gelene hırlar; kimse gelmez.

PİŞEKÂR — Tuhafsın, Hamdi. “Köpek” değil, “kepenk”. Açayım da bak. (*Ağzıyla*) — Gırrrt... Gırrrt...

KAVUKLU — Her zaman açıp kapamak için, seni mi arayacağız?

PİŞEKÂR — Niçin?

KAVUKLU — Dükkânın kilidi senin ağzında... Hem bu eşyalar ne?

PİŞEKÂR — Demirbaş. Meselâ, bak: Cepken, entari, ceket, şalvar. Hepsi ayrı ayrı fiatla satılacak.

KAVUKLU — Ne yolda? Fiatını bilmezsem?

PİŞEKÂR — Şu cepkeni satıyorum. Ben de tellâl. Ben ufaktan fiat açarım, sen arttırırsın, başkası arttırır, son pey kimde kalırsa...

KAVUKLU — Sat bakayım. (*Dükkâna oturur.*)

PİŞEKÂR — Evvelâ, mezat, bir cepken satıyorum. (*Ortaya çıkar.*) — Bire, beşe, ona, kırk beşe, sekse!... Var mı tâliplisi?... Seksen beş!... (*Kavuklu hem güler, hem kafasını sallar.*) Doksana, yüze, yüz beşe!... Haraç! Satıyorum!... Yüz on beşe!... (*Kavuklu gülüp kafa salladıkça*) Yüz yirmi, yüz otuz!... (*Diğer tarafa bakarak*) Yüz kırk!... (*Kavuklu'ya bakar.*) Yüz elli!... Haraç, mezat!... — Ver parasını, birader! Sende kaldı.

KAVUKLU — Ne bende kaldı?

PİŞEKÂR — Kafanı sallayıp arttırmadın mı?

KAVUKLU — Ay! Gülüp kafa sallamak, arttırmak mı? Yok! Benim öyle yapışım, sen meydanda deli gibi kendi kendine bağıırıyorsun da, onun için. Amma tuhaf haaa!... Başka türlü var mı?

PİŞEKÂR — Bak, bir de dışardan müşteri gelir.

KAVUKLU — Nasıl gelir?

PİŞEKÂR — (Cepkeni alır, devşirir, kürkün altına sokar, sağa sola ürker bakarak; dükkânın önüne gelir.)
Baba, koltukçu musun?

KAVUKLU — Af edersin ama, hırsızlık mı ettin? Neye etrafa korkarak bakıyorsun? Biraz da yavaş konuşuyorsun?

(...)

Oyunun sonraki sahnelerinde zenneler gelir, kabadayı Matiz'den kaçıp kurtulmak için mahallenin muhtarı Pişekâr'dan kendilerine bir ev bulmasını ister. Pişekâr onlara bir ev bulur ve birkaç gün için uzak bir yere gideceğini, bir ihtiyaçları olursa bu konuda Kavuklu'ya başvurabileceklerini söyler. Matiz zenneleri yeni taşındıkları mahallede bulur, bir sandıkla zennelerin yeni evine eşya taşımaya başlar. Matiz'in eşya taşımak için gittiği her arada oyuna sırasıyla Çelebi, Acem, Muhacir, Kayserili, Laz, Arnavut ve Hırbo tipleri girer. Bu kişilerin zennelerden alacakları vardır ve alacaklarını tahsil etmek isterler. Matiz'in her gelişinde diğer kişiler ondan korkarak çeşitli yerlere saklanırlar. Oyunun sonunda Matiz önce Kavuklu'yu saklandığı yerde bulur. Daha sonra Kavuklu da diğerlerini saklandıkları yerden bulup çıkarır. Matiz hepsini korur.

BITİŞ

MATİZ — (Kavuklu'ya) Eee! Gelelim sana... Bu kadar kabahatin hepsi sana yükleniyor. Senin terbiyeni burada verirdim ama, velî-nimetlerin hatırı var. Şimdilik kusurumuzu af ederler. İnşallah gelecek bir oyunda terbiyeni veririm.

Cevdet Kudret, Ortaoyunu II (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

fûlûs: Bakır para.

İdâre-i Mahsûsa: Devlet Vapur İşletme İdaresi.

kalama (kaloma): Oltayı gergin tutmaktan vazgeçmek.

mezat: Açık artırma.

pastav: Orta oyununda Pişekâr'ın elinde bulunduğu, çeşitli yerlerde kullandığı ve "şak şak" diye ses veren tahtadan maşa.

payanda: Bir duvarı tutmak, yıkılmasını önlemek için yanlamasına dayatılan destek.

seyyie: Kötülük, fenalık.

umûr u husûsât: İşler.

vira: (metinde) Oltayı çek, komutu.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Orta Oyunu

Geleneksel Türk tiyatrosu türlerinden biri olan orta oyunu, "kol oyunu, meydan oyunu, zuhuri kolu" gibi isimlerle de anılır. Sözlü gelenek içinde gelişmiş olup bir metne dayanmaz. Türk toplumunun seyir ihtiyacını Tanzimat'a kadar büyük ölçüde orta oyunu karşılamıştır. Bu oyunlar halkı güldürmekle kalmamış, aynı zamanda devrin sosyal eleştirisini yapmış, şehir yaşamını ve kültürünü bütün zenginliği ve çeşitliliği ile yansıtmıştır.

Etrafı seyircilerle çevrili, meydan adı verilen bir alanda oynanan orta oyununda dekor oldukça sadedir. Yeni dünya adı verilen ve ev olarak kullanılan bir paravan ile dükkân denilen ve iş yeri olarak kullanılan iki katlı bir kafes, dekoru oluşturur. Bu oyunlarda Kavuklu ve Pişekâr olmak üzere iki ana kahraman vardır. Kişilik yönünden Kavuklu Karagöz'e, Pişekâr ise Hacivat'a benzer. Bu iki kahramanın dışında orta oyununda Zenne, Çelebi, Matiz, Kayserili, Rumelili, Acem, Arnavut, Yahudi, Karadenizli,

Tuzsuz Deli Bekir, Tulumbacılar gibi tipler de vardır. Bu oyunlar Karagöz oyunlarından farklı olarak gerçek oyuncularla oynanır; sahnesi, kişileri daha çok ve hareketlidir. Yanlış anlamalar, söz oyunları ve ağız taklitleri güldürü ögesinin temelini oluşturur. Müzik de bu oyunların önemli bir unsurudur.

Orta oyunu dört bölümden oluşur: **Giriş (mukaddime), muhavere, fasıl, bitiş.**

Giriş bölümünde zurnacının çaldığı Pişekâr havası eşliğinde Pişekâr sahneye gelir. Seyirciyi selamlar ve oynanacak oyunun adını bildirir.

Muhavere bölümü arzbar ve tekerleme denilen iki kısımdan oluşur. Arzbar, Kavuklu ile Pişekâr'ın birbirlerini yanlış anlamaları biçiminde gelişen söyleşmeden oluşur. Tekerlemede ise Kavuklu genellikle gerçek dışı bir olayı başından geçmiş gibi anlatır. Daha sonra, Pişekâr'ın gerçekmiş gibi dinlediği bu olayın bir rüya olduğu anlaşılır.

Fasıl, orta oyununun asıl konusunu içeren bölümdür. Bu bölümde olaylar genellikle iki şekilde gelişir. Birincisinde olay, Kavuklu'nun iş araması ve Pişekâr'ın ona bir iş bulması şeklinde gelişir. İkincisinde ise olay, mahalleye ev bulmak için gelen zennelere Pişekâr'ın ev bulması, zennelerin eve yerleşmeleri ve diğer tiplerin olaya dâhil olmaları şeklinde gelişir.

Bitişte genellikle Pişekâr bazen de diğer tiplerden biri seyirciden oyun sırasında yapılan hatalardan dolayı af diler, bir sonraki oyunun adını ve oynanacağı yeri bildirir.

Geleneksel Türk tiyatrosunda Abdürrezzak, Abdi Efendi, Küçük İsmail, Kel Hasan, Zenne Tevfik Bey, Naşit Bey, Kavuklu Hamdi ve İsmail Dümbüllü tanınmış orta oyunu sanatçılarındandır. *Mahalle Baskını, Sandıklı, Kır Kahvesi, Hamam, Eskici Abdi, Bağdat'tan Mektup, Süpürgeci Hasan Ağa ve Bahçe Sefası* ise ünlü orta oyunlarındandır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Sandıklı* adlı orta oyunu metninde geçen “Bir sanat var, bilmem becerebilir misin? Senin için biçilmiş kaftan. Hem de bir baltaya sap olursun.” cümlesindeki deyimlerin anlamlarını metindeki bağlamlarından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
2. *Sandıklı* adlı orta oyunu metninin anlam özelliklerini etkileyen kültürel unsurları belirleyiniz.
3. Metnin temasını ve konusunu belirleyiniz.
4. Metnin bölümlerinde anlatılanları aşağıdaki tabloya kısaca yazarak metnin dramatik örgüsünü belirleyiniz.

Giriş		
Muhavere	Arzbar	
	Tekerleme	
Fasıl		
Bitiş		

5. Türk sineması ve tiyatrosundan geleneksel tiyatrodaki kişi ve unsurlara benzer örnekler veriniz.
6. Metinde olay akışını yönlendiren çatışmaları belirleyiniz.
7. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.
8. Metnin ana kahramanları olan Kavuklu ve Pişekâr'ın özelliklerini aşağıdaki tabloya yazınız.

Kavuklu	
Pişekâr	

9. *Sandıklı* adlı metni *Kanlı Kavak* metniyle aşağıdaki tabloda verilen özelliklere göre karşılaştırınız.

	Sandıklı	Kanlı Kavak
Tür		
Biçim		
Dil ve üslup		
İçerik		

10. Aşağıdaki bilgilerden hareketle seyirlik köy oyunları ve kuklayı Karagöz ve orta oyunu ile karşılaştırınız.

Seyirlik Köy Oyunları: Seyirlik köy oyunları; Anadolu köylerinde yüzyıllardan beri halkın uzun kış gecelerinde, düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için düzenlediği oyunlardır. Oyunlar yılın belli günlerinde, mevsim dönümlerinde oynanır. Köy meydanında veya boş bir alanda oynanan bu oyunlar da diğer geleneksel tiyatro türleri gibi bir metne dayanmaz. Oyuncular halktan kişilerdir. Oyuncu ve seyirci iç içedir. Basit araç gereçlerle oynanan bu oyunlar; halkın inanç, âdet ve göreneklerini yansıtır. Oyunlarda kız kaçırma, ölüp dirilme, ürünün hasat edilmesi, ak-kara, eski-yeni çatışması, hayvan taklidi gibi motifler söz konusudur. Bazı oyunlar ise destan, masal ve tarihî olaylardan alınır.

Kukla: Geleneksel Türk tiyatrosunun önemli bir kolunu oluşturan kukla oyununda Karagöz ve orta oyunundakine benzer olaylar anlatılır. Kukla oyununda da belirli tipler vardır. Bunlar; oyunun başkişisi İbiş, onun efendisi İhtiyar, âşık genç ve sevgilisi, İbiş'in karısı Fatma, Dalkavuk, Efe, Yahudi, Arap, Laz vb. kişilerdir.

Etkinlik

- a. *Sandıklı* adlı orta oyunu metnindeki söz oyunlarını ve yanlış anlamaları belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz söz oyunlarının ve yanlış anlamaların metne katkısını değerlendiriniz.

Hazırlık

1. Tiyatro sanatının işlevi hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.
2. Kişilerin birbirini görmeden evlenmesinin doğurabileceği sonuçları tartışınız.
3. Aşağıdaki görselleri sahne, dekor ve kostüm açısından karşılaştırınız.

ŞAİR EVLENMESİ

3. Metin

Kumru Hanım'a âşık olan Müştak Bey, küçük bir entrika ile Kumru Hanım'la değil Kumru Hanım'ın ablası Sakine Hanım'la nikâh edilir. Gelin odasına Kumru Hanım yerine Sakine Hanım getirilince durumu anlayan Müştak Bey, geçirdiği şokla bayılır. Ayılınca ağlayıp sızlanmaya başlar.

Aşağıdaki metinde Müştak Bey'in gelin odasında yaşadığı düş kırıklığı ve daha sonra gelişen olaylar anlatılmaktadır.

Beşinci Sahne

MÜŞTAK BEY — ZİBÂ DUDU

MÜŞTAK BEY — Vay, mahalleli beni zorla güvey mi koyacaklar?

ZİBÂ DUDU — Evet. Ya güvey koyarlar, ya hapse...

MÜŞTAK BEY — Böyle karı ile bir evde yatmaktansa safâ-yı hatırla hapiste yatmak daha hayırlıdır.

ZİBÂ DUDU — Hele sen bir kere hapse gir de bak!.. Çekeceğin eziyetler yüzünden ne dertlere uğrarsın...

MÜŞTAK BEY — Adam sen de! Sayende peydâ ettiğim borçlularımın duası berekâtıyla pekâlâ sa-pasağlam yaşarım.

ZİBÂ DUDU — Ya hasta olursan ezkazâ?

MÜŞTAK BEY — Ya borçlularım da bana hekim göndermeyip baktırmazlarsa farazâ?

ZİBÂ DUDU — Ay, ne yapabilirsin?

MÜŞTAK BEY — Sonra kendilerine büyük zararım dokunur.

ZİBÂ DUDU — Ne zararın dokunacakmış bakayım?

MÜŞTAK BEY — Kör olayım, onlara nisbetime ölürüm haal!..

Altıncı Sahne

MÜŞTAK BEY — ZİBÂ DUDU — HABBE KADIN — EBULLAKLAKATÜ'LENFÎ BATAK ESE — MAHALLELİ

Ebullaklaka (*başında bir dildâde ile tebdil-i kıyafet ve lisaniyle "ayın"ları çatlatarak ve "kaf"ları patlatarak*) — Sanki bir telâş ile beni böyle uykudan kaldırıp getirtmenin ne mânâsı var? Ortaoyununa çıkar gibi bakın şu kıyafetime!.. Ayıp... Gürültünüz ne oluyor?

ZİBÂ DUDU (*entarisinin ön eteğiyle başını örtmüş olduğu halde, Ebullaklaka'nın elini öper*) — Amanın efendim, güvey olacak şu herif isteye dileye aldığı şu hanımı, şimdi istemiyor. Bütün saçını başını yoldu. O şöyle dursun, yenge kadınla bana bir söylemediği edepsizlik kalmadı. Size nakletmeye utarıyorum.

EBULLAKLAKA (*Müştak Bey'e*) — Vay (...) vaay!.

MÜŞTAK BEY — Efendim, kerem ediniz. Bendeniz de bildiğim kadar hakikati size anlatayım.

EBULLAKLAKA — Sen sus sefih! Kadın ninen gibi biçare hatun yalan mı söyleyecek?

ZİBÂ DUDU — Efendim, bu kızı mutlaka almalıdır.

EBULLAKLAKA — Almalı ya; almazsa ırzına leke sürmüş demek olur. (*mahalleliye*) Öyle değil mi komşular?

MAHALLELİ — Hay haay!..

MÜŞTAK BEY — Alamam efendim. Bunda bir yanlışlık var; zira bana nikâh ettikleri kız bu değildir, bunun küçüğüdür. Ben onu isterim.

EBULLAKLAKA — Hayır, sana nikâh ettiğim büyük kızdır.

MÜŞTAK BEY — Değildir.

EBULLAKLAKA — Vay! Sen beni de yalancı çıkarıyorsun haa?.. Bu ne yüzsüzlüktür!..

BATAK ESE — Efendi; biliyo musunuz ki ben bunun daha bilmem nelerini bilürün... Durun size deyivereyin: Ben bekçi olduğumdan için geceleri mahallede dolanırken buna çat pat çak sokak ortasında ırast geliyorun. Bir kere kendiceğine nereden geliyosun diye soracak oldum, bana ne garşuluk verse eyü; taratordan (tiyatro) geliyon, demesün mü? Bu beni masharalığa alma değül de ne demektir? Bakın şu ahmağa!..

MÜŞTAK BEY — Vay ferâsetli adam vay!..

(...)

Yedinci Sahne

MÜŞTAK BEY — ZÎBÂ DUDU — HABBE KADIN — EBULLAKLAKA — BATAK ESE — ATAK KÖSE
MAHALLELİ — HİKMET EFENDİ

ATAK KÖSE (arkasında küfe, bir elinde kürek, bir elinde süpürge ile) — İstemeyüz!..

HİKMET EFENDİ (dahi Atak Köse'nin arkasından yetişerek) — Neyi istemiyorsunuz?

ATAK KÖSE — Ben ne bileyün? Mahalleli istemeyüz diyor, ben de öyle diyorun. Elbette adamların böyle demelerinde hakkı var.

HİKMET EFENDİ — Ey; mahallelinin neden hakkı var?

ATAK KÖSE — Hakkı olduğunu pek yavuz bilürün ama, bak doğrusu neden hakkı olduğunu bilmen...

HİKMET EFENDİ — Öyle ise bilmediğin şeye niye karışyorsun?

ATAK KÖSE — Vay... Niye karışmam? Ben de bu mahallenin kalbur üstüne gelenlerinden değül müyüm?

HİKMET EFENDİ — Sen kim oluyorsun?

ATAK KÖSE — Daha hâlâ sen benim kim olduğumu bilmeyo musun?

HİKMET EFENDİ — Hayır.

ATAK KÖSE — Öyleyse sen de bilmediğini ne deyi soruyorsun? Hay cahil hay!.. Şimdi durup da sana anlatacak mıyım ki ben deheey öteki mahallede kiracıyın ve bu mahallede süprüntücü başıyın deyi...

HİKMET EFENDİ — Hay şaşkın hay!..

ATAK KÖSE — Senin de aklın olaydı, benim gibi şaşkın olurdun. Maslahatta ne varmış? Hadi oradan, süpürüver bakayın...

EBULLAKLAKA (*Müştak Bey'i göstererek*) — Vay; sen şunun gibi bir kabahatliye sahâbet ediyorsun hââ?.. Rızâ-yı kabahat ayn-ı kabahattir. Sen de onun gibi cezaya müstahaksın.

HİKMET EFENDİ — Efendim, ben kendi kabahatimi anladım ama, onun kabahati n'oluyor? Onu anlayamadım.

EBULLAKLAKA — Daha ne olsun, kendisine nikâh ettiğim kızı istemiyor da onun küçüğünü istiyor. Bu ne demektir?

HİKMET EFENDİ — Efendim gazaplanmayınız; (*gizlice bir para kesesi göstererek*) küçük kızı senden isteriz.

BATAK ESE — Efendi, nedir o?.. Rüşvet mi alıyorsunuz?

EBULLAKLAKA (*Batak Ese'ye*) — Ben öyle şey mi kabul ederim? (*Hikmet Efendi'ye gizlice*) Yan cebime ko. (*Hikmet Efendi keseyi gizlice imamın yan cebine koyar*).

ATAK KÖSE — Gizlice “yan cebime ko” mu diyorsunuz?

EBULLAKLAKA — Hayır. Yan canibimde durma, git diyorum. Tâ ki benden şüphe etmeyesiniz.

BATAK ESE — Galiba parayı almışa benziyorsunuz?

EBULLAKLAKA — Hâşâ, sümme hâşâ!.. Eğer ben paraya elimi sürdümse ellerim kırılsın.

HİKMET EFENDİ — Aman efendim; hakikat her ne ise lâıyıkıyla meydana çıkarın da, ona göre şânınıza düşeni işleyin.

EBULLAKLAKA — Böyle kibarâne yoluyla meramınızı ifade buyuruşunuzdan, gönlümdeki hiddet gitti de yerine merhamet geldi. (*mahalleliye*) Yahu mahalleli; ben bu işte bir başka türlü hakkaniyet görmeye başladım. Zira sonradan hatırıma bir şey geldi...

MAHALLELİ — Nedir o?

EBULLAKLAKA — Kanî nikâhını kıydığım hanım “büyük kızdır” diye deminden ikrar etmişim ya?..

MAHALLELİ — Öyle ya?!

EBULLAKLAKA — Fakat büyük kız demekten muradım, yaşta büyük değildir; boyda büyük mânâsınadır. Zira büyük kız kırk yaşını geçmiş olduğu halde damat beyin dengi olamaz. İşte benim bildiğim bu kadardır. Her bir zamanda ve her bir mekânda böyle doğrucasına şehadet ederim.

BATAK ESE — Siz buncaleyin dil ile ikrar ettikten kelli biz de kabl (kalb) ile tastik ederiz.

MAHALLELİ — Hay haay!..

(...)

Sekizinci Sahne

MÜŞTAK BEY — ZİBA DUDU — HİKMET EFENDİ — HABBE KADIN — EBULLAKLAKA
BATAK ESE — ATAK KÖSE — KUMRU HANIM — MAHALLELİ

HABBE KADIN (*Kumru Hanım'ı (öyle) bir halde getirir ki kâh ağlar gibi gözlerini oğuşturur, kâh bir eliyle yüzünü kapayıp parmaklarının arasından yan yan Müştak Bey'e bakar*) — İşte efendim, asıl gelin.

EBULLAKLAKA (*Habbe Kadın'a*) — O niye ağlıyor, sakın damat beyimizi istememezlik etmesin?

HABBE KADIN (*Kumru Hanım'la kulak kulağa fısıldaştıktan sonra*) — Efendim, ağlamasının sebebini sordum, anladım. Öyle zannettiğiniz gibi değilmiş!..

EBULLAKLAKA — Eyy, nasılmış?..

HABBE KADIN — Ah zavallı dertli tazecik!.. Evveli damat beye varamadım diye kahrından pek çok ağlamış. İşte o boş yere döktüğü gözyaşlarına acıyıp da şimdi ona ağlıyormuş...

(...)

Oyunun sonunda Müştak Bey, Kumru Hanım’a kavuşur. Mahalleli ve diğerleri gider. Müştak Bey’in yakın dostu Hikmet Efendi, arkadaşına kendisinin değil de cahil ve çıkarıcı kişilerin sözünü tuttuğu için başına bunların geldiğini söyler. Ona öğüt verir.

Şinasi, Şair Evlenmesi (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

dildâde: (metinde) Bir tür başlık.

peydâ etmek: Ortaya çıkarmak, edinmek.

ezkazâ: Kaza olarak, kazayla.

sahâbet etmek: Dostluk, arkadaşlık etmek.

ferâset: Anlayış, seziş, sezgi.

tebdil-i kıyafet: Tanınmamak için kıyafet değiştirmek.

maslahat: İş, önemli iş, mesele.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Modern Türk Tiyatrosu

Modern tiyatro kavramı; metne ve kurallara dayanan, genellikle profesyonel oyuncular tarafından sahnede oynanan tiyatro oyununu ve bu oyunun metnini ifade etmek için kullanılır. Trajedi, komedi, dram türlerine ayrılan modern tiyatro, sonraları sinema sanatını da beslemiş; bazı oyun metinleri senaryolaştırılmıştır.

Mekân ve dekor, geleneksel tiyatrodaki standart bir özellik gösterirken modern tiyatrodaki aynı eserin farklı temsillerinde metinle ilişkili veya metinden bağımsız olarak farklı uygulamalar görülebilmektedir. Tiyatrodaki dramatik örgü; perde, sahne vb. bölümler etrafında düzenlenir (Bazı metinlerde bu bölümlere karşılık gelen meclis, fasıl gibi terimler bulunur.). Oyuncular metni kendi tarzlarına ve kabiliyetlerine göre canlandırır, yorumlar. Modern tiyatrodaki efekt, ışık vb. uygulamalar; metin çerçevesinde yazar, yönetmen, yapımcı, oyuncu, tasarımcı ve teknik ekibin iş birliğiyle gerçekleştirilir ve yorumlanır. Modern tiyatro kurulurken kimi zaman geleneksel tiyatroya ait unsurlardan da yararlanılmıştır.

Modern tiyatro, Türk edebiyatına Tanzimat Dönemi’nde Batı’dan gelmiştir. Bu dönemde İbrahim Şinasi ilk yerli oyun olan *Şair Evlenmesi*’ni yazmış, Ahmet Vefik Paşa Fransız sanatçı Molière’den uyarlamalar yapmıştır. Tanzimat tiyatrosu üzerinde Molière, Shakespeare, Victor Hugo, Corneille gibi Batılı yazarların etkisi olmuştur. Bu dönemde genellikle komedi, trajedi, dram ve melodram türünde oyunlar yazılmıştır. Komedilerde klasisizmin, dramalarda ise romantizmin etkisinde kalınmıştır.

Tanzimat sanatçıları tiyatro eserlerinde sahne, perde, dekor gibi modern unsurlar olarak Batı tiyatrosundan; söz oyunları, ağız taklitleri ve yanlış anlamalara başvurarak geleneksel Türk tiyatrosundan yararlanmışlardır.

Tanzimat Dönemi’nde tiyatro da diğer türler gibi dönemin siyasi, sosyal, kültürel yapısındaki değişime uygun olarak toplum yararını ilke edinmiştir. Bu ilke doğrultusunda tiyatro bu dönemde genellikle toplumu aydınlatma, eğitme aracı olarak görülmüştür. Tanzimat tiyatrosunda daha çok aile, kadın, yanlış evlilik, kölelik, kahramanlık, vatan ve hürriyet sevgisi, Batı hayranlığı, bazı geleneklere karşı olma gibi temalar ele alınmıştır. Bu dönem eserlerinin çoğu belli bir tezi savunmak için yazılmıştır. Batılı anlamda tiyatro bu dönemde henüz yeni olduğu ve daha çok içeriğe önem verildiği için eserlerde teknik kusurlara sıkça rastlanır. Şinasi’nin *Şair Evlenmesi*, Namık Kemal’in *Vatan yahut Silistre*, Ahmet

Vefik Paşa'nın *Zoraki Tabip*, Direktör Âli Bey'in *Ayyar Hamza*, Recaizade Mahmut Ekrem'in *Çok Bilen Çok Yanılır*, Abdülhak Hamit Tarhan'ın *İçli Kız* adlı oyunları dönemin tanınmış tiyatro eserlerindendir.

1880'den sonra siyasi ve sosyal şartların değişmesiyle tiyatro eserleri genellikle oynanmak için değil okunmak için yazılmaya başlanmıştır. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte tiyatro faaliyetlerinde artış gözlenmiş, çeşitli tiyatro grupları kurulmuş ve çok sayıda oyun sahnelenmiştir. Bu oyunların bir kısmı telif (yazarın kendisinin kaleme aldığı), bir kısmı uyarlamadır. 1914'te Osmanlı'daki ilk resmî şehir tiyatrosu olan Darülbedayi-i Osmani kurulmuştur.

Millî Edebiyat Dönemi'nde Darülbedayi Tiyatrosunda daha çok Fransız tarzı komedilere ağırlık verilmiştir. Darülbedayi dışında ise Muhsin Ertuğrul, kurduğu Edebî Tiyatro Heyeti ile Kuzey Avrupa tiyatrosunun etkisinde oyunlar sahnelemiştir. Bu dönemde genellikle sanatsal yönünden çok fi rî yönü öne çıkan eserler verilmiştir. Yine bu dönemde bazı sanatçılar manzum oyunlar yazmıştır. Musahipzade Celal ve İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci, dönemin sadece tiyatro türünde eser veren sanatçılarıdır. Musahipzade Celal, daha çok müzikli komedi tarzında eserler yazmıştır. Sanatçı, Meşrutiyet tiyatrosu ile Cumhuriyet tiyatrosu arasında köprü olmuştur. Eserlerinde geleneksel Türk tiyatrosundan, özellikle orta oyunu geleneğinden yararlanmıştır. Yazar, yakından tanıdığı saray ve konak hayatını, eski İstanbul'un eğlencelerini, töre ve âdetlerini, ticari hayatını eserlerinde eleştirel ve mizahi bir tutumla yansıtmıştır. İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci, daha çok komedi türünde eser vermiş, oyunlarında ağırlıklı olarak aile kurumunu ele almıştır. Musahipzade Celal'in *Lâle Devri*, *Fermanlı Deli Hazretleri*, *Aynaroz Kadısı*, *Bir Kavuk Devrildi*; İbnürrefik Ahmet Nuri'nin *Hisse-i Şayia*, *Sekizinci*, *Ceza Kanunu*, *Sivrisinekler* adlı oyunları dönemin tanınmış tiyatro eserlerindendir.

Millî Edebiyat Dönemi'nde tiyatrodaki görülen kurumlaşma; Cumhuriyet Dönemi'nde devlet konservatuvarlarının, devlet tiyatrolarının, şehir tiyatrolarının açılması ve özel tiyatro gruplarının oluşması ile güçlenerek devam etmiştir.

Şair Evlenmesi tek perdelik bir töre komedisidir. Eser 1860 yılında *Tercüman-ı Ahval* gazetesinde tefrika edilmiştir. Oyunda o devirde yaygın olan görmeden evlenme olgusunun neden olduğu olumsuzluklar, mizahi unsurlar çevresinde anlatılmıştır. Eserde sade bir dil kullanılmış, kişiler kendi ortamlarına ve eğitim düzeylerine uygun bir dille konuşturulmuştur. Ayrıca halk tiyatrosu geleneğinden, özellikle orta oyunundan yararlanılmış; söz oyunlarına, yanlış anlamalara ve ağız taklitlerine başvurulmuştur. Kişilerin adları karakterlerini yansıtmak üzere belirlenmiştir. Bu oyunda yazar mizahi, eleştirel bir tutum sergilemiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Şair Evlenmesi* adlı metindeki temel çatışmayı ve bu çatışma etrafında metinde yer alan veya metnin ima ettiği diğer çatışmaları, karşılaşmaları, karşıtlıkları belirleyiniz.
2. Metinde hangi anlatım tekniklerinin kullanıldığını metinden örnekleyerek belirtiniz.
3. Modern Türk tiyatrosunun ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, teknolojinin, toplumsal değişim ve etkileşimlerin rolünü belirtiniz.
4. *Şair Evlenmesi* adlı metnin dramatik örgüsünü belirleyiniz.

5. Metindeki şahıs kadrosunun özelliklerini aşağıdaki tabloya yazınız.

Kişiler	Özellikleri
Müştak Bey	
Hikmet Efendi	
Ebullaklaka	
Zibâ Dudu	
Batak Ese	
Atak Köse	

6. Metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları belirleyiniz.

7. Metindeki toplumsal ve kültürel değerleri yaşadığınız toplumun değerleriyle karşılaştırınız.

8. Metinde yazara özgü üslup özelliklerini belirleyiniz.

9. Metinde geleneksel Türk tiyatrosuna ait unsurları tespit ediniz.

Yazarın Biyografisi

İbrahim Şinasi (1826-1871): İstanbul'da doğmuş, ilköğrenimini tamamladıktan sonra Tophane Kaleminde kâtip adayı olarak göreve başlamıştır. Burada Fransızca'yı öğrenmiş, maliye eğitimi alması ve Fransızcasını geliştirmesi için devlet tarafından Paris'e gönderilmiştir. Sanatçı, Paris'te dil ve edebiyatla yakından ilgilenmiştir.

Şinasi, Tanzimat Dönemi Türk edebiyatının ve genel olarak modern Türk edebiyatının kurucularındandır. Tanzimat Dönemi'nin edebî anlayışına uygun olarak topluma fayda sağlamayı ilke edinmiştir. Türk edebiyatında yenilikçi özelliğiyle öne çıkan sanatçı, pek çok ilke imza atmıştır.

Şinasi, gazeteyi halkı eğitmek için bir araç olarak görmüş; bu amaçla ilk Türkçe özel gazete olan *Tercüman-ı Ahval*'i Agâh Efendi ile birlikte çıkarmıştır. Türk edebiyatında makale türünün ilk örneği sayılan *Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi*, Şinasi tarafından bu gazetede yayımlanmıştır. Daha sonra bu gazeteden ayrılan sanatçı, tek başına *Tasvir-i Efkâr* gazetesini çıkarmıştır.

Şinasi, Batı şiirinden yaptığı çevirileri (orijinalleriyle birlikte) *Tercüme-i Manzûme* adıyla yayımlamış; Batılı anlamda ilk tiyatro eseri olan *Şair Evlenmesi*'ni yazmıştır. Kendi şiirlerinden yaptığı seçmeleri *Müntehabat-ı Eş'ar*, topladığı atasözlerini *Durub-ı Emsal-i Osmaniye* adıyla yayımlamış; ayrıca eleştiri ve fabl türünde de eserler vermiştir.

Temel Tiyatro Terimleri

adaptasyon: 1. Yabancı dille yazılmış bir oyunu, yerel koşullara uygun biçimde kendi diline çevirme, uyarlama. 2. Bir romanı ya da öyküyü sahne için yeniden düzenleme, uyarlama.

aksesuar: Oyuncunun dekor gereği kullandığı eşyalar, dekora yardımcı sahne eşyaları.

dekor: Oyunun geçtiği yeri canlandırmak için kullanılan ışık, eşya gibi araçların tümü.

diyalog: Oyunda iki ya da daha çok kişinin konuşması.

figüran: Genellikle tiyatro ve sinemada, konuşması olmayan veya konuşması çok az olan rollere çıkan kimse.

jest: Rol gereği yapılan el, kol ve beden hareketleri.

kostüm: Oyunda rol gereği giyilen kıyafetlerin genel adı.

kulis: Sahne gerisinde oyuncuların oyuna hazırlandıkları ve sahneye çıkış sırasını bekledikleri yer.

makyaj: Oyuncunun rolüne uygun olarak yüze şekil verme, yüzü boyama işlemi.

meclis: Bir oyunun içinde -kişilerin sahneye girişleri ve çıkışlarıyla bölümcük adını alan- en küçük parça, sahne.

mimik: Duygu ve düşünceleri yüz ifadeleri ile yansıtmaya işi.

monolog: Oyunda tek kişinin kendi kendine konuşması, dışa verilen iç ses.

pantomim: Düşünceleri ve duyguları kimi kez müzik, kimi kez çeşitli eşyalar eşliğinde, bazen dansla ya da gövde ve yüz hareketleriyle yansıtmayı amaçlayan sözsüz oyun.

perde: 1. Bir tiyatro eserinin büyük bölümlerinden her biri. 2. Sahneyi seyirciye açan ve kapatan kumaş parçası.

piyes: Oyun.

replik: 1. Oyuncunun, sözü karşısındakine bırakırken söyleyeceği son söz. 2. Diğer oyuncunun sözüne göre verilmesi gereken karşılık.

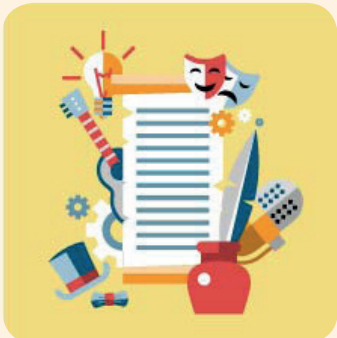
rol: Canlandırılan kişiliği ortaya çıkaran söz ve davranışlar.

sahne: 1. Bir tiyatro metninde baş oyun kişinin ya da önemli kişilerin yönelişlerini başlatıp bitiren kesim. 2. Bir tiyatro yapısında oyuncuların oynamaları için özel olarak yapılmış ve genellikle yükseltilmiş oylum ya da alan.

suflör: Perde gerisinde oyunu metinden takip eden ve unutulmuş sözleri fısıldayarak oyunculara hatırlatan görevli.

tirat: Oyunda kişilerin birbirlerine karşı söylediği uzun soluklu, coşkulu sözler.

tuluat: Metin dışı, o an akla geldiği gibi hareket etmek, söz söylemek, doğaçlama.

MACBETH

İskoçya-Norveç savaşı sonrasında üç cadı, Kral Duncan'ın (Dankın) amcasının oğlu ve Glamis (Gleymis) Beyi olan Macbeth (Makbeth) ve ordu komutanı Banquo (Benkou) ile fundalıkta karşılaşır. Cadılar; Macbeth'e önce Cawdor (Kevdir) Beyi, ardından da kral olacağını söyler. Banquo'ya ise kral olmasa da kral yetiştireceği müjdesini vererek ortadan kaybolur. Yaralı bir asker, İskoç Kralı Duncan'a Cawdor Beyi'nin ihanet ettiğini ve Macbeth sayesinde savaşın kazanıldığını haber verir. Kral da bunun üzerine Macbeth'e Cawdor Beyliği'ni vererek onu ödüllendirdiğini söyler. Macbeth ve Banquo olanları konuşurken, Macbeth'e Cawdor Beyi olduğu haberi ulaşır. Cadıların söylediklerinin gerçekleştiğini gören Macbeth'in yüreğine kral olma hırsı düşer. Macbeth ve Banquo kralın sarayına gelir. Kral kendinden sonra büyük oğlu Malcolm'un (Malkolm) kral olacağını açıklar ve yanındakilerle birlikte Macbeth'in şatosuna gitmeye karar verir. Macbeth, Lady Macbeth'e (Leydi Makbeth) bir mektup göndererek olup biteni anlatır. Lady Macbeth mektubu okurken onun kral olma isteğini sezer. Macbeth'in bir hile yapmadan tahta oturamayacağını düşünerek kralı öldürmeye karar verir. Macbeth şatoya gelir ve eşine kralın bir gece burada kalacağını bildirir. Lady Macbeth, gece kralı öldürmeleri gerektiğini ve bu işi kendisinin yapacağını söyler. Kral Duncan ve adamları Macbeth'in şatosuna gelir ve Lady Macbeth onları karşılar. Macbeth, kral ve adamlarına şatosunda ziyafet verir.

Aşağıdaki parça Lady Macbeth ve Macbeth'in Kral Duncan'ı öldürdüğü bölümden alınmıştır.

II. Perde

2. Sahne

(Macbeth'in şatosu. Lady Macbeth girer.)

(...)

MACBETH

(Sahne arkasından.)

Kim var orda? Ses ver!

LADY MACBETH

Eyvah! Uyandılar korkarım, iş bozuldu.

İşlenmesi değil yarım kalması kötü bu cinayet.

Dur, bir ses var!.. Hançerlerini hazır etmişim,

Bulamamış olamaz. Kendim bitirirdim işini,

Uyurken babama benzetmeseydim...

(Macbeth girer.)

Kocam!..

MACBETH

Yaptım yapacağımı. Bir gürültü duymadın mı?

LADY MACBETH

Bir baykuş sesi duydum; cırcır böceği de öttü.

Konuşan sen değil miydin?

MACBETH

Ne zaman?

LADY MACBETH

Az önce.

MACBETH

İnerken mi?

LADY MACBETH

Evet.

MACBETH

Sus, dinle!.. İkinci odada kim yatıyor?

LADY MACBETH

Donalbain.

MACBETH

(Ellerine bakarak.)

Şu halime bak, korkunç!

LADY MACBETH

Korkunç demenin sırası mı şimdi!

MACBETH

Biri uykuda güldü, öteki,

Adam öldürüyorlar! diye bağırdı.

Birbirini uyandırdılar ne oluyor diye.

Çivilendim olduğum yerde, kulak verdim.

Dua ettiler sadece, sonra daldılar yine uykuya.

LADY MACBETH

Yan yana yatıyordu ikisi.

MACBETH

Allahım bizi koru! dedi biri; öteki amin! dedi.

Beni görmüşler gibi bu kanlı ellerimle.

İçime doldu duydukları korku.

Allahım bizi koru! dedikleri zaman

Ben de amin demek istedim, diyemedim.

LADY MACBETH

Durma bunlar üstünde o kadar.

MACBETH

Evet, ama, neden amin diyemedim?

Boğazımda düğümlendi kaldı amin sözü,

Allaha sığınmak isteği yakarken içimi.

LADY MACBETH

Böylesine düşünmeye gelmez bu işler;

Aklını kaçırrır insan.

MACBETH

Bir ses duyar gibi oldum:

"Kimseler uyumasın artık! Macbeth uykuyu öldürdü!"

Evet, masum uykuyu,

Kaygılar yumağını çözen uykuyu,

Her günkü hayatın ölümünü,

Yorgunlukları yıkayan suyu,
Yaralı canların merhemini.
Yüce tabiatın baş yemeği,
Hayat sofrasının cana can katan ziyafeti.

LADY MACBETH

Ne demek bunlar?

MACBETH

Yeniden yükseldi ses: Uyumayın artık!
Glamis uykuyu öldürdü. Onun için
Cawdor'a uyku yok artık! Macbeth'e uyku yok artık!

LADY MACBETH

Kimmiş bu bağırın? Ah koca Macbeth,
Soylu gücünü yıpratıyorsun bu bozuk düşüncelerle.
Git, biraz su bul; yıka şu elindeki pis tanığı!
Bu hançerleri ne diye getirdin? Orda bırakacaktın.
Götür geriye: Uşakların üstüne de kan sür!

MACBETH

Bir daha gitmem. Düşünmekten bile korkuyorum
Yaptığım şeyi. Dayanamam bir daha görmeye.

LADY MACBETH

Ne gevşek yüreğin varmış! Ver bana hançerleri!
Uyuyanlar ve ölümler birer resimdir sadece!
Umacı resimleri çocukları korkutur yalnız.
Kanı akıyorsa hâlâ, alır sürerim
Uşakların suratlarına: Onların suçlu görülmesi gerek.

(Lady Macbeth çıkar. Dışarda bir kapıya vurulur.)

MACBETH

Kapılar mı vuruluyor bir yerde? Ne oldu bana?
En küçük gürültü korkutur oldu beni.
Nedir bu eller? Gözlerimi oyuyor bu eller!
Koca Poseidon'un bütün denizleri
Yıkayabilir mi bu elleri? Yıkayamaz!
Ellerim kana boyar denizleri,
Kızıla çevirir sonsuz yeşil dalgaları.

(Lady Macbeth girer.)

LADY MACBETH

İşte seninkilerin renginde benim ellerim de.
Ama yüreğimi bembeyaz edemem seninki gibi,
Utanırım.

(Kapı vurulur.)

Güney kapısı vuruluyor. Odamıza gidelim.

Biraz su siler götürür bu işi.

Ne kolaymış görürsün.

Yüreğin gevşedi biraz, o kadar.

(Kapı vurulur.)

Duyuyor musun? Vurdular yine.

Gecelik hırkanı giy. Ararlarsa

Yatmadığımız belli olmasın.

Bırakma kendini saçma düşüncelere.

MACBETH

Kendimi bilmemek daha iyi

Ne yaptığımı bilmektense!

(Kapı vurulur.)

Vur, vur da uyandır Duncan'ı!

Keşke uyandırabilsen, nerde!

(Çıkarlar.)

Gelenler, İskoç soylularından Macduff (Mekdaf) ile Lennox'tur (Leniks). Onların gelişinden hemen sonra kralın öldürüldüğü ortaya çıkar. Macduff ile odaya giren Macbeth, kralı öldürmekle suçladığı uşakları öldürür. Kralın oğulları, suçun kendilerine kalacağını düşündüklerinden biri İngiltere'ye, diğeri İrlanda'ya kaçar. Böylece Macbeth kral olur.

Macbeth, bir mağarada üç cadıyı büyü yapmaya çalışırken bularak onlara bazı sorular sorar. Her bir soru için bir hayalet belirerek Macbeth'e öğüt verir. Birinci hayalet, Macbeth'e Macduff'tan kendini korumasını; ikinci hayalet elini kana bulamaktan korkmamasını ve anadan doğmuş hiç kimsenin kendisini öldüremeyeceğini; üçüncü hayalet ise koca Birnam (Börnım) ormanı kalkıp üstüne gelmedikçe hiç kimsenin onun hakkından gelemeyeceğini söyler. Birnam ormanı yürüyemeyeceğine göre eceli ile ölene kadar Macbeth kraldır. Cadılar onun daha fazlasını öğrenmesini istemez. Lennox mağaraya girerek Macbeth'e Macduff'un İngiltere'ye kaçtığı haberini verir. Macbeth bunun üzerine Macduff'un şatosunu basar ve oradakileri kılıçtan geçirir.

Macduff, İngiliz sarayında olan Malcolm'a zorba Kral Macbeth'e karşı savaşmayı teklif eder. Macbeth'e soyluların Malcolm'la birleştiği haberleri gelmesine rağmen Macbeth ne olursa olsun savaşmakta kararlıdır çünkü cadıların sözüne güvenmektedir. Malcolm'un ordusu Birnam ormanına gelir ve Malcolm, askerlerine birer dal keserek başlarına tutmalarını ister. Böylece düşman, sayılarını anlayamayacaktır. Macbeth ise kendine güvenerek Dunsinane'deki (Dansineyn) kalesinin kuşatılmasını bekler. Ruh sağlığı bozulan Lady Macbeth ölür. Bu sırada bir haberci gelerek Birnam ormanının yürüdüğünü söyler. Macbeth buna inanmak istemez. "Birnam ormanı Dunsinane'e yürümedikçe korkma!" sözü gerçekleşmektedir ama buna rağmen Macbeth savaşacaktır. Savaş meydanında karşı karşıya gelirler ve Macbeth öldürülür. Macduff ise İskoçya'nın yeni kralı olur.

William Shakespeare, *Macbeth*, Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu (Kısaltılmıştır.)

Şair Evlenmesi adlı metni *Macbeth* adlı metinle tür, biçim, üslup ve içerik açısından karşılaştırınız.

Türk ve dünya edebiyatından tiyatro örnekleri okuyunuz.

Dil Bilgisi

1 Kurallı cümle

2 Fiil cümlesi

3 Devrik cümle

4 Basit cümle

5 İsim cümlesi

6 Birleşik cümle

7 Olumlu cümle

8 Olumsuz cümle

9 Soru cümlesi

10 Eksiltili cümle

11 Sıralı cümle

12 Bağlı cümle

1-7. soruları yukarıda verilen yapılandırılmış griddeki cümle çeşitlerine göre cevaplayınız.

1. “Böyle kibarâne yoluyla meramınızı ifade buyuruşunuzdan, gönlümdeki hiddet gitti de yerine merhamet geldi.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

2. “Yahu mahalleli; ben bu işte bir başka türlü hakkaniyet görmeye başladım.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

3. “Zira sonradan hatırıma bir şey geldi...” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

4. “Fakat büyük kız demekten muradım, yaşta büyük değildir; boyda büyük mânasındır.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

5. “Zira büyük kız kırk yaşını geçmiş olduğu halde damat beyin dengi olamaz.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

6. “Her bir zamanda ve her bir mekânda böyle doğrucasına şehadet ederim.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

7. Yukarıdaki sorularda bulduğunuz cümle çeşitlerinin metindeki işlevlerini belirleyiniz.

8. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

KAVUKLU — Nafile! Tamir götürmüyor. Hep işsizlik, yoksuzluk seyyiesi. Boş gezenin boş kalfası.

PİŞEKÂR — Elinde bir sanatın yok mu?

KAVUKLU — Ne gezer! Vaktiyle ne okuduk, ne sanata heves ettik.

PİŞEKÂR — Demek elinde beş on kuruş sermayen de yok ha?

KAVUKLU — Ne gezer. On paraya kurşun atıyorum.

PİŞEKÂR — Vah vah vah! Bin liran da mı yok?

KAVUKLU — Eğleniyor musun? Fülûsa muhtacım.

PİŞEKÂR — Dur, birader. Sen benim baba dostumsun. Sana yardımda bulunmayım da kime bulunayım? Ben bu mahallenin muhtarıyım, her bir umûr ü husûsâtına ben karışıırım. Birkaç hâne ile birkaç da dükkân kiraya veririm. Bir sanat var, bilmem becerebilir misin? Senin için biçilmiş kaftan. Hem de bir baltaya sap olursun.

9. Aşağıdaki parçada bulunan birleşik kelimelerin yazımıyla ilgili kuralları belirtiniz.

İhsan Hınçer’in (1916-1979) görüşüne göre “Camın henüz keşfedilmediği zamanlarda Çin’de pence-relere kâğıt yapıştırılmış. Işık yakıldığı zaman, içeride dolaşanların gölgeleri pencereye aksettiği için görülen hareketler hayal oyununun bulunmasına müncer olmuştur.”

YAZMA ÇALIŞMALARI

Etkinlik

İncelediğiniz metinlerden hareketle geleneksel tiyatronun eğlence kültürümüzdeki yeri, Osmanlı toplumunda bir arada yaşama kültürü, isimlerle karakterler arasındaki ilişki, yanlış anlamalar ve şive taklitleri gibi konular hakkında yazma çalışmaları yapınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

a. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Meddah

Arapça bir sözcük olan meddah, metheden (öven) demektir. Meddah, tek kişinin hazırlayıp sunduğu halk tiyatrosudur (günümüzdeki stand-up gösterisi gibi). Bu tiyatroyu hazırlayıp sunan kişiye de meddah denir. Meddah; açık veya kapalı mekânlarda, bir seyirci topluluğu önünde bir olayı veya hikâyeyi hareket ve taklitlerle canlandırır.

Meddahın oyunları canlandırırken kullandığı iki aksesuar vardır. Bunlar bir değnek ve bir mendildir. Meddah; terini silmek için kullandığı mendili olayın akışına göre başörtüsü, sofa; değneği ise baston, at, silah vb. olarak kullanır.

Başlangıçta daha çok dinî konuları anlatan meddahlar, zamanla farklı konulara yönelmiş; birtakım halk hikâyelerinin yanı sıra yaşadıkları dönemlerde gözlemledikleri kişileri ve olayları canlandırmaya ağırlık vermişlerdir. Destan ve halk hikâyesi kişileri, mirasyediler, dalkavuklar, yaşlı erkek ve kadınlar, farklı ırklardan kişiler vb. meddahların taklit ederek canlandığı kişiler arasındadır. Canlandığı kişileri bütün davranış ve ağız özellikleriyle taklit edebilen meddahlar, ayrıca çeşitli hayvan ve tabiat seslerini de oyunun akışı içinde taklit ederler.

Meddahların canlandığı hikâyelerde diğer halk tiyatrosu türlerinde olduğu gibi güldürücülüğün yanı sıra güçlü bir sosyal eleştiri de vardır. Diğer geleneksel halk tiyatrosu türleri gibi meddah da sözlü gelenek ve usta-çırak ilişkisi içinde gelişmiştir. Ancak bu türlerden farklı olarak Karagöz ve orta oyununa göre meddahta taklit daha ağırlıklı olup meddahın konu alanı da bu türlere göre daha geniş ve çeşitlidir.

Meddahlık geleneği ve Karagöz, UNESCO'nun *İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi*'nde yer almaktadır.

Meddahlık geleneği Karagöz'le birlikte Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumunun (UNESCO) *İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi*'nde yer almaktadır.

Tıflı, Aşki, Süruri, Şükrü Efendi, İsmet Efendi ve Şerif Çelebi geleneksel Türk tiyatrosunda ünlü meddahlardandır. Bugün ise Erol Günaydın, Münir Özkul ve Gazanfer Özcan meddah gösterileri canlandırmıştır. *Cenknemeler*, *Hamzanameler*; *Tahir ile Zühre*, *Ferhat ile Şirin*, *Leyla ile Mecnun* vb. hikâyeler, halk şairleri (âşıklar) dışında meddahlar tarafından da (kendi üsluplarıyla) anlatılmıştır. Bunların dışında *Bedii ve Kasım*, *Celal-Cemal*, *Hançerli Hanım*, *Helvacı Güzeli*, *Mirasyedi* ünlü meddah hikâyelerindendir.

b. Sözlü İletişim Uygulamaları

1. Etkinlik

İzlediğiniz bir meddah ve stand-up gösterisinden hareketle kısa bir meddah oyunu sununuz.

2. Etkinlik

Genel ağdan Karagöz oyunu videoları izleyiniz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-6. soruları Meddah Sururî'nin anlattığı *Ali Askar Ağa'nın Bursa Seyahati* adlı hikâyeye göre cevaplayınız.

ALİ ASKAR (ACEM): Bana bah, Sururî Efendi. Davullar ki çalınır ne vardır gardaş, düğün vardır?

SURURÎ: Valla bilmiyorum Ali Askar. Bir kere sorduralım. Garson..!

GARSON (Bursalı göçmen): Efendim?

SURURÎ: Bak davullar çalınıyor oğlum, şu nedir öğreniver.

GARSON: Efendi dayı, pınar başında pehlivan güleşi ya da o nişten (için, o yüzden) çalışıyorlar.

SURURÎ: Ali Askar, pehlivan güreşi varmış, pınar başında. İran'da pehlivan var mıdır ve İran halkının ne dereceye kadar pehlivanlığa merakı vardır?

ALİ ASKAR: Sururî Efendi, sararaten yalan danışmaram. İran'da her kişi pehlivandır, hatta özüm de pehlivanam ha.

SURURÎ: Maşallah.

ALİ ASKAR: Beli!

SURURÎ: Öyleyse gidelim de seninle, Türk aslanlarını seyredelim.

ALİ ASKAR: Gidelim, men çok nice severem pehlivan güreşi.

(...)

ALİ ASKAR: Sururî Efendi, o sarı bıyıklı pehlivani gördün?

SURURÎ: Evet.

ALİ ASKAR: Hasan Pehlivan, diyersen.

SURURÎ: Evet.

ALİ ASKAR: O Tehran'a geldi.

SURURÎ: Ne vakit?

ALİ ASKAR: Çok oldu.

SURURÎ: Eee.?

ALİ ASKAR: Şahın bi pehlivani vardı, adına Hurşid-i Mellâ diyeler.

SURURÎ: Eee.?

ALİ ASKAR: Günde on sekiz yüz kişi yener gardaşım (?). Hatta Şah ferman eyledi ki bu Hurşid-i Mel-lâ ile Hasan Pehlivan güleşsin. Meydana çıktılar, ellerini şaklattılar. Hasan Pehlivan'ın sekiz metre boyu vardı, yedi metre kalınlığı vardı ha... Bu Hasan Pehlivan'a parmağın havale eyledi, bahırlar (bakarlar) Hasan Pehlivan yok. Semavata gitmiş. On yedi gün sonra telgraf geldi. "Hasan Pehlivan salimen Bandırma'ya vasil olmuş" diyeler.

YAHUDİ: Aşk olsun hacı efendi. Maşallah be. Sizin memlekette artık otomobile, şimendüfere lâzımlık kalmadı. Birisi Paris'e gidecek, çağır pelivani vursun parmağı. Birisi Londra'ya gidecek çağır pelivani vursun parmağı. Ama biraz dikkat et, yavaş yavaş vursun belki ahrete yötürür.

Meddah Kitabı, Hazırlayan: Ünver Oral (Kısaltılmıştır.)

1. Metnin konusunu belirleyiniz.
2. Metindeki kişilerin özelliklerini belirleyiniz.
3. Metindeki güldürü öğelerinin oluşmasında ağız taklitlerinin etkisini değerlendiriniz.
4. Metinden hareketle bir meddahta bulunması gereken özellikleri belirtiniz.
5. Metinde iki noktanın ve yay ayracın kullanım amaçlarını belirleyiniz.
6. Metinde anlamına, yapısına, yüklemine yerine ve türüne göre cümle çeşitlerine birer örnek bularak bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.

7. » Bir metne bağlı değildir.

» Doğaçlama olarak sahnelenir.

» Dekor oldukça sadedir.

Yukarıda özellikleri verilen tiyatro türü içinde aşağıdakilerden hangisi yer almaz?

- A) Karagöz B) Meddah C) Orta oyunu D) Kukla E) Komedi

8. Karagöz oyunuyla ilgili olarak aşağıda verilenlerden hangisi yanlıştır?

- A) Tasvirler; hayalci, hayalî veya hayalbaz adları verilen kişi tarafından canlandırılır.
- B) Acem, Arap, Kastamonulu, Trabzonlu gibi tipler genellikle ağız özellikleriyle konuşurlar.
- C) Karagöz; Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanarak bilgiçlik taslayan bir kişidir.
- D) Giriş, muhavere, fasıl ve bitiş olmak üzere dört bölümü vardır.
- E) Bir düdüğün çalmasıyla birlikte sahneye bir göstermelik yansıtılarak giriş bölümü başlar.

9. (I) Türk edebiyatında modern tiyatrodan önce geleneksel Türk tiyatrosu yüzyıllarca varlığını sürdürmüştür. (II) Karagöz, orta oyunu, meddah, seyirlik köy oyunları, kukla gibi türlere ayrılan geleneksel Türk tiyatrosu sözlü gelenek içinde ortaya çıkıp gelişmiştir. (III) Modern tiyatro ise Türk edebiyatına Tanzimat'la birlikte Batı'dan gelmiştir. (IV) Bu dönemde Ahmet Vefik Paşa ilk yerli oyun olan *Şair Evlenmesi*'ni yazmış, Molière'den uyarlamalar yapmıştır. (V) Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi'nde tiyatro farklı anlayışlarla gelişmesini sürdürmüştür.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde bilgi yanlışı vardır?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

10. Aşağıdaki eserlerden hangisi karşıdaki sanatçıya ait değildir?

- A) *Şair Evlenmesi*-Şinasi
- B) *Ayyar Hamza*-Direktör Âli Bey
- C) *Çok Bilen Çok Yanılır*-İbnürrefik Ahmet Nuri
- D) *İçli Kız*-Abdülhak Hamit Tarhan
- E) *Fermanlı Deli Hazretleri*-Musahipzade Celal

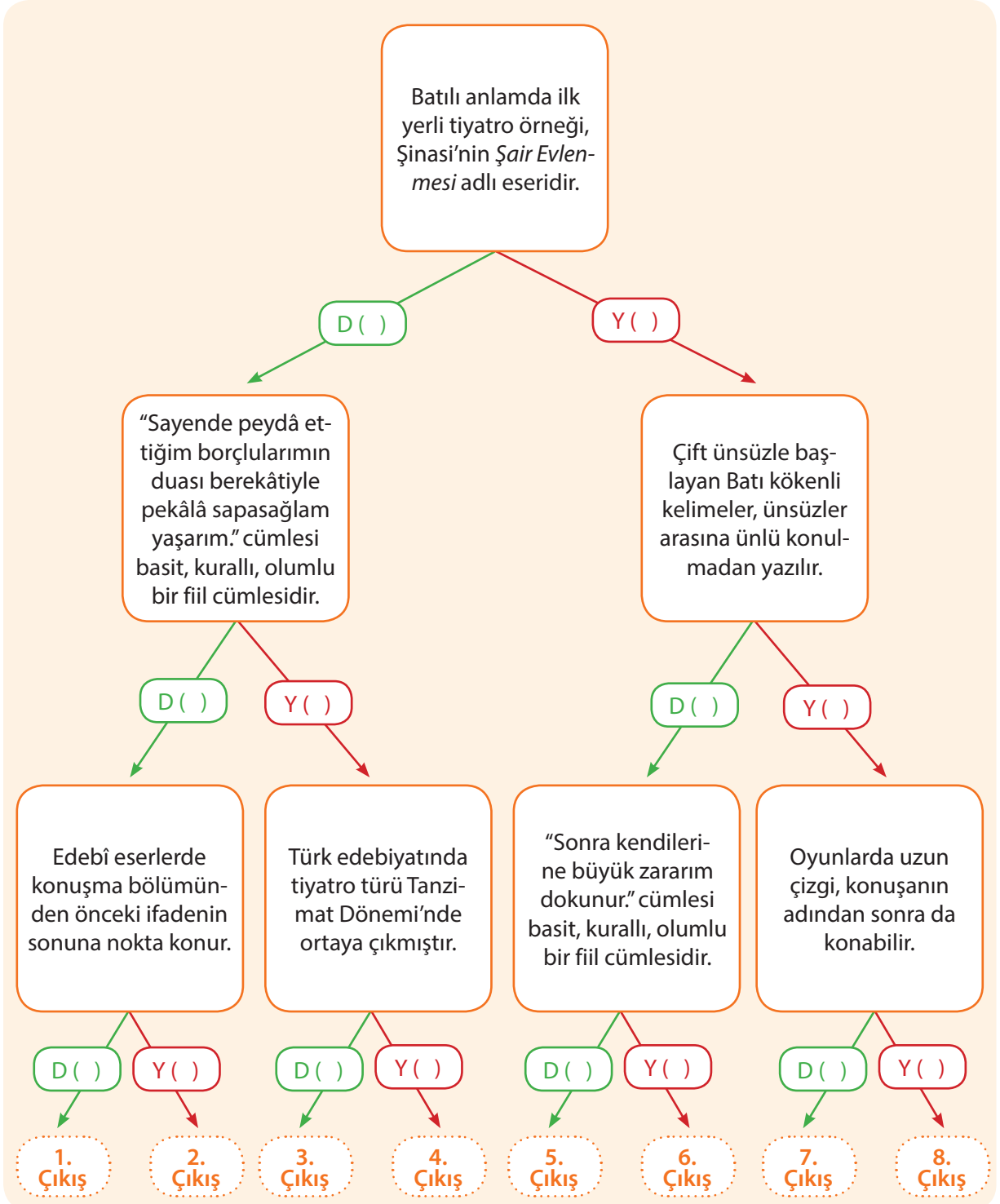
11. PİŞEKÂR — (I) Eee, Hamdi'ciğim, çoktan beri birbirimizi görmedik. (II) Şimdi ne işdesin?

KAVUKLU — (III) Şu çocukları savalım da, öyle görüşürüz. (*Kambur'lara*) — (IV) Gelin bakalım, öpün Tosun amcanızın elini! (...) — Ne zahmet! (V) Paraya alışırılar...

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerden hangisi, yüklemine göre ötekilerden farklıdır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

12. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

7. ÜNİTE

ANİ

Ünite İçeriği

- Anı
- Cümle çeşitleri, yazım ve noktalama çalışmaları
- Anı yazma
- Anı anlatma
- Eleştirel dinleme

Amaç

- Türk edebiyatında anı türünü örnek metinler üzerinden tanımak
- Cümle çeşitlerini, yazım ve noktalama kurallarını kavramak
- Anı yazma ve anlatma becerisi kazanmak
- Dinlediğini anlama ve değerlendirme becerisini geliştirmek

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

1. İnsanoğlunu yaşadığı bazı olayları yazmaya iten nedenler neler olabilir? Tartışınız.
2. Aşağıdaki görseller sizde anılarla ilgili neler çağırıştırıyor? Açıklayınız.

MEMURLUK YAŞAMI

1. Metin

Mülkiye Mektebini bitirmiştik. Yarışma sınavına katılmama konusunda birleştığımız için mimlendiğimizden, bizleri Saray kâtipliklerine almadılar. Resmi yazışmalar öğretmenimiz Menemenlizade Tahir Bey'di. Tahir Bey de o dönemin edebiyatçılarındandı. Ama biz kendisine okumadığımız şiirlerinden ötürü değil ağırbaşlılığı yüzünden saygı gösterir, değer verirdik. Maarif Bakanlığı yazı işleri müdürü idi. Aynîzade Hasan Tahsin ile beni bakanlığa memur aldı. Mülkiye okulumu bitirenlere yasal olarak verilen iki yüz elli kuruş aylıkla Maarif Bakanlığı yazı işleri dairesine onun yardımıyla girmiş oldum.

O zaman için, Menemenlizade Tahir Bey'in bu değer bilirliliği büyük bir iyilik gibiydi. Başka bir daireye yerleşmek isteyen arkadaşlardan birine ancak on kuruşluk bir aylık bulunabilmişti.

Bakanlığın yazışma dairesi benim için elverişli bir okuma yeri oldu. Yapılacak iş az, vakit çoktu. Bu boş vakitleri kitap okumakla geçiriyordum. En yeni memur ben olduğum için bana hemen kapının yanında küçük bir masa vermişlerdi. Koca oda bir sürü kâtiplerle doluydu. Temize çekici olsun, karalama yazıcısı olsun adam başına beşer onar satırlık dört beş kâğıt yazmaktan başka bir iş düşmezdi. Bunu bile çok ağır, dayanılmaz bulanlar da vardı. Hele müsvedde hazırlayanlardan Aziz Bey, hiç gözümün önünden gitmez. Dairenin en protokol düşkünü, en nazik ve görgülü kâtiplerinden biriydi. Ceketinin düğmelerini çözüp gören pek az kişiydi. Bir müsvedde yazacağı zaman kâğıdı dizinin üzerine dayar, kalemi eline alır, bir hâfiz gibi sallanır dururdu. "Derkâr", "âşikâr" gibi sözcüklere birer uyak aradığına şüphe yoktu. Bu aradığı uyağı sallana sallana bulduktan sonra bir iki satır daha yazar ve tekrar bir sallanma dönemi daha geçirirdi.

Dairede kimse ile sıkı fıkı görüşmüyordum. Yarım saat sürmeyen resmî uğraşım bittikten sonra kitabımı, gazetemi açardım. Benim bu halim arkadaşlarca önceleri kendimi büyümsememe bağlanmış, Fransızca kitaplar da bir gösteriş ögesi sayılmış, eğlenmişler durmuşlar. Sonra buzlar çözüldüğü zamanlar anlatıyorlardı.

Kâtipler dairede eskidikçe masaların yerleri değişir, bir adım daha yukarı doğru, müdür yönünde ilerlerdi. Bu kuraldı. Benden sonra birkaç yeni kâtip gelince benim de masam böyle kımıldamıştı. Bütün bu değişiklikler, kalem için ne büyük bir olay sayılırdı. Karşı koymalar, gönül çarpıntıları, tutkular uyanır, yakınmalar yükselirdi. Dairede ne zaman böyle bir protokol anlaşmazlığı çıksa, benim masamı biraz aşağıya doğru kımıldatarak işi çözümlemek yolunu bulmuşlardı. Sanırım bu gibi şeylere aldırmayacağımı, hiç yakınmayışma bakarak anlamışlardı.

Dairenin en büyük olaylarından biri de memur açığı olmasıydı. Maarif yazı işleri dairesinden birinin yükselerek bir tarafa gitmesi olasılığı çok seyrek gerçekleştiği için bir memurluk açığının bulunuşu ancak yaşlılardan birinin öbür dünyaya gitmesiyle olabilirdi. Kalemde çok yıllanmış yaşlıların ölmemesi, onlar için sanki bir kabahat sayılırdı.

Ne kadar da çok yaşıyor diye bazılarını kızdıklarını hatırlarım. Bunlardan birinin ağırca hastalandığı duyulunca dairede fısıltılar, dertleşmeler ve kıpraşmalar başlardı. Artık kapı kapı dolaşarak etek öpmek, kayırmalar sağlamak sırası gelirdi. Dairedeki kâtipler arasında hiç bir zaman dostluk duygusu sürmezdi. Özellikle böyle bunalım zamanlarında herkes birbirine düşman kesilirdi. Kim bilir belki öteki, daha güçlü bir yerden bir kayırılma bulacak, açık memurluktan kendisine daha büyük bir pay koparacaktı. Sonunda adamcağız ölür, büyük üzüntüyle cenazesine gidilir ve bu boşluk sonucunda aylığın arkada kalanlara nasıl dağıtıldığının öğrenilmesi için çabucak daireye koşulurdu. Doğallıkla düş kırıklıkları pek acı olurdu. O zaman kendilerine daha fazla para verilenlerin tam yaşam öykülerini arkadaşlarından dinleyebilirdiniz. Doğallıkla bu ayrıntılar, resmi sicil kâğıdına geçmeyen özellikler türünden olurdu.

Maarif Bakanlığı yazı işlerindeki arkadaşlar bana çok kızmamış olacaktı; çünkü beş yılda aylığım yalnızca elli kuruş artmıştı. Gerçekten bütün bu patırımlar, kavgalar, göz kızarmaları, baş ağrıları beş on kuruşluk bir ek ödenek yüzünden olurdu.

Aynı dairede müdürümüz Menemenlizade Tahir Bey'den başka iki edebiyatçı daha vardı: Mustafa Reşit Bey'le Halil Edip Bey. Birisi yazışmaları denetleyen, düzeltip tamamlayan görevdeydi. Halil Edip Bey, güler yüzü, hoş davranışları, işine düzenle gelişi ve görev severliğiyle kendisine birinci mümeyyizden daha önde bir yer yapmış gibiydi. Mustafa Reşit Bey daha başıboş, nerdeyse aylaktı.

Halil Edip Bey'le önceleri aramız iyiydi. Beyaza çekilen kâğıtları karşılaştırmak için yanına beni çağırır, kâğıtları okuturdu. Ne var ki Selânik'te çıkan "Mütalea" dergisine Muallim Naci'ye karşı yazdığım atak bir makaleden sonra aramız fena halde açıldı. Bu ince ve görgülü kişi, kendisinin kutsallarına saldırılmış gibi öfkelenildi. Basında bana sert yazılarla karşılık verdi. Ama sonra gene barıştık; gene de sanıyorum ki içinde beslediği nefret pek geçmemiştir.

Naci'ye karşı olan bu yazımın sebep olduğu tuhaf bir hikâyeyi de, tarih sırasını atlayarak, burada iletmek isterim.

Menemenlizade Tahir Bey, bir ramazan gecesi bizi iftara çağırmıştı. İftarda bulunanlar arasında Tefik Fikret, İsmail Safa ve Mehmet Rauf'u hatırlıyorum. Yemekten sonra otururken uşak, Hayret Efendi'nin geldiğini haber verdi. Bu, Maarif Meclisi ya da Denetim ve Yoklama Kurulu üyelerinden ünlü bir hoca idi. (...) Yalnız hoş sohbetliği ile tanınırdı. Tahir Bey, hemen: "— Buyursunlar," dedi.

Hoca Efendi kendi çalımıyla içeri girdi. Sanırım gözleri de pek iyi görmüyordu. Kendisine büyük saygıyla yer gösterildi. O, böyle saygılı gösterilere alışkın ve bütün bunlar kendisi için pek doğalmış gibisine baş köşeye kuruldu. Ona "Hazret" diye söz söylenebiliyordu.

Hazret söze başladı. Tahir Bey, bu hoca efendinin bağlı bulunduğu dünya ile bizlerin temsilcisi olduğumuz dünya arasındaki ayrılığı ve uçurumu iyice bilirdi. Hoca Hayret Efendi Hazretleri kendisinin kırk sandık dolusu kitabından söz açtıkça bu sözlerin bizim üzerimizde yapacağı etkiyi düşünerek gülümsüyordu. Bir aralık İsmail Safa bir muziplik etti: "— Hazret, dedi, şu Hüseyin Cahit üzerine ne buyurursunuz? Rahmetli Muallim Naci için yazdıklarını okudunuz mu?"

Hayret Hoca birdenbire köpürdü. Beni kişi olarak tanıımıyordu. Karşısında oturduğumu da aklına getiremezdi:

— Bilgisizlik, iki türlü olur derler. Birisi basit bilgisizlik, öteki katmerli bilmezlik. Basit bilmezlik, açık. Katmerli bilmezlik, bilmediğini de bilmemektir. Ama ben bunlara üçüncü bir cahillik daha ekliyeceğim: üç katlı bilmezlik. Bu da bilmemek, bilmediğini bilmemek, üstelik hiç kimseyi de hiç bir şey bilmez sanmaktır. İşte bu sözünü ettiğiniz herif bu cins cahillerden!..

İsmail Safa makaraları salıverdi. Zavallı Menemenlizade sıkıntısından yerinde duramamağa başladı. Ama benim yüzümdeki gülümsemeyi görünce rahatlaştı. Hoca Efendi'ye gene teşekkür borçluyum ki daha fazla bir şey söylemedi.

Hüseyin Cahit Yalçın, Edebiyat Anıları, Hazırlayan: Rauf Mutluay

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

maarif: Eğitim öğretim sistemi.

Mülkiye Mektebi: Sultan Abdülmecit döneminde sivil yönetici sınıfı yetiştirmek amacıyla kurulan eğitim öğretim kurumu.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Anı

Anı (hatıra); bilim, sanat, spor, siyaset vb. alanlarda ya da bir meslek dalında tanınmış kişilerin, yaşadıkları veya tanık oldukları önemli olayları anlattıkları yazı türüdür. Anı yazma isteğinin temelinde yazarın yaşadığı veya tanık olduğu olaylar karşısındaki duygularını, düşüncelerini, gözlemlerini başkalarıyla paylaşma ihtiyacı vardır. Anı yazarı, yaşadıklarını veya gözlemlediklerini anlatırken bazen başka kişileri merkeze alır. Anıda gerçek olay ve kişiler söz konusu olduğu için yazar, nesnel bir tutum sergiler ancak kişi ve olaylar hakkındaki duygu ve izlenimlerini de ortaya koyar. Tarihte iz bırakmış önemli kişilerin anıları, tarihî gerçeklerin aydınlatılmasına yardımcı olur ancak anılar tarih için kesin bir belge niteliği taşımaz. Anı yazarları; inandırıcılıklarını artırmak için yazdıklarını bazen görgü tanıklarıyla, mektup ve günlüklerle destekler.

Yazar, anılarını kronoloji gözeterek anlatabileceği gibi bir sıra gözetmeden de anlatabilir. Anı giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Anıda genellikle içten, yalın bir dil ve anlatım kullanılır. Anılar, hikâye ve roman türüne kaynaklık edebilir. Ömer Seyfettin'in *Kaşığı*, *İlk Namaz*; Orhan Kemal'in *Sağ İç* gibi hikâyeleri ve Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* adlı romanı anı türünden yararlanılarak yazılmış eserlerdendir.

Fransız yazarlar Jean Jacques Rousseau'nun (Jan Jak Ruso) *İtirafı*, Chateaubriand'ın (Şatobrian) *Mezar Ötesinden Anılar*, Victor Hugo'nun *Gördüklerim*; Avusturyalı yazar Stefan Zweig'in (Ştefan Svayg) *Dünün Dünyası* adlı eserleri anı türünün Batı edebiyatındaki tanınmış örneklerindendir.

Türk edebiyatında ilk defa *Göktürk Kitabeleri*'nde anı özelliği görülen bölümlere rastlanmaktadır. XVI. yüzyılda Babürşah'ın yazdığı *Babürname* anı biçimindedir. Batılı anlamda anı, Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi'nde görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde anı türünde Akif Paşa'nın *Tabsıra*, Namık Kemal'in *Magosa Hatıraları*, Ziya Paşa'nın *Defter-i Amal*, Muallim Naci'nin *Ömer'in Çocukluğu* adlı eserleri tanınmıştır. Servetifünun Dönemi'nde Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yıl*, *Saray ve Ötesi*; Mehmet Rauf'un *Edebî Hatıralar*, Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Edebî Hatıralar* adlı eserleri bilinen anı örneklerindendir. Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi'nde Halide Edip Adıvar'ın *Türk'ün Ateşle İmtihani*, *Mor Salımlı Ev*; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, *Zoraki Diplomat*; Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Boğaziçi Mehtapları*, *Boğaziçi Yalıları*; Yahya Kemal Beyatlı'nın *Siyasi ve Edebî Portreler*, *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebî Hatıralarım*; Halit Fahri Ozansoy'un *Edebiyatçılarımız Geçiyor*, *Edebiyatçılar Çevremde*; Falih Rıfkı Atay'ın *Çankaya*, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*; Şevket Süreyya Aydemir'in *Suyu Arayan Adam*, Ercüment Ekrem Talu'nun *Dünden Hatıralar*, Oktay Akbal'ın *Anı Değil Yaşam*, Haldun Taner'in *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil* adlı eserleri anı türünün tanınmış örneklerindendir.

Hüseyin Cahit Yalçın, ilk kez *Edebî Hatıralar* adıyla 1935'te yayımlanan eserinden alınan *Memurluk Yaşamı* adlı metinde bir anısına yer vermiştir. Yazar, bu anısında dönemin Maarif Bakanlığının yazı işleri dairesindeki gözlemlerine, o devir edebî ortamındaki çekişmelere değinmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Memurluk Yaşamı* adlı metinde geçen "*Dairede ne zaman böyle bir protokol anlaşmazlığı çıksa, benim masamı biraz aşağıya doğru kımıldatarak işi çözümlemek yolunu bulmuşlardı.*" cümlesinde altı çizili kelimenin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
2. *Memurluk Yaşamı* adlı metnin konusu, amacı ve hedef kitleleri arasında ilişki kurunuz.

3. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
4. Cümle yapıları, deyimler, kelime kadrosu, söz sanatları, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususları dikkate alarak metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
5. Metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları belirleyiniz.
6. Metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz. Bakış açısını belirlerken yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını dikkate alınız.
7. Metinle ilgili tespit, eleştiri, beğeni ve güncellemelerinizi metne dayanarak ifade ediniz.
8. Metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde anlatılanları aşağıdaki tabloya kısaca yazınız.

Giriş	
Gelişme	
Sonuç	

Etkinlik

- a. Metindeki anlatım biçimlerini ve düşüncüyü geliştirme yollarını belirleyiniz.
- b. Belirlediğiniz anlatım biçimleri ve düşüncüyü geliştirme yollarının metne katkısını değerlendiriniz.

Yazarın Biyografisi

Hüseyin Cahit Yalçın
(1875-1957)

Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957): Balıkesir’de doğdu. Bir maliye memurunun oğlu olan yazar, ilk ve ortaöğrenimini Serez’de ve İstanbul’da tamamladı. 1896’da Mekteb-i Mülkiyeyi bitirdikten sonra Maarif Nezaretinde (Eğitim Bakanlığı) memurluk görevlerinde bulundu. II. Meşrutiyet’ten sonra mebusluk ve Meclis-i Mebusan başkanlığı yaptı. 1908’de *Tanin* gazetesini çıkararak başladığı gazetecilik serüvenini bazı aralıklarla yaşamı boyunca sürdürdü. Cumhuriyet Dönemi’nde de milletvekilliği yaptı (1939-1954).

Yazar, edebî çalışmalarına Servetifünun edebî anlayışı çevresinde roman, hikâye ve fıkra yazarak başladı. Üyesi olduğu Servetifünun Edebiyatı’nın ilke ve özelliklerini yansıtacak şekilde, seçkin bir dil ve anlatımla realist akıma bağlı kalarak bireyi konu edinen eserler verdi. Edebî eserlerinin yanı sıra, o dönem Servetifünun Edebiyatı’na karşı yazılanlara ve söylenenlere yönelik yazdığı eleştiri yazılarıyla da tanındı. Edebiyat, tarih, siyaset, sosyoloji, felsefe vb. alanlarda Batı dillerinden yaptığı çevirilerle kültür ve sanat hayatına önemli katkılarda bulundu. *Nadide*, *Hayal İçinde* (roman); *Hayat-ı Muhayyel*, *Niçin Aldatırlarmış*, *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri* (hikâye); *Kavgalarım* (eleştiri), *Edebî Hatıralar* (anı), *Talat Paşa* (biyografi) yazarın başlıca eserleridir.

Hazırlık

Lise son sınıfta iken, takvim yaprağında şair Ömer Bedrettin Uşaklı'nın ölüm yıl dönümü için yazılmış kısa bir anma yazısı gözüme çarpmıştı. Babama şairimiz hakkında sorular sormuştum. Bana Server İskit'in yayımlamış olduğu "Aylık Ansiklopedi"den ve "Ülkü" dergisinden faydalanabileceğimi söylemişti. O gün büyük bir heyecanla ansiklopedi ve dergi sayfalarını hızla çevirdim. Baki Süha Ediboğlu'nun hazırladığı biyografik bilgileri okudum. Daha sonra "Ülkü" dergisinde A. G. rümuza "Ömer Bedrettin'i Kaybettik" başlığında duygu yüklü bir yazıyla birlikte şairin "Kim Bilir" şiirini içim burkularak okudum. (A. G. [Ali Gündüz] *Ülkü*, c. 9, sayı: 1 Mart 1946).

(...)

İçimdeki merak ve sevgi dolayısıyla şairimizin arkadaşlarının kimler olduğunu veya onu tanıyanların ağzından dinlemek için bir dizi röportaj yapmaya karar verdim. Ömer Bedrettin'i en iyi tanıyan emekli öğretmen ve eski Uşak maarif memuru Münir Çakaloz'la görüşme yollarını aradım. 1970'in ağustosunda İzmir'e gittim. Karşıyaka istasyonunun şirin bir kıraathanesinde Münir Çakaloz'la 'anıların ışığında' şairimiz üzerine röportaj yaptım. Ömer Bedrettin'in "kan kardeşim" diye andığı yılların öğretmeni Münir Çakaloz, daldan dala atlayan sorularımın cevaplarını buğulu gözlerle bana anlattı. Yılların ardından hüznler, sevinçler, arkadaşlıklar, şairimizin genç yaşta ölümü, hocayı derin bir üzüntüye sevk ediyordu. (...) Sohbetimizin ortasında evine gidip üç fotoğrafı bana gösterdi. Yıpranmış fotoğrafla ı heyecanla aldım, uzun uzun inceledim. Konuşmamızı bir süre daha devam ettirdikten sonra kendisine teşekkür ederek yanından ayrıldım.

Şener Öztop, *Ruh Gurbetinde Bir Şair Üzerine Anılarda Kalanları Yaşatmak...* (Kısaltılmıştır.)

1. Yukarıdaki metinde yazar ile anlatıcının aynı kişi olup olmadığını tartışınız.
2. Anı türünde yazılan eserlerin sanat ve siyaset dünyasında gizli kalmış gerçekleri aydınlatmadaki rolünü değerlendiriniz.
3. Atatürk'ün askerî ve siyasi alandaki liderlik özellikleri hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.

BİR MANEVRA

2. Metin

Atatürk askerliğin âşığı idi: Geçen harp sonrası millî liderler arasında tek asker o iken, hiç üniformalı dolaşmayan da o olduğunu yazmışım.

Devlet Reisi olduktan sonra yalnız bir defa, nihayet belki iki defa Mareşallik üniformasını giymiştir. İstiklâl madalyasına kadar Çanakkale savaşlarında kazandığı Osmanlı madalyasına bağlı idi. Bu madalya kendisine verilmiş bir şey değil de, onun şerefi göğsünde sanki kendiliğinden doğan bir şeydi. Birinci Dünya Harbinde âdeta zorla vazife almıştı. Rütbelerini kıskançlıkların pençesinden çekerek ve sökerek kurtarmıştı. Osmanlı altın madalyası yalnız siper savaşlarının değil, karakter ve irâde çatışmalarının da sembolü idi.

Ankara'nın toz kasırgaları içinde nefes kesilen ilk yıllarda idi. Rahmetli Doktor Fikret anlatırdı. Viyana'da röntgenli bir hekim muayenesinden geçmiş. Profesör sormuş:

— Fırını mısınız?

Ömrü Ankara'da geçen eski bir milletvekili idi.

Bir gün, henüz Gazi ve Müşir Mustafa Kemal Paşa olan Atatürk arkadaşları arasında beni de manevraya götürmüştü. Bizim kuvvetlerimizle Kocaeli taraflarından gelen kıtalar Dikmen sırtlarında son çarpışmalarını yapacaklardı. Atatürk'ü adım adım takip ediyordum. Olanca varlığını, nihayet bir oyun olan manevraya vermişti. Siperlere girip çıkıyor, soruyor, meraklanıyor, anlatıyordu. Hiç unutmam. Küçük bir kıta komutanına durumu izah ettirmiş ve ne karar vermiş olduğunu anlamak istemişti. Komutan canlı canlı cevap veriyordu:

— Pek doğru çocuğum, fakat acaba şöyle de olamaz mı? Böyle de düşünülemez mi? Gibi uyarılarla subayın görüş ve teşhis yanlışlarını düzeltmeğe çalışıyor, subay hemen onun dediğini benimsiyordu.

Bu kıta komutanı manevra sonunda takdir kazananlardan biri idi. Atatürk başkalarına bile:

— Ne mükemmel hareket etmiştir, diye genç komutanı övüyordu.

Bir aralık, tabii alâkalıların olmadığı bir zamanda, “— Paşam, ben yanınızda idim, hepsini siz kendiniz yapmıştınız.” dedim.

Güldü:

— Bilir misin, dedi, ben harplerde de böyle idim. O kadar az imzalı emrim vardır ki eğer tarih, yazılı vesikalara göre hüküm verecek olsa, bana atfolunan zaferlerin harplerinde benim bulunmuş olduğumu bile güç isbat eder.

Arkadaşlarından ve emri altındaki kimselerden bizzat kendi verdiği şerefle i bile kıskanmazdı. “— Muvaffak komutanım!”, “— Muvaffak bakanım!” sözlerini ağızdan sık sık duyardık. Muvaffa iye-
tin de onun malı olduğunu bilirdik.

Manevra bitmişti. Ankara kıtaları Kocaeli kıtalarının bıraktığı siperlere girince şaştık. Ben bu hissi bir defa da çöllerde İngilizlerin terkettiği siperlerden hatırlıyorum. Kocaeli kıtaları bir sürü konserve kutuları, içleri boşalmış güzel paketler bırakmışlardı. İstanbul kenarları bile o günkü Ankara’ya göre o kadar medeni idi. Bizimkiler boş kutuları topluyorlardı.

Bu devlet ne kadar hiçten ve sıfırdan başlamıştı. Ankara dükkânları henüz eski Osmanlı taşrağı iptidailiğinde ve boşluğunda idi. Hani Belediye Reisinin:

— Ankara yolları tozdan ne zaman kurtulacak? sualine:

— Sübhanallah bu yabanlar da hem yol isterler, hem toz istemezler, cevabını verdiği günler!

Hani Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde “Kiralık elektrikli odalar” ilânı çıktığı günler!

Falih Rıfki Atay, Çankaya

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

iptidai: İlkel.

müşir: Mareşal.

taşrak (taşra): Bir ülkenin başkenti veya en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarlık.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Bir Manevra adlı metinde yazar ile anlatıcı aynı kişidir yani kurgusal metinlerden farklı olarak gerçek bir kişidir. Falih Rıfki Atay, *Çankaya* adlı eserinden alınan bu metinde Atatürk’le ilgili bir anısını anlatmıştır. Gözlemlediklerini aktarırken Atatürk’ü merkeze alarak onun liderliği, alçakgönüllülüğü, askerî ve siyasi alandaki ileri görüşlülüğü gibi öne çıkan birtakım kişilik özelliklerini de yansıtmıştır. Yazar, tanık olduğu olayları ve kişileri olduğu gibi anlatırken onlar hakkındaki duygu ve izlenimlerini de ortaya koymuştur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. “Osmanlı altın madalyası yalnız siper savaşlarının değil, karakter ve irade çatışmalarının da sembolü idi.” cümlesinde altı çizili kelime grubunun anlamını metnin bağlamından hareketle belirleyiniz.
2. *Bir Manevra* adlı metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
3. Metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
4. Metinde millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî öğeleri belirleyiniz.
5. Metindeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.
6. Metinle yazarın hayatı ve edebî kişiliği arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.
7. Metindeki olaylar, bilgiler, düşünceler arasındaki tutarlılığı ve konu akışındaki uyumu değerlendiriniz.
8. Anı türünün ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişim ve etkileşimlerin, yayın organlarının ve teknolojinin etkisini belirtiniz.
9. 9. sınıfta işlediğiniz günlük türünün özelliklerinden hareketle günlük ve anı türlerinin benzer ve farklı yönlerini belirtiniz.

10. *Bir Manevra* adlı metni *Memurluk Yaşamı* adlı metinle aşağıdaki tabloda verilen özelliklere göre karşılaştırınız.

	Bir Manevra	Memurluk Yaşamı
Tür		
Biçim		
Dil ve üslup		
İçerik		

Etkinlik

- Bir Manevra* adlı metinde kullanılan anlatım biçim ve teknikleriyle düşüncüyü geliştirme yollarını belirleyiniz.
- Kullanılan anlatım biçim ve teknikleriyle düşüncüyü geliştirme yollarının metindeki işlevlerini değerlendiriniz.

Yazarın Biyografisi

Falih Rıfki Atay (1894-1971): İstanbul'da doğan yazar, Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) Edebiyat Fakültesini bitirmiştir. Gazetecilik yapmış, çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yayımlamıştır. I. Dünya Savaşı'nda Suriye Cephesi'nde yedek subay olarak görev yapmış, İstanbul'a döndükten sonra yazılarıyla Millî Mücadele'yi desteklemiştir. Yeni Türk Alfabesi'nin hazırlanması ve uygulanması sürecinde Dil Encümeni adlı komisyonda da çalışan yazar, uzun süre milletvekilliği yapmıştır.

Millî Mücadele'ye ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına tanıklık eden Atay; eserlerinde bu dönemlerde gördüklerini, yaşadıklarını anlatmıştır. Realist (gerçekçi) bir bakışla kişileri ve olayları yansıtırken anlattıklarına yer yer yorumlarını da katmıştır.

Sade bir dille anı, gezi, fıkra gibi türlerde eser veren yazar; Atatürk döneminde onun yakınındaki yazarlardan biri olarak pek çok önemli olaya tanıklık etmiş, Atatürk'ü yakından tanıma fırsatı bulmuş, bu döneme ait gözlemlerini ve Atatürk'le ilgili anılarını kitaplarında anlatmıştır. *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, *Çankaya*, *Atatürk Ne İdi?*, *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*, *Ateş ve Güneş*, *Zeytindağı* (anı); *Denizaşırı*, *Bizim Akdeniz*, *Taymis Kıyıları*, *Tuna Kıyıları*, *Hind*, *Yolcu Defteri*, *Gezerek Gördüklerim* (gezi yazısı) yazarın tanınmış eserlerindendir.

Türk ve dünya edebiyatından anı örnekleri okuyunuz.

Dil Bilgisi

1 Kurallı cümle

2 Fiil cümlesi

3 Devrik cümle

4 Basit cümle

5 İsim cümlesi

6 Birleşik cümle

7 Olumlu cümle

8 Olumsuz cümle

9 Soru cümlesi

10 Eksiltili cümle

11 Sıralı cümle

12 Bağlı cümle

1-7. soruları yukarıda verilen yapılandırılmış griddeki cümle çeşitlerine göre cevaplayınız.

1. "Dairenin en protokol düşkünü, en nazik ve görgülü kâtiplerinden biriydi." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

2. "Başka bir daireye yerleşmek isteyen arkadaşlardan birine ancak on kuruşluk bir aylık bulunabilmişti." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

3. "Kâtipler dairede eskidikçe masaların yerleri değişir, bir adım daha yukarı doğru, müdür yönünde ilerlerdi." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

4. "Rahmetli Muallim Naci için yazdıklarını okudunuz mu?" cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

5. “Küçük bir kıta komutanına durumu izah ettirmiş ve ne karar vermiş olduğunu anlamak istemişti.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

6. “Arkadaşlarından ve emri altındaki kimselerden bizzat kendi verdiği şerefleri bile kıskanmazdı.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

7. Yukarıdaki sorularda bulduğunuz cümle çeşitlerinin metindeki işlevlerini belirleyiniz.

8. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

Ankara'nın toz kasırgaları içinde nefes kesilen ilk yıllarda idi. Rahmetli Doktor Fikret anlatırdı. Viyana'da röntgenli bir hekim muayenesinden geçmiş. Profesör sormuş:

— Fırını mısınız?

(...)

Bu kıta komutanı manevra sonunda takdir kazananlardan biri idi. Atatürk başkalarına bile:

— Ne mükemmel hareket etmiştir, diye genç komutanı övüyordu.

9. Aşağıdaki parçada günümüz yazım kurallarına uymayan kullanımları tespit ederek bu durumun nedenini belirtiniz.

Hoca Efendi kendi çalımıyla içeri girdi. Sanırım gözleri de pek iyi görmüyordu. Kendisine büyük saygıyla yer gösterildi. O, böyle saygılı gösterilere alışkın ve bütün bunlar kendisi için pek doğalmış gibisine baş köşeye kuruldu. Ona “Hazret” diye söz söylenebiliyordu.

Hazret söze başladı. Tahir Bey, bu hoca efendinin bağlı bulunduğu dünya ile bizlerin temsilcisi olduğumuz dünya arasındaki ayrılığı ve uçurumu iyice bilirdi. Hoca Hayret Efendi Hazretleri kendisinin kırk sandık dolusu kitabından söz açtıkça bu sözlerin bizim üzerimizde yapacağı etkiyi düşünerek gülümseyordu. Bir aralık İsmail Safa bir muziplik etti: “— Hazret, dedi, şu Hüseyin Cahit üzerine ne buyurursunuz? Rahmetli Muallim Naci için yazdıklarını okudunuz mu?”

Hayret Hoca birdenbire köpürdü. Beni kişi olarak tanıımıyordu. Karşısında oturduğumu da aklına getiremezdi:

— Bilgisizlik, iki türlü olur derler. Birisi basit bilgisizlik, öteki katmerli bilmezlik. Basit bilmezlik, açık. Katmerli bilmezlik, bilmediğini de bilmemektir. Ama ben bunlara üçüncü bir cahillik daha ekliyeceğim: üç katlı bilmezlik. Bu da bilmemek, bilmediğini bilmemek, üstelik hiç kimseyi de hiç bir şey bilmez sanmaktır. İşte bu sözünü ettiğiniz herif bu cins cahillerden!..

İsmail Safa makaraları salıverdi. Zavallı Menemenlizade sıkıntısından yerinde duramamağa başladı. Ama benim yüzümdeki gülümsemeyi görünce rahatlaştı. Hoca Efendi'ye gene teşekkür borçluyum ki daha fazla bir şey söylemedi.

YAZMA ÇALIŞMALARI

Etkinlik

Türün özelliklerine uygun bir anı yazınız.

Yazma çalışmanızda aşağıdaki yönergeyi takip ediniz.

- * Yazacağınız metni planlayınız.
- * Metni türe özgü yapı özelliklerine uygun yazınız.
 - Metni birimlere, paragrafla a, bölümlere ayırınız.
 - Metne uygun bir başlık belirleyiniz.
- * Metni türe özgü dil ve anlatım özelliklerine uygun yazınız.
 - Metinde anlatım teknikleri, anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarından uygun olanları kullanınız.
- * Metinde iyi bir anlatımda bulunması gereken özelliklere (açıklık, akıcılık, duruluk ve yalınlık) dikkat ediniz.
- * Metinde farklı cümle türlerini kullanınız.
- * Yazdığınız metni gözden geçiriniz.
- * Yazdığınız metni başkalarıyla paylaşınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

Etkinlik

- a. Başınızdand geçen, sizi etkileyen bir olayı anı türünün özelliklerine uygun biçimde anlatınız.
- b. Arkadaşlarınızın anlattıklarını aşağıdaki yönergeye uyararak eleştirel bakışla dinleyiniz.

- * Dinleme amacınızı belirleyiniz.
- * Amaca uygun dinleme teknikleri kullanınız.
- * Konuşmanın konusunu ve ana düşüncesini tespit ediniz.
- * Konu akışını takip ediniz.
- * Dinlediklerinizi özetleyiniz.
- * Konuşmadaki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.
- * Dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız.
- * Konuşmanın tutarlılığını sorgulayınız.
- * Konuşmada öne sürülen düşüncelerin dayanaklarının geçerliliğini sorgulayınız.

- c. Dinlediklerinize yönelik sorular sorunuz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-4. soruları Oktay Akbal'ın "Om Mani Padme Hum" adlı yazısından alınan aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

15 Ekim 1958'de öldü Asaf Halet Çelebi. Deniz Yollarından Edebiyat Fakültesi kitaplık memurluğuna geçmişti birkaç yıl önce. Bir de yaşattığı büyük bir düşün vardı, daha doğrusu bir canlı umut... Beylerbeyi sırtlarındaki topraklarının günden güne değerlendirildiğini görmek... Boğaz Köprüsü yapılacak bir gün. İkide bir söylentiler çıkıyordu Boğaz Köprüsü şurada yapılacak burada yapılacak diye. Toprağın değeri azıcık artmıştı. "Sat" diyenlere, "Daha erken, biraz daha bekleyeceğim, ileride milyonlar edecek" diyordu. Kırk elli bin verdiler sanırım. Ama o geleceğe ait büyük umutlu küçük memur yaşamını sürdürmeyi yeğledi. Kendisi ölse de eşi, çocuğu vardı ya!.. Oysa birkaç yıl içinde hiçbir kalmadı. Boğaz Köprüsü onun düşlerindeki gibi Beylerbeyi'ne yapıldı, belki bugün taşıtların üzerinden geçtiği yollar Çelebi'nin topraklarıdır, kim bilir?

"Om mani padme hum" diye yüksek sesle bağırınca Nisuzaz pastahanesindeki sanatçılar üç kez bu dizeyi yinelerdi 1940'larda... "O ne ağaç ne tohum / Om mani padme hum"... O sesler, o insanlar, o dizeler geçmişte kaldı. Sait Faik'ler, Cahit Irgat'lar, Tarancı'lar ve bugün yaşayan ama o günlerin genç şairlerine, yazarlarına hiç benzemez hale girmiş edebiyatçılar, o hepsi hepsi eski dergilerin yapraklarında...

"Şiirde bazı kelimelerin lügat manalarını aramak bence lüzumsuzdur. Çünkü şiir kelimelerin bir araya gelmesinden hasıl olan büyük bir kelimedenden başka bir şey değildir. Bir tek kelime, hecelere ayrıldığı zaman, nasıl o heceler başlı başına bir mana ifade etmezse, şiirde teker teker kelimelerin manaları ile uğraşmak beyhudedir. Şiir tıpkı hayatta olduğu gibi müşahhas malzeme ile mücerred bir alem yaratmaktır!"

Böyle diyordu Asaf Halet Çelebi kendi şiiri için...

Bunca yıl geldi geçti ardından... "He", "Lâmelif" adıyla yayımlanan kitapları "Om Mani Padme Hum" da topladı 1953'te, bir daha da basılmadı, tükendi gitti, kayboldu kitaplık raflarında... Şiirlerinde anlattığı kişilere döndü, somuttan soyuta geçti: "Bakanlar bana / gövdemi görürler / ben başka yerdeyim / gömseler beni / gövdemi gömerler / ben başka yerdeyim / aç cübbeni cüneyd / ne görüyorsun / görülmeyeni / cüneyd nerede / cüneyd ne oldu / sana bana olan ona da oldu / kendi cübbesi altında cüneyd yok oldu."

Şairler yok olsa da şiirler kalır. Bir süre unutulurlar, sonra yeniden dirilirler, yeni kuşakların yaşamına karışırlar. Kimi kez bir tek şiirsever çıkar, canlandırır, yaşatır unutulmuş şairleri, şiirleri...

1. Metinden hareketle Asaf Halet Çelebi'nin kişilik özelliklerini belirleyiniz.
2. Metnin tür özelliklerini belirleyiniz.
3. Metinde anlamına, yapısına, yüklemine yerine ve türüne göre cümle çeşitlerine birer örnek bularak bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.
4. Metinde kullanılan eğik çizgilerin kullanım amacını belirleyiniz.
5. Anılarda anlatılanlar doğrudan doğruya tarih midir () Anı yazarları bir tarihçi duruşuyla mı yaklaşırlar gördüklerine () yaşadıklarına () Bu sorulara verilecek cevap geçmişin, birinci kişinin ağzından kişisel yargılar ve yorumlarla verildiği şeklinde olacaktır ()

Serdar Odacı, Türk Dili'nin Sayfalarında Anılar

Bu parçada ayraçlarla () belirtilen yerlere, aşağıdakilerin hangisinde verilen noktalama işaretleri sırasıyla getirilmelidir?

- A) (?) (,) (...) (.) B) (?) (,) (?) (.) C) (;) (,) (?) (.) D) (?) (,) (?) (...) E) (,) (,) (,) (!)

6. Kimi alır gider gençlik yönüne,
Kimi düşün kimi bayram gününe.
Dizilirler gözlerimin önüne,
Uzak yakın, benzi soluk anılar.

Halil Soyuer

Yukarıdaki şiirde anı türünün hangi özelliği ağır basmaktadır?

- A) Olayların bir sıra gözetilerek anlatılması
- B) Gerçek olay ve kişilerin söz konusu olması
- C) Yaşanmışlıklar karşısındaki duyguların paylaşılması
- D) Gözlemlerin başkalarıyla paylaşılması
- E) Nesnel bir anlatım tutumu sergilenmesi

7. **Falih Rıfkı Atay ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?**

- A) Millî Mücadele'ye ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına tanıklık etmiştir.
- B) Gerçekçi bir bakışla yazdığı anılarına yorumlarını da katmıştır.
- C) Uzun yıllar siyasi yaşamda görev almıştır.
- D) Eserlerinde Atatürk'le ilgili gözlem ve anılarını anlatmıştır.
- E) Eserlerinde yalınlıktan uzak bir dil ve anlatım tutumu sergilemiştir.

8. (I) Bizim kuvvetlerimizle Kocaeli tarafla ından gelen kıtalar Dikmen sırtlarında son çarpışmalarını yapacaklardı. (II) Atatürk'ü adım adım takip ediyordum. (III) Olanca varlığını, nihayet bir oyun olan manevraya vermişti. (IV) Siperlere girip çıkıyor, soruyor, meraklanıyor, anlatıyordu. (V) Hiç unutmam.

Bu parçada numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- A) I. cümle, içinde isim tamlaması bulunan birleşik bir cümledir.
- B) II. cümle, yüklemi birleşik fiil olan basit bir cümledir.
- C) III. cümle, içinde sıfat tamlaması bulunan olumlu bir cümledir.
- D) IV. cümle, yapı bakımından sıralı bir cümledir.
- E) V. cümle, yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş olumsuz bir cümledir.

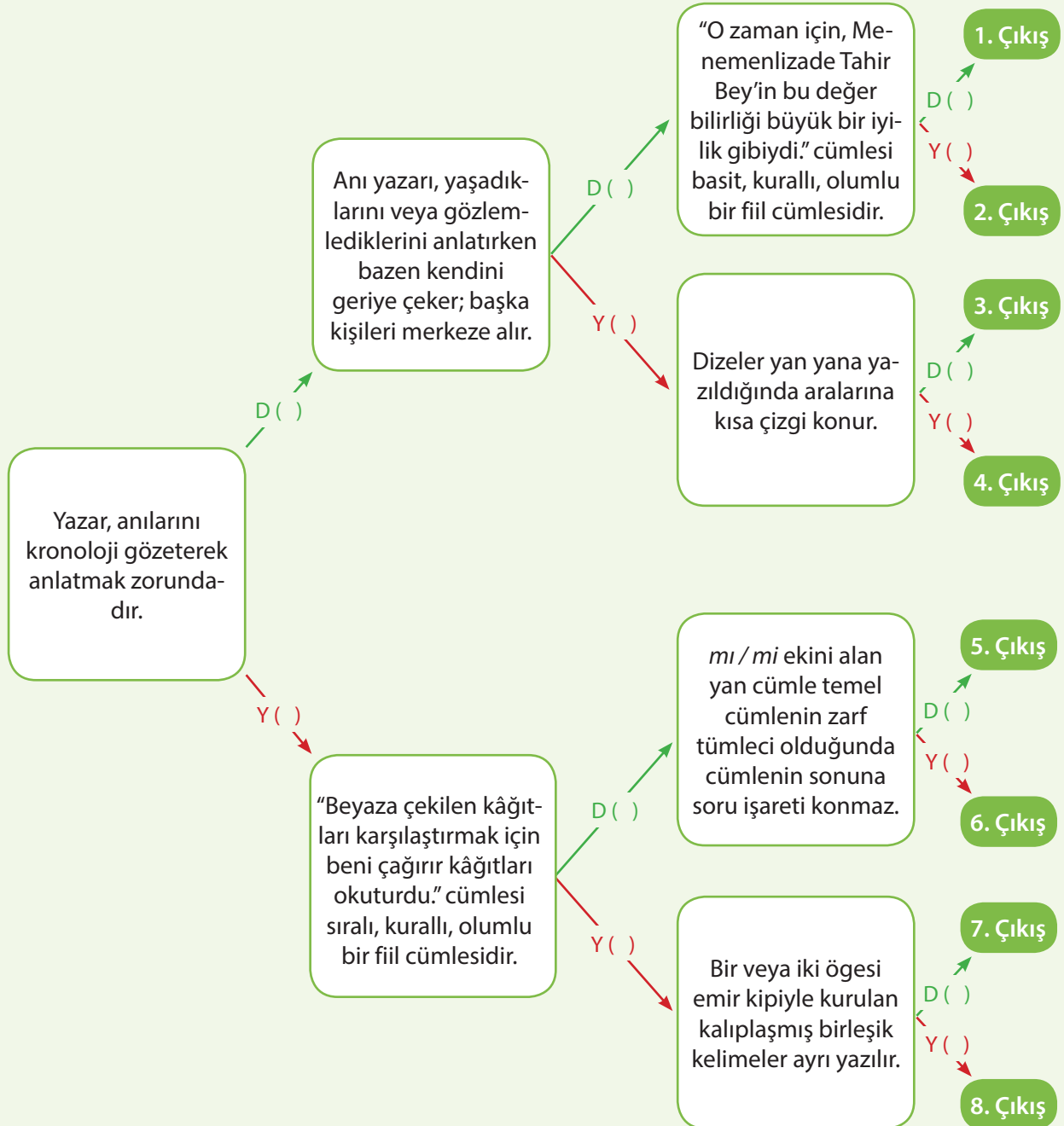
9. "Bir müsvedde yazacağı zaman kâğıdı dizinin üzerine dayar, kalemi eline alır, bir hâfız gibi sallanır dururdu." cümlesinin özellikleri aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) Olumlu, kurallı, isim, birleşik
- B) Olumlu, kurallı, isim, bağlı
- C) Olumlu, kurallı, fiil, basit
- D) Olumlu, kurallı, fiil, sıralı
- E) Olumlu, devrik, fiil, birleşik

10. Aşağıdakilerden hangisinde anı türünde yazılmış eser ve yazarı birlikte verilmemiştir?

- A) *Magosa Hatıraları*-Namık Kemal
- B) *Saray ve Ötesi*-Halit Ziya Uşaklıgil
- C) *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*-Faliş Rıfkı Atay
- D) *Anadolu Notları*-Reşat Nuri Güntekin
- E) *Edebiyatçılar Çevremde*-Halit Fahri Ozansoy

11. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

8. ÜNİTE

HABER METNİ

Ünite İçeriği

- Gazete ve dergi haberi
- Genel ağ haberi
- 5N 1K kuralı
- Temel habercilik terimleri
- Gazete, dergi, Genel ağ, radyo ve televizyon haberciliğinin farkları
- Cümle çeşitleri, yazım ve noktalama çalışmaları
- Haber metni yazma
- Haber sunuculuğu
- Haber sunma

Amaç

Haber metinlerindeki bilgilerin dayandığı kaynakların güvenilirliğini değerlendirme becerisi kazanmak

İletişim araçları aracılığıyla karşılaşılan görsel ve işitsel metinlere karşı eleştirel bir tutum geliştirmek

Cümle çeşitlerini, yazım ve noktalama kurallarını kavramak

Haber metni yazma ve haber sunma becerisi kazanmak

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

1. Haberleri takip etmeye neden ihtiyaç duyarsınız? Açıklayınız.
2. Size göre aşağıdaki görsellerden hangileri haber değeri taşımaktadır? Neden?

Türkler'in ilk basılı atlası Norveç'te çıktı

1. Metin

Norveç Ulusal Kütüphanesi'ndeki depoda uzun yıllardır saklanan atlasın, Türkler ve Müslümanlar'ın ilk basılı atlası "Cedid Atlas Tercümesi" (1803) olduğu belirlendi.

Norveç Ulusal Kütüphanesi'nde çalışan Anders Kvernberg, kütüphanenin varlığından habersiz bir şekilde yıllardır deposunda sakladığı atlasın Türkler'in ve Müslümanlar'ın ilk basılı atlası olan "Cedid Atlas Tercümesi" olduğunu ortaya çıkardı. Kvernberg, 1803'te Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da sadece 50 adet basılan ve şu an dünyada sayılı kopyası bulunan atlası sosyal medyanın yardımıyla keşfetti. Yaklaşık 150 bin harita ve atlasın yer aldığı kütüphanede, Osmanlı İmparatorluğu'na ait 1803 tarihli bir atlas farkeden Kvernberg, atlasın fotoğrafını sosyal paylaşım platformu Reddit'te paylaştı. Paylaşımından bir süre sonra Reddit'teki başka bir kullanıcının da aynı atlastan bir sayfa paylaştığını gören Kvernberg, yorum yapan bir kullanıcı sayesinde kitabın isminin "Cedid Atlas Tercümesi" olduğunu öğrendi.

TEK BASKI YAPILMIŞ

Dünyanın en nadir atlaslarından birini keşfettiğini anlayan Kvernberg, yaşadığı anı şu ifadelerle anlattı: "Haftalar öncesinde elimde tuttuğum atlasın, Reddit'tekinin aynısı olduğunu farkettim. Hemen depoya onun yeniden basım veya sonraki baskı olup olmadığını kontrol etmek için indim. Ancak hakiki eski kâğıt ve deriydi. Tek baskı yapılmış ve yeniden basılmamış. Dünyada 14 kopyası bulunuyor. İşte bu kalbinizi çarptırıyor."

ORJİNALLİĞİ TESCİL EDİLDİ

Anders Kvernberg, durumu kütüphane yetkililerine bildirdikten sonra atlas üzerinde incelemeler yapıldı ve orijinalliği tescil edildi. Cedid Atlas Tercümesi'nin 15'inci kopyası olarak kaydedilen atlas, Norveç'e getirenin Oslolu bir tekstil ithalatçısı olduğu kaydedildi.

kaydedilen atlası, Norveç'e getirenin Oslolu bir tekstil ithalatçısı olduğu kaydedildi.

Tüccarın, bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin parçası olan Arnavutluk ve Güney Yugoslavya'ya 1930'lu yıllarda yaptığı gezi sırasında aldığı tahmin edilen atlasın, 1950'li yıllarda Norveç Ulusal Kütüphanesi'ne bağışlandığı belirtiliyor. Uzmanlar tarafından incelemeye alınan haritanın, dijital ortama aktarılmasının planlandığı açıklandı.

Basından

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

cedid (cedit): Yeni.

dijital: Verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren.

tescil etmek: Bir şeyi bir yere kaydederek resmîleştirmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Haber

Haber, yeni bir olay veya olgu ile ilgili kitle iletişim araçları yoluyla verilen bilgidir. Bilgi verme ve alma temeline dayanır. Olay veya konu ile ilgili kamuoyunu aydınlatır ve kamuoyu oluşturur.

Haberde bilinen bir zaman dilimine ait olaylara ve olgulara yer verilir. Doğru bilgi vermek amaçlanır. Farklı kaynaklardan haberin doğruluğu kontrol edilir. Haberde açık, sade bir dil kullanılır; kesin ifadelerle yer verilerek kuşku, olasılık anlamları içeren ifadelerden kaçınılır. Haber oluşturulurken yerel kaynaklardan, resmî ve özel haber ajanslarından yararlanılır. Haberdeki bilgilerin kaynağı belirtilir. Haberde haber alanın neyin haber, neyin yorum olduğunu seçebilmesi sağlanır. Haber gerçeklere dayanarak bilgilendirir; yorum ise haberi yapanın düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir. Haber metinleri, sanat metinlerine kaynaklık edebilir; örneğin Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*, Orhan Kemal'in *Vukuat Var* adlı eserleri bir haberden yola çıkılarak yazılmıştır.

5N
1K

Ne
Nerede
Ne zaman
Nasıl
Neden

Kim

Haberi oluşturan unsurlar 5N 1K kuralına göre düzenlenir. 5N 1K kuralı, haberle ilgili bilgileri bir bütünlük içinde tüm ayrıntılarıyla vermek için kullanılır. 5N 1K kuralı; ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden (niçin) ve kim sorularından oluşur. "Ne" habere konu olan olayın, olgunun ne olduğunu ortaya koyar. "Nerede" haberdeki yerle, "ne zaman" ise haberdeki olayın zamanıyla ilgili bilgi verir. "Nasıl" habere konu olan olayın gerçekleşme sürecini açıklar. "Neden" haberdeki olayın sebebini ortaya koyar. "Kim" habere konu olan olayın kim tarafından gerçekleştirildiğini, kiminle ilgili olduğunu belirtir.

Bir kitleyi ilgilendiren, etkileyen olaylar haber değeri taşır. Bir eylemin ya da söylemin hedef kitleye ulaştırılması için taşıması gereken özellikler haberin değerini belirler. Bu yüzden haber güncel, doğru, önemli ve ilginç olmalıdır. Haber metinleri; yaş, cinsiyet, etnik köken, sosyoekonomik düzey, öğrenim durumu, dünya görüşü vb. bakımından farklı özelliklere sahip kitleler üzerinde farklı etkiler gösterir. Toplum sağlığını olumsuz etkileyeceğinden şiddet içerikli haberlerin, baskı sayısını artırma ve reytingi yükseltme aracı vb. olarak kullanılmaması gerekir.

Bir haberde asıl haber değeri taşıyan unsura **odak noktası** denir. Haberin odak noktası, 5N 1K sorularından öne çıkarılan unsurdur. Haber metinleri aynı konuyu ele alsın da haberi farklı biçimde sunabilir. Aynı olayla ilgili farklı odak noktalarından hareketle farklı amaçlara hizmet eden haberler yazılabilir. Haberlerin amaç ve odak noktası değiştiğinde haberin içeriği ve dili de değişir. Haberle ilgili nelerin belirtileceği, amaç ve odak noktasına göre şekillenir. Haberde en önemli öge olay ise "ne", olayın nedeni ise "neden", kişi ise "kim" sorularının cevabı olan kelimeler vurgulanır. Örneğin bir trafik kazası haberinde "*Trafik Kazası*" başlığı olayı, "*Aşırı Hız Ölüm Getirdi*" başlığı olayın nedenini, "*Ünlü Şarkıcı Hayatını Kaybetti*" başlığı kişiyi odak noktası yapmıştır. Haber yazılmaya başlanmadan haberin odak noktasının belirlenmesi dağınıklığı ortadan kaldırır, amacı belirginleştirir, istenen vurguyu sağlar, haber yazma işini kolaylaştırır.

Haberin odak noktası, 5N 1K sorularından öne çıkarılan unsurdur.

Temel Habercilik Terimleri

ajans: Haber toplama, yayma ve üyelerine dağıtma işiyle uğraşan kuruluş.

asparagas: Uydurma.

manşet: Gazetelerin ilk sayfasına iri puntolarla konulan başlık.

muhabir: Basın ve yayın organlarına haber toplayan, bildiren veya yazan kimse.

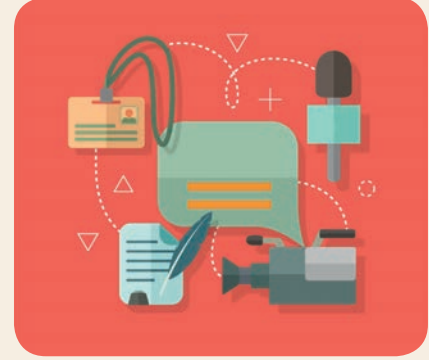
sansasyonel: Çarpıcı.

spot: Haberin çarpıcı yönlerini yansıtan ve genellikle başlığın altına yerleştirilen, asıl metinden ayrı, bir veya iki cümlelik haber özeti.

sürmanşet: Gazetelerin birinci sayfasındaki logonun üzerinde kullanılan başlık.

sütun: Gazete ve dergilerde sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her biri, kolon.

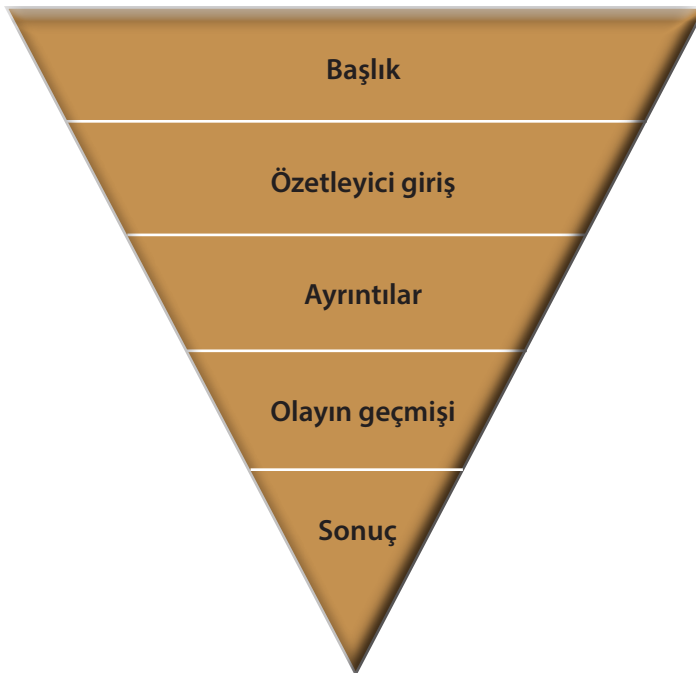
tekzip: Yalanlama.

Gazete Haberi

Gazetenin temel işlevi haber vermektir. Gazeteler, haberleri geniş kitlelere ileten en eski iletişim araçlarından. Gazeteler genellikle günlük yayımlandığından haberleri de günceldir. Gazete haberini hazırlayan kişinin hukuki sorumluluğunun yanı sıra sosyal sorumluluğu da bulunmaktadır.

Haber yazma tekniği; haberi oluşturan verilerin birinin, birkaçının veya tümünün öne çıkarılmak istenmesine göre değişir. Gazetecilikte farklı haber yazma teknikleri olmakla birlikte yaygın olarak kullanılan teknikler; piramit tekniği, ters piramit tekniği, dörtgen ya da kare (kutu) tekniği ve konuşma dili tekniğidir.

Ters piramit tekniği

Ters piramit tekniği, en sık kullanılan haber yazma tekniğidir. Bu teknikte haber, hedef kitlesini dikkate alarak en önemli bilgiden başlayıp en az önemli bilgiye doğru yazılır. Haber, kronolojik sıraya göre değil önem sırasına göre düzenlenir. Öncelikle haber değeri en çok olan öge aktarılır. Ters piramit tekniği; **başlık, özetleyici giriş, ayrıntılar, olayın geçmişi ve sonuç** bölümlerinden oluşur. Haberin en ilginç, en dikkat çeken özelliği başlık olarak belirlenir. Başlıktan sonra özetleyici giriş yapılarak haberin özeti verilir. Girişteki özet ifade, ayrıntılar bölümünde 5N 1K kuralına göre genişletilerek açıklanır. Ek bilgi, belge, istatistikler verilebilir. Haber ile ilgili detay bilgiler verilir. Haberin geçmişine ait bilgilerden sonra da sonuç bölümü yer alır.

Cem mezun oldu, şimdi tek hayali müzik öğretmeni olmak

TÜRKİYE’de, üniversite sınavını kazanarak üniversiteye giren otizmli Cem Vardarcı, geçen 4 yılın ardından, mezuniyet konserinde hocalarıyla birlikte sahneye çıktı. Ümrân Baradan Güzel Sanatlar Lisesi’ni bitiren Vardarcı, ardından Yaşar Üniversitesi Sanat Tasarım Fakültesi Müzik Bölümü’nün yetenek sınavını kazanıp Yaylı Çalgılar Programı’na kabul edildi. Cem Vardarcı, Türkiye’de üniversiteye giren ilk otizmlilerden biri oldu. Eğitim hayatı boyunca, Fahir Atakoğlu gibi usta müzisyenlerle ve Ulusal Gençlik Senfoni Orkestrası’yla konser veren Vardarcı, Genç Girişimciler ve Liderler Derneği (JCI) Türkiye Şubesi tarafından Türkiye’nin En Başarılı 10

Selçuk Yaşar Kampusu’ndaki konserde, Cem’i ailesi ve eğitimcileri yalnız bırakmadı.

Genci programında “Kültürel Başarı” alanında da birinci seçildi. Vardarcı, bu ay sonunda kep giyip mezun olacağı okulunda, son konserini hocalarıyla birlikte sahneye çıkarak vermenin gururunu yaşadı. Cem’in şimdiki hayali ise müzik öğretmeni olmak.

Basından

Cem mezun oldu, şimdi tek hayali müzik öğretmeni olmak örnek haber metni, ters piramit tekniğine göre yazılmıştır. Haberin en önemli ögesi başlık olarak düzenlenmiştir. Cem’in diğer öğrencilerden ayrılan özelliği, merak unsuru olarak okura sunulmuş ve okurun merak edip haberi okuması amaçlanmıştır. Başlıktan sonra birinci cümlede özetleyici giriş yapılmış, daha sonra haberle ilgili ayrıntılar aktarılmış, haberin geçmişiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Haberde açık, anlaşılır bir dil kullanılmış; görsel ögeye yer verilerek haberin inandırıcılığı artırılmıştır. Bu haberi oluşturan unsurlar şunlardır:

5N 1K	
Ne	Otizimli bir gencin üniversiteden mezun olma başarısı
Nerede	Türkiye’de (İzmir)
Ne zaman	Geçen dört yılın ardından (Haziran 2016)
Nasıl	Yetenek sınavını kazanıp yerleştiği üniversiteyi bitirerek
Neden	Eğitim sürecinde başarılı olduğundan
Kim	Cem Vardarcı

Haber metnini destekleyen, metne açıklık getiren görsel malzemeler gazetelerde sıklıkla kullanılır. Görsel, haberin ilgi çekici olmasını sağlar ve doğruluğunu kanıtlar. Haber görselleri haberdeki bilgileri görsel bir biçimde sunar. Görselin somut olması, haberin okur tarafından daha kolay anlaşılmasına ve olayın zihinde canlandırılmasına yardımcı olur. Görseller hem haber hem de sayfa düzeni için önemli unsurlardır.

Türkler’in ilk basılı atlası Norveç’te çıktı başlıklı gazete haberinde tarihle günceli buluşturan bir bilgi verilmiştir. Haberi oluşturan unsurlar, 5N 1K kuralına göre düzenlenmiştir. Haberle ilgili bilgiler, bir bütünlük içinde tüm ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Haberde açık, anlaşılır bir dil kullanılmış; görsel ögeye haberi kanıtlayıcı olması nedeniyle yer verilmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Haber metni türünün ortaya çıkmasında yazılı kültürün, toplumsal değişim ve etkileşimlerin, yayın organlarının ve teknolojinin etkisini belirtiniz.
2. *Türkler'in ilk basılı atlası Norveç'te çıktı* adlı metinde, *Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları* bölümünde verilenler dışında anlamını bilmediğiniz kelime ve kelime gruplarını bulunuz. Bunların anlamlarını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz, tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
3. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

Ana düşünce	
Yardımcı düşünceler	

4. *Türkler'in ilk basılı atlası Norveç'te çıktı* başlıklı gazete haberinin unsurlarını 5N 1K kuralına göre aşağıdaki tabloya yazınız.

5N 1K	
Ne	
Nerede	
Ne zaman	
Nasıl	
Neden	
Kim	

5. Haberdeki ters piramit tekniğinin bölümlerini aşağıdaki tabloya yazınız.

Başlık	
Özetleyici giriş	
Ayrıntılar	
Olayın geçmişi	
Sonuç	

6. Haberin amacını ve odak noktasını belirleyiniz.
7. Metindeki açık ve örtük iletileri; metinle ilgili beğeni, tespit, eleştiri ve güncellemelerinizi gerekçelendirerek ifade ediniz.

Ay yolcusu kalmasın

ABD, Ay'ı ticarete açmaya hazırlanıyor. Amerikan Wall Street Journal gazetesinin haberine göre onay çıkması halinde Dünya'nın uydusuna 2017'de ticari uçuşlar başlayabilir. Bu projeye talip olan Amerikan Moon Express adlı yeni kurulmuş teknoloji şirketi 9 kilogram ağırlığında bilimsel ekipmanı Ay yüzeyine indirmeyi planlıyor.

Basından

YAKINDA özel bir şirket aracılığıyla Ay'a yük ve yolcu taşınabilecek. ABD'nin Florida Eyaleti'nde kurulan Moon Express adındaki bir şirket, ABD Federal Havacılık İdaresi'nden (FAA) izin aldı. Şimdilik ilk müşterisi NASA olan şirket, gelecek yıl kurum adına Ay'a 10 kilogram

ağırlığında bilimsel araştırma cihazı bırakacak. Ancak firmanın amacı gelecekte Ay'da kurulacak maden kolonilerine yük ve yolcu taşıyabilmek. ABD geçen yıl uzay madenciliği yasasını çıkarmış ve 2 şirket bu konuda 2030'a kadar adım atacağını duyurmuştu.

Basından

- Yukarıdaki haber metinlerini sunuluş biçimleri ve içerikleri açısından karşılaştırınız.
- Metinlerin görsel unsurlarla ilişkisini değerlendiriniz.

Hazırlık

Aşağıdaki haber metinlerini olayı ele alış şekillerine göre karşılaştırınız.

KIYIYA VURAN ÖLÜ BALINA POŞET YUTTUĞU İÇİN ÖLMÜŞ!

ONUN KATILI İNSANOĞLU!

Prof. Dr.
Taçnur
Baygar

MUĞLA Sıtkı Koçman Üniversitesi (MSKÜ) Su Ürünleri Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Taçnur Baygar, Marmaris'te kıyıda ölüsü balinanın, yuttuğu 80 santimlik poşetin sindirim sistemini tıkaması sonucu öldüğünü açıkladı. Marmaris'e bağlı Karacasöğüt İngiliz Limanı açıklarında, geçen 4 Haziran'da balıkçılar tarafından denizde ölü bulunan gagalı balinanın kısmi otopsi raporu tamamlandı. MSKÜ Su Ürünleri Fakültesi'nde 6 kişilik ekip tarafından hazırlanan raporda, gagalı balinanın yuttuğu büyük boy siyah çöp poşetinin sindirim sistemini tıkaması ve daha

sonra zayıf düşüp çok miktarda parazitin istilasına uğramasıyla öldüğüne yer verildi. Balinanın kesin ölüm raporunun doku biyopsi sonuçlarının çıkmasının ardından açıklanacağı öğrenildi. Prof. Dr. Taçnur Baygar, "Şu an kısmi rapor tamamlandı. Ölüm nedeni 70-80 santim bir poşeti yutmasından kaynaklanıyor. Deniz memelisi yetişkin bir erkek gagalı balina ve 2 ton ağırlığında, 560 santim uzunluğunda. Üç, dört tür içerisinde tanımlanması yapılıyor. Sularımıza strese girerek buralara kadar geldiğini düşünüyoruz. İç organları üzerinde otopsi işlemleri sürüyor" dedi. DHA

Basından

Balina poşet kurbanı oldu

MUĞLA Marmaris'te denizde ölü bulunan 2 ton ağırlığındaki gagalı balinanın otopsi sonucu belli oldu. Yapılan otopside balinanın büyük boy siyah çöp poşetinin sindirim sistemini tıkaması sonucunda öldüğü açıklandı.

Basından

Yarım litre zeytinyağı 22 bin liraya satıldı

İZMİR Seferihisar Belediyesi'nce yapılan araştırmayla ilçe genelinde, 500 yaş ve üzerinde olan 200 zeytin ağacı tespit edildi. Özel olarak toplanan zeytinler, belediyenin Zeytinyağı Fabrikası'nda geleneksel yöntemlerle sıkıldı. Ortaya çıkan tarih kokulu yağlar, bu yıl ikinci kez düzenlenen müzayedeyle satıldı. Teos Antik Kenti'nde bulunan 1800 yaşındaki zeytin ağacının gölgesinde düzen-

lenen müzayedede zeytin yağları, yaşları ve asit oranlarına göre, açık artırmaya sunuldu. Müzayedede, koku ve tadım testleriyle başladı. 137 litre yağ, 49 bin 200 lira karşılığında alıcı buldu. Müzayedede sonunda, 1800 yaşındaki anıt ağaçtan elde edilen yarım litrelik zeytinyağı, özel şişesinde tek başına satıldı. Özel şişe, Şah Tuğrul İnşaat Şirketi'nin sahibi Şah Tuğrul tarafından 22 bin liraya satın alındı.

Basından

Yarım litre yağı 22 bin liraya aldılar

İZMİR'in Seferihisar ilçesindeki Teos Antik Kenti'ndeki 1800 yaşındaki zeytin ağacından elde edilen yarım litre zeytinyağı 22 bin liraya alıcı buldu. Seferihisar Belediyesi, ilçe genelinde 500 yaş ve üzerinde 200 anıt zeytin ağacı tespit etti. Yaşlı ağaçlardan toplanan zeytinlerin belediyeye ait tesiste geleneksel yöntemlerle sıkılırken, elde edilen 137 litre yağ için bu yıl 2. kez müzayede düzenlendi. Yağlar 49 bin 200 lira karşılığında alıcı bulurken açık artırmada, 1800 yaşındaki anıt ağaçtan elde edilen yarım litrelik zeytinyağı ise Şah Tuğrul tarafından 22 bin liraya satın alındı.

Basından

2. Metin

Haberler

Sekiz Pasifik Adası Sulara Gömüldü

İlay Çelik Sezer

En az sekiz tane alçak rakımlı Pasifik adasının denizlerin yükselmesi sonucu ortadan kaybolduğu anlaşıldı. Deniz seviyesi yılda ortalama 3 mm yükselirken, Pasifik'in batısında bir ticaret rüzgârları döngüsü fazladan su getirdiği için o bölgede sular daha hızlı yükseliyor. Batı Pasifik'teki Mikronezya'da ve Solomon Adaları'nda 1990'ların başlarından itibaren deniz seviyesindeki yükselme 12 milimetreyi bulmuş.

2016'da Avustralya'daki Queensland Üniversitesi'nden Simon Albert'in yürüttüğü bir araştırmada Solomon adalarından beşinin 20. yüzyılın ortasından beri kayıp olduğu anlaşılmıştı. Şimdi yine Avustralya'daki Sunshine Coast Üniversitesi'nden Patrick Nunn benzer bir durumu Mikronezya'da gözlemledi.

Nunn ve ekibi Pohnpei adasının ve adayı çevreleyen resifteki alçak rakımlı birkaç bölgenin kuyularını inceledi, yerlilerle konuştu ve ilgili uydu görüntülerini inceledi.

Pohnpei'de çok az kıyı erozyonu gözlemlendi. Nunn, bunun Pohnpei'nin görece yüksek rakımlı olmasından ve mangrov ormanlarıyla çevrili olmasından kaynaklandığı görüşünde. Bu adanın batı tarafındaki üç küçük ada da iyi durumdaydı. Ancak güney taraftaki alçak birkaç ada önemli ölçüde küçülmüş, bazı adalara tamamen ortadan kaybolmuştu.

Yerliler artık var olmayan iki adadan bahsediyordu. Hava görüntüleri, üzerinde kimsenin yaşamadığı altı adanın daha 2004-2007 arasında su altında kaldığını ortaya koydu. Mikronezya'daki tüm bu değişimler alçak adalarda yaşayan halkların gelecekte karşılaşacağı risklere ışık tutuyor. Nunn'a göre üzerinde mangrov ormanları ve lagünler olan ya da başka kara parçaları tarafından dalgalardan korunan alçak adaların yok olma tehlikesi çok daha düşük.

Sekiz Pasifik Adası Sulara Gömüldü

İlay Çelik Sezer

En az sekiz tane alçak rakımlı Pasifik adasının denizlerin yükselmesi sonucu ortadan kaybolduğu anlaşıldı. Deniz seviyesi yılda ortalama 3 mm yükselirken, Pasifik'in batısında bir ticaret rüzgârları döngüsü fazladan su getirdiği için o bölgede sular daha hızlı yükseliyor. Batı Pasifik'teki Mikronezya'da ve Solomon Adaları'nda 1990'ların başlarından itibaren deniz seviyesindeki yükselme 12 milimetreyi bulmuş.

2016'da Avustralya'daki Queensland Üniversitesi'nden Simon Albert'in yürüttüğü bir araştırmada Solomon adalarından beşinin 20. yüzyılın ortasından beri kayıp olduğu anlaşılmıştı. Şimdi yine Avustralya'daki Sunshine Coast Üniversitesi'nden Patrick Nunn benzer bir durumu Mikronezya'da gözlemledi.

Nunn ve ekibi Pohnpei adasının ve adayı çevreleyen resifteki alçak rakımlı birkaç bölgenin kuyularını inceledi, yerlilerle konuştu,

tu ve ilgili uydu görüntülerini inceledi.

Pohnpei'de çok az kıyı erozyonu gözlemlendi. Nunn, bunun Pohnpei'nin görece yüksek rakımlı olmasından ve mangrov ormanlarıyla çevrili olmasından kaynaklandığı görüşünde. Bu adanın batı tarafındaki üç küçük ada da iyi durumdaydı. Ancak güney taraftaki alçak birkaç ada önemli ölçüde küçülmüş, bazı adalarsa tamamen ortadan kaybolmuştu.

Yerliler artık var olmayan iki adadan bahsediyordu. Hava görüntüleri, üzerinde kimsenin yaşamadığı altı adanın daha 2004-2007 arasında su altında kaldığını ortaya koydu. Mikronezya'daki tüm bu değişimler alçak adalarda yaşayan halkların gelecekte karşılaşacağı risklere ışık tutuyor. Nunn'a göre üzerinde mangrov ormanları ve lagünler olan ya da başka kara parçaları tarafından dalgalardan korunan alçak adaların yok olma tehlikesi çok daha düşük.

Basından

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

lagün: Denizle irtibatlı ve denizin etkisi altında bulunan göl.

mangrov: Tropikal kuşakta genellikle deniz kıyılarında hep yeşil kalan ormanlar.

resif: Tropikal bölgelerde canlı kalıntılarıyla oluşmuş belli bir şekle sahip adacıklar.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Dergi Haberi

Dergiler, gazetelere göre daha dar kitlelere seslenen iletişim araçlarıdır. Haber, tiyatro, sinema, edebiyat, spor, seyahat, sanat, bilim, teknoloji, mimarlık, fotoğraf, tarih, coğrafya, ekonomi, dil, tıp, kişisel gelişim gibi genellikle bir alanda yoğunlaşan dergilerin okuyucuları da o alanla ilgilenenlerdir.

Belirli zaman aralıklarıyla çıkan dergilerde bir haberin hazırlanması için kullanılan süre, günlük yayımlanan gazetelere oranla daha uzundur. Bu durum, derinlemesine araştırma ve inceleme imkânı sağladığından dergi haberi daha ayrıntılı bilgilerle dolu olur. Dergi haberinde de gazete haberindeki gibi başlık, giriş, ayrıntıların verildiği bölüm, olayın geçmişi, sonuç bölümleri bulunur ve haber, 5N 1K kuralına göre işlenir. Haberle ilgili görsellere yer verilir. En önemli ve en ayrıntılı haber, kapak konusunu oluşturur.

Dergi haberlerinde güncel olaylar işlenebileceği gibi güncelliğini yitirmeyen konular da ele alınabilir. Haberde konuyla ilgili görüşmelere, uzman görüşlerine, araştırma ve anket sonuçlarına, analizlere yer verilebilir. Dergi haberciliğinde dil ve anlatım hitap edilen kitleye göre belirlenir.

Dergi haberciliği, uzmanlık gerektiren bir alandır. Haberi hazırlayacak olan muhabir; konu ile ilgili araştırma, inceleme, görüşme vb. hazırlıklar yapar. Dergi haberciliğinde çok sayıda haber yayımlamak değil haberleri, araştırma-inceleme dosyaları şeklinde ve ayrıntılı olarak yayımlamak esastır.

Sekiz Pasifik Adası Sulara Gömüldü başlıklı dergi haberinde denizlerin yükselmesi sonucu sulara gömülen sekiz Pasifik adasından söz edilmektedir. Haberi oluşturan unsurlar, 5N 1K kuralına göre düzenlenmiştir. Bir araştırma sonucu hazırlanan haberde konuyla ilgili uzmanların görüşlerine yer verilmiş, hitap edilen kitleye göre bir dil ve anlatım tercih edilmiş, destekleyici unsur olarak görsel kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

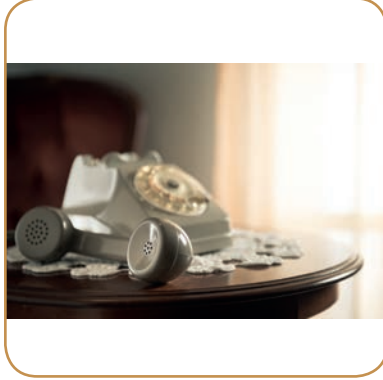
1. Haber metinlerinde kullanılan resim, karikatür, fotoğraf, çizim, grafik, tablo, diyagram, istatistiksel veri gibi unsurların metin türüyle ilişkisi ve metne katkısı ne olabilir? Açıklayınız.
2. *Sekiz Pasifik Adası Sulara Gömüldü* başlıklı dergi haberini 5N 1K kuralına göre değerlendiriniz.
3. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
4. Haberin amacını ve odak noktasını belirleyiniz.
5. *Sekiz Pasifik Adası Sulara Gömüldü* adlı metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
6. Metindeki bilgiler, düşünceler arasındaki tutarlılığı ve konu akışındaki uyumu değerlendiriniz.
7. Haberdeki ters piramit tekniğinin bölümlerini belirleyiniz.

Etkinlik

- a. Edebiyat, bilim, teknoloji, mimarlık, fotoğraf, tarih, coğrafya, kişisel gelişim gibi alanlarda yayımlanan dergilerden birinde çıkan bir haber metni okuyunuz.
- b. Okuduğunuz metni haberin bilgi kaynağı, doğruluğu, görsel unsurlarla desteklenip desteklenmediği, 5N 1K kuralına göre düzenlenip düzenlenmediği; haberde konuyla ilgili görüşmelere, uzman görüşlerine, araştırma ve anket sonuçlarına, analizlere yer verilip verilmediği vb. açılardan değerlendiriniz.

Hazırlık

1. Bir haberin doğru olup olmadığını nasıl araştırırsınız? Açıklayınız.
2. Aşağıdaki görsellerden hareketle geçmişten günümüze haberleşme yöntemleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Van Gölü'nde 20 metrelik dikitler bulundu

3. Metin

Van Gölü'nde 4 kilometrelik alanı kaplayan ve "su altı peribacaları" olarak bilinen 20 metre uzunluğunda dikitler belirlendi.

VAN

Van Gölü'nde 4 kilometrelik alanı kaplayan ve "su altı peribacaları" olarak bilinen yaklaşık 20 metre uzunluğundaki dikitler (**mikrobiyalit**) görüntülendi.

Su Altı Görüntü Yönetmeni Tahsin Ceylan, Yüzüncü Yıl Üniversitesi (YYÜ) Su Ürünleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa Sarı ve dalış eğitmeni Murat Kulakaç, gölde yürüttükleri su altı çalışmalarında yeni bulgulara rastladı.

YYÜ Su Ürünleri Fakültesi Öğretim Üyesi Sarı, YYÜ Ziraat Fakültesi Konferans Salonunda yaptığı basın toplantısında, her sene iki kez yaptıkları dalış programının sonuncusunu gerçekleştirdiklerini ve yeni bulgulara rastladıklarını anlattı.

Van Gölü'yle ilgili birçok bilginin eksik olduğunu, gölle ilgili sırları çözmek için yola çıktıklarını dile getiren Sarı, Van Gölü'nde dünyanın bilinen en büyük mikrobiyalitlerinin yer aldığını söyledi.

Sarı, gölün altındaki çatlaklardan içerisine sızan kalsiyumda zengin sular olduğunu anlatarak, "Bu suların etrafından siyanürlü bakteriler, fitoplankton toplanıyorlar, hem kalker çözeltileri hem de kireç taşı çökeltileri oluşturuyor. Bu oluşum esnasında da su, boru gibi yukarıya doğru yükseliyor ve planktonlarla siyanür bakterileri de bunun etrafından çökelmeyi sürdürüyor. Böylece Van Gölü'nün altında, ağaç gibi büyüyen kocaman yapılar oluşuyor." diye konuştu.

"Dünyanın en büyük mikrobiyalitleri Van Gölü'nde"

Dünyada mikrobiyalitlerin 2 ya da 3 metre olduğuna ilişkin literatür kayıtları bulunduğunu ifade eden Sarı, şu değerlendirmede bulundu:

"Biz boyu 20 metreyi bulan mikrobiyalitler tespit ettik. Yani dünyanın bilinen en büyük mikrobiyalitleri Van Gölü'nde yer alıyor. Gevaş ilçesi sınırlarında farklı mikrobiyalit alanları tespit ettik. Hatta mikrobiyalitlerin oluşumundan yaşanmasına kadarki süreçleri bir laboratuvar gibi izleyebileceğiniz bir yer bulduk. Buralar o kadar harika alanlar ki daha önce literatürde yer alan bilgilerin hemen hepsi alt üst oldu. Mikrobiyalitlerle ilgili tüm bilgilerin değişebileceği aşamaya gelindi."

Genel ağdan

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

fitoplankton: Sularda yaşayan ve su hareketleriyle pasif olarak yer değiştiren bitkisel organizmalar.

literatür: Kaynak.

plankton: İç sular ve denizlerin pelajik bölgesinde yaşayan, hareket etme yetenekleri sınırlı olduğundan veya hiç olmadığından su içinde dalga, akıntı vb. su hareketleriyle sürüklenen bütün küçük bitki ve hayvan grupları.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Genel Ağ Haberi

Genel ağ haberleri; haberin teknik unsurlarını birleştirerek haberi hedef kitlesine yazılı, sesli ve görüntülü olarak iletir.

Gazete ve dergi haberciliğinde yazı ve görsel, radyo haberciliğinde ses, televizyon haberciliğinde ses ve görüntü kullanılırken genel ağ haberciliğinde bunların tümü kullanılabilir. Bir ekip çalışması olan radyo ve televizyon haberciliğinde haber, sunucu tarafından hedef kitleye aktarılırken genel ağ haberciliğinde buna ihtiyaç duyulmamaktadır.

Genel ağ haberciliği; belirli yayın akışı olan radyo ve televizyona, yayın aralığı olan gazete ve dergiye göre haberi daha hızlı ve kapsamlı olarak kitlelere iletir. Genel ağ haberciliğinde anlık habere, basılı gazetede günlük habere ulaşılır. Basılı gazetede bir haber en erken bir gün sonra okura ulaşırken genel ağ haberciliğinde ise haber, olayın hemen sonrasında genel ağ sayfasında yer alır. Haberle ilgili yeni gelişmeler anında güncellenir. Gazete ve dergideki sütun, sayfa sınırlaması; radyo ve televizyondaki zaman sınırlaması genel ağ haberciliğinde yoktur. Gazete ve dergi haberciliğinde okuma becerisine sahip bir kitleye ihtiyaç duyulurken radyo ve televizyon haberciliğinde böyle bir ihtiyaç söz konusu değildir. Genel ağ haberciliğinde ise ses ve görüntü desteğiyle okuma faaliyeti en aza indirilmiştir. Gazete, dergi, genel ağ, radyo ve televizyon haberciliği; haberi iletmede kullanılan araç, haberin kalıcı olması, sermaye, maliyet, dağıtım vb. bakımından da birbirinden ayrılır.

Van Gölü'nde 20 metrelik dikitler bulundu başlıklı genel ağ haberi dünyanın en büyük dikitlerini kamuoyuna duyurmaktadır. Haberde okura Van Gölü'ndeki dikitlerle ilgili bilgi verilmiş, konuyla ilgili uzmanların tespitleri ve görüşleri aktarılmıştır. Haberin amacı ve odak noktası 5N 1K kuralına göre düzenlenmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Van Gölü'nde 20 metrelik dikitler bulundu* başlıklı genel ağ haberinin unsurlarını 5N 1K kuralına göre aşağıdaki tabloya yazınız.

5N 1K	
Ne	
Nerede	
Ne zaman	
Nasıl	
Neden	
Kim	

2. Haberin amacını ve odak noktasını belirleyiniz.

Amacı	
Odak noktası	

3. Metnin görsel unsurla ilişkisini değerlendiriniz.
4. Metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendiriniz.
5. Haberdeki ters piramit tekniğinin bölümlerini aşağıdaki tabloya yazınız.

Başlık	
Özetleyici giriş	
Ayrıntılar	
Geçmiş hakkında bilgi	
Sonuç	

6. Metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.
7. Metinde yazar ile anlatıcının aynı kişi olup olmadığını belirleyiniz.
8. Metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz. Bakış açısını belirlerken yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını dikkate alınız.

Etkinlik

- Aşağıdaki metni okuyunuz.
- Okuduğunuz metnin genel ağ haberi niteliği taşıyıp taşımadığını gerekçeleriyle değerlendiriniz.

'ÖDÜLÜ TÜRKİYE'DE ALDIĞIM EĞİTİME BORÇLUYUM'

İsveç Kraliyet Bilim Akademisi tarafından Nobel Kimya Ödülü'ne layık görülen Prof. Dr. Aziz Sancar, kendisini Nobel'e götüren sürecin temel harcının ABD'de değil, Türkiye'de atıldığını belirtti.

KUZEY CAROLINA - ERKAN AVCI

İsveç Kraliyet Bilim Akademisi tarafından Nobel ödülüne layık görülen Aziz Sancar AA muhabirine yaptığı açıklamada yurt dışında eğitim alan genç akademisyenlere Türkiye'ye eğitimlerini tamamladıktan sonra dönmeleri çağrısında bulundu.

"Sağolsunlar annem babam okumaya büyük önem verirdi" diyerek ailesini hürmetle anan Sancar, bilimsel araştırmalar yapmaya daha İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeyken merak salmış.

"İkinci sınıftayken bu yolda ilerlemeye karar vermiştim. Fakat bir hocam bana doktorluk unvanını alsın, sonrasında özellikle temel bilimlerde ihtisas yapsın demişti. Onun tavsiyesi benim için çok önemliydi" diyen Sancar'ı, Amerika'da doktora yapmaya iten neden de bu olmuş.

Nobel'e götüren Türkiye'deki eğitimi olmuş

Üniversiteden sonra bir süre sağlık ocağında doktorluk yapan ve daha sonra doktora için (...) Amerika'ya giden Sancar'a göre, kendisini Nobel'e götüren sürecin temelleri ise aslında ABD'de değil, Türkiye'de atılmış.

Sancar, bunu şu sözlerle dile getiriyor:

"Biz genelde memleketimizi tenkit etmeyi severiz. Fakat bizim memlekette çok güzel bir eğitim var. Türkiye'de ilkokulumuz, ortaokulumuz, lisemiz, üniversitelerimiz bedavadır. Bana bu imkanlar sağlandı. Türkiye'de üniversitede okurken, orada gördüğüm eğitim, buradaki üniversitelerin seviyesindeydi. Türkiye bizlere çok güzel eğitim sağlıyor. Bunu Amerika'da yapamazsınız. O bakımdan ben bu ödülü memleketime ve Cumhuriyet devrinin başlattığı eğitime borçluyum.

Ben buraya geldim başarılı oldum ama bana bu temeli veren Türkiye'deki eğitimimdi. Ben buraya 1974'te geldim, o geldiğim dönemde Türkiye'nin bugünkü imkanları yoktu. Fakat Türkiye beni hazırlamıştı. Ben buraya geldiğimde araştırma yapabilecek düzeydeydim."

ABD'de bilim değil ama hayat zorladı

Ancak Sancar için Amerika'daki yaşam, başlangıçta o kadar kolay olmamış.

"Geldiğimde yabancı dilim Fransızcadı, İngilizce bilmiyordum" diyen Sancar, ilk başlarda İngilizce öğrenme ve farklı hayat tarzına uymakta zorlanmış. Ancak Sancar'ı rahatlatan şeyse "bilimsel düşünmeyi" Türkiye'de öğrenmiş olması olmuş.

Profesyonel alanda çok fazla zorlanmadığını belirten Sancar, kendisini Nobel'e götüren süreç için, "Ülkem beni çok iyi hazırlamıştı. Çalışma

düzenini, bilimsel düşünmeyi ben öğrenmiştim tıbbiyede. O bakımdan buraya geldiğimde çok bilmediğim şeyler de vardı ama bilim alanında zorlanma yaşadım dersem yalan olur. Amerika'da yetişmiş biriyle benim aramda o yönden farklılık olmadı" diye konuştu.

Bilimsel çalışmanın sabır istediğine de dikkati çeken Sancar, "Çok çalışmak lazım, yaptığımız deneylerin yüzde 80-90'ından bir şey çıkmaz. O yüzden buna alışmak lazım. Tekrar tekrar denemek lazım" dedi.

Gençler benim yaptığımı yapmasın

Bu yüzden genç beyinlere "hiç yılmamaları" tavsiyesinde bulunan Sancar, sözlerini şöyle sürdürdü:

"Dış ülkelere gitsinler, oraları görsünler, çalışsınlar fakat benim yaptığımı yapmasınlar. Türkiye'ye dönsünler. Ben dönemezdim, askerliği yaptıktan sonra Dicle Üniversitesi'nde bir hekimle görüştüm, oradaki imkanlara baktım, sadece Dicle Üniversitesi'nde değil Hacettepe'de bile, o dönem istediğim araştırmaları yapamazdım. O nedenle dönmedim. Ama şimdi Türkiye çok değişti. Tavsiyem, evet buraya gelin, burayı görün ama sonra Türkiye'ye dönün."

"Türkiye devleti bilime büyük yatırım yapıyor"

Türkiye'de çok yetenekli bilim adamlarının bulunduğuna da işaret eden Sancar, "Anladığım kadarıyla Türkiye devleti bilime büyük yatırım yapıyor. O bakımdan ben ümitliyim. Gelecek 10 yıl içinde sanırım Avrupa düzeyine yakın oluruz" ifadelerini kullandı.

Sancar, Avrupa ve Amerika'da başka "çok başarılı, pırıl pırıl Türk bilim adamları"nın da bulunduğunu belirterek, "Amerika'da Nobel ödülü alabilecek düzeyde araştırmalar yapan insanlarımız var. İnşallah onlar da kazanırlar. Ümitliyim, inşallah başka Nobel ödülleri alanlarımız olur" dedi.

Ülkesine hizmet etmek istiyor

Uzun yıllardır ABD'de olmasına rağmen Sancar'ın memleket sevdasını gözlerinde ve sözlerinde rahatlıkla görmek mümkün.

Sancar, kendisini Nobel'e götüren sürece rağmen, "Ben Mardin'in Savur ilçesinin sağlık ocağında çalıştım. Oradaki kardeşlerimle, hemşhçerilerimle çok iyi kaynaştım, faydam oldu. Beni üzen tek şey, bazen bu konuda düşünüyorum, niçin onları bıraktım diyorum. Çünkü onlara faydam vardı" sözleri, ülkesine hizmet isteği ve özlemini ortaya koyuyor.

Aziz Sancar'ın eşi Gwen Sancar ise konuya bir göçmenin büyük bir başarı hikayesi olarak bakarken, "Eşimin bu başarısı, bu ülkeye gelen göçmenlerin ne yapabileceği, bu ülkeye nasıl katkı sunabileceği noktasında çok müthiş bir örnek. Göçmenlerin ABD'de bilime, dünya bilimine katabileceklerini göstermek açısından bu büyük bir olay" diye yorumladı.

Eşinin Nobel ödülü almasını beklemediğini de dile getiren Sancar, "Bu konuda her zaman şaka yapıyorduk ama ciddi olarak bunun gerçekleşeceğini düşünmemiştik. Dolayısıyla şok olduk. Aziz özellikle şaşırdı" dedi.

Genel ağdan

Dil Bilgisi

1 Kurallı cümle

2 Fiil cümlesi

3 Devrik cümle

4 Basit cümle

5 İsim cümlesi

6 Birleşik cümle

7 Olumlu cümle

8 Olumsuz cümle

9 Soru cümlesi

10 Eksiltili cümle

11 Sıralı cümle

12 Bağlı cümle

1-7. soruları yukarıda verilen yapılandırılmış griddaki cümle çeşitlerine göre cevaplayınız.

1. "Tek baskı yapılmış ve yeniden basılmamış." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

2. "Pohnpei'de çok az kıyı erozyonu gözlemlendi." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

3. "Nunn, bunun Pohnpei'nin görece yüksek rakımlı olmasından ve mangrov ormanlarıyla çevrili olmasından kaynaklandığı görüşünde." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

4. "Dünyanın en büyük mikrobiyalitleri Van Gölü'nde." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

5. “Buralar o kadar harika alanlar ki daha önce literatürde yer alan bilgilerin hemen hepsi alt üst oldu.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemnin Yerine Göre	Yüklemnin Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

6. “Ben buraya geldim başarılı oldum ama bana bu temeli veren Türkiye’deki eğitimdi.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemnin Yerine Göre	Yüklemnin Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

7. Yukarıdaki sorularda bulduğunuz cümle çeşitlerinin metindeki işlevlerini belirleyiniz.

8. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

Van Gölü’nde 4 kilometrelik alanı kaplayan ve “su altı peribacaları” olarak bilinen yaklaşık 20 metre uzunluğundaki dikitler (mikrobiyalit) görüntülendi.

Su Altı Görüntü Yönetmeni Tahsin Ceylan, Yüzüncü Yıl Üniversitesi (YYÜ) Su Ürünleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa Sarı ve dalış eğitmeni Murat Kulakaç, gölde yürüttükleri su altı çalışmalarında yeni bulgulara rastladı.

9. Aşağıdaki parçada günümüz yazım ve noktalama kurallarına uymayan kullanımları tespit ederek bu durumun nedenini belirtiniz.

Norveç Ulusal Kütüphanesi’ndeki depoda uzun yıllardır saklanan atlasın, Türkler ve Müslümanlar’ın ilk basılı atlası “Cedid Atlas Tercümesi” (1803) olduğu belirlendi.

Norveç Ulusal Kütüphanesi’nde çalışan Anders Kvernberg, kütüphanenin varlığından habersiz bir şekilde yıllardır deposunda sakladığı atlasın Türkler’in ve Müslümanlar’ın ilk basılı atlası olan “Cedid Atlas Tercümesi” olduğunu ortaya çıkardı. Kvernberg, 1803’te Osmanlı’nın başkenti İstanbul’da sadece 50 adet basılan ve şu an dünyada sayılı kopyası bulunan atlası sosyal medyanın yardımıyla keşfetti. Yaklaşık 150 bin harita ve atlasın yer aldığı kütüphanede, Osmanlı İmparatorluğu’na ait 1803 tarihli bir atlas farkedene Kvernberg, atlasın fotoğrafını sosyal paylaşım platformu Reddit’te paylaştı. Paylaşımından bir süre sonra Reddit’teki başka bir kullanıcının da aynı atlastan bir sayfa paylaştığını gören Kvernberg, yorum yapan bir kullanıcısı sayesinde kitabın isminin “Cedid Atlas Tercümesi” olduğunu öğrendi.

TEK BASKI YAPILMIŞ

Dünyanın en nadir atlaslarından birini keşfettiğini anlayan Kvernberg, yaşadığı anı şu ifadelerle anlattı: “Haftalar öncesinde elimde tuttuğum atlasın, Reddit’tekinin aynısı olduğunu farkettim. Hemen depoya onun yeniden basım veya sonraki baskı olup olmadığını kontrol etmek için indim. Ancak haki eski kâğıt ve deriydi. Tek baskı yapılmış ve yeniden basılmamış. Dünyada 14 kopyası bulunuyor. İşte bu kalbinizi çarpıtıyor.”

YAZMA ÇALIŞMALARI

a. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Haber Yazma Aşamaları

1

Haberde kullanılacak bilgileri belirleme (5N 1K)

2

Haberin amacını ve odak noktasını belirleme

3

Ters piramit tekniğini kullanma

- a. Üst başlık, başlık ve alt başlıkları belirleme
- b. Özetleyici giriş
- c. Ayrıntılar
- ç. Olayın geçmişi
- d. Sonuç

4

Görsel kullanımı

b. Yazma Sürecini Uygulama

Etkinlik

Yaşadığınız veya kurguladığınız bir olayı haber yazma aşamaları doğrultusunda haber metni hâline getiriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

a. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Haber Sunuculuğu

Radyo ve televizyonların haber merkezlerince hazırlanan haber bültenlerini sunan kişiye **haber sunucusu** (haber spikeri), bu kişinin yaptığı işe ise **haber sunuculuğu** denir.

Televizyondaki haber sunucusu, seyircinin göremeyeceği bir noktada bulunan ve prompter adı verilen bir ekrandan akan haber metinlerini okur. Bir son dakika gelişmesini duyurmak veya canlı yayın sırasındaki bir hatayı düzeltmek için canlı yayın masasıyla sürekli bağlantı hâlinde olur.

Haber sunuculuğu; gündemi ve gelişmeleri yakından takip etmeyi, donanımlı ve tarafsız olmayı gerektirir. Haber sunuculuğunda dilin inceliklerine hâkim olmak, vurgu ve tonlamaya dikkat etmek ve beden dilini etkili kullanmak önemlidir. Dile ve habere hâkim olmayan sunucu bocalayabilir, gerekli vurguları yapamayabilir. Böylece önemli bir haber, sıradan bir habermiş gibi sunulabilir.

Haberlerin sunulduğu, hazırlanışı kadar önemlidir. Haber sunucusu; haber metnini yazım ve noktalama kurallarına dikkat ederek, her kelimenin değerini vererek, ne çok hızlı ne de çok yavaş okumalıdır. Yayın sırasında ortaya çıkan aksilikleri seyirciye aksettirmeden haber sunumunu sürdürmelidir.

b. Sözlü İletişim Uygulamaları

Etkinlik

Yazdığınız veya seçtiğiniz haber metinlerini haberin içeriğini yansıtacak şekilde sununuz.

Sunumunuzu yaparken aşağıdaki uyarıları göz önünde bulundurunuz.

* Boğumlama, vurgulama, tonlama ve duraklamaya dikkat ediniz.

- Sesleri ve heceleri birbirine karıştırmadan, yutmadan, tam ve doğru çıkarınız, kelime ve cümle vurgusuna dikkat ediniz; ses tonunuzu amacınıza, ortama, içeriğe ve hedef kitleye uygun olarak ayarlayınız.
- Konuşurken nefes almak için sözün anlamına uygun duraklamalar yapınız.

* Konuşma sırasında "hım, eee, ııı" gibi sesleri kullanmaktan kaçınınız.

* "İşte, hani, yani, şey, mesela, gerçekten" vb. kelimeleri sıkça tekrarlamaktan kaçınınız.

* İçeriğe ve hitap ettiğiniz kitleye uygun jest ve mimikler kullanınız, dinleyicilerle göz teması kurunuz, heyecanınızı kontrol ediniz.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-4. soruları aşağıdaki haber metnine göre cevaplayınız.

CEZASI 42 BİN TL

BU LALELERİ koparan yandı

İtecik Dağı'nın 1200 metre yüksekliğindeki zirvesinde açan laleleri korumak için sert tedbirler alınıyor. Binlerce lira ceza kesiliyor ve koparanların varsa araçlarına el konuluyor.

İstanbul lalesi ve Manisa'nın Anemon lalesi gibi korunamayan İtecik lalesi, iki yıl önce tohumu olan soğanları bilinçsizce sökülmesi nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Son iki yıldır Uşak Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü tarafından kurulan 16 kişilik ekiple, korumaya alınan İtecik laleleri, bu yıl da zirveyi kırmızıya boyadı. Uşak Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürü Hüseyin Tekin, "İtecik lalesi şakayık çiçeği olarak da biliniyor. Uşak halkı, bu çiçeklerin rengini şehit kamından aldığına inandığı için lalelere çok önem veriyor. Biz de halkımızın bu hassasiyetini göz önüne alarak, gece gündüz bu çiçeklerin gelişimini kontrol ediyor, doğal ortamından sökülmesine engel oluyoruz. Çiçek dağında ve toprağında güzeldir. İtecik lalesinin soğanının alınması veya taşınması yasak. Bunu yapanlar hakkında 42 bin liraya kadar para cezası uygulanıyor ve aracı varsa da el konuluyor" diye konuştu.

Basından

1. Metinde ters piramit tekniğinin bölümlerini belirleyiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

2. Haberi 5N 1K kuralına göre değerlendirerek unsurlarını aşağıdaki tabloya yazınız.

5N 1K	
Ne	
Nerede	
Ne zaman	
Nasıl	
Neden	
Kim	

3. Metinde anlamına, yapısına, yüklemine yerine ve türüne göre cümle çeşitlerine birer örnek bularak bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.

4. Metindeki noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

5. Aşağıdakilerden hangisi ters piramit tekniğine göre düzenlenmiş bir haberin özelliklerinden değildir?

- A) Özetleyici giriş yapılması
- B) Detay bilgilere yer verilmemesi
- C) En önemli bilgidenden başlanması
- D) Kronolojik sıraya önem verilmemesi
- E) En dikkat çeken özelliğin başlık olması

6. Aşağıdakilerden hangisi haber metni türünün özelliklerinden biridir?

- A) Anlatılanların kurguya dayanması
- B) Ayrıntılara yer verilmemesi
- C) Öğretici yanının bulunmaması
- D) Mizahi bir anlatım tutumu sergilenmesi
- E) Hedef kitleye göre hazırlanması

7. I. Gazetelerin ilk sayfasına iri puntolarla konulan başlık.

II. Gazete, dergi, kitap vb. yayınlarda sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her biri, kolon.

III. Gazetelerin birinci sayfasındaki logonun üzerinde kullanılan başlık.

IV. Özel veya resmî kurum, kuruluş veya yetkili kişilerce herhangi bir durumla ilgili olarak süreli veya süresiz yayımlanan duyuru.

Aşağıdaki terimlerden hangisinin tanımı yukarıda verilmemiştir?

- A) Manşet
- B) Sürmanşet
- C) Tiraj
- D) Bülten
- E) Sütun

8. I. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur. (Ünlem İşareti)

II. Özne olarak kullanıldıklarında *bu, şu, o* zamirlerinden sonra konur. (Virgül)

III. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur. (İki Nokta)

IV. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur. (Kısa Çizgi)

V. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. (Yay Ayraç)

Yukarıdaki açıklamalardan hangisi ayraç içinde verilen noktalama işaretiyle uyuşmamaktadır?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

9. (I) Bana bu imkanlar sağlandı. (II) Türkiye’de üniversitede okurken, orada gördüğüm eğitim, buradaki üniversitelerin seviyesindeydi. (III) Türkiye bizlere çok güzel eğitim sağlıyor. (IV) Bunu Amerika’da yapamazsınız. (V) O bakımdan ben bu ödülü memleketime ve Cumhuriyet devrinin başlattığı eğitime borçluyum.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi, anlamına göre diğerlerinden farklı türdedir?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

10. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

9. ÜNİTE

GEZİ YAZISI

Ünite İçeriği

Gezi yazısı

Cümle çeşitleri

Yazım ve noktalama çalışmaları

Gezi yazısı yazma ve sunma

Amaç

Türk edebiyatında gezi yazısı türünün tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi örnek metinler üzerinden tanımak

Cümle çeşitlerini, yazım ve noktalama kurallarını kavramak

Gezi yazısı yazma ve sunma becerisi kazanmak

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

Bildiğiniz, tanıdığınız, yaşadığınız yerlerle ilgili çok önceleri yazılmış bir gezi yazısında anlatılanları bugünkü durumla karşılaştırdığınızda gözlemlediğiniz değişiklikler sizde ne gibi duygular uyandırır? Açıklayınız.

GERMİYAN VİLÂYETİ VE YİĞİTLER YURDU, CEVHER YÜZÜK VE SAĞLAM SUR, ANADOLU TAHTI KÜTAHYA KALESİ

1. Metin

Kalesi mavi ve kırmızımsı bir yalçın kaya üzerinde beşgen şekilli sağlam taş yapı, dayanıklı süslü bir kaledir ki, gerçekten cevher yüzüktür. Bu kaleyi gördüğümüzde bazı dostlar adını sorduklarında birden bu şekilde tarih demişimdir:

*Evliyâya ismü resmin sordular tarih için,
İsmine dedi bu şeydâ kale-i gevher nigin.**

Sene 1082

Gerçekten de bir tepe üzerinde yüzük taşı gibi durur sağlam bir kaledir. Fırdolayı büyüklüğü aşağı kale ile toplam 3000 adımdır. Dört tarafı yalçın kaya üzeredir. Etrafında hendeği yoktur. Zira Kahkaha gibi, gayyâ kayaları gibi uçurum kayalardır. İnsan aşağıda olanı fark edemez. Ancak adı geçen aşağı yeni kale, eski kalenin kuzey tarafı altında alçak yerdir. Fatih Sultan Mehmed ek olarak yapmıştır. Şehrin alçak yerinde bulunduğundan yüz arşın kadar kesme kaya hendeği vardır.

Bu yeni kalenin yapılma sebebi odur ki, bu kaya yerinde bir yalçın kaya altında bir değirmen yürütür, bir âbıhayat su kaynayıp çıkar. Kuşatma sırasında düşman o suyu zaptedip kale halkı susuzluktan mustarip olmasınlar için bu tatlı su kaynağını kale içine almak için bu kale yapılmıştır. Hâlâ yine yukarı kaleden bu suya inilir yollar vardır.

Bu yeni kalenin kuleleri ile toplam 70 kuledir. Ve her kule arası ikişer kulaçtır. Birbirine gayet yakın kulelerdir ve gayet sağlam eski bir yapıdır.

Toplam üç kapısı vardır. Biri doğuya bakar, aşağı çarşıya inilir üç kat demir kapıdır. Bu kapının taşrasının iki tarafında beyaz mermerlerden gösterişli arslan heykelleri vardır. Bu kapı önünde gözcülerin sofalarından bütün aşağı büyük şehir gözükür. Bir kapı da güney tarafına Sultanbağı tarafına açılır ve gayet sağlamdır. Bir kapı da aşağı yeni kaleye inilir. Bu da doğuya bakar.

Ve iç kale, bu kalenin güney tarafı bitiminde dört köşe bir kaleciktir. Fırdolayı büyüklüğü bin adımdır. Doğu tarafına bakar bir küçük kapısı vardır. Eski zamanlarda bu kapının tahta kanatlarının yüzüne manda derisi kaplamışlar, demir kapı değildir.

Bu kapının iç yüzünde iki su sarnıcı vardır. Ve bir mescit, dizdar, imam, müezzin ve kethüda hanesi ile iki buğday ambarı ve sekiz adet de ev vardır. Bunlardan başka yapı yoktur. İçi gayetle boş bir iç kaledir.

Ama dış kalede Germiyanoglu Camii ve yetmiş adet toprak örtülü nefer evleri vardır. Bir mescit ve bir âbıhayat çeşmesi vardır. Tanrı'nın hikmeti bu ki, böyle yüksek bir dağ üzerinde hayat pınarı çeşme vardır. Aşağı yeni hisarda 20 kadar toprak örtülü evler ve bir tahta minareli mescidi var.

Bu kale içinde akan hayat suyu kale içindeki ve aşağı şehir içindeki değirmenlere gider. Tâ eskiden beri aşağı şehirli kasaplardan koyun ciğeri alamazlar. Hepsini kaleli alır. Elllerinde eskinin padişah-

* [Evliyâ'ya ismini resmini sordular tarih için,

Bu şaşkın, ismine cevher yüzük kalesi dedi]

larından fermanları var. Aşağı şehirliyle kaleli aralarında ciğer için büyük kavga olur. Hâlâ darb-ı mesel olmuştur ki, kavga ciğer içindir, derler, ama gayet bolluk içinde rahmet şehridir.

Bu kale evlerinin yüzleri tamamen kuzey tarafına bakar, havadar ve cihan-nüma güzel evlerdir. Aşağı büyük şehir bu kalenin doğusu, kuzeyi ve yıldız rüzgârları tarafında kurulmuştur. Sultanbağı semtleri dere içinde, yeni mahallenin batı tarafı altına ve Zeregen Mahallesi düz ovaya kurulmuş güzel ve şenlikli mahalledir.

Aşağı büyük varoş toplam 34 mahalledir. Evvelâ Saray Mahallesi, Gökçemen Mahallesi, Böğürcük Mahallesi, Şehreküstü Mahallesi, Orta Mahalle, Lala Mahal-

lesi, Ahi Erbasan Mahallesi, Ahi Mustafa Mahallesi, Kanecik Mahallesi, Börekçiler Mahallesi, Sultanbağı Mahallesi, Bezciler Mahallesi, Efendi Yolu Mahallesi, Kadı Şeyh Mahallesi, Cemaleddin Mahallesi, Çukur Mahalle, Analıca Mahallesi, Balıklı Mahallesi, Buladın Mahallesi, Servi Mahallesi, Meydan Mahallesi, Hacı İbrahim Mahallesi, İsak Fakı yani İshak Fakih Mahallesi, Maruf Mahallesi, Dibik Mahallesi, Hüseyin Paşa Mahallesi, Yeni Mahalle, Çerçi Süleyman Mahallesi, Ahî Evran Mahallesi, Mumcular Mahallesi, Ahî İzzeddin Mahallesi, Pirlar Mahallesi ve yer yer kâfirler mahallesi.

Bu yazılan 34 adet mahalleler ile ve bu büyük şehir bağlı bahçeli, gül, gülistan bostanlı ve âbıhayat sulu haneler ve köşklerdir. Üç mahalle Ermeni ve üç mahalle Urum vardır. Eski zamanlardan beri Yahudi taifesi yoktur. Ticaret edip giderler, yerleşeler ölürler, acayip hikmettir.

Bu kadar mahalleler toplam 7 bin toprak ile örtülü evlerdir. Ama hâlâ seyrettiğimiz bu mahalde 77 kiremit örtülü büyük saraylar inşa olunmuş. Eskiden bir kiremitli hane yok idi.

Bu Kütahya şehri bir küçük şehir görünür ama ta Sultanbağı'ndan Osman Paşa sarayı önünden, Mevlevihane ve Kapan köprüsünden tâ Meydân Mahallesi önünden tâ Çayırbaşı'na varıncaya kadar kuzey tarafına dere ile gidilir. Şehrin çevresi tam 4 bin adımdır.

Bu derenin iki tarafı bağ ve bahçeler, irem bağlarına benzer kat kat şahnişinler ile bezenmiş hanelerdir. Adı geçen dereden her haneye birer ark akıp bağları ve bostanlarını sular.

Bu şehrin doğu tarafında Gökçemen mahallesinden, tâ Paşa Sarayı önünden, tâ İshak Fakih çarşısı içinden geçip batı tarafına gidip tâ Yeni Mahalle sonuna varıncaya kadar yolun iki tarafı kat kat âbıhayatlı ve bahçeli evler içinde, 5 bin adım genişliğinde büyük bir şehirdir. Eskiden daha bakımlı süslü şehir imiş, ancak 1021 tarihinde Celâlî Karayazıcı ve Said Arab zulmünden harap olmuştu. Hâlâ bu yazdığımız mertebeden bin kat fazla bakımlı bir şehirdir.

Hâlâ otuz iki mihraptır. On biri cumadır. Geri kalanı küçük mescitlerdir. Evvelâ hepsinden donanımlı, süslü ve kalabalık cemaate sahip **Ulu Cami**, Gazi Hudavendigâr Yıldırım Han oğlu yapısıdır, ancak Yıldırım Han oğlu Şehzade Musa Çelebi tamamlamıştır. Daha sonra Süleyman Han, Mimar Sinan eliyle yeniden tamir etti. Uzunluğu 180 ayak ve genişliği 90 ayaktır. İki yan kapı ve bir kible kapısı var. Beşer basamak taş merdiven ile çıkılır. Cami içinde toplam 57 çam direkleri üzere harpüşte tavan kubbedir. Ve iki tarafında yan sofaları üzere bir kat tabakalar var, kalabalık cemaat olduğunda yukarıda ibadet ederler. Tâ mihraba kadar iki tarafı böyle tabakadır. Bu tabakaların üstünde ve altında toplam 64 demirli pencereler vardır. Mihrabı ve minberi o kadar sanatlı değildir, eski tarzdır. Kısacası bu şe-

Kütahya (1880)

hirde bundan büyük selâtin camii yoktur. Kalabalık olduğunda 20 bin adam alır. Tamamen taş yapıdır ve tamamı kurşun örtülüdür. Ama avlusu yoktur, ancak kible kapısından taşra taş merdivenin iki tarafında yan sofaları vardır. Ve sol tarafta bir minaresi var.

Germiyanoğlu Camii ve İshak Fakih Camii: Tabaklar içinde olduğundan Tabakhane Camii derler. Kârgir ve sağlam yapılardır, üzerleri kiremit örtülüdür. Ve merdiven ile çıkılır, iki katlı ve avlusuz camidir ama cemaati çoktur.

Yeni mahallede **Hüseyin Paşa Camii** gayet dinlendirici, süslü ve aydınlık yerdir. Avlusunda büyük çınarlar göklere baş çekmiştir ve gayet iç açıcıdır. Kurşun örtülü tatlı camidir.

Yukarı kalede **Germiyan Sultanı Süleyman Han Camii**.

Meydan mahallesinde **Bey Camii**, kârgir kubbe kurşun ile örtülü aydınlık bir camidir.

Emir Şeyh tekkesi Camii, kurşunsuz camidir. Tanınan ve bilinen camiler bunlardır.

Kütahya şehrinin beğenilenleri: Bütün evlerinin yüzleri kuzey tarafa bakar olduğundan havası tatlıdır. Kısacası kaynak suları da gayet tatlıdır. Gayet yaylak yer olmak ile bağları yoktur, lâkin bahçeleri çoktur. Üzümlü olur ama lezzetli olmadığından fazla beğenilmez. 24 çeşit armudu sicillerde yazılıdır. 7 çeşit sulu ve iri kirazı olur.

Kütahya paçası Arap ve Acem'de meşhur, beyaz, berrak ve lezzetli ilik gibi paçası olur. Tandır kebabı ve kirdesi meğer Bursa'da ola.

Ve kâse, fincan, çeşit çeşit maşrapa ve testileri ile çanak ve tabakları bir diyara mahsus değildir. Ancak İznik kâseleri de ünlüdür.

Bu şehrin içinde ve dışında binden fazla zülâl suyundan nişan verir hayat pınarları kayalardan doğup temmuz ayında buz parçası gibi suları var ki, içen hayat bulur. Ondan dolayı halkının yüzlerinin renkleri kırmızımsı olup sağlam bedenli halkı vardır. Her bir kaynaklarının hekimlerin sözüne göre birer özelliği vardır. O kadar rahat sindirilir sulardır ki, bir adam, bir kuzuyu yalnız başına yiyebilir. Ulu Cami önünde Germiyanoğlu'nun imareti içindeki âbıhayattan içen canın canı sıkılmaz ve hafakanı Allah'ın emriyle def olur, gayet denenmiştir.

Nice bin eski iş yapılar var ki, övülmesinde dil kısa kalır.

Halkı gayet garipleri sever, gayet cesur ve yiğit kavimdirler. Beyt:

*Ey Firâkî şehrimiz şahin yuvasıdır bizim
Anın içün anadan doğanımız şehbâz olur*

Suyunun ve havasının tatlılığından güzellerine nihayet yoktur. Gayetle çoktur ki, onların hakkında nice kasideler, penç beyt ve şehir-engizler [övgüler] etmişlerdir. Gerçi Anadolu'da Türkistan vilâyetidir ama âlimleri, fazılları ve şairleri gayet çoktur. Zira halkı safa ve zevk ehlidirler. Üzüntü ve sıkıntıdan uzaktırlar. Çocukları gayet edepli ve erişkin olurlar. Maarif erbabı yurdudur. Bütün halkı fukara dostudur. Asker sınıfı ise saba gibi seğırtten atlara binerek avlanmaya düşkündürler. Ellerinde ve pazılarında atmaca, balaban ve şahinler ile ve eğitimli köpekler ile daima avlanmaya giderler.

Giyecekleri baştan aşağı çuka ferace ve kontuştır. Ve kadınlarının çoğu başlarına altın ve gümüş tas takke giyip üzerlerine çuka ve beyaz câr bürünürler. Ayaklarına kadife çakşır üzere sarı çizme giyerler. Ve gayet edeplice gezerler.

Yiyecek ve içecekleri gayet ucuzdur. Hatta bir okka has ve beyaz ekmek bir kuşgözü akçeye, bir okka koyun eti iki akçeye ve sığır eti bir akçeye ama ciğer üç akçeyedir. Beyaz ekmeği meğer Kerkük şehrinde ola. Bir at yemi bir akçeyedir. Gayri şeyleri de bu gibi boldur.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nden Seçmeler
Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

âbihayat: Efsanelere göre içen kimseye ölüm-süzlük sağladığına inanılan bir su, bengi su, dirim suyu.

câr: 1. Kadınların örtündükleri çarşaf. 2. Eteklik. 3. Başörtüsü.

cihan-nüma: Her yanı görmeye elverişli, camlı çatı katı veya taraça, kule.

çakşır: Bir çeşit şalvar.

darb-ı mesel: Atasözü.

dizdar: Kale muhafızı.

firdolay: Çepeçevre.

harpüşte: Balıksırtı biçiminde olan.

kârgir: Taş ve tuğladan yapılmış yapı.

kethüda: Zenginlerin ve devlet adamlarının buyruğunda çalışan ve onların birtakım işlerini gören kişi.

kirde: 1. Tandır ekmeği. 2. Bir tür pide.

kontuş: 1. En üste giyilen elbise. 2. Kollu yelek.

maşrapa: Ağzı açık, kulplu, bardağa benzeyen, küçük kap; su kovası.

penç beyt: Beş beyit, gazel.

saba: Sabah yeli.

sarnıç: Yağmur suyu biriktirmeye yarayan yer altı su deposu.

selâtin camii: Sultanlar adına yapılan cami.

şahnişin: Eski Türk mimarisinde odanın karşı ön cephesinde yer alan üç yanı pencereli çıkma, şahniş.

şehbâz (şahbaz): 1. İri bir tür akdoğan. 2. Çevik ve becerikli. 3. Yiğit, kahraman, mert (kimse).

tabak (dabak): Ham deriyi işleyen (kimse).

zülâl: Saf, tatlı su.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Gezi Yazısı

Gezi yazısı (seyahatname); bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi, gözlem ve izlenimlerini anlattığı yazı türüdür. Gezi yazıları; gezilen yerlerin tarihî yapılarını, doğal güzelliklerini, kültürel özelliklerini (gelenek, görenek, yaşam biçimi vb.) tanıtarak okuyucuyu bilgilendirir. Bu tür yazılarda gezilen yerlerin görülmeye değer yanları anlatılır, okuyucuda tanıtılan yerleri gezip görme isteği uyandırmak amaçlanır.

Gezi yazıları bir yönüyle tarihe tanıklık eder. Bu tür yazılarda daha çok açıklayıcı, öğretici, öyküleyici ve betimleyici anlatımdan yararlanılır. Yazar, araştırma ve gözlemleri sayesinde, gezilen yerlerle ilgili birçok kişi tarafından bilinmeyen ayrıntılara yer verir. Gezip gördüğü yerlerle ilgili kişisel duygu ve düşüncelerini de belirtebilir.

Gezi yazısı, kişileri ve olayları değil gezilen yerleri merkeze alır. Bu yazı türünde temel amaç gezilen, görülen yerleri tanıtmaktır. Bu yönüyle gezi yazısı; yaşanmışlığa dayanan günlük, anı, otobiyografi gibi türlerden ayrılır.

Başka ülkelere görev için giden kişilerin gördükleri yerlerle ilgili yazdıkları tanıtıcı yazılar, gezi türünün ilk örnekleri sayılabilir. Sonraları seyyahların (gezgin) yazdıkları ile türün gelişimi sürmüştür. Dünya edebiyatında İbn-i Batuta, Marco Polo (Marko Polo) ve Chateaubriand gezi türünde verdikleri eserlerle tanınmıştır.

XVI. yüzyılda Babür Şah tarafından Doğu Türkçesiyle anı biçiminde yazılmış *Babürname*'de gezi yazısı özelliği gösteren bölümler vardır. Yine Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere gönderdiği sefirlerin (elçi) gittikleri yerlerle ilgili gözlem ve izlenimlerini de içeren sefaretnamelerde gezi yazısı türüne özgü nitelikler vardır. XVI. yüzyılda Seydi Ali Reis'in yazdığı *Mir'atü'l-Memalik*, Türk edebiyatında gezi yazısı türünün ilk örneği kabul edilebilir. XVII. yüzyılda Nabi'nin *Tuhfetü'l-Harameyn*'i ile Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si (Türk edebiyatında türün en çok bilinen eseri) gezi yazısı türünde yazılmıştır.

Tanzimat Dönemi sanatçılarından Ahmet Mithat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevlan*'ı ile Direktör Âli Bey'in *Seyahat Jurnalı* adlı eseri, Türk edebiyatında Batı tekniğine uygun ilk gezi yazısı örneklerindendir. Bu örnekleri sonraki dönemlerde başka gezi yazıları izler. Cenap Şahabettin'in *Hac Yolunda*, *Avrupa Mektupları*; Ahmet Haşim'in *Frankfurt Seyahatnamesi*, Falih Rıfkı Atay'ın *Deniz aşırı*, *Bizim Akdeniz*, *Yolcu Defteri*, *Gezerek Gördüklerim*; Reşat Nuri Güntekin'in *Anadolu Notları*, İsmail Habib Sevük'ün *Tuna'dan Batı'ya*, *Yurttan Yazılar*; Azra Erhat'ın *Mavi Anadolu*, *Mavi Yolculuk* adlı eserleri Türk edebiyatında gezi yazısı türünün tanınmış örneklerindendir.

Gezi yazısında yazar ile anlatıcı aynı kişidir yani kurgusal metinlerden farklı olarak gerçek bir kişidir. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinden alınan metinde yazar, gezip gördüğü Kütahya'yı anlatmıştır. Şehirle ilgili gözlemlerini aktarırken dönemin yapıları, mahalleleri, etnik yapısı, insanları, kültürel yaşamı hakkında bilgiler vermiştir. Yazar, gezip gördüğü yerlerle ilgili kişisel duygu ve düşüncelerini de belirtmiş, yer yer mübalağalı bir anlatıma başvurmuştur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Gezi yazısı türünün ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişim ve etkileşimlerin, yayın organlarının ve teknolojinin etkisini belirtiniz.
2. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinden alınan metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları belirleyiniz.
3. *Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları* bölümünde verilenler dışında metinde anlamını bilmediğiniz kelime ve kelime gruplarını bulunuz. Bunların anlamlarını metnin bağlamından hareketle tahmin ediniz, tahmininizin doğruluğunu kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.
4. Metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik ve doğruluk açısından değerlendiriniz.
5. Metnin anlam özelliklerini etkileyen kültürel unsurları belirleyiniz.
6. Metindeki toplumsal ve kültürel değerlerle içinde yaşadığınız toplumun değerlerini karşılaştırınız.
7. *Evliya Çelebi'nin doğumunun 400. yıl dönümü (2011)*, *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)* tarafından anma ve kutlama yıl dönümleri arasına alınmıştır.

Bu bilgiden hareketle Evliya Çelebi'nin yazdıklarının niteliğiyle ilgili nasıl bir sonuca ulaşılabilir? Açıklayınız.

Yazarın Biyografisi

Evliya Çelebi (temsili)
(1611-1682)

Evliya Çelebi (1611-1682): İstanbul'da doğdu. Babası Mehmet Zilli Efendi'nin kuyumcubaşı olmasından dolayı önemli hocalardan ders alma imkânı buldu. Arapça, Farsça ve Rumca'yı öğrendi. Seyahat arzusuyla Osmanlı topraklarını ve dünyanın pek çok ülkesini gezdi.

Kırk yılı aşkın sürede gezip gördüğü yerleri, kendisi kadar ünlü olan *Seyahatname*'sinde tanıttı. On ciltlik bir eser olan *Seyahatname*'de yazar, gezip gördüğü yerlerin geçim kaynaklarını, ticaretini, folklorunu, mimarisini, tarihî ve coğrafi özelliklerini başarıyla yansıttı. *Tarih-i Seyyah* diye de bilinen bu eserinde dönemine göre yalın bir dille akıcı, içten ve yer yer mübalağalı bir anlatım sergiledi. *Seyahatname*; içeriği, dili ve anlatımıyla coğrafya, tarih, sanat tarihi, etnografya, filoloji gibi dallar için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Hazırlık

1. Tarih, tabiat, kültür, sanat ve medeniyet eserlerinin korunmasının önemi hakkındaki düşüncelerinizi ifade ediniz.
2. Aynı yerleri farklı zamanlarda gezmenin sonuçlarını aşağıdaki görsellerden hareketle değerlendiriniz.

Konak, İzmir

Kız Kulesi, İstanbul

İstanbul Üniversitesi, İstanbul

BELGRAD:

2. Metin

I ŞEHRİN GÖRÜNÜŞÜ

Akıntıya karşı doğudan batıya giden Tuna vapuruna ilkönce sağ profilini gösteriyor. Cenup'tan Tuna'ya amut gelen timsah kafalı ve çizgileri çetin bir tepe, su görmüş bir timsah gibi, Tuna'ya atılınca nehir bu asabî hamlenin zoruyla tatlı bir kavis yaparak şimale bükülür. Belgrad timsahın burnu ucundan sırtına doğru, meyilli tutulan beyaz işlemeli bir tablo letafetiyle serilip serpilmiştir.

Son kıvrımı dönünce, geniş yedi gözünün çelik asma kavislerini suyun üstüne, çemberli hörgüçler halinde sıralayarak, başını kâgir yedi sekiz gözle sağa, kuyruğunu gene kâgir beş altı gözle sola bağlayıp, Tuna'ya, iki ucu taştan, gövdesi demirden, acayip ve heyulâî bir mahlûk heybetiyle abanan fil ayaklı büyük köprünün en orta gözünden direğimizi ve bacamızı indirerek yassılaştırmış gibi geçiyoruz.

Tuna'ya bakan şehir Tuna'ya inmemiş. Asıl Belgrad, burnu dolaşp da, şehrin sol böğrünü kavileyen Sava'ya girilince görülüyor. Bütün vapur kımıldanışı ve bütün şehir gösterişi burada. Şehre tatlı bir büküntü ile sokulan Sava'yı şehir endamlı bir sarılışla kucaklamış.

Akan Tuna'da Belgrad'ı selâmlayarak geçen bir yabancılık, durgun Sava'da beldeye mal olan bir yerlilik. Ötede Belgrad, Tuna'nın temasına bir tablo, beride Belgrad Sava'nın tablosuna haşmetli bir çerçeve. Şehir oraya döküntüsüyle indi, burayı mamuresiyle kuşatıyor: Sava Tuna'nındır, fakat Belgrad Sava'nın.

Hendek yerine nehir atlayan çelik zemberekli bir küheylân gibi bir hamlede Sava'yı kucaklayan yeni bitmiş tek gözlü güzel köprü arka ayaklarını Belgrad'ın böğrüne, ön kollarını karşı kıyıya dayayarak, karnını içine çekmiş, dinç bir âbide gerginliğiyle duruyor. Nehir kıvrımının daha ötesindeki eski köprü ise uzun zamanlar tek başına Balkanları Avrupa'ya bağlamakla ve iki ucunda iki devlet bulundurmakla övünürken şimdi, şehlevent rakibler karşısında porsukluğundan utanıyor gibi, siyah kavislerinin çizgilerini göstermekten çekinerek büzülmektedir.

Çok kalamayacağımız Belgrad'ın içini otomobille acele geziyorum. Şehrin en çok görülecek dillere destan iki şerefi var: Kale meydanı ve Teraziya. Biri mazinin bağdaş kurup tarihin soluduğu hâtıralar deposu, diğeri halin en fazla canlanıp hayatın en kalabalık aktığı cadde. Şehrin birinde yaşı, ötekinde yaşayışı görülüyor. Her ikisinin adı Türkçedir. Sırp şivesi birincinin "Kalemeydan" diye son hecesini atmış ve "Terazi"ye de bir "a" eklemiş. Beldeden Türk gitti, Türkçe kaldı. Hazin de olsa tesellinin avutan tarafı oluyor.

Şehrin sırtında beldeyi iki maileye ayırıp belkemiği gibi uzayarak fıskıyeli havuzlarıyla nazarları serinleten bu geniş caddenin her yerinde ve etrafında her şeyin hem eskisi, hem yenisi var. Solda eski kral sarayı, yeni kral sarayı; sağda eski üniversite, yeni üniversite; ötede eski istasyon, beride hakikaten gösterişli yeni istasyon... Ve yeniler eskilerden büyük. Tuna'ya bakan yeni kilise yanında eskiler yavru gibi ve eski parlâmentoya mukabil yenisi dev gibi. Eski Sırp şehrine yeni bir hız gelmiş. (...)

Kalemeydanı'nda askerî kulüp, eski kale bedenlerinin üstünde yeni bir kale gibi; Teraziya'da ordu evi, iki tarafındaki binalara biraz çekil diyor gibi; Sava tarafına inerken Harbiye Nezareti, iri gövdeli eski bir Alman generali gibi; binalar bile askerlikleriyle övünüyor. Belli Belgrad pazısına güvenmektedir.

Diyorlar ki beş on sene önce Belgrad berbatmış. Çetin Sırb'a zengin Hırvat eklendi. Yürekle kese, yumrukla kafa, kuvvetle bilgi birleşiyor. Tuna ile Sava arasında şimdi durmadan büyüyen bir belde var. Bahçesinde reislerinin vurulduğu eski parlâmentoya Hırvatlar bir daha ayak basmadıkları için çok büyük yeni bir bina yapılıyor. Yapı büyüklüğüyle koca Avusturya İmparatorluğu duramadı. Biz saray yaptıkça yıkıldı. Yugoslavya ancak Hırvat kalbinin kaynaşmasıyla perçinleşecek: Duası bizden, başarmak onlardan.

İskeleden kalkan vapurumuz geri geriye burnu dolaşarak ana Tuna'ya girdi. Biraz ilerleyince güvertenin gerisinden Belgrad'ın cephesine bakıyorum. Hiçbir belde böyle görünemez: İki nehrin kavisleri arasında gittikçe daralarak uzayan şehir iki nehirle çevrilmiş gibi değil de, iki taraftan kollarını

açarak tunç burunlu sivri göğsüyle, tıpkı yan bordaları şişkin bir gemi gibi suları itiyor ve iki tarafına suları akıtarak yürüyor gibi. Bizimle beraber şehir de arkamızdan gelmektedir. Sanki vapurumuz dururse Belgrad bize yetişiverecek. Duruşuna bile yürüyüş veren bu beldeyi çok sevdim.

BELGRAD:

II KALEMEYDANI

Yalnız ismiyle değil cismiyle de kendi malımız. Vakıâ oraya çiçekli hendese halinde yeni bir park yapmışlar, toparlak bir burç üstünde Cermen âbidesi gibi yeni bir bina oturtmuşlar; ötede yeni bir müze, beride yeni bir heykel; fakat ben kendi eski evimdeyim. Şu yosunlu duvarlarla dört yüz sene konuştuk. Derin bir göz gibi bakan şu yarı gömülü kalın kapı yirmi Türk neslinin doğup büyüdüğünü gördü. İçi topraktan çok hâtırayla dolu şu hendek dört asırlık bir uçurumdur. Mazi, serin bir hava esişyle ciğerlerimi şişiriyor ve tarih sıcak bir kucak gibi.

İstanbul surları nasıl iki yan duvarları iki denizle çevrili ve kaidesi iki katlı bir duvara dayalı bir müsellese Belgrad kalesi de iki yanı iki nehre güvenen daha küçük bir müsellesti. Yalnız suyu tuzlu büyük müsellesin içine bütün orta zaman çömeli çevrenmişti. Suyu tatlı küçük müselle de Avrupa'ya bir kilit gibi takılıdır. İstanbul'u alan üç yıl sonra burayı da almaya geldi. Bin yılı kapayan kılıç Avrupa'nın kapısını açacak.

Sahi; Belgrad'ın İstanbul'a ne tuhaf bir benzeyişi var: Yeşil ağaçlar arasından yükselen kuleleri ve burçlarıyla şu Kalemeydanı'nın uzanışı Sarayburnu'dur. Soldaki durgun Sava Haliç gibi. Yukardan akıp gelen Tuna Boğaziçi'dir. Birleşen iki nehrin sağdaki geniş büküntüsüne daralmış Marmara diyebilirsiniz. Karşıdaki Jemun birdenbire mamurlaşıvermiş bir Üsküdar'ı andırıyor. Hattâ aradaki şu küçük ada, binası kaldırılmış ve yeri genişletilmiş bir Kızkulesi'dir. Mademki her şey her şeye benziyor, hani Beyoğlu deme, iyi ki yok.

Üç yıllık bir ara ile kuşattığımız bu iki beldenin birincisinde havan topunu icadetmiştik. İkincisinde uzun menzilli topu yarattık. Orada karanın kamburunu dolanan Türk güllesi, burada iki nehrin genişliğini aşıyor. Orada kalabalık donanmamız dört gemiyi yenememişti. Burada iki yüzlük filomuz düşmanın ona denk donanmasına yenildi. Orada atını denize süren delikanlı Fâtih'in burada hiddetten dudağı çatlıyor.

Ne yapalım yiğit Türk kaypak suya henüz alışmamıştır. Tekne ağır, yürümüyor; dümen hantal, çevirmiyor; yelken oynak, ele sığmıyor. Kımıldıyan su ile esen yel arasında şaşırıyoruz. Karanın kurdu, gemide koyuna döndü. Lâkin ne zarar, yalnız iki nesil; Barbaros zamanında gemiye küheylân gibi bineceğiz. Fırtınalar cümbüşümüz, denizler sahramızdır. Yelkeni yele, rüzgârı kamçı, dalgayı mahmuz gibi kullanış: Ezelden karayla karaydık, iki nesilde denizle deniziz.

Kalemeydanı-Belgrad, Sırbistan

Su tarafı kapatılamayınca, İstanbul gibi, burası da karadan hücumla alınacak. Orada Yeniçeri Hasan burca şafak gibi bayrak dikti, burada Yeniçeriağası Hasan kanlı şafak gibi burç dibine seriliyor. Yüz bin saranla seksen bin dayanan. Fakat içteki bir, beştir; dıştaki beş de bir gibi. Yüksek ve yalçın duvar, geleni on defa küçültüp iteni on defa büyültüyor. Seksen binin ok ve kurşun yağmuru. Dirinin üstüne ölüm sağnak halinde inmektedir ve tabaka tabaka ölüm dirinin altına basamak basamak seriliyor. Diri, ölümü merdiven yaparak tırmandı: Belgrad alınmıştır.

Fakat ne oldu? Dış beriden içe dolup iç öteden dışa boşalırken; bayraklarımız burçlarda, Yeniçerilerimiz sokaklarda, zafer avuçlarımızda ve herşey bitmişken, birdenbire, arka kapıdan bir papaz, başına topladığı büyük kalabalıkla delirmiş bir cüret gibi, kaleyi alanlara saldırıyor. Bizans papazı Ayasofya'ya sığınmıştı. Belgrad papazı yaradana sığındı. Dolambaçlı sokakları dolduran Yeniçeriler sokaklarla birbirinden ayırır. Sokak dar mahpes gibi, Yeniçeri kafeste yakalanmış gibi, bölümlü sokak bölüyor, denizi geçenler derede boğulacak. Ölümü yendik, kaleyi yendik, düşmanı yendik, fakat sokağa yenildik.

Fâtih İstanbul'u aldığı zaman huzuruna giren ulema "bu şanlı muvaffa iyyete sulehâ duası sebeboldu" diye kendilerine aslan payı çıkarmaya kalkmışlar. O (...) genç hükümdar, kılıcını göstererek "bu âlet sizin dualarınızdan keskin çıktı" demiş. Şimdi Belgrad'ın alınamayışını o ulema efendiler o zaman dualarına karşı gösterilen kibrin bir cezası olarak karşılıyorlar. Dua kılıca küstü, kılıç tersine döndü. Dua kılıca bedduacıdır. Belgrad'daki papaz kurtardım diye sevinirken İstanbul'daki sarık almadık diye öğünüyor. O beyaz bez ne kefen şeymiş.

— Allah bana taç ve taht nasibederse derhal Belgrad'a sefer edem!

Bunu söyleyen şehzade hem Yavuz'dan kalan kuvvetli tahta, hem kendine kalacak uzun bahta konu ve ilk iş olarak Belgrad'ı alıyor. Artık ne gemimize karşı gelecek gemi, ne ordumuza karşı koyacak kuvvet var. Belgrad ki dokuz katlı kalesinin sarplığına güvenmektedir, halbuki kale değil, kıta ve ülke değil, Türk şimdi dünya ile güreşiyor ve güreşip yenerek Belgrad'a üç asır kalacağımız Avrupa malikânesinin kilidini açar gibi girdik.

İstanbul Belgrad'ı alınca şehrin bir kısım halkını Boğaziçi kıyılarına gönderdi. Boğazın Rumeli tarafındaki Belgrad köyüyle Belgrad ormanı o gidişin beş asırlık duruşudur. Buradaki Kalemeydanı burayı bırakan Türk'ten burada bırakılan biziz. Kalenin duvarlarını yalayan Tuna suyu, biraz tuzlulaşarak, Boğaziçi'nden geçer. Bu meydan burada, Belgrad'ın adı orada ve buradan geçen su oradan akıyor: İstanbul'la Belgrad, birbirine çok benzeyen bu iki belde, hâlâ tatlı ve tuzlu sularını birbirine karıştırarak görüşmektedir.

İsmail Habib Sevük, *Tuna'dan Batı'ya*

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

amut: Dikme, dik.

borda: Geminin veya kayığın yanı.

cenup: Güney.

heyulâ: Korkunç hayal.

kâgir: Taş veya tuğladan yapılan (yapı).

kaide: Bir şeyin yere dayanan bölümü veya bir şeyin üzerine oturtulduğu nesne, ayaklık, taban.

mahpes (mahbes): Cezaevi.

müselles: Üçgen.

sulehâ: Salih kimseler, iyiler, dinin buyruklarına uygun harekette bulunanlar.

şehlevent: Leventlerin şahı, boylu boslu, canlı.

şimal: Kuzey.

zemberek: Saatlerin çeşitli parçalarını harekete geçiren bölüm, yay.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

İsmail Habib Sevük, Cumhuriyet Dönemi'nde gezi yazısı türünde yazdığı *Tuna'dan Batı'ya* adlı eserinde Avrupa gezisindeki gözlem ve izlenimlerini aktarmıştır. Bu eserden alınan *Belgrad* adlı metinde yazar; gezip gördüğü Belgrad'dan edindiği bilgi, gözlem ve izlenimlerini kendi duygu, düşünce ve bilgi birikimiyle harmanlayarak anlatmıştır. Metinde eski-yeni karşılaştırması yaparak tanıttığı Belgrad'ı tarihî, coğrafi, mimari, kültürel vb. pek çok yönden değerlendirmiştir. Şehrin tarihi ve bugünüyle ilgili bilgiler verirken bir yandan tarihe tanıklık etmiş, diğer yandan geleceğe not düşmüştür.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Belgrad* adlı metinde geçen “*yürekle kese, yumrukla kafa, kuvvetle bilginin birleşmesi*” ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
2. Metinde geçen “*Duruşuna bile yürüyüş veren bu beldeyi çok sevdim.*” cümlesindeki altı çizili ifadeden ne anladığınızı belirtiniz.
3. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
4. *Belgrad* adlı metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
5. Cümle yapıları, deyimler, kelime kadrosu, söz sanatları, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunculuk gibi hususları dikkate alarak metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
6. Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî öğeleri belirleyiniz.
7. Metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz. Bakış açısını belirlerken yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını dikkate alınız.
8. Metinde fikrî, felsefi, siyasi veya estetik akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendiriniz.
9. Metindeki açık ve örtük iletileri; metinle ilgili beğeni, tespit, eleştiri ve güncellemelerinizi gerekçe-lendirerek ifade ediniz.

Etkinlik

- a. *Belgrad* adlı metinde kullanılan anlatım biçimlerini, anlatım tekniklerini ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyiniz.
- b. Kullanılan anlatım biçimlerinin, anlatım tekniklerinin ve düşünceyi geliştirme yollarının metindeki işlevlerini değerlendiriniz.

Yazarın Biyografisi

İsmail Habib Sevük (1892-1954): Balıkesir’de doğdu. Edremit Rüşdiyesini (ortaokul) ve Bursa İdadisini (lise) bitirdi. 1913’te Darülfünun-ı Osmani Hukuk Mektebinde yükseköğrenimini tamamladı. Hukuk eğitimi aldığı süreçte dönemin ünlü yazar ve düşünürleriyle tanışma imkânı buldu. Farklı illerde edebiyat öğretmenliği yaptı. Dönemin çeşitli gazetelerinin başyazarlığını yaptı. Sonraki yıllarda eğitim yöneticiliği ve milletvekilliği görevlerinde bulundu.

Farklı konularda eserler veren yazar, Millî Mücadele yıllarında yazılarıyla mücadeleye destek oldu. 1923’te Atatürk’ün Adana, Mersin, Konya gezilerine muhabir olarak katılan yazar, bu gezilerdeki gözlem ve izlenimlerini gazetede dizi hâlinde yayımladı. Edebiyat tarihi, gezi yazısı, araştırma-inceleme vb. türlerde eserler verdi. Gezi yazılarında ilgi çekici ve özgün buluşlarla geniş tarih bilgisini harmanlayarak ge-zi gördüğü yerleri sanatsal, edebî, tarihî, coğrafi, mimari, kültürel vb. yönlerden başarıyla yansıttı. Araştırma-inceleme eserlerinde Türk sanatçıları Batılı sanatçılarıyla karşılaştırarak anlattı. *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi* (edebiyat tarihi), *Edebî Yeniliğimiz* (araştırma-inceleme), *Tuna’dan Batı’ya, Yurttan Yazılar* (gezi yazısı) yazarın başlıca eserleridir.

Hazırlık

1. Gezi yazılarının kişide tanıtılan yerleri gezip görme isteği uyandırıp uyandırmadığı hakkındaki düşüncelerinizi paylaşınız.
2. Kişinin gezdiği bir yerle ilgili gözlemledikleri ile o yer hakkında okuduğu bir gezi yazısında anlatılanlar arasındaki farklılıkların nedeni ne olabilir? Tartışınız.
3. Aşağıda verilen görsellerdeki yerlerden hangilerini gezmek istersiniz? Neden?

Ortaköy, İstanbul

Tac Mahal, Hindistan

Efes, İzmir

Uzungöl, Trabzon

Mısır Piramitleri, Mısır

Vasil Katedrali, Rusya

Çin Seddi, Çin

Turano Gölü, İtalya

MAVİ YOLCULUK

3. Metin

“Deli eder insanı bu dünya,
Bu gece bu yıldızlar bu koku”

Orhan Veli

(...)

Biz mavi yolculara balık vermekte deniz hep nazlı davranmıştır, orfos ararken sinagrit tutmuş, barakuda peşinde koşarken barbunya bulmuş, her yolculukta beklenmedik olaylarla karşılaşmıştık, ama sirti ya da paraketa ile tutamadığımızı ağ ile tutmuş, hiçbir zaman da büsbütün balıksız kalmamıştık. Bu yolculuk için Ayvalıklı bir dost ağımızı sulandırmıştı: Altınoluk mendireğinin dibinde bir orfos tarlası varmış, deniz tüfeği ile orfos’ları vur vurabildiğin kadar, vuramazsan elini uzat yakala. Şu Altınoluk’tan neler de neler bekliyorduk! Dostumuzun dayısı bizi Kazdağı’nın yamaçlarındaki şelalelere, göllere çıkaracaktı, belki de Sarı Kız’a gitmiş bir Türkmen’le tanıştıracaktı, körfezin neresinde ne balık bulunduğunu söyleyecekti bize. Sarı Kız neyse, güzel adlı Altınoluk da o oldu bizim için: sır perdesini kaldıramadık bir türlü. Otobüsle körfeze inerken, soruyordum habire şoföre: “Altınoluk nerde?” Bir şeyler mırıldandı, ama Altınoluk’u gösteremedi doğru dürüst. Ayvalık’ta Altınoluk, orfos yatağı dedik, kimse aldırmadı, Altınoluk’ta ne var ki! deyip geçtiler. Sonunda da rüzgâr, deniz, fırtına yüzünden Altınoluk’un ne kendisini, ne de orfosunu görebildik.

Öyledir Türkiye’de, İstanbullu Kadıköy’ü bilmez, bilmediği için hor görür, İzmirli de Foça’ya uğramamıştır, yolu düşmediği için boş verir oraya. Altınoluk hakkındaki olumsuz görüşlere pek aldırış etmedim. Eyuboğlu bize yolculuğumuz boyunca balık tutacak bir balıkçı bulmuştu. Motorlu sandalı da vardı. Motorda takım taklavatının tamam olup olmadığını kontrol eden çıkmadı aramızda. Bir haftalık yolculukta epey yol almak istiyorduk. İlk gününden bir telâşa kapıldık, ikinci günü de fırtına koptu, yola çıkıp çıkamayacağımız belli değil. Balıkçımız çok iyi bir adamdı, balık tutayım diye çırpındı, karada bulsa satın alacak, havada bulsa yakalıyacaktı, ama deniz dedi, rüzgâr dedi, dinamit dedi, sekiz günlük yolculuk boyunca bir tek balık tutamadı. Arkadaşlar çok güldüler, balıkçının beceriksizliğine, takımlarının eksikliğine verdiler. Gülünecek şey değil, bizim balıkçı bir yana, öbür balıkçılar da balık tutamıyor, dahası balık yok, balıkçılık diye bir meslek yok bu kıyılarda. Bir tek İmroz’da Çanakale balık pazarından balık getiren motora rasladık ve dizisi 10 liraya nefis barbunya balıkları aldık, yedik, o kadar. Yer yüzünde çoraklaşan topraklarımız ne haldeyse, denizlerimiz de öyle, kara sularına fırlattığımız dinamit bombaları yüzünden Homeros’un deyiimiyle “ürün vermez” olmuş. Balıkçılık diye bir meslek de kalmamış yahut yakında kalmıyacak Türkiye’de. Bu yıl Bodrum’a giden bir arkadaş Bodrum’da da balık çıkmadığını söyledi. Ah Mercan, bize adından başka balık sunmamakla alay ettiğimiz zavallı

Mercan, boş denizde nasıl balık tutsun! Balık tutsaydı kalın iplikten oltaları, mantarları eskilikten kap-kara olmuş pareketesi böyle fakir mi olurdu Mercan'ın? Ağı yokmuş diye kızdık. Binlerce liralık ağ ne gezer Mercan'da? Ürün vermiyen Ege'de ağdan ne fayda? Geçen yıl balık tuttuk, ama kuş uçmaz kervan geçmez Cova'da tuttuk. Bodrum'dan Kuşadası'na kadar balık yüzü görmedik. Orada da kıyılar bomboş, kurutmuşuz denizleri. Biz yalnız toprakların değil, denizlerin bile hakkından geliyoruz.

Ayvalık'ta Teoman Madra ile İlter Doğan'ı görecektik. Onlar size bölgenin bütün turistik sırlarını açar demişlerdi. Hoş Ayvalık kendi iç turizmini kurmuş geliştirmiş bir şehir. Sayısız plâjları, tepelerinde Rumlardan kalma kilise ve manastır harabeleri ile adacıkları, ünlü Çamlık sayfiyesi ile Ayvalık'ta bir bolluk, bir zenginlik havası esiyor. Zeytinyağ ve zeytinyağcılığın merkezi. Ama Türkiye'nin birçok bolluk bölgelerinde olduğu gibi burada da rahatsızlık veren bir dengesizlik var. Şehrin kendisi çirkin, irili ufaklı yapıları gelişi güzel serpilmiş, Ayvalık zenginleri hep Çamlık'ta oturuyorlar. Çamlık'ın villâları, gazinoları, yolları ve hele kocaman çamları bizim Büyükada'yı da geride bırakacak gibi, buna karşılık Rumların Ayvalık'ta oturduğu zamanlar asıl sayfiye yeri olan Cunta, bugünkü adıyla Alibey Adası kendi haline bırakılmış, harap ve perişan. Bir turizm derneği kurulmuş, ama şehirde bir kart postal bulamıyorsunuz daha. İyi otelleri varmış, ama Çamlık'ta oturan şık kadınlar Ayvalık'ın az çeşitli eşya satan dükkânlarında alış veriş etmezler herhalde. Her taşra şehrinde, son zamanlara kadar Ankara'da bile görülen bu hal Türkiye'nin acı gerçeklerinden biridir: taşra şehrinin zenginini dışarda yaşar, dışarda eğlenir, dışarda giyinir, kısacası dışarda harcar parasını. Kendi şehrine bu paranın binde birini harcamaz, bu yüzden de şehrinin kalkınması ile kendi varlığının artması arasında gözle görülür hiçbir orantı yoktur. Amerikalarda, Avrupalarda okumuş delikanlıları, Paris'te ya da İstanbul'da giyinen hanımları şehrin bir bakıma yabancısıdır, hoş halk bunları yabancı da saymaz, kendisi ile ağaları arasında bu yüzyıllardan beri alışageldiği ayrılığı olağan görür. Oysa bu, Türkiye'de toplumsal dertlerin en büyüğüdür. Ayvalık'ın zenginleri Çamlık'ta yaptırdıkları güzel villâlara bakılırsa Ayvalık'ta yaşıyorlar hiç olmasa. Bu da övülmeye değer.

Akşam güneşinde Çamlık'ın ağaçları arasında gezerken kara kara düşünüyordu mavi yolcular. Öğleden sonra öyle bir rüzgâr çıkmıştı ki dalgalar koylara bile yanaşmamıza izin vermiyordu. Ertesi günü nasıl yola çıkacaktık? (...)

"Bu fırtına ne kadar sürer?"

"Belli olmaz, hava belki yarın diner, belki bir hafta on gün böyle gider. Zaten bu sene hep böyle gitti."

Ayvalık

Hasan Kaptan bu sözleri denizcilere has rahatlıkla söylüyordu.

“Aman Kaptan, bir hafta sürerse, biz ne yaparız?”

“Evvel Allah, biz sizi gezdiririz, hiç merak etmeyin. Bir hafta emrinizdeyiz.”

Evet, bir haftalık tutmuştu motoru, ama o hafta ya Ayvalık'tan çıkamazsak, ne olacaktı pazarlığımız? Çamlar arasında esen yelin uğultusu kıyamete kadar yankılanıyor gibiydi. Hiç iyi başlamamıştı bu yolculuk. (...) Yolculuğumuzun geleceği hakkındaki kuşkularımızı dağıtmak için bir şiir tartışmasına daldık; saat ikiye geçiyordu motora vardığımızda. İlk gece ambarda yatanlar tahta kurusundan uyuyamamışlardı. Herkes güverteye fırlamış yatağını sermeye uğraşıyordu. Kimisi iskeleye taşıtı. Üşümek için yün hırkaları üst üste geçiriyorduk, başımıza atkılar sarıyorduk. İskeleye Nahit Hanım'ın kahkahası çınladı:

“Herkes yatmak için soyunur, biz giyiniyoruz!”

Bu sözler arka güverteden, ön güverteye kanatlandı epey güldük. Ay bir yanı hafif kırılmış bir tabak gibi kurulmuştu karşımıza.

“Bak, bak, dedi Melih, ay bu gece sallanıyor, her gece sallanmaz.”

Daha da yaygın bir kahkaha selâmladı bu şakayı. Kimsenin uykusu yoktu. Konuşmalar küme, küme süregidiyordu. Rüzgârda ses duyurmak için bağırlıyordu alabildiğine. Açık havada kim kime dum duma. Güvertenin bir yanından bir horultu yükseldi, iskeleye de perde perde horultular gelmeye başladı. Gökte yıldızlar tek tük, güney denizlerinin tatlılığı da yok. Ah, ne etmiştik de Cova'ya gitmiştik gene! Homeros, İlyada çelmişti aklımızı. Ya hiç çıkamazsak Troya kıyılarına kadar, ne olacaktı halimiz? On gün esmeye kararlı inatçı bir yelin kaba saba uğultusu karşılık verdi bu düşüncelerime.

Sabahın beşinde gözümü açtığım zaman Hasan Kaptan'ı çok kararlı gördüm:

“Hadi, kalkın, kahvaltı ederseniz edin, diyordu, çünkü Dolap Boğazı'na kadar bir uzanacağım, çıkıp çıkamayacağımızı orda görürüz.”

(...)

Azra Erhat, *Mavi Yolculuk* (Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

parekete (paraketa): Üzerinde yüzlerce iğneli köstek bulunan uzun balık oltası.

sayfiye: 1. Yazlık, yazlık ev. 2. Şehre yakın kır kesimi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Azra Erhat, gezi yazısı türündeki *Mavi Yolculuk* adlı metinde gezip gördüğü Ayvalık'ı ve çevresini tanıtmış; iyi bildiği deniz kültürünü yansıtmıştır. Yazar, gezdiği yerlerin doğal güzelliklerini anlatarak okuyucuda bu yerleri gezip görme isteği uyandırmayı amaçlamış; yöre ve yöre insanıyla ilgili bilgi verirken kişisel duygu ve düşüncelerini de belirtmiştir. Bugünü anlatırken yer yer tarih ve mitolojiye gönderme yapmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Gezi yazılarında ön araştırma yapma, gözlem yapma, not alma, fotoğraf çekme, önemli ve ilginç noktaları tespit etme ve betimlemelerden yararlanma gibi unsurların etkisini değerlendiriniz.
2. Resim, karikatür, fotoğraf, çizim, grafik, tablo, diyagram, istatistiksel veri gibi unsurların gezi yazısı türüyle ilişkisini ve metne katkısını değerlendiriniz.

3. *Mavi Yolculuk* adlı metinde geçen “*Yer yüzünde çoraklaşan topraklarımız ne haldeyse, denizlerimiz de öyle*” ve “*Biz yalnız toprakların değil, denizlerin bile hakkından geliyoruz.*” ifadelerinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
4. Metinde içeriğin doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisini inceleyiniz.
5. Metinde birbirine karşıt olay ve durumları tespit ederek karşıtlıklardan yararlanmanın metne katkısını açıklayınız.
6. Metindeki bilgiler, düşünceler arasındaki tutarlılığı ve konu akışındaki uyumu değerlendiriniz.
7. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
8. Daha önce işlediğiniz anı türünün özelliklerinden hareketle anı ve gezi yazısı türlerinin benzer ve farklı yönlerini belirleyiniz.
9. *Mavi Yolculuk* adlı metni *Belgrad* metniyle aşağıdaki tabloda verilen özelliklere göre karşılaştırınız.

	Mavi Yolculuk	Belgrad
Tür		
Biçim		
Dil ve üslup		
Anlatım teknikleri		
İçerik		

Yazarın Biyografisi

Azra Erhat
(1915-1982)

Azra Erhat (1915-1982): İstanbul’da doğdu. Babasının işinden dolayı ilk ve ortaöğrenimini Belçika’da yaptı. 1939’da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini bitirdi ve bu fakültenin Klasik Filoloji Bölümünde asistan oldu. Bu bölümde çalışmalarını sürdüren yazar, 1946’da doçent oldu. 1949-1950 yıllarında çeşitli gazetelerde çalıştı ve sonraki yıllarda Milletlerarası Çalışma Bürosunda kütüphanecilik yapmaya başladı.

Yunan klasiklerinden yaptığı çevirilerle tanınan yazar; çevirilerinden başka gezi yazısı, deneme, eleştiri ve anı türünde de eserler verdi. Gezi yazılarında denizi ve deniz kültürünü öne çıkardı. Bu yazılarıyla Anadolu uygarlıklarının kültürel ve tarihsel değerlerini tanıtmaya çalıştı. Eserlerinde yerel değerlerle evrensel değerleri, Anadolu kültürü ile Batı kültürünü hümanizm çevresinde buluşturmayı amaçladı. Gezi yazısı türündeki eserlerinde tarih, efsane ve mitolojiyi iç içe yansıttı.

Mavi Anadolu, *Mavi Yolculuk* (gezi yazısı); *İşte İnsan* (deneme), *Mitoloji Sözlüğü* (sözlük), *Mektuplarla Halikarnas Balıkcısı* (mektup), *Troya Masalları* (masal), *Osmanlı Münnevverinden Türk Aydınına* (eleştiri), *Gülleylâ’ya Anılar* (anı) yazarın başlıca eserleridir.

Türk ve dünya edebiyatından gezi yazısı örnekleri okuyunuz.

Dil Bilgisi

1 Kurallı cümle

2 Fiil cümlesi

3 Devrik cümle

4 Basit cümle

5 İsim cümlesi

6 Birleşik cümle

7 Olumlu cümle

8 Olumsuz cümle

9 Soru cümlesi

10 Eksiltili cümle

11 Sıralı cümle

12 Bağlı cümle

1-7. soruları yukarıda verilen yapılandırılmış griddaki cümle çeşitlerine göre cevaplayınız.

1. "Gerçekten de bir tepe üzerinde yüzük taşı gibi durur sağlam bir kaledir." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

2. "Bir kapı da güney tarafına Sultanbağı tarafına açılır ve gayet sağlamdır." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

3. "Akan Tuna'da Belgrad'ı selâmlayarak geçen bir yabancılık, durgun Sava'da beldeye mal olan bir yerlilik." cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yüklemine Yerine Göre	Yüklemine Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

4. “Çok kalamayacağımız Belgrad’ın içini otomobille acele geziyorum.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yükleminin Yerine Göre	Yükleminin Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

5. “Balık tutsaydı kalın iplikten oltaları, mantarları eskilikten kapkara olmuş pareketesi böyle fakir mi olurdu Mercan’ın?” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yükleminin Yerine Göre	Yükleminin Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

6. “Hasan Kaptan bu sözleri denizcilere has rahatlıkla söylüyordu.” cümlesi yukarıdaki kutucuklarda belirtilen cümle çeşitlerinden hangilerini örneklemektedir? Kutucuk numaralarını aşağıda belirtilen yerlere yazınız.

Yükleminin Yerine Göre	Yükleminin Türüne Göre	Anlamına Göre	Yapısına Göre

7. Yukarıdaki sorularda bulduğunuz cümle çeşitlerinin metindeki işlevlerini belirleyiniz.

8. Aşağıdaki parçada noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını belirleyiniz.

Öğleden sonra öyle bir rüzgâr çıkmıştı ki dalgalar koylara bile yanaşmamıza izin vermiyordu. Ertesi günü nasıl yola çıkacaktık? (...)

“Bu fırtına ne kadar sürer?”

“Belli olmaz, hava belki yarın diner, belki bir hafta on gün böyle gider. Zaten bu sene hep böyle gitti.”

9. Aşağıdaki parçada günümüz yazım kurallarına uymayan kullanımları tespit ederek bu durumun nedenini belirtiniz.

Akan Tuna’da Belgrad’ı selâmlayarak geçen bir yabancılık, durgun Sava’da beldeye mal olan bir yerlilik. Ötede Belgrad, Tuna’nın temasına bir tablo, beride Belgrad Sava’nın tablosuna haşmetli bir çerçeve. Şehir oraya döküntüsüyle indi, burayı mamuresiyle kuşatıyor: Sava Tuna’nındır, fakat Belgrad Sava’nın.

Hendek yerine nehir atlayan çelik zemberekli bir küheylân gibi bir hamlede Sava’yı kucaklayan yeni bitmiş tek göznlü güzel köprü arka ayaklarını Belgrad’ın böğrüne, ön kollarını karşı kıyıya dayayarak, karnını içine çekmiş, dinç bir âbide gerginliğiyle duruyor.

YAZMA ÇALIŞMALARI

Etkinlik

Gezdiğiniz bir yer hakkında bir gezi yazısı yazınız. Bu çalışmanızda ön araştırma yapma, gözlem yapma, not alma, fotoğraf çekme, önemli ve ilginç noktaları tespit etme, betimlemelerden yararlanma, yazıyı görsellerle destekleme gibi unsurlardan yararlanınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

Etkinlik

Yazdığınız gezi yazılarını sınıfta sununuz.

Sunumunuzda aşağıdaki yönergeyi takip ediniz.

- Yararlanacağınız görsel ve işitsel araçları hazırlayınız.
- Yazılı, görsel ve işitsel unsurları doğru ve işlevsel olarak kullanınız.
- Teknolojik araçları etkili biçimde kullanınız.
- Süreyi verimli kullanınız.

ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1-4. soruları Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın'ın *Özbekistan* adlı gezi yazısından alınan aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

18 Temmuz 1992

Mir Arap Medresesi'ne giriyoruz. Medreseye girer girmez karşımıza medresenin hocası çıkıyor. Yaşlı Özbek, bize bildiği kadarıyla medresenin tarihi hakkında bilgi veriyor. Medrese XVI. yüzyılda inşa edilmiş. Zamanının en meşhur medreselerinden biri olan bu yerden pek çok âlim yetişmiş. Ünü bütün İslâm dünyasına yayılmış.

Hoca, bizi medresenin girişinin sol tarafındaki kapıya doğru götürüyor. Tahta kapıyı açtığı anda içerde yedi sekiz mezar bulunduğunu görüyoruz. Hepsisi de taştan yapılmış. İçlerinde en büyük olanı Buhara hakimi Emir Ubeydullah'ın mezarı idi. Diğer mezarlar ise Emir'in aile fertlerine aitmiş. Oda nın duvarları çinilerle süslü. Her zaman açılmayan bu oda rutubet kokuyor.

Kapının yanındaki taşın üzerine oturan hoca, Yasin suresini okumağa başladı. Duayı sonuna kadar dinledikten sonra Emir Ubeydullah ve ailesinin ruhlarına Fatiha okuduk.

Uluğ Bey Medresesi'ne girdiğimizde, bu medresenin *Mir Arap Medresesi* kadar tahrip olmadığını görüyoruz. Medreseyi büyük Türk âlimi Uluğ Bey, 1417 yılında yaptırmış. Medrese sırlı tuğla ve çinilerle bezenmişti. Çinilerin büyük bir bölümü sağlam kalmıştı.

Alim Han Medresesi, içerisindeki Kuran kursu öğrencileriyle adeta geçmişi yaşıyordu. Medresenin içindeki odalardan tecvitle Kuran okuyan öğrencilerin sesi yükseliyordu. Geleneksel kıyafetleriyle medresenin içinde dolaşan öğrenciler ve yükselen Kuran sesi, bizi geçmişe götürüyor. Medresenin üzerinde uçuşan kuşların cıvıltıları da bu ilahi havanın bir parçası. Ancak, musluklarından artık su akmayan şadırvan, onarım için avluya yığılan kum ve kireç, bu tarihî yapıdaki ilahi havayı bozuyordu.

(...)

Medreseden çıkıp eski Buhara sokaklarında geziyoruz. Toprak yolda yürürken kendimizi bu ortamın atmosferine kaptırıyoruz. Sanki, geçmişte dolaşıyor gibiyiz. Yanımızda Buhara Kalesi'nin surları yükseliyor. Karşıdan görünen minare, mahalli kıyafetleri içerisinde yanımızdan geçen sakallı Özbek kocaları, medreseye devam eden genç öğrenciler, kısacası buradaki her şey bizi, bulunduğumuz çağın gerisine, yüzyıllar ötesine götürüyor.

Poi Kalyan Meydanı, Buhara, Özbekistan

1. Metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi belirtiniz.
2. Metinde tarihî ve sosyal unsurlarla manevi değerleri belirleyiniz.
3. Metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.
4. Metinde anlamına, yapısına, yüklemine yerine ve türüne göre cümle çeşitlerine birer örnek bularak bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.

5. Yazın Ankara'nın tepeleri boz, dereleri yeşildir. Çünkü dereler kuytudur, yazın sulak, kışın ılık olurlar. Onun için de yamaçları bağlık, tabanları ağaçlıktır.

Ankara derelerinin bence en güzeli Hacıkadın deresidir. Ben Hacıkadın'ı bir kış pazarı görmüş, onun kış halini bile sevmiştim. Sonra oraya her yıl, baharın, yazın, güzün, en az üç yol gider oldum. Ben kırlara sık giderim. Fakat şehirden çıkınca safi tabiat, su katılmamış, el değmemiş tabiat isterim. Hacıkadın deresinde dik yamaçlar, derin yarlar, sarp kayalar, çağlayanlar var. Hacıkadın deresinde yalnız Ankaralı değil, Akdenizli, Karadenizli ağaçlar var.

Hikmet Birand, *Anadolu Manzaraları*

Bu parçanın anlatımında hangi edebî türün özellikleri ağır basmaktadır?

- A) Deneme B) Röportaj C) Söyleşi D) Mülakat E) Gezi yazısı

6. Aşağıda verilen eserlerden hangisinin türü diğerlerinden farklıdır?

- A) *Mavi Yolculuk* B) *Zeytindağı* C) *Yolcu Defteri*
D) *Anadolu Notları* E) *Avrupa'da Ne Gördüm*

7. (I) Altınoluk hakkındaki olumsuz görüşlere pek aldırmış etmedim. (II) Eyuboğlu bize yolculuğumuz boyunca balık tutacak bir balıkçı bulmuştu. (III) Motorlu sandalı da vardı. (IV) Motorda takım taklavatının tamam olup olmadığını kontrol eden çıkmadı aramızda. (V) Bir haftalık yolculukta epey yol almak istiyorduk.

Bu parçada numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- A) I. cümle, yüklemine türüne göre fiil cümlesidir.
B) II. cümlede yan cümle yoktur.
C) III. cümle, yüklemine türüne göre isim cümlesidir.
D) IV. cümle, öğelerinin dizilişine göre devriktir.
E) V. cümle, anlamına göre olumludur.

8. Gezimizin bir gününü Manisa'ya ayırmıştık () Truvalıların dostu oldukları söylenen Anadolu'nun otokton ahalisinden Magnetlerin kurdukları ve onların isimlerini taşıyan iki tanınmış antik şehir var () Magnesia ad Spylum ve Magnesia ad Meandros () Birinci Menderes vadisinde () diğeri Gediz (Hermus) vadisinde ()

Doğan Kuban, *Bir Batı Anadolu Gezisi*

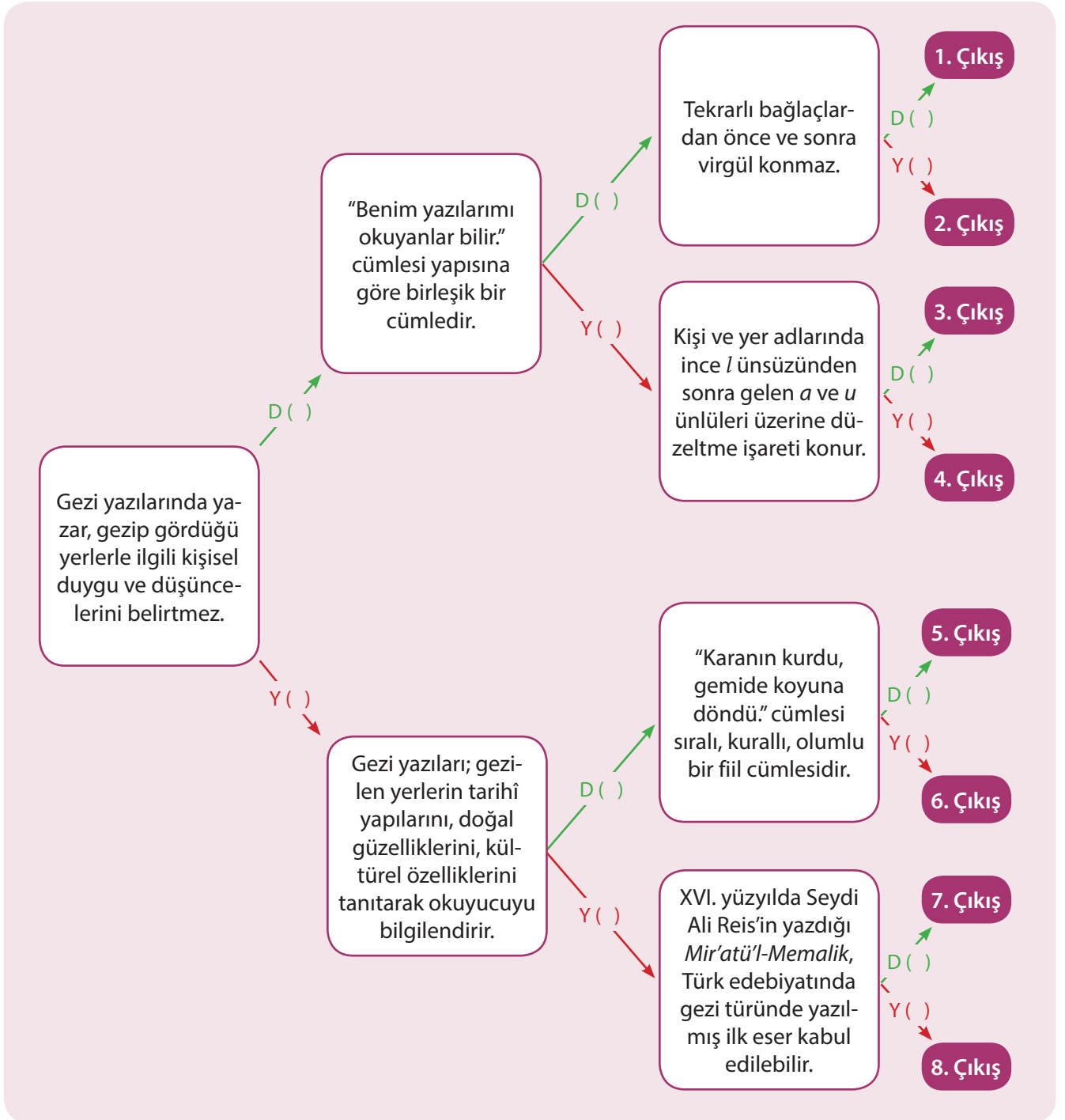
Bu parçada ayraçlarla () belirtilen yerlere aşağıdakilerin hangisinde verilen noktalama işaretleri sırasıyla getirilmelidir?

- A) (.) (:) (;) (,) (.) B) (.) (:) (,) (,) (.) C) (.) (:) (,) (,) (...) D) (.) (:) (...) (,) (.) E) (.) (.) (:) (,) (.)

9. Aşağıda verilen eserlerden hangisi karşısındaki yazara ait değildir?

- A) *Mir'atü'l-Memalik*-Seydi Ali Reis
- B) *Tuhfetü'l-Hameyn*-Nabi
- C) *Seyahatname*-Evliya Çelebi
- D) *Avrupa'da Bir Cevlan*-Ahmet Mithat Efendi
- E) *Seyahat Jurnalı*-Cemil Meriç

10. Aşağıda verilen tanılayıcı dallanmış ağaçtaki bilgilerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. İlk ifadeden başlayıp, cevap oklarını takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

ÖĞRENCİ ÜRÜN DOSYASI DEĞERLENDİRME FORMU

Öğrencinin
Adı ve Soyadı:
Sınıfı ve Numarası:

Yönerge: Aşağıdaki her bir ölçütün ne düzeyde yeterli olduğunu göz önüne alarak dosyayı değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER	Dereceler				
	1	2	3	4	5
1. Çalışmaların içeriğinin eksiksiz olması					
2. Çalışmalardaki çeşitlilik					
3. Çalışmaların kazanımları karşılaması					
4. Çalışmaların doğruluğu					
5. Dosyanın düzenliliği					
6. Çalışmaların planlı olması					
7. Çalışmaların özgün olması					
8. Dil bilgisi kurallarına uygunluk					
9. Öğrencinin gelişimini gösterme					
10. Öz değerlendirme					
TOPLAM					

YORUMLAR VE ÖNERİLER:

Not: Öğrencilerin toplam puanlarını 100'lük puan sistemine dönüştürünüz.

HİKÂYE VE ROMAN OKUMA GÖZLEM FORMU

Açıklama: Aşağıda öğrencilerin hikâye ve roman okuma becerilerini gözlemek için form verilmiştir. Öğrencileri, ölçütlerdeki becerilere sahip olma düzeylerine göre değerlendirerek tablonun altındaki derecelerden uygun olanını boşluklara yazınız.

[illegible]

(5) Her zaman	(4) Sıklıkla	(3) Bazen	(2) Çok az	(1) Hiçbir zaman
------------------	-----------------	--------------	---------------	---------------------

Forma göre öğrencileri değerlendiriniz.

1. Her ölçüte göre öğrencilerin düzeyini belirleyiniz. Eksiklikler varsa gerekli önlemleri alınız.
2. Öğrencilerin toplam puanlarını 100'lük puan sistemine dönüştürünüz.

ŞİİR OKUMA GÖZLEM FORMU

Açıklama: Aşağıda öğrencilerin şiir okuma becerilerini gözlemlemek için form verilmiştir. Öğrencileri, ölçütlerdeki becerilere sahip olma düzeylerine göre değerlendirerek tablonun altındaki derecelerden uygun olanını boşluklara yazınız.

[illegible]

(5) Her zaman	(4) Sıklıkla	(3) Bazen	(2) Çok az	(1) Hiçbir zaman
------------------	-----------------	--------------	---------------	---------------------

Forma göre öğrencileri değerlendiriniz.

1. Her ölçüte göre öğrencilerin düzeyini belirleyiniz. Eksiklikler varsa gerekli önlemleri alınız.
2. Öğrencilerin toplam puanlarını 100'lük puan sistemine dönüştürünüz.

YAZMA ÇALIŞMALARI YÖNERGESİ

- * Yazacağınız metnin türüne göre tema, konu, ana düşünce, amaç ve hedef kitleyi belirleyiniz.
- * Yazma konusuyla ilgili hazırlık yapınız.
 - Konuyla ilgili okuma ve araştırma yapınız.
 - Yazınızda kullanacağınız bilgi, gözlem, düşünce, duygu, izlenim ve deneyimlerle ilgili notlar çıkarınız; görsel, işitsel dokümanlar bulunuz veya hazırlayınız.
 - Konuyla ilgili kaynaklara ulaşınız, genel ağı doğru ve etkin kullanınız; not alma ve özetleme tekniklerinden yararlanınız.
 - Kaynak kullanma ve alıntı yapmanın hukuki ve etik sorumluluğuna dikkat ediniz.
 - Konuyu sınırlandırınız.
- * Yazacağınız metni planlayınız.
- * Metni türüne özgü yapı özelliklerine uygun yazınız.
 - Metni türüne göre birimlere, paragraflara, bölümlere ayırınız (Giriş-gelişme-sonuç / serim-düğüm-çözüm aşamalarına, olay örgüsüne dikkat ediniz.).
 - Başlığı belirleyiniz ve gerekirse alt başlık / bölüm başlığı ve epigraf kullanınız.
 - Araştırmaya ve ispatlamaya dayalı metinlerde kaynak ve dipnot gösterme şekline karar veriniz.
- * Metni türüne özgü dil ve anlatım özelliklerine uygun yazınız.
 - Türle ilgili anlatım teknikleri, anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarından uygun olanlarını kullanınız.
 - Şiirde ahenk unsurlarından, imge ve edebî sanatlardan yararlanınız.
 - Metnin türüne göre terim, kavram, deyim, atasözü, ağız özellikleri kullanınız.
- * İyi bir anlatımda bulunması gereken özellikleri (açıklık, akıcılık, duruluk, yalınlık vb.) dikkate alınız.
- * Farklı cümle yapılarını ve türlerini (basit, birleşik, sıralı, bağlı, eksilteli, kurallı, devrik, olumlu, olumsuz cümle; isim, fiil, soru cümlesi) kullanınız.
- * Görsel ve işitsel unsurları doğru ve etkili kullanınız.
 - Metnin türüne göre metni tamamlayıcı / destekleyici unsurlar olarak resim, fotoğraf, grafik, çizim, veri tabloları, ses ve görüntü kayıtları vb. kullanınız.
- * Yazdığınız metni gözden geçiriniz.
 - Dil bilgisi, yazım ve noktalama bakımından kontrol ediniz.
 - Açıklık, duruluk, akıcılık, yalınlık ve kelime tercihleri bakımından gözden geçiriniz.
 - Birimler, paragraflar, bölümler, olay örgüsü / kurgu ve başlık gibi yapı ve şekil unsurları arasındaki anlam bağlantıları, tutarlılık, denge ve akış bakımından gözden geçiriniz.
 - Metnin içeriğini ve üslubunu tür özellikleri bakımından gözden geçiriniz.
 - Yazınızın okunaklılığını ve sayfa düzenini kontrol ediniz.
- * Yazdığınız metni yüksek sesle okuma, panoda sergileme; elektronik ortamlarda, kitap, dergi ve gazetelerde yayımlama; yarışmalara katılma gibi yollarla başkalarıyla paylaşınız.
 - Eleştirilere açık olunuz, gerekirse metin çerçevesinde eleştirileri cevaplayınız.
- * Ürettiğiniz ve paylaştığınız metinlerin hukuki, ahlaki ve mesleki sorumluluğunu üstleniniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI YÖNERGESİ

1. Konuşma

- * Konuşmanın konusunu, amacını, hedef kitlesini ve türünü belirleyiniz.
- * Konuyla ilgili gözlem, inceleme ve araştırma yapınız.
- * Konuşma metnini planlayınız.
- * Konuşma planına uygun olarak konuşma kartları hazırlayınız.
- * Konuşmanızda yararlanacağınız görsel ve işitsel araçları hazırlayınız.
- * Konuşmanıza uygun sunu hazırlayınız.
 - Yazılı, görsel ve işitsel unsurları sunuda doğru ve işlevsel olarak kullanınız.
- * Konuşma provası yapınız.
 - Konuşma öncesinde konuşma yapılacak yeri, kullanılacak araçları, konuşma içeriğini ve süresini kontrol ediniz.
- * Boğumlama, vurgulama, tonlama ve duraklamaya dikkat ederek konuşunuz.
 - Sesleri ve heceleri birbirine karıştırmadan, yutmadan, tam ve doğru çıkarınız; kelime ve cümle vurgusuna dikkat ediniz; ses tonunuzu amaca, ortama, içeriğe ve hedef kitleye uygun olarak ayarlayınız.
 - Konuşurken nefes almak için sözün anlamına uygun duraklamalar yapınız.
- * Konuşurken gereksiz ses ve kelimeler kullanmaktan kaçınınız.
 - Konuşma sırasında “hım, eee, ııı” gibi sesleri kullanmaktan kaçınınız.
 - “İşte, hani, yani, şey, mesela, atıyorum” vb. kelimeleri gereksiz yere ve dinleyiciyi rahatsız edecek düzeyde kullanmaktan kaçınınız.
- * Konuşmanızda beden dilini doğru ve etkili biçimde kullanınız.
 - İçeriğe ve hitap ettiğiniz kitleye uygun jest ve mimikler kullanınız, dinleyici ile göz teması kurunuz, heyecanınızı kontrol ediniz, dış görünümünüzü ve kıyafetinizi konuşma yapacağınız ortama göre ayarlayınız.
- * Konuşmanıza etkili bir başlangıç yapınız.
 - Konuşmaya etkili bir başlangıç yapmak için içeriğe uygun soru sorma, şiir okuma; bir fıkra, hikâye, anı anlatma gibi tekniklere başvurunuz.
- * Konuşmanızın içeriğini zenginleştiriniz.
 - Konuşmanızı deyim, atasözü, vecize, terim, alıntı, kısa hikâye, anı, şiir, fıkra, söz sanatları, istatistiklerden yararlanma vb. unsurlarla zenginleştiriniz.
- * Konuşmanızda önemli noktaları vurgulayan ve konuşmayı takip etmeyi kolaylaştıran ifadeler kullanınız.
 - Önemli noktaları vurgulamak ve dinleyicilerin ilgisini canlı tutmak için çeşitli geçiş ifadeleri (bundan dolayı, özellikle, kısacası vb.) kullanınız.
- * Konuşmanızda teknolojik araçları etkili biçimde kullanınız.
- * Konuşmanızda süreyi verimli kullanınız.
- * Konuşmanızı etkili bir biçimde sonlandırınız.
 - Konuşmanın genel iletisini, konuşmanın sonunda da vurgulayınız.

2. Dinleme

- * Dinleme amacınıza uygun dinleme teknikleri (not alarak dinleme, empati kurarak dinleme, seçici dinleme, eleştirel dinleme vb.) kullanınız.
- * Dinlediğiniz konuşmanın konusunu ve ana düşüncesini tespit ediniz.
- * Dinlediğiniz konuşmada konu akışını takip ediniz.
 - Dinlediğiniz konuşmadaki temel kavramları ve ayrıntıları belirleyiniz.
- * Dinlediğiniz konuşmadaki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.
- * Dinlediklerinizi özetleyiniz.
- * Dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız.
- * Dinlediğiniz konuşmanın tutarlılığını sorgulayınız.
 - Konuşmayı; konu akışındaki uyum, olaylar, bilgiler ve düşünceler arasındaki tutarlılık açısından değerlendiriniz.
- * Dinlediğiniz konuşmada öne sürülen düşüncelerin dayanaklarının geçerliliğini sorgulayınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM GÖZLEM VE DEĞERLENDİRME DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI

Öğrencinin Adı ve Soyadı: Sınıfı ve Numarası:	DERECELER				
	1	2	3	4	5
	Zayıf	Kabul edilebilir	Orta	İyi	Çok iyi
ÖĞRENCİDE GÖZLENECEK KONUŞMA KAZANIMLARI					
İletişim sürecinin öğelerini ve iletişimde dilin işlevini belirleme					
Konuşmanın konusunu, amacını, hedef kitlesini, türünü belirleme					
Konuşma konusuyla ilgili gözlem, inceleme ve araştırma yapma					
Konuşma metnini planlama					
Konuşma planına uygun olarak konuşma kartları hazırlama					
Konuşmasında yararlanacağı görsel ve işitsel araçları hazırlama					
Konuşmasına uygun sunu hazırlama					
Konuşma provası yapma					
Boğumlama, vurgulama, tonlama ve duraklamaya dikkat ederek konuşma					
Konuşurken gereksiz ses ve kelimeler kullanmaktan kaçınma					
Konuşmasında beden dilini doğru ve etkili biçimde kullanma					
Konuşmasına etkili bir başlangıç yapma					
Konuşmasının içeriğini zenginleştirme					
Konuşmasında önemli noktaları vurgulayan ve konuşmayı takip etmeyi kolaylaştıran ifadeler kullanma					
Konuşmasını etkili bir biçimde sonlandırma					
Konuşmasında süreyi verimli kullanma					
Konuşmasında teknolojik araçları etkili biçimde kullanma					
TOPLAM					
ÖĞRENCİDE GÖZLENECEK DİNLEME KAZANIMLARI					
Dinleme amacını belirleme					
Amacına uygun dinleme tekniklerini kullanma					
Dinlediği konuşmanın konusunu ve ana düşüncesini tespit etme					
Dinlediği konuşmada konu akışını takip etme					
Dinlediklerini özetleme					
Dinlediği konuşmadaki açık ve örtük iletileri belirleme					
Dinlediklerini ön bilgileriyle karşılaştırma					
Dinlediği konuşmanın tutarlılığını sorgulama					
Dinlediği konuşmada öne sürülen düşüncelerin dayanaklarının geçerliliğini sorgulama					
TOPLAM					
GENEL TOPLAM					

Not: Öğrencilerin toplam puanlarını 100'lük puan sistemine dönüştürünüz.

EDEBİYAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

A

- ağız:** Bir dilin bir ülke sınırları içindeki farklı yerleşim bölgelerinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılaşan konuşma biçimi.
- aksesuar:** Tiyatroda oyuncunun dekor gereği kullandığı eşyalar, dekora yardımcı sahne eşyaları.
- alegori:** Bir sanat eserindeki öğelerin gerçek hayattan bir şeyleri temsil etmesi durumu.
- aliterasyon:** Dizelerde aynı ünsüzlerin ahenk sağlayacak şekilde sıkça tekrarlanması.
- anonim:** Yazanı, yapanı, söyleyeni bilinmeyen (eser).
- antoloji:** Gerçek sanat eseri değerindeki örneklerin bir araya getirildiği derleme yapıt, seçki.
- aruz:** Hecelerin uzunluk ve kısalık değerlerine göre çeşitli ses kalıplarından oluşan, daha çok divan şiirinde kullanılan bir ölçü.
- asonans:** Dizelerde aynı ünlülerin ahenk sağlayacak şekilde sıkça tekrarlanması.
- atasözü:** Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz.

B

- bağlam:** Bir cümlede, bir konuşmada veya bir metin içinde yer alan herhangi bir kelimenin anlamının daha iyi belirlenebilmesi ve başka anlamlarından ayırt edilebilmesi için, kendisini çevreleyen ve karşılıklı ilişkide bulunduğu öteki öge veya öğelerle oluşturduğu bütün.
- bent:** Şiirde üç veya daha fazla dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümler.
- betimleme:** Varlıkları, durumları zihinde canlandırmayı amaçlayan anlatım biçimi.
- beyit:** Şiirde iki dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümler. Divan edebiyatında yaygın olarak kullanılan nazım birimi.
- bildiri:** Bilimsel bir konuyu ele alan ve bilimsel bir toplantıda okunup tartışılan yazı, tebliğ.
- biyografi:** Öz geçmişi, yaşam öyküsü.

C

- cinas:** 1. Çok anlamlı bir kelimeye, her defasında başka bir anlam yükleyerek birbirine yakın birkaç yerde kullanma. 2. Söz arasında yolunu bulup aynı kelimeyi ayrı anlamlarla tekrarlama.

D

- deneme:** Herhangi bir konuda yeni ve kişisel görüşlerle bezenmiş bir anlatım içinde sunulan düzyazı türü.
- didaktik şiir:** Bir düşüncüyü aktarmak veya belli bir konuda öğüt, bilgi, ders vermek amacıyla öğretici nitelikte yazılan şiir türü.
- dize:** Şiirin satırlarından her biri, mısra.
- doğaçlama:** Yazılı metne dayanmayan, hazırlıksız, içine doğduğu gibi.
- dörtlük:** Dört dizelek bölümlerden oluşmuş şiir veya şiir parçası, kıta.
- dram:** 1. Sahnede oynanmak için yazılmış oyun, drama. 2. Acıklı, üzüntülü olayları, bazen güldürücü yönlerini de katarak konu alan sahne oyunu veya televizyon filmi.

- dramatik örgü:** Tiyatro eserlerinde olay örgüsü.
- durak:** Hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerde ölçü kalıpları içindeki durma yerleri.

E

- edebî eser:** Edebiyat türlerinden biriyle kaleme alınmış, sanat değeri taşıyan eserlerin her biri.
- edebiyat tarihi:** Edebî hareketleri ve dönemleri, yazarları, şairleri, dil ve üslup özelliklerini açıklayan bilim dalı veya kitap, yazın tarihi.
- eleştiri:** Bir edebiyat veya sanat eserini her yönüyle değerlendirerek anlaşılmasını sağlamak amacıyla yazılan yazı türü, tenkit, kritik.
- epigraf:** Bir eserin veya bir bölümün başında kullanılan açıklayıcı veya yönlendirici parça.
- epik şiir:** Savaş ve kahramanlık konularını coşkulu bir anlatımla işleyen şiir türü.

F

- fabl:** Kahramanları çocuklukla hayvanlardan seçilen, sonunda ders verme amacı güden, genellikle manzum edebî tür.
- fıkra:** Gazete ve dergilerin belirli sütunlarında güncel konuları ele alan yazı türü, köşe yazısı.
- folklor:** Halk bilimi.

G

- gazavatname:** Din uğruna yapılan savaşları konu alan, Osmanlı döneminde yazılmış kitapların genel adı.
- günlük:** Kişilerin yaşadıkları olayları, olaylarla ilgili duygu, düşünce ve izlenimlerini, hayallerini günü gününe tarih belirterek yazdıkları yazı türü, güne.

H

- hece ölçüsü:** Belirli sayıdaki hece kümelerine dayanan şiir ölçüsü, parmak hesabı, hece vezni.

İ

- imge:** Bir varlığı, kavramı, durumu daha canlı ve daha duygulu anlatmak için onu başka varlık, kavram veya durumların çizgileri ve şekilleri içinde tasarlayış.

K

- karakter:** Bir eserde duygu, tutku, düşünce yönlerinden ele alınan ve kendine özgü ayırt edici özellikleriyle diğerlerinden ayrılan kimse.
- komedi:** Kişilerin ve toplumun aksayan yönlerini güldürücü öğelerle iç içe yansıtan tiyatro türü.
- kuramsal:** Kuramla ilgili, kuram niteliğinde olan, nazari, teorik, uygulamalı karşısı.
- kurgu:** 1. Çatı. 2. Gerçek olmayan olay ve kahramanlardan oluşan eser.
- kurmaca:** Olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış, kurgulanmış.

L

- lehçe:** Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt.
- lirik:** 1. Etkili, coşkulu, genellikle kişisel duyguları dile getiren edebiyat. 2. Coşkulu, ilhamla dolu. 3. Eski Yunan edebiyatında lir eşliğinde söylenen (şiir).

lirizm: Kişisel duyguların ilham yolu ile coşkulu ve etkili anlatımı.

M

mahlas: Takma ad.

makale: Bilim, fen konularıyla siyasal, ekonomik ve toplumsal konuları açıklayıcı veya yorumlayıcı niteliği olan gazete veya dergi yazısı.

manzum: Şiir biçiminde yazılmış.

manzume: Şiir biçiminde yazılan, imge ve sanat değeri taşımayan dil ürünleri.

masal: Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, olağanüstü kişilerin başından geçen olağan dışı olayları anlatan edebî tür.

mazmun: Divan şiirinde kimi varlık ve kavramları bir çeşit ima yoluyla anlatan kalıplaşmış söz.

mecaz: 1. Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz. 2. Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma, metafor.

mektup: Kişiler, kurumlar ve kuruluşlar arasında haberleşme amacıyla kullanılan yazı türü.

melodram: 1. Eski anlamıyla, kimi yerlerinde müzik çalınan sahne yapıtı. 2. Bugünkü anlamıyla, pek acıklı rastlantılar üzerine kurulmuş, kolay etki olanaklarına başvuran, aşırı duygulu, acıklı oyun.

mensur şiir: Şiir yönü ağır basan düzyazı, şiirce.

mevlit: Hz. Muhammed'in doğumunu, hayatını anlatan mesnevi.

mit: Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi, mitos. 2. Efsanleşen kavram veya kişi.

mitoloji: 1. Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim. 2. Bir ulusa, bir dine ait mitlerin, efsanelerin bütünü.

motif: Kendi başlarına konuya özellik kazandıran öğelerin her biri.

N

naat: Hz. Muhammed'in niteliklerini övmek, ondan şefaet dilemek amacıyla yazılan şiir.

nakarat: Bir şiirin içinde iki veya daha çok kez tekrarlanan bölüm.

nazım: Duygu, düşünce ve hayallerin genellikle ölçülü, uyaklı dizeler hâlinde anlatılan şekli.

nazım birimi: Şiirin bütünü oluşturduğu dizelerin kümeleniş biçimi.

nazım türü: Konusuna göre şiirin kendi içinde ayrılan ve adlandırılan her bir türü.

nesir: Düzyazı.

O

olay örgüsü: Anlatmaya bağlı metinlerde kişilerin başından geçen olaylar dizisi.

otobiyografi: Siyaset, bilim, sanat, spor vb. alanlarda tanınmış birinin kendi yaşamını anlattığı yazı türü, öz yaşam öyküsü.

P

perde gazeli: Gölge oyununda Karagöz görünmeden önce Hacivat'ın söylediği gazel.

pozitivizm: Bilginin gözlenebilen olgularla sınırlı olduğunu, toplum ve felsefe sorunlarının olgulara dayanılarak ancak deneysel bilimlerin yardımıyla çözülebileceğini ileri süren öğretisi, olguculuk.

R

redif: Dize sonlarında tekrarlanan, aynı harfle den oluşan, aynı görev ve anlamdaki ekler, kelimeler ve kelime grupları.

röportaj: Konusu bir soruşturma, araştırma olan ve gerektiğinde görüşmelere, fotoğrafla a yer verilen yazı türü.

S

satirik şiir: Kişilerin ve toplumun aksayan yönlerini eleştirel şekilde ele alan şiir türü.

seci: Düzyazıda uyak.

sefaretname: Osmanlı İmparatorluğu döneminde kimi elçilerin gittikleri yabancı ülkeleri tanıtmak amacıyla o ülkelerde gördüklerini anlattıkları yapıtlara verilen ad.

siyasetname: Siyaset bilimini anlatan ve bu konuda öğüt veren eser.

sohbet: Bir bilim veya sanat konusunu konuşmayı andırır biçimde inceleyerek anlatan edebî tür, söyleşi.

Ş

şeylan: Umumi ziyafet, büyük ziyafet, şölen.

şive: 1. Bir dilin yazılı kaynaklarla izlenebilen tarihî gelişimi içinde ayrılmış kolları. 2. Söyleyiş özelliği.

T

tem: Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tema, ana konu.

tip: Anlatmaya ve göstermeye bağlı metinlerde belli bir düşüncenin, topluluğun zihniyetini temsil eden veya kıskançlık, cimrilik, korkaklık gibi insani özellikleri abartılı bir biçimde üzerinde toplayan kimse.

töre komedisi: Bazı töre ve gelenekleri eleştirel bir tutumla yansıtan komedi türü.

töre romanı: Gelenekleri, görenekleri, alışkanlıkları yansıtan roman.

trajedi: Kökeni Eski Yunan edebiyatına dayanan; seyircide heyecan, korku ve acıma hissi uyandırarak ruhu kötülüklerden arındırma amacı güden tiyatro türü.

U

uyak (kafiye): Şiirde iki veya daha çok dize arasındaki farklı anlam ve görevdeki seslerin, kelimelerin benzerliği.

Ü

üslup: Sanatçının görüş, duyusu, anlayış ve anlatıştaki özelliği, biçem.

V

varyant: Masal, efsane, bilmece, oyun vb. bir metnin, bir eserin, bir olayın aslından az çok ayrılan değişik biçimli olanı, değişke.

vezin: Şiirde ahengi sağlayan ölçü.

Y

yazıt: Bir kimse veya bir olayın anısını yaşatmak için bir şey üzerine kazılan yazı, kitabe.

KAYNAKÇA

- Abdülkadir Karahan, *Türk Kültürü ve Edebiyatı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (5. bs.), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.
- Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı* (6. bs.), C 1, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1985.
- Ahmet Mithat Efendi, *Letaif-i Rivayat*, (Hazırlayanlar: Fazıl Gökçek, Sabahattin Çağın), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ahmet Mithat, *Felâatun Bey ile Râkım Efendi* (8. bs.), Sis Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Ali Rıza Önder, *Yaşayan Anadolu Efsaneleri*, Yeni Erciyes Yayınları, Kayseri, 1955.
- Alphonse Daudet, *Pazartesi Hikâyeleri* (2. bs.), (Çeviren: Sabri Esat Siyavuşgil), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1962.
- Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri (2. bs.), (Yayıma Hazırlayanlar: Fikret Türkmen, Nail Tan, M. Mete Taşlıova), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Tarihi (ansiklopedik)*, C II, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Azra Erhat, *Mavi Yolculuk*, Can Yayınları, İstanbul, 1962.
- Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım* (1. bs.), (Hazırlayan: Sabahattin Küçük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Basından, "Ay Yolcusu Kalmasın", *Hürriyet* gazetesi, 07 Haziran 2016.
- Basından, "Ay'a Yolcu Taşımaya Onay Çıktı", *Habertürk* gazetesi, 07 Haziran 2016.
- Basından, "Balina poşet kurbanı oldu", *Akşam* gazetesi, 13 Haziran 2016.
- Basından, "Bu Laleleri koparan yandı", *Türkiye* gazetesi, 17 Haziran 2016.
- Basından, "Cem mezun oldu, şimdi tek hayali müzik öğretmeni olmak", *Habertürk* gazetesi, 07 Haziran 2016.
- Basından, "Onun Katili İnsanoğlu!", *Sabah* gazetesi, 13 Haziran 2016.
- Basından, "Türkler'in ilk basılı atlası Norveç'te çıktı", *Sabah* gazetesi, 25 Eylül 2017.
- Basından, "Yarım litre yağı 22 bin liraya aldılar", *Hürriyet* gazetesi, 17 Ekim 2017.
- Basından, "Yarım litre zeytinyağı 22 bin liraya satıldı", *Sabah* gazetesi, 17 Ekim 2017.
- Basından, "Sekiz Pasifik Adası Sulara Gömüldü", *Bilim ve Teknik* dergisi, S 599, Ekim 2017.
- Büyük Türk Klâsikleri*, C 10, (Hazırlayanlar: Bilge Ercilasun vd.), Ötügen Neşriyat-Söğüt Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- Cem Dilçin, *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler* (1. bs.), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Cevdet Kudret, *Edebiyat Kapısı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Cevdet Kudret, *Karagöz*, C 2, (1. bs.), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.
- Cevdet Kudret, *Orta Oyunu II* (2. bs.), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1994.
- Dânişmend Gazi Destanı* (1. bs.), (Hazırlayan: Necati Demir), Hece Yayınları, Ankara, 2006.
- Dânişmend-nâme* (1. bs.), (Hazırlayan: Necati Demir), Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Dede Korkut Kitabı* (51. bs.), (Hazırlayan: Muharrem Ergin), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I* (4. bs.), (Çeviren: Besim Atalay), C 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin* (2. bs.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- Efrasiyap Gemalmaz, *Türkçenin Derin Yapısı*, (Yayıma Hazırlayanlar: Cengiz Alyılmaz, Osman Mert), Belen Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nden Seçmeler* (2. bs.), (Hazırlayan ve sadeleştiren: Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.
- Falih Rifkî Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004.
- Fazıl Hüsnü Dağlarca, *İstanbul Fetih Destanı*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953.
- Fehmi Anlaroğlu, *Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri*, C 1, Ankara 1968.
- Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)* (19. bs.), (Yayıma Hazırlayan: Aydın Sami Güneçyal), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- Fuzûlî, *Türkçe Divan*, (Hazırlayanlar: Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1958.
- Halid Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2016.
- Halide Edip Adıvar, *Ateşten Gömlek* (30. bs.), Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Halikarnas Balıkcısı, *Anadolu Efsaneleri* (14.bs.), (Hazırlayan: Şadan Gökovalı), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013.
- Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, tarihsiz.
- Hasan Avni Yüksel, "Ömer Seyfettin ve Bir Halk Hikâyesi Üzerine", *Millî Folklor*, C 4 Güz/Kış, S 31/32, 1996.

- Hasan Avni Yüksel, *Âşık Seyrânî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Hoca Ahmed Yesevi, *Divan-ı Hikmet* (Genişletilmiş 5. bs.), (Hazırlayan: Hayati Bice), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015.
- Homer, *İlyada* (27. bs.), (Hazırlayan: Azra Erhat, A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul, 2010.
- Hülya Argunşah, *Tarih ve Roman*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anıları* (1. bs.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1975.
- İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü* (23. bs.), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003.
- İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.
- İsmail Çetışli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar* (3. bs.), Kardelen Kitabevi, Isparta, 1999.
- İsmail Habib Sevük, *Tuna'dan Batı'ya* (1. bs.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Karacaoğlan Bütün Şiirleri*, (Hazırlayan: Müjgân Cunbur), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Kerem ile Aslı*, (Yayına Hazırlayan: Hasan Selim Hacıoğlu), İskele Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Kilisli Rifat Bilge, *Mâniler*, (Hazırlayan: Atâ Çatıkkaş), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2001.
- M. Fatih Andı, *Roman ve Hayat* (2. bs.), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004.
- M. Sunullah Arısoy, *Türk Halk Şiiri Antolojisi* (2. bs.), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.
- Meddah Kitabı* (2. bs.), (Hazırlayan: Ünver Oral), İstanbul, 2006.
- Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat* (2. bs.), Hece Yayınları, Ankara, 2009.
- Mehmet Rauf, *Eylül* (1. bs.), Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- Millî Eğitim Bakanlığı, *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı*, Ankara, 2018.
- Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2009.
- Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divânı II-Tenkitli Metin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Nabizade Nazım, *Zehra*, (Hazırlayan: İlhan Bahar), Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2011.
- Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, (Hazırlayan: Önder Göçgün), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Nâzım Hikmet, *Ne Güzel Şey Hatırlamak Seni* (*Genco Erkal'ın Sesinden Nâzım Hikmet Şiirleri*) (5. bs.), (Yayına Hazırlayan: Güven Turan-Raşıt Çavaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Nâzım Hikmet, *Yatar Bursa Kalesinde* (10. bs.), Adam Yayınları, İstanbul, 1996.
- Nef'i Divânı*, (Hazırlayan: Metin Akkuş), Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.
- Noksani'nin Kan Kalesi Cengi*, (Hazırlayan: Doğan Kaya), Vilâyet Kitabevi, Sivas, 2009.
- Nurer Uğurlu, *Aşk Türkülerimiz* (1. bs.), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009.
- N. Ziya Bakırcıoğlu, *Güldeste* (3. bs.), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997.
- Oktay Akbal, *Anı Değil Yaşam* (2. bs.), Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- Ömer Seyfettin, *Seçme Hikâyeler-2* (5. bs.), (Hazırlayan: Emine Sevim), Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015.
- Pir Sultan Abdal Hayatı Sanatı Şiirleri* (3. bs.), (Hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı), Varlık Yayınları, İstanbul, 1969.
- Rauf Mutluay, *Türk Halk Şiirleri Antolojisi* (2. bs.), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1997.
- Reşid Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig* (3. bs.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- Reşid Rahmeti Arat, *Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki-Atebetü'l-Hakayık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- Samipaşazâde Sezai, *Küçük Şeyler* (1. bs.), (Hazırlayan: Osman Sevim), Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2016.
- Sedat Umran-Hasan Akay, *Cumhuriyet Dönemi Şiirimizin Altın Sayfaları*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Sözüm Türkçe Üstüne* (1. bs.), (Editör: Hayati Develi), Kesit Yayınları, İstanbul, 2008.
- Şinasi, *Şair Evlenmesi* (18. bs.), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.
- Şükrü Halûk Akalın, *Anayurttan Atayurda Gezi Notları* (1. bs.), Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, 1995.
- Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)* (2. bs.), (Hazırlayan: Fikret Türkmen), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Talat Tekin, *Orhon Yazıtları* (2. bs.), Simurg Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Türk Dil Kurumu, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı I-Eski Türk Şiiri*, Ankara, 1986.
- Türk Dil Kurumu, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II-Divan Şiiri*, Ankara, 2011.
- Türk Dil Kurumu, *Güzel Yazılar Gezi-Hatıra* (3. bs.), Ankara, 2013.
- Türk Dil Kurumu, *Güzel Yazılar Romanlar* (3. bs.), Ankara, 2015.
- Türk Dil Kurumu, *Güzel Yazılar Şiirler* (5. bs.), Ankara, 2015.
- Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı* (4. bs.), (Editör: Ali Yılmaz), Grafiker Yayınları, Ankara, 2016.
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban* (74. bs.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Victor Hugo, *Sefiller* (1. bs.), (Çeviren: Volkan Yalçintoklu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

William Shakespeare, *Macbeth* (16. bs.), (Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

<http://aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/odulu-turkiyede-aldigim-egitime-borcluyum/436327> (Erişim: 09.09.2017)
<http://aa.com.tr/tr/kultur-sanat/van-golunde-20-metrelik-dikitler-bulundu/585062> (Erişim: 26.09.2017)
http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/77020/37105/a%C5%9Fk%C4%B1n_%C5%9Fairi_ned%C3%AEm.pdf (Erişim: 03.08.2018)
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10635,nedim-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 10.07.2017)
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10712,yusufvezelihipdf.pdf?0> (Erişim: 22.08.2017)
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/gozde_colakoglu_gelenekten_beslenen_karagoz.pdf (Erişim: 05.09.2017)
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/varis_abdurrahman_ad_koyma_gelenekleri_uzerine.pdf (Erişim: 06.07.2017)
http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum&psearch=Kemal%20Erol (Erişim: 20.08.2017)
http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/mustafa_karabulut_tanzimat_osmanli_yenilesme.pdf (Erişim: 06.07.2017)
http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/yilmaz_dascioglu_okan_koc_bati_tarzi_turk_hikayesinin_dogusu.pdf (Erişim: 06.07.2017)
<http://www.nurullahgenc.com/siirleri/273-15-temmuz-destani> (Erişim: 25.09.2017)
http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/1988s439/1988s439_07_S_OZTOP.pdf (Erişim: 12.09.2017)
http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/1992s485/1992_485_08_H_SOYUER.pdf (Erişim: 10.02.18)
<http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/2010s700/2010s70067ODACL.pdf> (Erişim: 23.10.2017)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (Erişim: 12.11.2017)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat (Erişim: 12.11.2017)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (Erişim: 12.11.2017)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (Erişim: 12.11.2017)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama (Erişim: 12.11.2017)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas (Erişim: 12.11.2017)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yazimkilavuzu&view=yazimkilavuzu (Erişim: 12.11.2017)

KAREKOD UZANTILARI

Sayfa 20, 162: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
Sayfa 74, 120: <http://odsgm.meb.gov.tr/kurslar/>
Sayfa 83, 87, 104: <http://www.trthaber.com/programlar/asyanin-kandilleri/>
Sayfa 217: <http://www.eba.gov.tr/video>

GÖRSEL KAYNAKÇA

Sayfa No.	Kaynak
17	http://www.anitkabir.tsk.tr/03_muzeler/panoramalar_ve_yagli_boya_tablolar.html
21	http://aregem.kulturturizm.gov.tr/Resim http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/Resim http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sivas
78, 82, 127, 128, 129	http://www.eba.gov.tr/gorsel
81	http://www.trthaber.com/programlar/asyanin-kandilleri-5-bolum-yusuf-has-hacib-1240
83	http://www.tdk.gov.tr
96	http://www.palandoken.bel.tr/foto-galeri/detay/5/erzurum/5
98	http://aregem.kulturturizm.gov.tr
124	http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR,70550/fotograf-galerisi
140	http://www.ttk.gov.tr/
152	http://ogm.meb.gov.tr/www/15-temmuzdan-15-temmuza/icerik
176	http://catab.kulturturizm.gov.tr/
189, 190, 194, 198, 203	http://sehirtiyatrosu.bursa.bel.tr/
205	http://gumushane.gsb.gov.tr/
212, 213, 214	http://www.devtiyatro.gov.tr/
228	http://www.ata.tsk.tr/content/img/07/fotografla
263	http://www.kutahya.gov.tr/fotografla-la-kutahya
267	http://www.izmirkulturturizm.gov.tr http://ipu.gov.tr http://muhendislik.istanbul.edu.tr/ http://sbe.istanbul.edu.tr
17, 76, 83, 87, 135, 157, 160, 166, 226, 230 No.lu sayfalardaki görseller Fatma Zehra Gökduman tarafından hazırlanmıştır.	
30, 40, 44, 57, 60, 65, 83, 90, 92, 101, 104, 106, 107, 110, 114, 123, 142, 163, 169, 175, 182, 209, 266, 271, 276 No.lu sayfalardaki görseller Hasan Gürpınar tarafından hazırlanmıştır.	
171 No.lu sayfadaki görsel Nazan Alegöz tarafından hazırlanmıştır.	
20, 39, 51, 56, 63, 179 No.lu sayfalardaki görseller Recep Malgir tarafından hazırlanmıştır.	
80, 269 No.lu sayfalardaki görseller tr.123rf.com dan alınmıştır.	
13, 24, 33, 69, 75, 116, 210, 216, 222, 224, 227, 238, 241, 248, 250, 256, 257, 267, 272, 273, 280 No.lu sayfalar-daki görseller www.dreamstime.com dan alınmıştır.	
27, 37, 47, 53, 69, 84, 86, 88, 93, 102, 105, 111, 112, 121, 122, 134, 139, 147, 155, 187, 203, 208, 221, 222, 233, 237, 248, 261, 272, 274, 279 No.lu sayfalardaki görseller www.shutterstock.com dan alınmıştır.	

Not: Görsellere erişim, 18.11.2017 tarihinde kontrol edilmiştir.

CEVAP ANAHTARI

1. Ünite

5. B 6. A 7. E 8. C 9. A 10. D 11. 8. Çıkış

2. Ünite

6. C 7. C 8. E 9. E 10. D 11. C 12. A 13. D 14. 1. Çıkış

3. Ünite

7. E 8. A 9. C 10. E 11. D 12. B 13. B 14. A 15. beytülghazel-şah beyit, dörtlük-hece, fahriye, ayin-nefes, adlarını-mahlaslarını 17. 8. Çıkış

4. Ünite

7. B 8. B 9. D 10. A 11. 3. Çıkış

5. Ünite

7. B 8. D 9. C 10. D 11. C 12. C 13. D 14. 7. Çıkış

6. Ünite

7. E 8. C 9. D 10. C 11. D 12. 4. Çıkış

7. Ünite

5. B 6. C 7. E 8. E 9. D 10. D 11. 5. Çıkış

8. Ünite

5. B 6. E 7. C 8. C 9. D 10. 2. Çıkış

9. Ünite

5. E 6. B 7. B 8. B 9. E 10. 6. Çıkış